

ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија:

Национален развоен план
2007 – 2009 година

Скопје, февруари 2007 година

СОДРЖИНА

Вовед.....	4
1.1. Зошто НРП?	4
1.2. Која е улогата на НРП во семејството на националните документи за програмирање?	7
1.3. Кои се целите на НРП и зошто покрива само тригодишен период?.....	8
1.4. Структура на документот	9
1.5. Методологија на работа.....	10
Тековен економски и социјален контекст: диспаритети и развојни јазови.....	12
2.1. Економска и социјална положба на земјата	12
2.1.1. Општ опис на земјата.....	12
2.1.2. Макроекономски настани.....	13
2.2. Регионални аспекти на развојот.....	55
2.2.1. Регионални диспаритети	55
2.2.2. Рурално –урбани диспаритети	58
2.3. SWOT анализа	60
Цели и развојни/инвестициски приоритети на НРП.....	63
Детална презентација на развојните/инвестициски приоритети на НРП.....	64
4.1. Конкурентност на корпоративниот сектор.....	64
4.1.1. Резиме на тековната ситуација и SWOT анализа.....	64
4.1.2. Цели	68
4.1.3. Активности	69
4.1.4. Севкупна квантификација на „инвестициските потреби“ за развојни/инвестициски приоритети.....	85
4.2 Развој на човекови ресурси	86
4.2.1. Резиме на тековната ситуација и SWOT анализа.....	86
4.2.4. Збирна квантификација на „инвестициските потреби“ за развојниот / инвестицискиот приоритет.....	103
4.3. Економска инфраструктура.....	105
4.3.1. Резиме на постојната состојба и SWOT анализа.....	106
4.3.2. Цели	109
4.3.3. Области на активности	111
4.3.4. Севкупна квантификација на „инвестициските потреби“ за развојниот/инвестициски приоритет.....	129
4.4. Земјоделство, вклучително рурален развој и наводнување	130
4.4.1. Анализа на постојната ситуација и SWOT Анализа	130
4.4.4. Севкупна квантификација на „инвестициските потреби“ за развојниот/инвестициски приоритет за земјоделски и рурален развој.....	141
Усогласување на инвестициските потреби на НРП со расположивите средства за нивно финансирање.....	143
5.1. Збирна квантификација на „инвестициските потреби“ на НРП.....	143
5.2. Базични сценарија	146
5.2.2. Фискално сценарио	150
5.3.2. Фактички податоци за „расположливоста на средства“ за финансирање на НРП.....	155
5.3.3. „Финансиски јаз“ на НРП.....	156
5.4. „Посакувана“ и „предложена“ распределба на расположивите финансиски средства меѓу развојните/инвестициските приоритети на НРП.....	157

5.4.1. Развојни/инвестициски приоритети на НРП кореспондираат со оние во документите за програмирање на државите-членки на ЕУ земени како репери... 158	158
5.4.2. „Посакувана“ распределба на расположивите финансиски средства за НРП меѓу развојните/инвестициските приоритети..... 158	158
5.4.3. „Предложена“ распределба на расположивите НРП финансиски средства меѓу развојните/инвестициски приоритети 161	161
ПРИЛОЗИ	166

Поглавје I:

Вовед

1.1. Зошто НРП?

за да ја зајакне конзистентноста на структурните и институционалните јавни инвестиции кои се развојно ориентирани; Во првите 15 години од својата независност, Република Македонија има постигнато значаен напредок во правец на политички и економски стабилна суверена држава. Интеграцијата на земјата во НАТО и ЕУ, целосното спроведување на Охридскиот рамковен договор придружено со децентрализацијата од централно кон локално ниво, како и кохерентниот долгорочен развој на земјата кој вклучува повисок економски раст, создавање работни места и намалување на сиромаштијата, претставуваат клучни сеопфатни цели општоприфатени од сите политички ентитети во земјата и уживаат огромна поддршка од страна на населението.

И покрај бројните шокови, односно загубата на пазарот на СФРЈ во раните 1990-ти, економските санкции кон СРЈ во во подолг период на таа декада, бегалската криза поврзана со немирите во Косово во 1999 година и внатрешната безбедносна криза во 2001 година, Република Македонија успеа да ја одржи основната макроекономска стабилност. Миксот на економските политики, избран од страна на властите во договор со мултилатералните финансиски институции, е заснован на врзаност на националната валута за еврото придружено со дисциплинирана монетарна и фискална политика.

Меѓутоа, сè до неодамна, токму оваа стабилност на макро-економските политики не обезбедуваше амбиент за силен економски раст и создавање на работни места. Исто така, земјата се карактеризира и со повеќегодишна релативно висока надворешно-трговска нерамнотежа како одраз на висока увозна зависност и релативно низок извоз, надополнета со надворечна „ранливост“, која произлегува од високата концентрација на извозот. Растот, вработеноста и слабостите на надворешниот сектор јасно укажуваат на потреба од комплементарни постигнувања во макроекономската област со структурни реформи насочени кон подобрување на бизнис климата и конкурентноста. Интензивирањето на овие реформи ќе обезбеди амбиент во кој земјата ќе може да го постигне својот потенцијален раст и да го зголеми животниот стандард на населението.

Исто така, амбициозните структурни реформи се целосно конзистентни со напорите на земјата за влез во ЕУ, и поконкретно, тие се во правец на исполнување на економските критериуми од Копенхаген. Со цел да ги исполни овие критериуми, односно за да се воспостави функционална пазарна економија која е во состојба да опстои пред притисоците на конкуренцијата во рамки на единствениот пазар на ЕУ, производството и извозот на земјата ќе треба да пораснат до високи и одржливи нивоа. Ова, пак, повратно ќе изискува зајакнати напори за забрзување на транзицијата, за подобрување на функционирањето на економските институции и за зголемување на јавните инвестиции во развојно-ориентираните активности на земјата.

да ја подобри конзистентноста на секторските и тематски документи за програмирање во областа на јавните инвестиции; Искуствата покажуваат дека во раните години на транзицијата – насочена главно кон макроекономска стабилизација на економијата – економското програмирање вообичаено е фокусирано на

макроекономското и фискално програмирање на земјата. Стручноста која е потребна за ваков вид на програмирање најчесто е обезбедена од страна на мала група на квалификувани економисти од главните економски министерства и централната банка, како и од меѓународните институции. Што се однесува до среднорочното програмирање на инвестициските барања, како и на структурните и институционалните реформи, тие во овие земји обично се прават на фрагментирана основа. На сличен начин како во најголемиот дел од другите економии во транзиција, и во Република Македонија во текот на последните години беа осмислени бројни секторски и тематски ориентирани документи за програмирање од страна на национални и меѓународни експерти, и голем дел од нив веќе се прифатени од страна на властите¹. Иако овие документи можеби имаат добар професионален квалитет, од гледна точка на секторот или разработената тема, се смета дека тие често не се интегрирани во општата развојна рамка на земјата, а што е од суштинско значење за ефикасно креирање на политики. Попрецизно, овие документи често не се конзистентни со институционалните капацитети на земјата, а уште помалку со можностите за јавно финансирање.

За да се интегрираат секторските и тематски ориентирани документи за програмирање, во Република Македонија постои растечка потреба за конзистентна целокупна развојна стратегија на земјата. Во последните неколку години беа направени или се прават неколку обиди за постигнување на оваа цел. Првиот ваков обид беше во 1997 година кога беше изготвена Националната развојна стратегија на Македонија од страна на Македонската академија на науките и уметностите. Подоцна следеа и други документи. Најсеопфатниот од нив е Националната стратегија за евроинтеграција на Република Македонија од 2004 година. Иако во документот е преовладува димензијата на прием во ЕУ, Поглавјето III ја обезбедува основната рамка за целокупниот социоекономски развој на земјата за следниот среднорочен период. Од неодамна, во рамките на тригодишните аранжмани на властите со двете мултилатерални финансиски институции - ММФ и Светската банка, во втората половина од 2005 година беше дизајнирана сеопфатна програма за економска реформа од страна на владата.

И како последно, но не помалку важно, во моментот постојат други два важни стратегиски документи кои се изработени или се изработуваат од страна на домашни и странски експерти. Првиот од нив е Синиот извештај, кој се подготви под покровителство на УНДП и беше презентираан во октомври 2006 година, додека вториот – Стратегијата за одржлив развој на Република Македонија треба да биде завршен до средината на 2008 година.

да иницира програмирање на инвестиции кои се конзистентни со повеќегодишната практика на програмирање; Целосната интеграција во ЕУ претставува стратегиска ориентација на Република Македонија. Со цел да се забрзаат овие процеси, земјата треба да го зајакне својот целокупен процес на транзиција. Имено, искуствата на десетте нови земји членки на ЕУ јасно потврдуваат дека процесот на прием во ЕУ претставува мошне ефикасна рамка за забрзување на транзициските процеси на земјата-кандидат, како и за нејзино оспособување да се одбрани од конкурентните притисоци на пазарот на ЕУ.

¹ На пример, Националниот акциски план за заштита на животната средина од 1996 година, Здравствената стратегија на Р. Македонија за периодот 2006-2015 година; Стратегијата за реформи на правосудниот систем од 2004 година, или пак, Просторниот план на Македонија од 2004 година, Националната развојна стратегија за мали и средни претпријатија за периодот од 2006-2012 година.

Во декември 2005 година, Република Македонија се стекна со статусот на земја - кандидат за прием во ЕУ. Заедно со овој статус земјата го доби и второто Европско партнерство (ЕП) кое е модифицирано и ажурирано согласно наодите на Мислењето (Opinion) и кое нуди листа на краткорочни и среднорочни приоритети на земјата во нејзините подготовки за понатамошна интеграција во ЕУ.

Постојат два стратегиски документи кои се извлекуваат од Европското партнерство и кои ја осмислуваат Агендата на Владата во процесот на интеграција во ЕУ. Првиот документ е Акцискиот план за Европско партнерство (АПЕП) кој се однесува само на краткорочните приоритети, согласно петте клучни препораки од ЕП и кој неодамна беше донесен и беше претставен на меѓународната заедница. Вториот документ е Националната програма за приближување на законодавството (НПАА) која, de facto, претставува сеопфатен одговор на Република Македонија на ЕП. Нацрт НПАА, донесена од Владата во почетокот на 2006 година, која беше испратена за коментар од страна на Комисијата, претставува сеопфатен преглед на реформите и активностите кои ќе бидат спроведени од страна на властите во наредниот среднорочен период. Таа во основа го определува начинот како властите го предвидуваат приближувањето на Република Македонија кон критериумите од Копенхаген. Покрај политичките реформи кои треба да бидат дизајнирани и спроведени со цел да се исполнат политичките и економските критериуми за прием во ЕУ, документот насочува особено внимание на административните капацитети и финансиските потреби кои се потребни за да се постигнат овие цели.

да ја поддржи подготовката на документите за програмирање кои се бараат за да можат да се користат претпристапните фондови на ЕУ; Слично како што е случајот со другите земји кандидати пред нивниот прием во ЕУ, и Република Македонија има право на користење на претпристапната помош. Согласно неодамна договорената повеќегодишна финансиска рамка на ЕУ за периодот 2007-2013 година, претпристапната помош ќе биде канализирана до земјите кандидати преку таканаречениот Инструмент за претпристапна помош (ИПА). Како официјална земја-кандидат, Република Македонија ќе се квалификува за сите пет компоненти на ИПА, имено, за градење на институциите, регионална и меѓугранична соработка, регионален развој, развој на човековите ресурси и рурален развој.

Иако програмирањето за првите две компоненти на ИПА, градењето на институциите, вклучувајќи инвестиции во усогласување со ЕУ, регионалната соработка, беа релативно добро дефинирани преку ЕП и нацрт НПАА, до овој момент, нема кохерентна стратегија која ќе ја насочува инвестициската поддршка за економска и социјална кохезија во рамките на преостанатите три компоненти на ИПА, т.е. оние за регионален развој, развој на човековите ресурси и руралниот развој. Ресурсите во рамките на овие три компоненти на ИПА се водени од таканаречениот принцип на програмирање. Ова значи дека од земјата корисник треба да изготви повеќегодишна програма која ќе ја дефинира помошта на ЕУ во општата рамка на развојот на земјата и која ќе осигура дека развојните приоритети и политики и на земјата и на ЕУ се компатибилни. Дополнително, треба да се исполнат минималните стандарди за спроведување, раководење и финансиска контрола, со цел да се добие финансиската поддршка од претпристапните фондови.

Со цел да го разреши овој идентификуван недостиг, Република Македонија одлучи да изготви Национален развоен план (НРП) за земјата за тригодишниот период од 2007-2009 година. Заедно со Документот за повеќегодишно индикативно планирање (МИПД) и Повеќегодишната индикативна рамка за финансирањето (МИФФ), двата подготвени од страна на Комисијата за истиот период од 2007-2009 година, НРП треба да претставува столб за осмислување на двата вида на документи за програмирање кои се поврзани со компонентите на ИПА за регионален развој и развој на човековите ресурси². Првиот, Стратегиската кохерентна рамка, треба да обезбеди единствена концептуална рамка за помошта на ЕУ обезбедена во рамките на овие две компоненти и да ја подготви земјата за користење на Европскиот фонд за регионален развој, Европскиот социјален фонд и Фондот за кохезија. Вториот вид на документи за програмирање се таканаречените Оперативни програми. Се очекува овие документи за стратегиско планирање да ја осмислат “приоритетната оска“ т.е. глобалните цели кои треба да се постигнат во одредено поле и средствата со чија помош “приоритетната оска“ се очекува да биде спроведена.

Како што беше изјавено од страна на Комисијата, подготовката на Стратегиската рамка на кохерентност и Оперативните програми треба да бидат засновани на релевантни развојни документи за секоја односна земја кандидат, вклучувајќи го и Националниот развоен план, онаму каде тоа е можно.

1.2. Која е улогата на НРП во семејството на националните документи за програмирање?

Успешното спроведување на документите за програмирање на земјата – дали во облик на целокупна развојна стратегија или во облик на секторска/тематски - ориентирана стратегија – може да биде постигнато само преку примената на соодветен микс на инструменти. Комбинацијата на инструментите кои се применети варира во рамките на секоја од областите на политички активности. Додека некои од документите, како што се *градењето на институциите и реформите на политиките*, се попогодни за успешно разрешување на грижите во некои од областите (на пример, ефикасност на државата, фискална реформа, пензиска реформа и т.н.), други инструменти пак, како што се *јавните инвестиции*, можат да одиграат многу поважна улога во некои други области (на пример, развој на инфраструктурата).

За разлика од целокупните или секторските/тематски - ориентираните стратегии кои се насочени кон формулирање на стратегиските цели на земјата и кон осмислувањето на активностите за политиките потребни за постигнувањето на овие цели, НРП треба да се смета за документ за “спроведување“ на инвестиции кој се фокусира на улогата на јавните инвестиции кои се потребни за да се постигнат изјавените цели на стратегиите. Заради тоа, НРП е од суштинско значење во среднорочното планирање на сите развојно ориентираните инвестиции на земјата за кои се очекува дека барем делумно ќе бидат финансирани од јавни извори на финансии, било домашни или странски. Во оваа рамка од огромно значење за програмирањето е финансиската помош на ЕУ која Република Македонија ќе ја добива преку ИПА фондовите.

² За компонентата на ИПА за рурален развој се очекува да биде изготвен документ за специјално програмирање.

Заради тоа НРП не ги вклучува сите развојни/инвестициски програми и проекти кои ќе се спроведуваат во земјата, исто како што не ги зема предвид ниту сите оние програми и проекти кои целосно се финансирани од средствата на приватниот корпоративен сектор, како и од секторот домаќинства. Ова значи дека некои важни сегменти на целокупната инвестициска активност на земјата, вклучувајќи го големото мнозинство на инвестиции на приватните корпорации, како и инвестициите во домаќинствата, нема да бидат опфатени во НРП. Понатаму, НРП не ги вклучува сите сегменти на инвестиции на јавниот сектор. Тој, на пример, ги исклучува оние јавно (ко)финансирани инвестиции кои не се квалификуваат како развојни инвестиции, туку се неопходни за раководењето со суверена држава, како што се инвестициите во армијата, полицијата и оние за целите на внатрешната безбедност.

1.3. Кои се целите на НРП и зошто покрива само тригодишен период?

Стратегиската цел на НРП е да обезбеди целокупна рамка за инвестициите кои треба да бидат (ко)финансирани од домашни и странски јавни извори и кои ќе бидат конзистентни со целокупните развојни цели на Република Македонија за тригодишниот период 2007-2009 година.

Кажано со оперативен јазик, НРП ги има следните четири цели:

- Да направи детална проценка на постојната економска, социјална ситуација и ситуацијата со животната средина во Република Македонија, од гледна точка на нејзините развојни јазови наспроти ЕУ, како и од гледна точка на диспаратите помеѓу различните географски области во земјата;
- Да формулира стратегиски и оперативни цели на НРП;
- Да идентификува клучни развојни/инвестициски приоритети на национално ниво кои се потребни за ефективно постигнување на горе споменатите цели;
- Да дизајнира конзистентна матрица во која развојните/инвестициските приоритети ќе бидат постигнати во согласност со финансиските способности на земјата. Матрицата треба да биде конзистентна со макроекономските и фискалните сценарија на земјата.

Како и ЕП и НПАА, така и НРП е дизајниран како жив и еволуирачки документ. Ова значи дека документот одвреме навреме ќе биде ажуриран за да ги одразува развојот и прилагодувањето на сопствената стратегија за развој на земјата, но и со цел да биде конзистентен и компатибилен со релевантните документи на ЕУ за планирање и програмирање. Со текот на годините, временскиот хоризонт на ажурираниот НРП ќе биде продолжен. Нема сомнеж дека ќе биде потребен НРП кој покрива период од пет до седум години. Меѓутоа, постојат силни аргументи кои одат во прилог на тоа осмислувањето на првиот НРП на Република Македонија да биде само за период од три години. Прво, административните капацитети во земјата за осмислување на документ за среднорочно програмирање се релативно лимитирани. Искуствата покажаа дека дури и тригодишниот период избран за изготвување на НРП понекогаш се смета за предолг период за финансиско програмирање. Во текот на процесот на “учење преку изведба“ спроведуван во контекст на 3-годишната подготовка на НРП, администрацијата се стекна со вредни искуства и методолошки вештини кои можат да бидат корисни и неопходни за вежбата за програмирање која ќе покрива подолг временски период.

Второ, двата документи на Комисијата кои ја исцртуваат повеќегодишната ориентација на ИПА во програмирањето, имено МИПД и МИФФ, се за тригодишен временски период. Трето, во контекст на компонентите на ИПА за регионален развој и развој на човекови ресурси, од Република Македонија се бара да изготви два вида на документи за повеќегодишно програмирање, имено Стратегиска рамка на земјата и Оперативни програми. И во двата документи, се очекува финансиските табели да бидат обезбедени за истиот тригодишен период како оној во МИФФ. И последно, но не помалку важно, првите национални документи за програмирање во многу од новите земји - членки биле изготвувани за период од три години.

1.4. Структура на документот

Во дополние на овој *Вовед*, НРП се состои од четири поглавја. *Второто Поголавје* ја поставува основата на целиот документ преку претставувањето на тековната состојба во Република Македонија. Документот прво ги проценува клучните фактори кои во моментот придонесуваат кон економските, социјалните диспаритети и диспаритетите на полето на заштитата на животната средина, како и економското заостанување меѓу Република Македонија и разните подгрупи на земји - членки на ЕУ, но, и оние меѓу разните географски области во самата земја. Поголавјето потоа продолжува со СВОТ (SWOT) анализа на Република Македонија, обезбедувајќи резимиран поглед на силните страни, слабостите, можностите и опасностите кои постојат во земјата.

Релативно краткото *трето Поголавје* ги исцртува клучните цели на НРП, и стратегиските и оперативните цели, и продолжува со кратка презентација на четирите национални развојни/инвестициски приоритети кои беа артикулирани за ефикасно постигнување на овие цели.

Јадрото на *четвртото Поголавје* го сочинува многу подеталната презентација и аргументацијата за секој од националните развојни/инвестициски приоритети на НРП. Во воведниот дел на ова Поголавје, развојните/инвестициски приоритети, кои се хоризонтални во својот карактер, се дискутираат и анализираат вертикално т.е. во рамките на контекстот на нивната релевантност/важност за поединечните географски области на Република Македонија. Проценката на развојните/инвестициски потреби на локално ниво комбинирани со анализата на постојната ситуација во земјата на национално ниво, онака како што е претставено во Поголавје 2, нуди силни аргументи за одредувањето на четири хоризонтални развојни/инвестициски приоритети. Во продолжение на Поголавјето, секој приоритет е презентираан на методолошки ист начин. Текстот започнува со кратка презентација на специфичните прашања кои треба да бидат разрешени со тој конкретен развоен/инвестициски приоритет и продолжува со формулирање на целите кои треба да бидат постигнати преку тој приоритет, но и преку објаснувањето на важноста на постигнувањето на стратегиските и оперативни цели на НРП. Во продолжение, накратко ќе бидат образложени поединечните области на развојни/инвестициски активности, каде секоја од нив се состои од различни инструменти, како на пример, политички и институционални мерки, техничка помош, инвестиции³. На самиот крај, за секоја година од периодот од 2007 до 2009 година ќе

³

Ве молиме обратете внимание на разликата помеѓу (i) *развоен/инвестициски приоритет*, и (ii) *развојни / инвестициски активности*. *Развојниот / инвестициски приоритет* зборува за широка област на интервенција (корпоративен сектор, инфраструктура, човечки ресурси, земјоделство), додека *развојните / инвестициските активности* е специфичен сет на

бидат презентирани јавните “инвестициски потреби“ и предвидените извори на нивно финансирање, онака како што тие се специфицирани од страна на надлежните министерства и од други релевантни јавни институции.

Петтото Поглавје на НРП цели кон усогласување на развојните “инвестициски потреби“ на земјата со јавните “финансиски средства достапни“ за таа намена, за тие да можат да се (ко)финансираат од јавните извори во текот на периодот од 2007-2009 година. Почетната мисла на Поглавјето е квантифицирање на финансискиот јаз во финансирањето на НРП. Тоа е “финансискиот јаз“ помеѓу “инвестициските потреби“ на потенцијалните корисници на јавните финансиски средства, од една страна, и достапните јавни финансиски средства од домашно и странско потекло во следните три години, од друга страна. “Достапноста на средствата“ се заснова на макроекономски, фискални и јавни инвестициски сценарија, онака како што тие се дефинирани од страна на властите. Потоа, текстот продолжува со идентификација и презентација на критериумите и реперите кои биле применети со цел да се усогласат инвестициските потреби на НРП со средствата кои се достапни за тие намени. Врз основа на овие критериуми и репери, поглавјето завршува со предложена распределба на достапните средства помеѓу четирите национални развојни/инвестициски приоритети на НРП и со артикулацијата на критериумите кои треба да бидат применети во селекцијата на поединечните проекти/програми кои ќе бидат поддржани со НРП.

На крајот на текстот има два прилози кои го резимираат придонесот од осумте региони на Република Македонија кои беа подготвени во контекст на изготвувањето на НРП.

1.5. Методологија на работа

Следејќи го Заклучокот на Владата на Република Македонија од мај 2006 година, сите активности кои се поврзани со подготвувањето на НРП беа изведувани како комбинација на пристапите “од горе надолу“ и “од доле нагоре“. Заради тоа, во процесот на подготовка на НРП беше применуван принципот на партнерство, особено во вклучувањето на локалните заедници во подготовката на документот.

Што се однесува на пристапот “од горе надолу“ Владата воспостави две тела. На политичко ниво подготовката на документот беше координирана од страна на Меѓу министерската комисија за НРП која е составена од високи владини функционери на министерско ниво, од Гувернерот на Централната банка, Директорот на државниот Завод за статистика и Директорот на Агенцијата за државни службеници. Со комисијата за НРП претседаваше Министерот за финансии. На оперативен ниво одговорноста за изготвување на НРП му беше доделена на Секретаријатот на НРП. Тој е составен од високи државни службеници и со него претседава виш функционер на Владата од Министерството за финансии.

УНДП службено беше замолен од страна на Владата да ја помогне подготовката на НРП. Неговата помош беше обезбедена преку олеснување на целокупниот процес и комуникација помеѓу засегнатите страни, особено на локално ниво. Понатаму, помошта

интервенции во рамките на одреден развоен / инвестициски приоритет. Секој развоен / инвестициски приоритет се состои од неколку интервенции во областите на развојни / инвестициски активности.

на УНДП, исто така, беше обезбедена во областите на техничка експертиза во идентификувањето на развојните/инвестициски приоритети, во собирањето и систематизирањето на огромни бази на податоци, како и во насочувањето на вниманието на најдобрите практики на другите земји во повеќегодишното програмирање на инвестициите. Процесот на подготовка на НРП, исто така, значително беше поддржан и од меѓународни и домашни експерти.

Министрите и некои други институции од јавниот сектор беа главните обезбедувачи на инпути засновани на пристапот „од горе надолу“.

Од една страна, Министерството за финансии и Секретаријатот за европски прашања ги обезбедија сите инпути кои се неопходни за одредување на целокупното ниво на јавни финансиски средства кои се достапни за развој на инвестициското финансирање за периодот 2007-2009 година; првиот преку осмислување на трите сценарија, макроекономски, фискални и инвестициски сценарија, како и програмата за позајмувања во јавниот сектор за овој период, а вториот преку изведувањето на целокупна проценка на потенцијалните финансиски средства кои ќе бидат обезбедени на Република Македонија од билатералните донатори.

Од друга страна пак, сите ресорни министерства, како и некои други институции од јавниот сектор беа замолени да обезбедат свои инпути, кои би вклучиле и финансиски табели за развојните/инвестициските потреби, за тие да бидат интегрирани во документот. Со цел да се добијат инпутите од ресорните министерства во облик во кој би биле што е можно покорисни за осмислување на документот беа применети различни методолошки алатки. Тие вклучуваа специјално дизајнирани стандардизирани „Барања за инпут“ во вид на обрасци, потоа работилници, некогаш со едно министерство, некогаш со група на министерства, како и бројни билатерални состаноци на членовите на тимот задолжени за осмислувањето на јадрото на документот со давателите на инпутите.

Што се однесува на пристапот „од доле нагоре“ клучниот суштински придонес беше обезбеден од страна на структурата на УНДП воспоставена на локално ниво низ целата територија на Република Македонија. Врз основа на „Барањето за придонес од општините“ кое беше специјално дизајнирано за локалните заедници, УНДП собра инпути од 71 локална заедница во земјата. А врз основа на информации обезбедени од страна на локалните заедници, соработниците на УНДП изготвија стандардизирани извештаи за секој од осумте статистички региони во Република Македонија. Овие извештаи вклучуваат, како прво, регионална SWOT анализа, второ, презентација на клучните развојни/инвестициски приоритети за регионот и трето, идентификација на поединечните развојни инвестициски проекти и програми, како и нивните финансиски квантификации. Резимеата на овие извештаи се презентирани во прилозите 1 и 2.

Проценката на инпутите добиени од министерствата, како и оние од регионите, потврдија дека тие варираат и во однос на нивната сеопфатност, како и во квалитетот на доставените податоци и анализи. Ова може, барем делумно, да му биде припишано на релативно краткиот временски период кој беше одреден за изготвувањето на НРП. Покрај тоа, тримесечниот период од средината на мај до крајот на август, исто така, се поклопи со тајмингот на редовните парламентарни избори (во месец јули) и со времето на летните одмори на администрацијата (август).

Поглавје 2:

Тековен економски и социјален контекст: диспаритети и развојни јазови

2.1. Економска и социјална положба на земјата

2.1.1. Општ опис на земјата

Македонија е мала земја, со 25.713 квадратни км и население од приближно 2 милиони. Тоа е земја опкружена со копно од сите страни и се наоѓа во средината на Балканскиот полуостров; на југ граничи со земја-членка на ЕУ – Грција - со граница долга 246 км, на исток со земја-членка на ЕУ – Бугарија - со граница долга 148 км, на север граничи со Србија (Косово) (221 км) и на запад со Албанија (151 км).

Македонија има разновидна топографија, со високи ридови и длабоки долини кои на привлечен начин се пресечени и опкружени со планини, живописни реки, големи и мали природни и вештачки езера, бањи, а позната е и со својата богата биоразновидност. Највисока точка е врвот на планината Кораб, со височина од 2.764м. Македонија има три големи природни езера на југот на земјата: Охридско, Преспанско и Дојранско. Охридското езеро е најдлабокото езеро на Балканот (286м). Најголемата река Вардар ја дели земјата некаде на самата средина во правец север-југ. Македонските културни знаменитости и богатства заземаат значајно место во светското културно наследство.

Неколку значајни транспортни патишта ја поврзуваат Македонија со Централна и Источна Европа, како и со Јужна и Југо-Источна Европа и подалеку. Основната инфраструктура на земјата е релативно добро поставена и на неа може да се гледа како на добра основа за нејзина понатамошна доградба. Половина од територијата – 49% е земјоделско земјиште, додека на шумите потпаѓаат дополнителни 37% од територијата.

Согласно последниот попис од 2002 година, Македонија има 2.022.547 жители, со просечна густина од 78,5 жители на квадратен километар, од кои 60% живеат во урбаните области. Главен град на државата е Скопје кој се наоѓа во северниот дел од земјата. Останати поголеми градови се Битола, Куманово, Прилеп, Тетово. Градот Охрид е најпознатото туристичко место во земјата, познато по своите природни и културни особености заради кои и му беше доделен статусот на град на УНЕСКО. Земјата административно е поделена на 84 општини и градот Скопје како одделен ентитет составен од десет општини.

Како мала земја, Македонија има релативно отворена економија во која на надворешната трговија отпаѓа повеќе од 90% од БДП, што ја прави да биде ранлива на надворешните настани, и од осамостојувањето на земјата таа неколкупати ги има почувствувано нивните негативни влијанија. Сега земјата е стабилизирана и има добар напредок во агендата на економски реформи. Сепак, во процесот на градење на поволна бизнис клима, а со цел да се привлечат приватни инвеститори и да се започне со

создавањето на повеќе работни места преку растот кој би бил динамизиран од приватниот сектор, потребно е да се направат повеќе работи.

Приоритена цел на Македонија е влез во ЕУ. Таа беше и првата земја во регионот која ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со ЕУ во април 2001 година, а во декември 2005 година Претседателството на Европскиот Совет на Македонија и додели статус на земја кандидат за ЕУ.

Проценетиот БДП по глава на жител според куповната моќ во Македонија во 2005 година беше околу 6.000 евра, што е само 26% од просекот на 25-те земји членки на ЕУ, а малку зад Романија, Турција и Бугарија.

2.1.2. Макроекономски настани

Растот на БДП и неговата структура

По првичната рецесија предизвикана од транзицијата која започна во 1991 година, македонската економија започна повторно да расте во 1996 година. Меѓутоа, во периодот помеѓу 1996 и 2003 година стапката на раст беше релативно ниска, делумно како резултат на различни надворешни шокови. Со просечна годишна стапка од околу 2% во тој период, остварениот раст на земјата беше под истиот на голем дел од другите економии во транзиција. Меѓутоа во 2004 и 2005 година растот беше забрзан до околу 4% годишно, како што е прикажано во Табелата 2.1.

Табела 2.1.: Главни економски индикатори

	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
БДП (милиони УСдолари)	3,588.0	3,437.0	3,769.0	4,631.0	5,368.0	5,766.0
БДП (милиони УСдолари)- ПАРЕ Метод	3,588.0	3,706.0	3,872.0	4,119.0	4,298.0	4,519.0
БДП по глава на жител (во УС долари)**	1,380.0	1,321.9	1,449.6	1,781.2	2,064.6	2,163.5
БДП по глава на жител (во евра)***		1,887.0	1,981.0	2,025.0	2,128.0	2,277.0
БДП по глава на жител (евра според куповната моќ)***	...	5,000.0	5,210.0	5,350.0	5,650.0	6,000.0
БДП по глава на жител (УС долари според куповната моќ)**		4,478.0	4,907.4	6,035.7	7,014.2	7,462.0
БДП по глава на жител (УСД) ПАРЕ метод, 2000 како почетна година	1,771.0	1,821.0	1,917.0	2,032.0	2,114.0	2,219.0
БДП Стапка на раст %	4.5	-4.5	0.9	2.8	4.1	3.8
Инфлација (годишен просек; %)	5.8	5.5	1.8	1.2	-0.4	0.5
Општ буџет на владата (во % од БДП)						
- Приходи		34.4	34.9	33.4	33.2	32.7
- Расходи		40.8	40.0	34.5	33.2	32.5
- Дефицит (-) / Суфицит (+)		-6.3	-5.0	-1.1	0.0	0.2
Извоз (милиони УС долари)	1,323.0	1,158.0	1,116.0	1,367.0	1,676.0	2,041.0
Увоз (милиони УС долари)	2,094.0	1,694.0	1,995.0	2,306.0	2,932.0	3,228.0
Трговски биланс (милиони УС долари)	-771.0	-536.0	-880.0	-939.0	-1,256.0	-1,187.0
Тековна сметка (милиони УС долари)	-75.0	-235.0	-358.0	-152.0	-415.0	-81.0
Тековна сметка (како % од БДП)	-2.1	-6.8	-9.5	-3.3	-7.7	-1.4
Надворешен долг (како % од БДП)	39.9	41.0	43.1	44.9	44.6	40.1
СДИ (милиони УС долари)	175.1	440.7	77.7	94.3	150.1	120.0
СДИ по глава на жител (УС долари)	87.6	220.4	38.9	47.2	75.1	60.0
СДИ (како % од БДП)	4.9	12.8	2.1	2.0	2.8	2.1
Девизни резерви (во милион УСД) ****	699.5	755.6	725.3	903.4	975.3	1,324.7
Девизни резерви / просечен месечен увоз на стока ф.о.б. и услуги. во месеци****	3.7	4.7	4.0	4.3	3.6	4.4

* Проценка; ** Сопствени пресметки; *** Извештај од истражување на WPIW; **** НБРМ

Извор: Државен завод за Статистика, Министерство за финансии, НБРМ

Од друга страна, пак, Македонија постојано имала стабилна макроекономска положба, карактеризирана со ниска инфлација, стабилен девизен курс на денарот, конзервативна фискална политика од страна на властите, растечки девизни резерви кои, придружени со неодамнешните интензивирани структурни и институционални реформи, и овозможија на Македонија да влезе во период на повисок и одржлив економски раст.

Гледајќи го македонскиот БДП од европска перспектива, земјата и припаѓа на групата земји со најнизок БДП по глава на жител, изразено во паритет на куповна моќ. Како што прикажува Табелата 2.2, во 2005 година тој бил еквивалентен на само 26% од просекот на 25 земји-членки на ЕУ. Во исто време, македонскиот БДП по глава на жител е сличен со нивоата постигнати и во соседните земји. Многу е сличен со оној на Босна и Херцеговина, повисок од Албанија и Црна Гора, а малку понизок од оној на Србија.

Табела 2.2.: БДП по глава на жител и стапки на раст на БДП во избрани економии во транзиција

	25 ЕУ Земји Просек=100	БДП по глава на жител (евра)			БДП по глава на жител (евра според куповна моќ)			Стапка на раст на БДП		
		БДП г/ж. Според ППС во 2005 **	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004
Чешка	72.9	7933	8540	9773	14860	16000	17360	3.6	4.2	6.1
Унгарија	60.8	7263	8031	8714	12890	13630	14260	3.4	5.2	4.1
Полска	49.8	5013	5327	6385	10210	11060	11690	3.8	5.3	3.4
Словачка	55	5434	6287	7082	11290	12010	12910	4.2	5.4	6.1
Словенија	79.8	12458	13105	13675	16510	17930	18720	2.7	4.2	3.9
Бугарија	32.1	2258	2515	2771	6470	6920	7530	4.5	5.7	5.5
Романија	34.7	2420	2805	3665	6520	7290	8140	5.2	8.4	4.1
Хрватска	48.8	5906	6397	6972	9980	10610	11450	5.3	3.8	4.3
Македонија	25.7	2025	2128	2280	5350	5690	6000	2.8	4.1	3.8
Туција	30.7	3028	3416	4040	5810	6520	7210	5.8	8.9	7.4
Албанија		1669	1945	2140	4250	4640	4860	5.7	6.7	5.3
БиХ		1642	1796	1961	5500	5780	5990	3	6	5.5
Црна Гора		2311	2456	2600	5140	5460	5790	2.3	3.7	4.1
Србија		2251	2419	2583	5170	5790	6300	2.4	9.3	6.3

*Прелиминарни податоци

** Извор: Еуростат

Извор: Извештај од WPIW истражување

Структурата на економските активности во Македонија значително се измени во текот на периодот на транзиција. Уделот на индустријата значително опадна, од околу 45% во раните 1990-ти до околу 25% во 2005 година. Со околу 60% удел, услугите сега се доминантни во структурата на БДП, а главното учество сега им припаѓа на трговијата, транспортот и телекомуникациите. На земјоделството сеуште отпаѓаат 12% од БДП.

За разлика од 2004 година, кога индустриското производство имаше негативен раст, во 2005 година тоа беше главна движечка сила зад интензивирани економски активности. Проекциите за индустриски раст за таа година беа на ниво од 5% додека вистинскиот раст беше многу повисок (7%). Иако најголемиот дел од индустриските активности растеа, сепак, највисоките стапки на раст беа регистрирани во гранките кои традиционално се ориентирани кон извоз: основни метали (со стапка на раст од 33,4%, индустрија на градежни материјали (21,4%), прехранбена индустрија, нафтена индустрија, производство на електронски машини и т.н. Другите сектори на економијата исто покажаа висок раст во 2005 година. Ова особено беше случај со трговијата (стапка на раст од 7,9 %), но исто така и транспортот и комуникациите (6,1%), туризмот (6,6%) и финансискиот сектор. Единствената индустрија која покажа

негативен раст во 2005 година беше градежништвото, заради задоцнетиот почеток на градежните работи на некои од големите инфраструктурни проекти.

На страната на расходите на БДП, растот во 2005 година главно беше воден од крајната потрошувачка, во која доминираше зголемената приватна потрошувачка (зголемени плати, трансфери и приватни заеми) и која имаше годишен раст од 4 проценти, нето извозите на кои отпаѓаа 2,8 додека на увозот му припаѓаа 1,5 процентни поени од целокупниот раст на БДП. Придонесот на бруто инвестициите беше негативен со 0,3 процентни поени.

Инфлација

Мошне забележителен успех на македонската економска политика набргу откако започна транзицијата беше политиката на стабилизација, која резултираше во значително намалување на инфлацијата во релативно кус временски период, и оттогаш таа е успешно одржувана на стабилно и предвидливо едноцифрено ниво. Инфлацијата мерена преку индексот на цени на мало (од 2000 година) во просек изнесуваше 2,3% на годишно ниво за периодот од 1996-2004 година. Монетарната политика и нејзината соодветна координација со фискалната политика и политиката на плати значително придонесе кон постигнувањето и одржувањето на стабилноста на цените. Стабилниот девизен курс на денарот во однос на германската марка (а по 2002 година еврото) беше позитивна последица на политиката на макроекономска стабилност, и постојано од 1994 година беше одржувана на стабилно ниво (со исклучок на корекцијата на девизниот курс од 16% во 1997 година, кое беше резултат на значителното влошување на платниот биланс).

Невработеност

Слабиот економски раст во периодот до 2003 година не беше единствената слабост на миксот на макроекономски политики составен од, *de facto*, фиксна девизна политика комбинирана со внимателна монетарна и фискална политика. Овој политички микс, исто така беше поврзан со континуирано ниво на невработеност. Од почетокот на процесот на транзиција, па сè до 2004 година, стапката на вработеност во Македонија има опаѓачки тренд. Негативниот тренд беше запрен и променет во 2005 година, кога бројот на вработени беше повисок за 4,4% споредено со претходната година. Покрај нешто зголемената економска активност, ажурирањето на базата на податоци на невработените лица, борбата на Трудовиот инспекторат против непријавените вработувања и новата, пофлексибилна регулатива за трудот, беа главните фактори за промената. Околу 57% од вработените лица во 2004 година се вработени во приватниот сектор, а што е зголемување од 20% во споредба со 1997 година.

И покрај овие факти, стапката на невработеност останува на неприфатливо високо ниво. Согласно Анкетата на пазарот на трудот, изготвена од страна на Државниот завод за статистика, во 2005 година оваа стапка изнесувала 37,3%. Некои од структурните карактеристики на невработеноста се следните: (i) половата структура на невработените (59% мажи, наспроти 41% жени) целосно кореспондира со половата структура на активното население (60% мажи, наспроти 40% жени); (ii) 47% од невработените биле на возраст 25-49 години, при што невработеноста кај најмладата

група на возраст од помалку од 25 години изнесувала 20%; (iii) доминантното образовно ниво на групата невработени се лица кои завршиле средно образование и лица со вишо образование (58%). Зад оваа група следи групата на луѓе со основно образование (21%), со високо образование (14%) и на крајот лицата без образование (7%); (iv) времетраењето на статусот на невработеност има тенденција да биде многу долго – околу 2/3 од невработените лица го задржуваат статусот на невработеност повеќе од 4 години.

Владата континуирано спроведуваше политики и програми за борба против овој огромен проблем. Сепак, резултатите недостасуваа се до минатата година. Од неодамна донесениот Закон за работни односи се смета за многу флексибилен закон од кој се очекува да охрабри раст, инвестиции и постепена промена во вработувањата од неформалниот кон формалниот сектор, со истовремено зајакнување на правата на работниците. Понатаму, од зајакнувањето на флексибилноста на пазарот на труд се очекува да бидат постигнати резултати со воспоставувањето на алтернативни механизми за разрешување на бавнови, како и со повторното преговарање за колективните договори и другите слични активни мерки за пазарот на труд. Тие би можеле ги обноват вештините на невработените, како и да ги идентификуваат оние лица кои се регистрирани како невработени, а работат во неформалниот сектор.

Либерализација на надворешната трговија

Фактот што Македонија е мала земја прави односите во надворешната трговија да бидат мошне важен дел од развојната матрица на земјата. Во тој контекст, интеграцијата во ЕУ е општо прифатена како дополнителна движечка сила која ќе ја зголеми способноста на македонската економија за постигнување на економски развој во рамките на конкурентските услови на единствениот европски пазар.

Од самите почетоци на транзицијата, Република Македонија постојано има спроведувано политика на надворешна економска отвореност и либерализација. Македонија има потпишано 10 договори за слободна трговија, од кои 8 се билатерални (5 со земји од Пактот за стабилност, Украина и Турција) и 2 мултилатерални (со земјите од ЕФТА и со ЕУ преку ССА). Македонија и со други ЈИЕ земји има потпишано и Меморандум на разбирање за либерализација и олеснување на трговијата. Во април 2003 година, Република Македонија стана 145-та членка на Светската трговска организација (СТО), а во 2005 година Македонија стана и членка на ЦЕФТА.

Либерализацијата на режимот на надворешна трговија на Македонија беше, во голем обем, спроведена согласно принципите на СТО дури и пред Македонија да се стекне со членство во организацијата. Процесот резултира во постојано намалување на тарифите и прифаќање на Хармонизирианиот тарифен систем.

Потпишувањето на ССА во 2001 година претставуваше голем чекор во приближувањето кон трговскиот режим на ЕУ. Под условите на ССА најголемиот дел од македонските стоки веќе имаа користи од влезот на пазарот на ЕУ, ослободени од царински такси и квоти. За возврат, Република Македонија веќе започна да ги отстранува постојните трговски бариери за производите од ЕУ, во рамките на варијабилна временска рамка од помеѓу пет и десет години, за различни групи на стоки. Со скорешното проширување на ЕУ во 2004 година, трговскиот режим помеѓу

Република Македонија и ЕУ беше прилагоден преку Протоколот на ССА за проширување.

Во 2001 година беа иницирани интензивни активности за подобрување на ефикасноста на царинскиот систем и сите канцеларии на царината низ земјата беа поврзани. Беа донесени законите за стандардизација, метрологија и акредитација, како и техничките барања за компатибилност на производите и проценка на придржувањето кон стандардите. Исто така, во процес на изведба се и други активности за адаптација на националното законодавство: воспоставување на компатибилни институции кои ќе ги применат директивите на Новиот пристап и хармонизираните стандарди за слободно движење и безбедност на индустриските производи; обезбедување на информации на полето на стандардите и техничките барања; електро-магнетска компатибилност: општа и техничка безбедност и т.н.

Јавни финансии

Јавните финансии на Република Македонија се консолидирани во општиот Буџет на Владата на земјата. Покрај Централниот буџет на Владата, тој го содржи и основниот Буџет, буџетите за активностите кои се самофинансираат, потоа ги содржи, исто така, и заемите и донациите за централните буџетски корисници, како и буџетите на локалните заедници. Консолидираниот општ буџет на Владата ги инкорпорира и буџетите за четирите вон-буџетски фондови, имено, Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, Фондот за здравствено осигурување, Агенцијата за вработување и Фондот магистрални и регионални патишта.

Република Македонија е позната како земја која води мошне внимателна фискална политика со ниски нивоа на дефицит на Централниот буџет и општите владини дефицити. Во текот на изминатите три години, земјата помина низ значителна фискална консолидација. Дефицитот на Централниот буџет беше намален од 5,3% од БДП за 2002 година на само 0,1% во 2004 година, а беше постигнат и мал суфицит од 0,3% од БДП во 2005 година. Во однос на општиот Буџет на Владата, дефицитот од 5,6% од БДП во 2002 година речиси беше елиминиран во последните две години. Спроведувањето на внимателна фискална политика создаде услови за повисока еластичност на монетарната политика, што резултираше со намалување на трошоците на каматните стапки на Централната банка (како референтни каматни стапки за економијата) од 10% на почетокот на 2005 година до 8% на крајот на таа година, како и во зголемувањето на кредитирањето за приватниот сектор од околу 25% на годишно ниво. Овие позитивни фискални развојни линии придонесоа кон позитивниот извештај за земјата од страна на големите агенции за кредитен рејтинг.

Во 2003 година, Владата иницираше Стратегија за развој на пазарот на државни хартии од вредност. Стратегијата беше основа за почетокот на континуираното издавање на државни хартии од вредност. Во 2004 година, Министерството за финансии започна со издавање на првите тримесечни државни записи, а кон крајот на 2005 година тоа редовно издаваше 3, 6 и 12 месечни државни записи и двегодишни државни обврзници, а издаде и 5-годишна обврзница. Во 2006 година, покрај овие, се издаде и 3-годишна државна обврзница. Каматните стапки на овие хартии од вредност беа детерминирани слободно на пазарот врз основа на побарувачката и понудата, и каматните стапки оттогаш постојано се намалуваат.

Покрај воспоставувањето на примерен пазар на државни обврзници, Министерството за финансии и Народната банка на Република Македонија поддржа развој на секундарниот пазар на државни обврзници, и тоа преку воспоставување на инфраструктура за тргување на пазарите преку методот „Преку шалтер“. Имено, Народната банка на Република Македонија ги прифати правилата за тргување „Преку шалтер“ и воспостави систем за електронско тргување со краткорочни обврзници⁴ преку банките, како и систем за склучување во реално време. Новата инфраструктура овозможува учесниците на пазарот да склучуваат и заклучуваат трансакции по ниски трошоци и во реално време, создавајќи средина за подобро планирање на ликвидноста. Исто така, Народната банка на Република Македонија го прифати Генералниот Реподоговор како законска рамка за склучување репо трансакции со државните обврзници со цел подобрување на монетарните операции и планирањето на ликвидноста на учесниците на пазарот, како и зголемување на ликвидноста на пазарот на државни хартии од вредност.

Состојба на тековната сметка и нејзините компоненти

Иако во последните години беа постигнати некои подобрувања, надворешната нерамнотежа продолжува да биде уште една слаба страна на македонската економија. Билансот на тековната сметка на Македонија е во постојан дефицит, и во просек тој изнесува 5,5% од БДП за периодот 1993-2005 година. Во последната година од овој период дефицитот беше значително помал во споредба со претходните години и изнесуваше само 1,4% од БДП. Високиот пораст на извозот, за 22%, беше главниот фактор за овој позитивен развој. Извозот се зголеми заради интензивираното индустриско производство, водено од страна на растечката надворешна побарувачка. Најголемите стапки на раст на извозот беа регистрирани во следните гранки: челик, храна и пијалоци, тутун и минерални горива. Што се однесува до увозот, неговата стапка на раст беше 10% во 2005 година, главно заради зголемените трошоци за енергија- електрична енергија и нафта. Тие учествуваа со 70% од растот на увозот во таа година.

Развојот на тековната сметка во Република Македонија беше сериозно под влијание на неговата трговска компонента. Трговскиот биланс на земјата беше во континуиран дефицит во текот на целиот период на транзиција (со исклучок на 1992 година) достигнувајќи ниво од 50% од вредноста на извозот во некои од годините. Во периодот од 2000-2005 година трговскиот дефицит, во просек, беше еднаков на 20% од БДП. Што се однесува на извозните резултати, нивна главна карактеристика е високата концентрација (Херфиндал-Хиршман индексот на извоз за 2005 година изнесува 0,251). На две групи на производи железно и челик, и текстил отпаѓа околу 50% од вкупниот извоз. Покрај тоа, најголемиот дел од извозот зависи од увозот, бидејќи станува збор за извоз на производи чие производство додава вредност на полуготовите производи и на увезените сировини. На страната на увозот, пак, нафтата и нафтните деривати заземаат 14,8% од вкупниот увоз за 2005 година. Се очекува зголемените трошоци за увоз на нафта, како и зголемениот увоз на електрична енергија во 2006 година да придонесат за зголемен трговски дефицит во оваа и во наредните години.

⁴ Системот на електронско тргување е во процес на надградба со цел да се овозможи тргување со државни обврзници.

Важно е да се спомене дека земјите-членки на ЕУ се доминантен трговски партнер на Македонија. Во 2005 година, 53,1% од вкупниот извоз беа направени во земјите-членки на ЕУ, додека од вкупниот увоз 45,5% доаѓа од оваа група на земји. Други развиени земји на ОЕЦД учествуваат со 9,2% во извозот и со 7,3% со увозот. За земјите на ЕФТА уделот во извозот изнесува 0,4% и 2% во увозот. Извозот во земјите на Источна Европа учествува со 6,6.% од вкупниот извоз, додека на увозот паѓаат 25,6%. Соодветните цифри за земјите од поранешната Југославија изнесуваат 29% за извозот и 11,2% за увозот.

Многу значајна карактеристика на македонскиот извоз е фактот што значителна компонента на најголемиот дел од производите за извоз е евтината домашна работна сила, како и тоа што најважниот фактор за постојната извозна конкурентност на македонската економија повеќе почива на релативно ниските нивоа на цени отколку на други подистинктивни фактори на конкурентноста. Токму затоа, зајакнувањето на конкурентноста на македонската економија беше препознаено како многу важна цел на економските политики на Владата.

Споредено со други земји во транзиција, Македонија во најголемиот дел од годините во периодот 2000-2005 година го има надминато просекот на земјите од Југо-источна Европа, а тој беше и попроменлив отколку просекот на сите земји во транзиција:

Табела 2.3.: Положба на тековната сметка на економиите во транзиција (во % од БДП)

Земја/ Група на земји	2000	2001	2002	2003	2004	2005 проценка
Македонија	-1,9	-7,1	-9,5	-3,2	-7,8	-1,4
Просекот на Југо-источна Европа *	-5,5	-7,3	-9,6	-8,8	-9,3	-9,3
Просек на сите земји во транзиција *	-3,1	-4,1	-4,4	-5,0	-5,5	-4,1

* Непондериран просек за регионот

Извор: ЕБОР (EBRD): Ажуриран извештај за транзиција, мај 2006 година, НБРМ

Приватните трансфери (дознаки) постојано беа во суфицит и тие постојано го финансираа негативниот трговски биланс, покривајќи во просек 60% од дефицитот на трговскиот биланс. Во просек тие покриваа 11,4% од БДП во периодот 2001-2004 година, но во 2005 година нивниот удел се зголеми до ниво од 17,4% од БДП. Овој раст беше меѓу највисоките во регионот. Согласно податоците на ММФ, ова ниво било повисоко и од нивото на земјите кои традиционално имаат високи нивоа на приватни трансфери (Србија и Албанија, со околу 14% во 2005 година, Босна и Херцеговина, Бугарија со речиси 10%, Хрватска со 4%)⁵. Зголемувањето на приватните трансфери се објаснува преку зголемувањето на девизниот курс за готовинска размена, особено онаа која се користи за размена во менувачниците.

⁵ Извештај за земјата ММФ бр. 06/188, мај 2006 година.

Капитална сметка и нејзините компоненти, вклучувајќи ги СДИ

Во согласност со заложбата прифатена во ССА, Македонија ја започна првата фаза на либерализација на својата капитална сметка веќе кон крајот на 2002 година. Покрај СДИ целосно беа либерализирани и краткорочните трговски трансакции, долгорочните трговски трансакции, кредитните трансакции и портфолио инвестициите на нерезидентните во домашниот пазар на капитал. Втората фаза на либерализацијата, која вклучува либерализација на портфолио инвестициите, следеше во последниот квартал од 2004 година. Ова го отвори патот за постојан прилив на странски портфолио инвестиции. Тие изнесуваа до 49 милиони евра, а што е еквивалентно на 1% од БДП во 2005 година. Од овој вкупен износ, 44% беа инвестиции во акции и 57% беа инвестиции во државни обврзници. Кон крајот на 2005 година учеството на странските инвеститори во вкупниот промет на Македонската берза достигна 32,6% на откупната страна и 10% на страна на продажбата. Со цел да се заштити економијата од краткорочни шпекулативни капитални приливи, оваа фаза од либерализацијата на капиталната сметка беше придружена со воведување на конкретно дизајнирани политички мерки. Во следната т.е. трета фаза на либерализацијата на капиталната сметка, ќе биде завршена либерализацијата на портфолио инвестициите во двете насоки, заедно со трансакциите во недвижности и со отворањето на сметките на резидентите во странските банки.

Иако портфолио инвестициите стануваат сè поважни, се очекува СДИ да бидат главниот извор на финансирање на тековниот дефицит на сметката. Анализата на приливите на СДИ во Македонија во текот на последните петнаесет години ги потврдува релативно слабите резултати на земјата на ова поле (види Табела 2.4.). Согласно Државниот завод за статистика и Народната банка на Република Македонија, кумулативната вредност на СДИ во Република Македонија почнувајќи од 1991 година до крајот на 2005 година изнесува 1,3 милијарди УС долари, или 660 УС долари по глава на жител. Во 2006 година, бројката за приливот на СДИ беше повисока отколку во која било од претходните 4 години, главно како резултат на приватизацијата на претпријатието за дистрибуција на енергија. Претпријатието беше продадено на странски стратески инвеститор и СДИ генерирани преку оваа приватизација изнесуваа 225 милиони евра.

**Табела 2.4.: Странски директни инвестиции во Македонија
(во милиони УСД; во % од БДП)**

Година	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 (I-VII)
Обем	30.7	128	32.8	179	445	81.0	97.5	163	112	319
Удел во БДП	0.8	3.6	0.9	4.5	11.9	2.2	2.1	3.1	1.8	

Извор : НБРМ

Како што е прикажано во Табела 2.5., Македонија како дестинација за СДИ заостанува зад другите земји од Југо-источна и Централна Европа.

Табела 2.5.: Странски директни инвестиции во земјите од транзиција

Земја / Група на земји	Кумулативни приливи на СДИ 1989-2003 (во милиони УСД)	Кумулативни приливи на СДИ по глава на жител 1989-2003 (во УСД)	Приливи на СДИ по глава на жител (УСД)		Приливи на СДИ (во % на БДП)	
			2002	2003	2002	2003
Македонија	1,002	501	38	47	2.0	3.0
Југо-Источна Европа	31,276	664 ⁶	72	141	3.3	4.7
Сите земји во транзиција	220,626	928	157	103	5.0	4.3

Извор: ЕБОР: Извештај за транзицијата 2004 година

Приливот на СДИ во Република Македонија беше генериран главно преку процесот на приватизација, при што „гринфилд“ инвестициите сеуште се повеќе исклучок отколку правило. Во смисла на потеклото на инвеститорите, Унгарија котира како најистакната земја инвеститор. Останатите поголеми инвестиции доаѓаат од Грција, Австрија, Кипар, Швајцарија, Обединетото Кралство, Словенија, Холандија и Германија. Најголемиот дел од инвестициите се направени во секторот на телекомуникациите, електрична енергија, банкарство и осигурување, производство на храна и пијалоци, метална индустрија, рафинеријата за нафта.

Проекциите на платниот биланс за СДИ прогнозираат дека во наредните години СДИ како процент од БДП полака ќе почнат да се зголемуваат достигнувајќи бројка од 4% во 2009 година. Сепак, не може повеќе да се очекува СДИ водени од приватизацијата да играат доминантна улога во привлекувањето на СДИ, иако продажбите на некои големи јавни претпријатија сеуште се во процес. Тие ја вклучуваат ЕЛЕМ компанијата за генерирање на енергија, Македонската железница, Македонската пошта и веројатно некои јавни институции во социјалниот сектор, на пример, во здравствениот сектор.

Заради тоа, со цел да се подобри целокупната бизнис и инвестициска средина во земјата, и уште поконкретно, да ја направи земјата да биде поатрактивна дестинација за СДИ, за да ја надмине природната ниска привлечност на македонскиот мал пазар и да ја намали перцепцијата на земјата како дестинација која е ризична за инвестиции, македонските власти имаат дизајнирано и ставено во функција широка лепеза на мерки. На пример, едношалтерскиот систем за регистрација на компании е оперативен од 1 јануари 2006 година. Оваа специфична мерка е само една од многуте структурни и институционални реформи кои се насочени кон привлекување на што повеќе СДИ во годините кои претстојат. Земјата планира да има построкутирана активност за промоција на инвестициите, а и кандидатскиот статус за влез во ЕУ делува како добра основа во помошта во овие напори.

⁶ Подобрените извршувања на СДИ во 2005 година и особено во 2006 година, со интензивираната приватизацијата, го зголемија македонскиот кумулативен прилив на СДИ по глава на жител кој изнесува околу 800 УСД, што најверојатно ќе биде подобро отколку просекот на земјите од Југо-Источна Европа, согласно овој критериум за успешност.

Во август 2003 година Владата на Република Македонија ја изготви Програмата за промоција на инвестициите во Република Македонија, со која се елаборирани националните приоритети, согласно основните меѓународни принципи за добра бизнис средина. Во процесот на креирање на транспарентно законодавство и стабилна инвестициска средина, Владата на Република Македонија, во соработка со соодветното тело на Светската банка (ФИАС), изготви анализа на административните бариери со кои се соочуваат инвеститорите. Анализата ја потврди веќе познатата позиција на странските инвеститори, дека за нив, отстранувањето на административните бариери е од многу поголемо значење, отколку екстензивните фискални и други видови на финансиски поттици. За таа цел, беше востановен Управен комитет кој ќе помогне во отстранувањето на бариерите за инвестициите преку спроведувањето на препораките на ФИАС, кои беа инкорпорирани во Акцискиот план, кој претставува програма за реформи на економската бизнис средина преку идентификување на одговорните тела, како и временската рамка за неговото спроведување.

Промотивните активности на Република Македонија за привлекување на странски директни инвестиции сеуште не се доволно систематски, синхронизирани и ефикасни. По многу години на подготовка, Агенцијата за промоција на инвестициите „Макивест“ почна да работи во јануари 2005 година. Оваа институција треба да има многу посилна финансиска поддршка и веќе се проектирани програми за градење на нејзиниот капацитет. Редовно ќе се подготвуваат и нови програми за промоција на инвестициите.

Со цел да ги поттикне приливите на СДИ, Република Македонија има потпишано Спогодби за заемна заштита и промоција на странските директни инвестиции, како и Спогодби за избегнување на двојно оданочување со бројни земји, вклучувајќи ги повеќето од земјите на ЈИЕ и ЕУ. СДИ во Македонија уживаат „национален третман“. Даночниот товар во Македонија е поволен, со корпоративен рамен данок на доход од 10%, персонален рамен данок на доход од 10%⁷, вкупните социјални придонеси изнесуваат околу 32% од платите, а ДДВ изнесува 18% и 5%. Исто така, постојат бројни инвестиции и даночни поттици за СДИ и за инвестиции воопшто, без оглед на нивното потекло.

Надворешен долг и пристап на меѓународните финансиски пазари

Македонската економија има одржано релативно ниско ниво на долг, каде надворешниот долг во просек изнесува 40% од БДП и ова ниво се очекува и за следните години. Светската банка т.е. ИБРД и ИДА се најголемите кредитори. Надворешниот долг на приватниот сектор се зголемува согласно либерализацијата на кредитните трансакции и во 2005 година тој изнесуваше 22,1% од долгорочниот надворешен долг. Банкарските заеми од странство изнесуваат 24,5% од долгот на приватниот сектор.

Во декември 2005 година беше издадена првата еврообврзница. Обврзницата беше со вредност од 150 милиони евра, со десет-годишно доспевање и со принос од 4.625% во декември 2005 година. Во споредба со споредливите 10 годишни обврзници, Македонија постигна релативно добра каматна стапка. Побарувачката за обврзницата изнесуваше 593 милиони евра, четирикратно зголемувајќи го понудениот износ. Рејтингот на обврзницата проценет од Фич и Стандард и Пурс беше ББ+. Средствата

⁷ Од 2008 година, додека за 2007 година, како преодно решение, стапките на данокот на добивка и персоналниот данок изнесуваат 12%

добие ни од обврзницата беа искористени за исплаќање на долгот од 221 милион УСД за Лондонскиот клуб на кредитори, чиј рок на исплата истекува во јануари 2006 година. Јавниот долг на Република Македонија изнесуваше 41,9% од БДП на крајот на 2005 година.

Девизни резерви

Бруто девизните резерви постојано се зголемуваат и на крајот на 2005 година изнесуваа 974 милиони евра, или околу 4 просечни месечни увози, а на крајот на 2006 тие достигнаа ниво од 1.123 милиони евра, што претставува 4,6 месечна покриеност на увозот за 2007 година. Во август 2005 година, Република Македонија склучи Стендбај аранжмани со ММФ и првата трансха од 12 милиони евра беше повлечена.

Согласно аранжманот со ММФ, постигнатите вишоци на резервите би требало да обезбедат просечно покривање за повеќе од четири-месечни увози на стоки и услуги и за наредните години. Централната банка ги намали каматните стапки на благајничките записи од 10% во ноември 2005 на 5,5% до крајот на јануари 2007.

Радикална даночна реформа

- Воведување *рамен данок* (flat rate tax) со единствена даночна стапка за данок на персонален данок и данок на добивка во две фази (Рокови: јануари 2007 на 12%, јануари 2008 на 10%)
- Намалување на *данокот на добивка* од 15% на 10 %
- Намалување на стапките на *персоналниот данок од доход* од 15% на 10%
- Нулта стапка на данок за *реинвестирана добивка*;
- Елиминирање на политички инспекции на УЈП и на други инспекциски органи,
- Бескомприсна борба против даночната евазија;
- Хармонизација на основицата за плаќање персонален данок и социјални придонеси (рок: 31.12.2007 год.);
- Организациски промени и целосна компјутеризација на базата на податоци на УЈП (рок: 31.12.2006 год.);
- Целосна фискализација на правните субјекти на целата територија во државата воведување законска измена со која купувачот не е обврзан да плати за стоката или услугата доколку не добие фискална сметка (рок: 30.06.2007 год.);
- Воведување засебен и многу поедноставен систем за плаќање на давачките за малите претпријатија со низок обем на приходи и профит (рок: 31.03.2007 год.);
- Враќање на ДДВ за максимум 30 денови, во спротивност државата ќе плаќа казнена камата за секој изминат ден (01.01.2007 год.).

Покрај тоа, ќе бидат направени следните промени во насока на подобрување на бизнис окружувањето:

- Експедитивна, минимална процедура за регистрација на фирма за 3 дена;
- Намалена корупција и бирократија;
- Поефикасен и конкурентен финансиски систем;
- Едноставен и транспарентен даночен систем;
- Функционален катастар.

2.1.3. Детерминанти на економскиот раст и меѓународната конкурентност

Одржувањето на макроекономската стабилност е неопходен, но не и доволен услов за постигнување на забрзан и одржлив економски раст. Ако земјата, како свои главни економски цели, сака да ги заштити минатите постигнувања во макроекономската стабилизација и во исто време да го зголеми економскиот раст и вработувањата и да го намали надворешниот дебаланс, таа ќе мора да ги интензивира структурните и институционални реформи. Иако во многу сегменти од овие реформи се постигна напредок, и тој се одразува во подобрените економски индикатори, сепак, на македонскиот раст и на структурните промени им недостасува динамичност и енергија. Ова особено е случај во споредбата со некои други, поподготвени за раст економии на земјите во транзиција.

Табела 2.6.: Индикатори на транзицијата за Република Македонија и за некои други економии во транзиција⁸

Земја	Удел на приватниот сектор БДП средина на 2004 (ЕБОР проценка во %)	Претпријатија			Пазари и трговија			Финансиски институции		Инфраструктурна реформа
		Приватизација од голем обем	Приватизација од мал обем	Реструктурирање на владеењето и претпријатијата	Либерализација на цените	Трговија и систем на надворшна размена	Полицијата на конкуренцијата	Реформа на банките и либерализација на каматните стапки	Хартии о вредност пазари и не банкарски финансиски институции	
Македонија	65	3+	4	2+	4	4+	2	3-	2	2
Албанија	75	2+	4	2	4+	4+	2	3-	2-	2
БиХ	50	2+	3	2	4	4-	1	3-	2-	2+
Бугарија	75	4	4-	3-	4+	4+	2+	4-	2+	3
Хрватска	60	3+	4+	3	4	4+	2+	4	3-	3
Србија	50	2+	3+	2	4	3+	1	2+	2	2
Словенија	65	3	4+	3	4	4+	3-	3+	3-	3
Романија	70	4-	4-	2	4+	4+	2+	3	2	3+

Со стратегиска ориентација на потпирање врз извозот, како главен двигател на одржливиот економски раст, подобрувањето на меѓународната конкурентност на земјата добива клучно значење. Искуствата покажуваат дека недоволната надворешна конкурентност на македонските стоки и услуги во голем обем се предизвикани од неповолната структура на извозот која води кон отсуство на соодветен одговор од страна на набавката. Како последица на тоа, потребата за зајакнување на конкурентноста на македонската економија повторно го насочи вниманието кон тоа дека среднорочната агенда на политички мерки треба да се фокусира на зајакнување и интензивирање на структурните реформи, меѓу кои и реформи на пазарот на трудот, реформи на правосудството, подобрување на институционалниот капацитет т.е. подобрување на управувањето и ефикасноста на јавниот сектор, како и понатамошен развој на финансискиот сектор. Овие реформи треба да водат кон подобрување на бизнис климата и да резултираат во привлекување на странски директни инвестиции.

Добрата проценка на постојните способности за конкурентност на Република Македонија е првиот Национален извештај за конкурентноста, подготвен од страна на

⁸ Мерната скала за секој поединечен индикатор се движи од 1 до 4+, каде 1 означува мала промена или иста состојба од почетокот на процесот на транзиција, а 4+ означува стандард кој постои во зрела пазарна економија.

Националниот совет за претприемништво и конкурентност, издаден во декември 2005 година. Извештајот, исто така, обезбедува листа на приоритети и клучни препораки за надградување на конкурентноста на македонската економија. Меѓу клучните препораки опфатени со овој извештај се следниве: (i) да се интензивираат структурните реформи на земјата заедно со интензивирање на трансферот на одговорностите од национални на локални економски нивоа; (ii) да се поддржи развојот на иновациите, трансферите на технологијата и на „на знаење заснованите компании“ (преку надградување на институционалната инфраструктура) (iii) да се изготви политика за развој на технологијата во Македонија; (iv) да се реформира образовниот систем во правец на образование кое создава работна сила која ќе ги исполнува потребите на бизнисот, како и да ги интегрира образованието и потребите на бизнисите; (v) целосно да се спроведе Европскиот кредит трансфер систем на универзитетите во Македонија и да создаде систем на доживотно учење и стручно образование на вработените; (vi) и понатаму да се стимулира приливот на СДИ; (vii) да се стимулира влезот на големи странски банки на пазарот; и т.н. Спроведувањето на овие и други препораки ќе ја создаде околината за среднорочно подобрување на конкурентноста на македонската економија, имајќи ја предвид реализацијата на компаративните предности на земјата.

Целта на ова под-поглавје е двојна: Прво, да ја анализира ситуацијата, особено проблемите, на главните детерминанти на македонската конкурентност. Тоа ја вклучува конкурентноста на корпоративниот сектор, како и конкурентноста на околината во која работи овој сектор. Во овој контекст, финансискиот сектор, правосудството и целокупната бизнис средина, пазарот на труд и човековите ресурси и економската инфраструктура, се од особено значење. Понатаму, ќе се анализираат силните страни, слабостите, можностите и заканите за македонскиот развоен потенцијал, и ќе се анализира целното развојно сценарио за периодот од 2001-2006 година. Ова се основите за поставување на целите на НРП во Поглавје 3.

Конкурентност на секторот на претпријатија

Познато е и потврдено во многубројни меѓународни компаративни студии дека целокупната меѓународна конкурентна позиција на Македонија е неповолна. Во едно од најскорешните меѓународни рангирања на конкурентноста, Индекс на раст на конкурентноста за 2005 година, Република Македонија се наоѓа на 85-та позиција од 117 земји. Не само што сите земји на Централна Европа се рангирани доста повисоко од Македонија, туку, исто така, многу земји од регионот на Југо-источна Европа, во таа смисла, имаат подобри резултати. Всушност, само две земји од регионот се рангирани пониско, а тоа се Босна и Херцеговина (95) и Албанија (100).

Табелата 2.7 ги прикажува некои од основните индикатори на конкурентноста на македонската економија во периодот од 2001 – 2005 година. Од оваа табела можат да бидат набљудувани следните детерминанти на меѓународната конкурентна позиција на земјата: (i) инвестицијата во машини и опрема е во корелација со зголеменото индустриско производство со задоцнување од една година (инвестициите во претходната година водат кон зголемено индустриско производство, со исклучок на 2000/2001 година заради кризата), (ii) трошоците за труд, исто така, се позитивно корелирани со индустриското производство (во годините на намалени трошоци за труд по единица на индустриско производство, индустриското производство се зголемува), а истото важи и за продуктивноста, (iii) домашните цени за

индустриските производи не се систематски корелирани со зголемувањето на индустриското производство, и (iv) светските цени за најважните македонски извозни производи (а кои се зголемуваа во периодот на набљудување) силно позитивно се корелирани со зголемувањето на индустриското производство и подемот на извозот. Сите овие набљудувања го истакнуваат истиот заклучок – дека меѓународната конкурентност на македонското индустриско производство и извоз се многу чувствителни на цените (или трошоците).

Табела 2.7.: Индикатори на меѓународната конкурентност на македонската економија

Некои индикатори за конкурентноста на македонската економија						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Индустриско производство	3,5	-3,1	-0,8	6,6	-2,1	7,0
Инвестиции во машинерија и опрема	20,8	16,9	16,4	-7,7	4,9	4,9
Придуктивност	6,0	0,5	3,0	13,1	3,9	2,5
Трошоци за труд по единица на производство	-4,7	-0,7	0,2	-10,3	0,7	-0,5
Реални трошоци за труд по единица на производство	-12,5	-2,7	1,1	-10,1	-0,4	-4,4
Номинални нето плати	5,5	3,6	6,9	4,8	4,0	4,5
Реални нето плати	-0,3	-1,9	5,0	3,6	4,4	2,0
Домашни цени на индустриско производство	8,9	2,0	-0,9	-0,3	0,9	3,2
Светски цени за најважните извозни производи (во УСД)						
*Никел	8.638	5.945	6.772	9.629	13.823	14.744
*Бакар	1.813	1.578	1.559	1.779	2.866	3.679
*Олово	45	48	45	62	89	98
*Цинк	113	89	78	83	105	138
*Ладно валани челични плочи	387	299	328	445	607	733
*Топло валани челични плочи	296	217	249	320	603	633
*Јагнешко месо	262	291	330	388	481	443
Извоз (во милиони УСД)	1.321	1.153	1,112	1,359	1,674	2,041
Извор: Билтен на Министерството за финансии, јан./фев. 2006 година						

Некои други подетални анализи⁹ на извозот на македонската индустрија фрлаат повеќе светлина на нивната конкурентна позиција. Овие анализи сугерираат дека проблемот на конкурентноста го одразува моделот на специјализација. Во периодот 1995-2004 година, уделот на македонскиот извоз се зголемил во секторите чиј удел во вкупниот извоз на индустријата е намален, а тоа се гранките како што се текстилот, конфекцијата, железото и челикот. Бидејќи овие гранки го губат уделот во светската индустрија, македонскиот удел во вкупниот светски извоз, исто така опадна. Ниските

⁹ Извештај за земјата на ММФ Бр. 06/188, мај 2006 година

нивоа на СДИ споредени со останатите во регионот може, исто така, да бидат причина за овој модел на фокусирање на нединамичните сектори.

Со различна динамика, Македонија ги има започнато реформите на секторот на претпријатија кои целат кон зајакнување на нејзината конкурентна позиција низ текот на целиот период на транзиција. Слично како и во другите економии во транзиција, темел на овие реформи биле приватизацијата, понекогаш вклучувајќи го и реструктурирањето на фирмите во државна сопственост, како и промоцијата на МСП.

Приватизација, вклучително и реструктурирање; Приватизацијата на македонската економија беше изведувана во текот на една и пол декада, завршувајќи го реструктурирањето на сопственоста во повеќе од 95% од македонските претпријатија во општествена сопственост. До крајот на 2005 година, процесот беше завршен во речиси 1.700 претпријатија (од вкупното портфолио на поранешната Агенција за приватизација кое содржеше приближно 1.750 претпријатија). На почетокот на процесот на приватизација, приоритет на Владата беше да ги продаде претпријатијата во онаа состојба во која тие во тој момент се наоѓаа, без нивно претходно специјално реструктурирање. Како што процесот се развиваше и како што стануваше очигледно дека некои претпријатија нема да можат да се продадат без одредена претходна подготовка, фокусот на Владата повеќе се насочуваше кон реструктурирање на дејностите, па дури и на специфичните претпријатија. Беа поставени неколку програми за реструктурирање, првата од нив започна во 1995 година и опфаќаше 25 големи претпријатија во загуба, а во моментот се спроведуваат крајните чекори на последната програма за реструктурирање. Агенцијата за приватизација ја заврши својата мисија и беше згасната во 2005 година. Преостанатите средства, обврски, персонал и активности во нејзина сопственост беа пренесени во неколку министерства и други владини институции.

Приватизацијата на земјоделскиот сектор содржеше голем елемент на пред-приватизациски реструктурирања, главно преку поделба на големите агро-индустриски комбинати кои ќе се продаваат поединечно, долж различните производни линии. Понатаму, 15% од земјиштето кое им припаѓало на големите земјоделски компании им беше понудено на продажба на приватните земјоделци, со цел да се стимулира пазарот со земјиште.

Финансискиот сектор, исто така, беше предмет на специјална програма за приватизација, а некои од банките беа подложени на процес на масовна санација. Владата веќе започна со наднавањето за преостанатите акции во комерцијалните банки, со исклучок на Поштенската банка и Македонската банка за промоција на развојот.

Покрај приватизацијата на претпријатијата и банките во општествена сопственост, предмет на приватизација беа и неколку јавни комунални претпријатија или институции од социјалниот сектор. Приватизацијата на јавните комунални претпријатија беше иницирана со продажбата на Македонски телекомуникации – откако тие беа одделени од поголемото претпријатие, тогаш во државна сопственост - Македонска пошта и Телеком. Преостанатите акции кои изнесуваат 47% од главнината на компанијата беа во сопственост на државата. Околу 10% беа продадени во првата половина на 2006 година, додека преостанатите се предмет на продажба. Новиот закон за електронски комуникации, донесен во 2005 година, ќе овозможи полесен влез на нови оператори и обезбедувачи на услуги преку поедноставна административна

процедура. Понатаму, во март 2006 година, дел од вертикално интегрираната Електродистрибуција му беше продаден на ЕВН – Австрија. Намерата на Владата е да размислува за продажба на дел од или на целиот капацитет за производство на енергија, врз основа на подетална студија за регулаторните импликации на приватизацијата на хидроелектричниот капацитет. Последно, но не помалку важно, некои од приватизационите активности се предвидени, исто така, и во секторот на железници, поконкретно, во рамките на Програмата за реструктурирање на Македонски железници. Во рамките на Програмата, компанијата треба да се подели на два одделни ентитети: еден ентитет за транспорт и другиот за обезбедување на неопходната инфраструктура. Намерата е во текот на 2007 година да се приватизира делот со транспорт, додека делот со инфраструктура ќе остане во сопственост на државата.

Меѓународните финансиски институции обезбедуваат поддршка во приватизацијата на комуналните дејности. ЕБОР учествува во процесот на пред-приватизација преку обезбедување на финансии и мониторинг на сите одлуки поврзани со приватизацијата, а Светската банка обезбедува проценка на регулаторните импликации. Повторно, паралелно со приватизација на секторот на електрична енергија, се бара и регулација на пазарот и постепена либерализација. Голем чекор во овој процес е прифаќањето и употребата на новата методологија за формирање цени на струјата од страна на Регулаторната комисија за енергетика, која е во улога на целосно независно тело одговорно за изведба на оваа функција.

Приватизацијата, исто така, започна да се спроведува и во социјалниот сектор на стопанството и во јавната администрација. Дел од споредните активности во здравството, образованието и администрацијата беа одвоени од државните субјекти и им беа дадени за подизведба на субјекти од приватниот сектор. Владата, исто така, се зафати со програма на доделување на концесии за употреба на некои од големите инфраструктурни средства, а како едно од нив се јавуваат и аеродромите, кои се во државна сопственост, а веќе е започната и процедура за подготовка за покана на инвеститорите кои би биле заинтересирани да ги управуваат тие објекти.

Промоција на МСП; Важноста на развојот на МСП во македонската економија на широко е препознаена како средство за негување на не многу добро развиениот претприемачки дух; но и повеќе од тоа, за обезбедување можности за артикулирање на гласот и создавање на повеќе актери свесни за потребните промени и реформи во економската арена. Покрај ова, добро воспоставаните мерки и политики за развој на МСП, во комбинација со мерките и политиките за промоција на конкурентноста се сметаат за еден од најдобрите начини за интеграција на неформалниот сектор во формалната економија.

Паралелно со приватизацијата, новоформираните фирми започнаа да влегуваат на пазарот брзо по започнувањето на транзицијата, формирајќи го, на ваков начин, главното тело на денешната заедница на МСП. Владата на Република Македонија отсекогаш ја инкорпорирала поддршката за МСП во своите главни документи за развојни политики. Во јули 2002 година, Владата ја донесе Националната стратегија за развој на МСП – стратески документ кој опфаќа период од десет години. Со цел да се реализираат целите на Стратегијата и на Европската повелба за мали претпријатија, од јануари 2003 година, Владата ја донесе Програмата на мерки и активности за поддршка на претприемништвото и за создавање на конкурентни мали и средни бизниси. Оваа Програма покрива период од 4 години. Во таа смисла, главните цели на Програмата за

мерки и активности за промоција на претприемништвото се да се зголеми ефикасноста и меѓународната конкурентност на МСП преку создавање на економска структура која е компатибилна со структурата на европските земји. Програмата се фокусира на четири основни области: (1) изградба на институционалната инфраструктура за промоција на претприемништвото и конкурентноста; (2) воспоставување на поволна економска средина која е во согласност со тековните развојни фази на економијата во Македонија; (3) промоција на претприемништвото преку не-финансиски форми на поддршка; и (4) финансиски реформи за поддршка на претприемништвото.

Трансформација на финансискиот сектор

Транзицијата кон пазарна економија во Република Македонија, слично како и другите земји во транзиција, наметнува драстично изменета улога за финансискиот сектор, и главниот предизвик во оваа област беше да се развие ефикасен систем на финансиски пазари и институции. Иако финансискиот сектор помина низ значително реструктурирање во текот на минатите години, тој сеуште е далеку од тоа да биде меѓународно конкурентен во смисла на разновидност на производите, стабилност и трошоци, а и секторот, исто така, останува да биде мал, и во апсолутни и во релативни вредности. Заради тоа, клучната општа цел во оваа област е да се зголеми меѓународната конкурентност на финансискиот сектор до ниво кое ќе овозможи негова успешна финансиска интеграција во глобалниот пазар на финансиски услуги. Финансискиот систем кој добро функционира ќе го зголеми нивото на национални заштеди; ќе ги намали трошоците на капиталот за секторот на претпријатија и ќе го подобри опсегот и квалитетот на финансиските услуги отворени и за штедачите и за инвеститорите. Политичките мерки кои се потребни за да се постигнат поставените цели во финансискиот сектор, општо земено, се поделени во четири групи. Тоа се конкуренција, реструктурирање, супервизија и директно приближување до законодавството на ЕУ, иако релативната важност на секоја од групите мерки варира во финансиските под-сектори.

И додека главниот приоритет во банкарството е зајакнувањето на капацитетот на банкарската супервизија и транзицијата кон супервизија заснована/ориентирана кон ризиците, активностите во областа на осигурувањето ќе бидат повеќе насочени кон понатамошно правно приближување до директивите на ЕУ (со посебен акцент на строгите барања за лиценцирање и правила за управување со ризикот), како и кон зајакнување на супервизијата преку востановување на адекватно и независно тело за супервизија кое ќе има правна моќ и алатки за спроведување на навремена и ефективна супервизија на осигурителната дејност. Понатамошното проширување на финансискиот сектор ќе биде обезбедено преку различни политички мерки кои ќе овозможат развој на иновативни финансиски инструменти и небанкарски финансиски институции, како што се компаниите за вршење позајмувања, позајмувачите за поддршка на земјоделството, други мали и микро позајмувачи, инвестициски фондови и т.н.

Имајќи предвид дека банките се доминантни во финансискиот сектор во Република Македонија и дека се најголемиот извор на заеми за економијата, реструктурирањето на банкарскиот сектор беше поставено во првиот ред на финансиски реформи. Секторот во минатиот период има поминато низ длабоки промени, со цел да се прилагоди кон конкурентните пазарни услови. За разлика од многу од земјите во

транзиција, кои во втората половина на 1990-тите се соочуваа со кризи во банкарскиот сектор, Република Македонија успеа овие кризи да ги избегне. Кризите беа избегнати и во блиското минато кога земјата поднесе силни неекономски шокови, поточно кризата на Косово во 1999 година и кризата предизвикана од внатрешниот конфликт во 2001 година.

Кон крајот на 2005 година, банкарскиот сектор во Република Македонија беше составен од 19 приватни банки од универзален тип, 1 банка во државна сопственост со специфични функции заради кои не е во конкуренција со комерцијалните банки, како и 15 штедилници. Од гледна точка на структурата на сопственоста, уделот на банките кои се во сопственост на државата е под 5% од вкупниот капитал на банкарскиот систем, додека странскиот капитал учествува во 16 банки. Во 8 од нив странскиот капитал учествува со 52,5% од вкупниот капитал на банкарскиот сектор и со 51,8% од вкупниот износ на средства во секторот – странските сопственици се мнозински акционери. Од овие 8 банки, 4 се подружници на странски банки. Во текот на 2005 година беше регистриран зголемен интерес на некои важни меѓународни банки да основаат нивни подружници во Република Македонија, а во 2006 година една од најголемите банки ја објави својата одлука да привлече голема странска банка како мнозински акционер.

Од 31 декември 2005 година, вкупните средства на банките во Република Македонија изнесуваа 2.283 милиони евра, додека сопствените фондови на банките изнесуваа 362 милиони евра. Во текот на минатите години постои забележителен пораст. Па така, од 31 декември 2004 година, степенот на финансиска интермедијација пресметуван како сооднос на вкупните средства кон БДП изнесуваше 44,6%, бруто заемите дадени на клиенти во БДП беше 21,7% и вкупните депозити на БДП во Република Македонија изнесуваше 31,1%. За споредба, во 31 декември 2003 година овие индикатори изнесуваа 41,4%, 17,8% и 27,7%. И покрај ваквото зголемување на нивото на интермедијацијата на банките во земјата, тоа сеуште е релативно ниско, доколку се спореди со она на земјите од Централна Европа кои од неодамна ѝ се придружија на ЕУ. Финансиската интермедијација, пресметувана како сооднос на вкупните средства со БДП, на 31 декември 2004 година, изнесуваше 99,8% во Чешката Република, 91,4% во Словенија и 60,9% во Полска.

Успешноста на банкарскиот сектор во Република Македонија е релативно добра. Ова може да се потврди со растечката доверба на населението која се одразува во силно позитивниот тренд на штедење. На крајот на 2004 година, депозитната основа на банките достигна износ од 1.342 милиони евра и се зголеми за 17,2% споредено со 31 декември 2003 година. Износот на депозити продолжи да се зголемува и во 2005 година, па од 31 декември 2005 година го достигнаа највисокото ниво кое било постигнато од монетарното осамостојување на Република Македонија во износ од 1.575 милиони евра. Успешноста на македонскиот банкарски сектор се одразува и во остварените резултати. Во 2005 година, секторот реализираше позитивни финансиски резултати во вкупен износ од 27,7 милиони евра, со стапка на поврат за средствата (РОА) од 1,3% и стапка на поврат на главнината (РОЕ) од 8,1%.

Народната банка на Република Македонија, како супервизор на банкарскиот сектор, ја игра оваа своја улога врз основа на одредбите од Законот за банкарство. Иако законот е хармонизиран со Европското законодавство во смисла на сите важни елементи, во периодот кој следи ќе бидат потребни некои понатамошни прилагодувања кои се дел од тригодишните аранжмани со ММФ и Светската банка. Овие прилагодувања ќе треба да

ги опфатат прашањата за штедилниците, понатамошното приближување на националното законодавство на полето на кредитните институции, како и зајакнувањето на економичните стандарди за нивните операции и зајакнување на банкарската супервизија.

Иако квалитетот на средствата и финансиските резултати на македонските банки се подобрани во минатите години, сепак, банкарскиот сектор на земјата се соочува со бројни актуелни и потенцијални предизвици. Нивниот заеднички именител е недостигот од активности на реструктурирање на банките, а кое е потребно за нивно ефикасно прилагодување кон предизвиците на приемот во ЕУ, и во поопшта смисла, кон предизвиците на глобалната либерализација на финансиските услуги. Покрај неадекватната конкурентност, постои и една друга област каде се потребни понатамошни подобрувања, а која се однесува на длабочината и софистицираноста на банкарскиот систем. И покрај напредокот постигнат во последните години, системот сеуште е плиток во споредба со оној на земјите од Централна Европа кои неодамна и се приклучија на ЕУ. На 31 декември 2004 година, уделот на монетарните агрегати М1 (тесна дефиниција) изнесуваше 10,4% и М2 (широка дефиниција за пари) 33,5% во БДП. За споредба, просечниот удел на износ на пари во БДП во 10-те нови земји-членки на ЕУ на крајот на 2004 година изнесуваше 30,6% за М1 и 64,2% за М2. За петте југо-источни земји, овој удел е понизок, но сеуште повисок од оној на македонската економија, а изнесува 20,7% за М1 и 51,8% за М2 (само за Хрватска М4). Овие податоци сугерираат дека постои простор за обезбедување на дополнителни финансиски услуги за секторот на претпријатија.

Во текот на минатата декада, пазарот на хартии од вредност се востанови себе си како важна финансиска институција која е комплементарна со банкарскиот сектор. И покрај динамичниот развој на пазарот на хартии од вредност во минатите години, овој сегмент од македонскиот финансиски сектор, според западните стандарди, продолжува да биде неразвиен од аспект на неговата длабочина. Ова може да се потврди со индикаторите кои обично се користат за резимирање на улогата на хартиите од вредност во финансиските интермедијации. Вкупната пазарна капитализација на крајот на 2005 година е 1.216 милиони евра, а што е 27,04% од очекуваниот БДП во 2005 година.

Осигурувањето и трговијата со хартии од вредност во Република Македонија е изведувана преку Македонската берза на хартии од вредност, основана во 1995 година. Вкупниот волумен на трансакции (класично тргување) во 2005 година изнесуваше 109,5 милиони евра и претставува покачување на трговијата за 143,52% во однос на 2004 година. Причините за оваа експлозија на пазарот во 2005 година главно се должат на зголемената транспарентност, обелоденувањето и достапноста на финансиската информација, зголемената разновидност на понудените хартии од вредност, зголеменото интересирање на странски инвеститори, почетокот на работа на два нови пензиски фонда на 1 јануари 2006 година, продажбата на акциите според нивната книговодствена вредност (хартии од вредност кои се под реалната вредност) и потенцијалните преземања. Комисијата за хартии од вредност ги регулира и контролира учесниците на пазарот при нивното работење со долгорочни хартии од вредност на територијата на Република Македонија и во рамките на нејзините правни надлежности и овластувања; таа е одговорна за правното и ефикасно функционирање на пазарот со долгорочни хартии од вредност, како и за заштитата на правата на инвеститорите. Со цел и понатаму да ја подобри правната средина за осигурување и тргување со хартии од вредност, и со цел понатамошно приближување кон

законодавството на ЕУ, Собранието на 7 ноември 2005 година донесе нов Закон за хартии од вредност.

Во моментот се случуваат важни развојни движења и на други сегменти на пазарот на капитал, и се очекува тие да имаат позитивно влијание врз проширувањето и продлабочувањето на овој сегмент на финансискиот систем. Во втората половина на 2005 година, на пример, две компании за управување со двата пензиски фонда започнаа со прибирање и управување на средствата на 1 јануари 2006 година. Се очекуваат и нови развојни случувања и во областа на инвестициските фондови. Сега за сега, нема фондови од ваков вид во земјата. Од прилагодувањата на законодавството во оваа област се очекува не само да се подобри правната рамка за овој сегмент од финансиската индустрија, туку и целосно да се хармонизира македонското законодавство со законодавството на ЕУ во оваа област.

Износот на бруто премиите пресметани во 2005 година, согласно финансиските извештаи на осигурителните компании, изнесува 5.105 милиони денари, што е еквивалентно на само 1,96% од БДП. Исто така, структурата на производите кои се нудат е релативно неразвиена. На задолжителната одговорност за трето лице за мотор која има 44,96% удел во вкупните премии, сеуште отпаѓа најголемиот дел од собраните премии, а зад неа доаѓа имотното осигурување кое претставува 25,86% од вкупните премии. Од вкупните бруто премии кои се собрани во 2005 година, само 2,15% отпаѓаат на групата на животното осигурување. Овие вредности јасно укажуваат на тоа дека осигурителниот сектор во Република Македонија е релативно неразвиен согласно стандардите на ЕУ, во однос и на износот на премиите и во однос на нивната структура.

Моментално, во Република Македонија се регистрирани 11 осигурителни компании, заедно со 5 осигурителни брокерски друштва кои работат на пазарот како посредници помеѓу осигурителните компании и нивните клиенти. Од 11 осигурителни компании, една има лиценца да работи со не-животно осигурување и активности на реосигурување, други две имаат лиценца да вршат единствено животни осигурувања, додека преостанатите осум компании се регистрирани само за активности на неживотно осигурување. Уделот на странски капитал во бизнисот со осигурување во моментот изнесува 67%. Пет осигурителни компании се во целосна, а три во доминантна странска сопственост (над 51%).

Основната правна рамка која го регулира инкорпорирањето, операциите и супервизијата на осигурителните компании и осигурителните брокерски куќи во Република Македонија е Законот за супервизија на осигурувањето. Овој Закон по неколку основи е хармонизиран со осигурителното законодавство на ЕУ, иако во некои области, особено во областа на супервизијата на осигурувањето, ќе биде потребна дополнителна транспозиција. Се очекува амандманите на законот кои треба да бидат подготвени согласно ИАИС стандардите да постават правна рамка за воспоставување на независно тело за супервизија на осигурителниот сектор. Законот и сродната регулатива треба да бидат донесени во текот на 2006 и 2007 година. Тие попрецизно ќе регулираат одредени прашања кои се поврзани со работењето на осигурителните друштва, како што е начинот на обезбедување технички резерви, инвестирање на фондови кои ги покриваат техничките резерви, начинот на одредување на капиталот и неопходното ниво на маржа на солвентност, пресметување на ликвидноста, деталната содржина на годишните извештаи на осигурителните компании, деталната содржина на ревизорските извештаи и т.н.

Бизнис окружување поволно за повисок економски раст и конкурентност

И покрај бројните активности на приватизација и реструктуирање, како и покрај фактот дека економијата е доминантно во приватна сопственост и дека пазарите се во голем степен либерализирани, економијата сеуште се соочува со бројни предизвици кои произлегуваат од политичката нестабилност на регионот, како и од недостатоците кои постојат на ниво на земјата. Ова вклучува слаб судски систем, неуспех да се привлечат стратегиски инвеститори за приватизацијата на претпријатијата кои се во државна сопственост, како и неуспех на сопствениците и менаџерите на ново приватизираните фирми да се реструктуираат или да воведат иновации. Табелата 2.8 нуди кондензирана проценка на бизнис окружувањето во Македонија споредена со другите земји од регионот, онака како што беше презентирано во публикацијата на Светската банка и МФК *Да се води бизнис во 2006 година*¹⁰, каде Македонија е на 81 место од вкупно 155 земји. Табелата претставува неколку индикатори за тоа колку лесно е водењето бизнис во регионот.

Реформите кои се насочени кон подобрувањето на бизнис климата спроведени во Македонија во минатите години дадоа одредени позитивни резултати. Како што е прикажано во Табелата, од Македонија, само неколку од набљудуваните земји во регионот имаат подобар рејтинг за тоа колку е лесно водењето бизнис. И додека Бугарија (62) и Словенија (63) се рангираат далеку повисоко на ранг листата, Македонија е речиси на исто место со Романија (78), дури и со Грција (80), нејзиниот јужен сосед – членка на ЕУ. Ова дополнително укажува дека природната слаба страна во конкурентноста на Македонија, како мал пазар во турбулентен регион, придружено со неколку надворешни шокови во последните години, изискуваше силна посветеност од страна на креаторите на политиките за подобрување на бизнис климата во земјата. Со други зборови, структурните и институционалните реформи на ваков вид земји треба да бидат подлабоки и подобро дизајнирани и спроведени отколку оние во економиите кои имаат инхерентна „поприродна“ привлечност.

Во продолжението на текстот ќе бидат детално презентирани главните, неодамнешни реформи насочени кон подобрувањето на бизнис окружувањето во Република Македонија.

Во Прегледот на административни бариери и Истражувањето на административните и регулаторни трошоци на ФИАС за 2003 година, најголемиот дел од испитаниците сметале дека недостигот на јасност на постојните регулативи, нестабилноста на законите и регулативите, како и корупцијата на јавниот сектор претставуваат најголемите пречки кои влијаат врз развојот на поволна средина за бизнисот. Општо недоволно поволните регулативи кои се однесуваат на започнување и водење на бизнис преведени во трошоци на усогласување на бизнисите, генерираат силни поттици да се остане во сивата економија. Тоа, исто така, негативно влијаеше врз привлечноста на Македонија за инвеститорите. Свесни за значењето на отстранувањето на овие недостатоци, владата ги презема неопходните акции на полето на елиминирање на бариерите за влез, а особено на полето на олеснување на започнувањето со работа на нови компании, но исто така и во реорганизирањето на излезот од пазарот и процедурите за стечај и ликвидација на компаниите.

¹⁰

Светска Банка и ИФЦ: *Да се води бизнис во 2006 година*. Создавање работни места, 2006 година

Во однос на подобрувањето на квалитетот на регулативите кои се однесуваат на бизнис активностите и изградбата на институционален капацитет и регулативи кои се значајни за влез на пазарот, како и нивно соодветно функционирање и мониторинг, беше постигнат напредок со донесувањето на новиот Закон за трговски друштва, регулатива со која трговскиот регистар станува дел од централната база на информации во рамките на Централниот регистар. Едношалтерскиот систем на регистрација, кој е конзистентен со барањата на ЕУ, започна со работа на 4 јануари 2006 година. Ова го направи процесот на започнување бизнис поедноставен, побрз и поефтин. Сега времетраењето на процесот на регистрација на компании се намали, од 48 дена како што во просек беше вообичаено пред да се воспостави овој регистар, на максимум 5 дена. Бројот на потребни дозволи ќе биде ограничен, а процедурите за нивно издавање ќе бидат реформирани.

Табела 2.8.: Олеснување за водење бизнис во неколку земји на Југоисточна Европа

	Македонија	Албанија	Бихар	Бугарија	Хрватска	Грција	Србија	Словенија	Турција	Романија
Олеснување за водење бизнис (ранг)	81	117	87	62	116	80	92	63	93	78
Започнување бизнис										
Процедури (број)	13	11	12	11	12	15	10	9	8	5
Време (денови)	48	41	54	32	49	38	15	60	9	11
Трошок (% од приход п.ц)	11,3	31,1	40,9	9,6	13,4	24,5	6	10,1	27,7	5,3
Минимален капитал (% од приход п.ц)	145,2	39,9	57,4	104,2	22,7	121,4	9,5	17	20,9	0
Дозволи										
Процедури (број)	18	22	17	24	28	17	21	14	32	15
Време (денови)	214	344	476	212	278	176	212	207	232	291
Трошок (% од приход п.ц)	67,5	227,4	873,5	325,1	1237	71,9	219,5	128,7	368,7	187,7
Вработување и отпуштање работници										
Индекс на тешкотија на вработување (0-100)	61	44	56	61	61	78	44	61	44	67
Индекс на ригидност на часови (0-100)	60	80	40	60	60	80	0	80	80	60
Индекс на тешкотија на отпуштање (0-100)	40	20	30	10	50	40	40	50	40	50
Индекс на ригидност на вработување (0-100)	54	48	42	44	57	66	28	64	55	59
Трошок на вработување (% од плата)	33	31	42	32	17	30	25	17	22	34
Трошок за отпуштање (недели од плата)	41	64	33	30	38	69	21	43	112	98
Регистрирање на имот										
Процедури (број)	6	7	7	9	5	12	6	6	8	8
Време (денови)	74	47	331	19	956	23	111	391	9	170
Трошок (% од вредност на имот)	3,6	3,6	6	2,3	5	13,7	5,3	2	3,2	2
Да се добие заем										
Индекс на јачина на правни права (0-10)	6	9	8	6	4	3	5	6	1	4
Индекс на длабочина на информација за заем (0-6)	3	0	5	3	0	4	1	3	5	4
Покриеност на јавниот регистер (% од возрасни)	1,9	0	0	13,6	0	0	0,1	2,7	4,9	1,4
Покриеност на приватни бироа (% од возрасни)	0	0	19,3	0	0	17,7	0	0	27,6	1
Заштита на инвеститорите										
Индекс на обем на обелоденување (0-10)	5	0	3	8	2	1	7	3	8	8
Индекс на обем на одговорност на директорот (0-10)	7	6	6	1	5	4	6	8	3	5
Индекс на олеснување на акционерски парници (0-10)	6	2	5	7	2	5	4	6	4	4

Индекс на сила на заштита на инвеститорот (0-10)	6	2,7	4,7	5,3	3	3,3	5,7	5,7	5	5,7
Плаќање даноци										
Исплати (број)	54	53	73	27	39	32	41	29	18	62
Време (часови во година)	96	240	100	616	232	204	168	272	254	188
Вкупно данок кој треба да се плати (% од накрсен профит)	101	71,6	19,7	38,6	47,1	47,9	46,3	47,3	51,1	51,1
Меѓугранично тргување										
Документи за извоз (број)	10	6	9	7	9	7	9	9	9	7
потписи за извоз (број)	8	13	15	5	10	6	15	7	10	6
Време за извоз (денови)	32	37	32	26	35	29	32	20	20	27
Документи за увоз (број)	10	12	15	10	15	11	15	11	13	15
Потписи за увоз (број)	11	17	18	4	10	9	17	9	20	10
Време за увоз (денови)	35	38	43	24	37	34	44	24	25	28
Стапување во сила на договори										
Процедури (број)	27	39	36	34	22	14	33	25	22	43
Време (денови)	509	390	330	440	415	151	635	913	330	335
Трошок (% од долг)	32,8	28,6	19,6	14	10	12,7	18,1	15,2	12,5	12,4
Затворање бизнис										
Време (години)	4	4	3	3	3	2	3	4	5	5
Трошок (% од состојба)	28	38	9	9	15	9	23	15	7	9
Стапка на поврат (центи на долар)	15,4	26,9	32	33,5	28,4	45,9	20,3	27,9	7,2	17,5

Извор: Светска банка, МФК: Да се води бизнис во 2006. Создавање работни места, 2006 година

Проблемите на регистрирање на имотните права нашироко беа препознаени како тешки и како сериозно оштетување за бизнис окружувањето, заради кои беа преземени сериозни напори за тие да се повратат и поправат. До 2009 година треба да се постави нов, доверлив Катастар.

Од друга страна – излезот главно е регулиран од регулативите за стечај. Иако постојниот Закон, повеќе или помалку, беше позитивно оценет од страна на меѓународните експерти, тој отвори неколку прашања кои треба да бидат разрешени на специфичен начин. Покрај тоа, беа донесени новите директиви на ЕУ, а подготовката и донесувањето на новиот закон за стечај кој ќе биде хармонизиран со веќе донесените директиви на ЕУ, како и со другите надополнети релевантни закони во Република Македонија, стана значаен приоритет. Насочувањето на стечајните постапки, тие да се направат побрзи, поефикасни, со помали трошоци и поправични за кредитодавателите и останатите засегнати лица, но и инсистирање на изградбата на професионален и етички капацитет на телата за стечајна постапка, беа едни од главните цели на новите регулативи. Новиот закон за стечај беше донесен од Собранието.

Покрај подобрувањата во областите на полесен влез и излез на фирмите на и од пазарот, новото трудово законодавство се смета дека многу ќе придонесе во подобрувањето на бизнис окружувањето. Во тек се нови проекти кои ќе го либерализираат секторот на телекомуникациите и ќе ги укинат непотребните барања за лиценцирање.

Со цел да се подобри корпоративното управување, беше донесен нов Закон за ревизија. Овој закон ги дефинира условите за ревизија на субјекти кои вршат активности во Македонија, и тој е во согласност со Осмата Директивата 84/253/ЕЕЗ и со новата Директива за ревизија. Меѓународните ревизорски стандарди се обврзувачки и веќе се

објавуваат на македонски. Процесот на изградба на јавните институции ќе биде завршен со востановувањето на саморегулирачкиот институт за квалификација и сертификација на ревизорите, а кој беше формиран во првата половина од мај 2006 година. Владата, исто така, има намера да ги користи наодите од Извештајот од набљудувањето на стандардите и кодовите (ROSC) од јуни 2005 година, како основа за развој и спроведување на понатамошни мерки за подобрување на бизнис окружувањето. Еден дел од белешките на ROSC Извештајот веќе е инкорпориран во амандманите на Законот за хартии од вредност кои беа донесени кон крајот на 2005 година.

Во голема мера врз основа на студијата на ФИАС, но и како резултат на дополнителни истражувања, Владата изготви Програма за промоција на инвестициите во Република Македонија и Акциски план како нејзин составен дел. Програмата обезбедува рамка која ќе ги води ресорните министерства во предлагањето мерки за реализација на реформите преку конкретни актери и согласно конкретна динамика. Приоритетните области каде треба да се фокусираат реформите, а кои се идентификувани во Програмата и Акцискиот план се: реформа на пазарот на недвижен имот – земјиште, градежни дозволи – одобренија, судска администрација и правосуден систем, даночна администрација и трудово законодавство.

Еден мошне важен проект кој се фокусира на реформи на бизнис окружувањето и зајакнување на институциите е БЕРИС проектот (Реформи на бизнис окружувањето и институционално зајакнување), а кој е поддржан со заем од Светската банка и е предвиден да се спроведува во четиригодишен период од 2006 до 2009 година. Овој проект има три цели: (1) да осигура поефикасна и транспарентна регистрација на бизнис субјектите, поедноставување на процедурите за издавање на дозволи за бизнис субјектите и инспекциите, подобар пристап на домашните и странските субјекти до информации кои се неопходни за започнување и водење бизнис активности во Република Македонија; (2) зајакнување на капацитетот на Владата на Република Македонија во процесот на продолжување на Агендата за реформи на бизнис окружувањето преку примена на соодветна анализа на квалитетот и учинокот на тековните и идни регулативи кои ќе бидат донесени, а се однесуваат на бизнис заедницата, регулаторен учинок и принципи на добро владеење; и (3) зајакната структура за промоција на квалитетот на македонските производи и услуги на домашните и странски пазари, како и подобар влез на македонските производи на домашните и странски пазари.

Неколку анализи, истражувања и студии го имаат истакнато судството како важен сегмент на кој му се потребни сериозни реформи, а штом еднаш се реформира, тоа ќе може да игра клучна улога во олеснувањето на инвестициите и забрзувањето на растот кој е воден од приватниот сектор. До крајот на 2004 година, Владата ја донесе сеопфатната Стратегија за реформа на правосудниот сектор, заедно со Акцискиот план за нејзино спроведување. Целта на оваа Стратегија е да воспостави ефикасен судски систем кој е заснован на европските стандарди, и кој ќе ја поддржи пазарната економија. Реформата на правосудството е долг процес кој изискува неколку години, но процесот беше поставен на таков начин да започне со бројни клучни мерки веќе во текот на првата година.

Првата фаза од оваа реформа се состои од неколку веќе донесени уставни амандмани како основа за нов, поотворен за бизнисот, независен и професионален правен систем.

Системот на избор, номинација и промоција на судиите и обвинителите беше дополнет за да инкорпорира во себе систем за развој на кариерата заснован на компетенции. Втората фаза на судските реформи повеќе е насочена кон подобрување на судската администрација и нејзината ефикасност. Со цел да се заврши целосниот процес, беа донесени Закон за извршување и Закон за граѓанска постапка, како дополнителни и мошне важни регулативи.

Мошне критично прашање во врска со функционирањето на македонските судови се одолжувањата и ниската способност за извршување на судските одлуки. Заради тоа беа донесени два нови закона: Законот за граѓанска постапка, кој е дизајниран така што ќе го забрза разрешувањето на предметите преку воведување на построги рокови и Закон за извршување, чија најголема иновација е тоа што го поместува извршувањето надвор од судовите во рацете на специјализирани агенти. Новиот систем за извршување стана оперативен од мај 2006 година. Законот за судовите и Законот за судскиот совет беа донесени во 2006 година, со кои стана оперативен новиот систем на судски рочишта, заснован на развој на кариерата на судиите и обвинителите на основа на заслуги и кој има за цел зајакнување на независноста и професионализмот на правосудството. Беше востановена специјална институција за обуки на судии и обвинители (Академија за судии и јавни обвинители), и таа инкорпорира обуки во деловна економија и комерцијално право, а е оперативна од септември 2006 година. Законот за Академијата за судии и јавни обвинители беше донесен во јануари 2006 година. Исто така, во смисла на зајакнување на ефикасноста на судовите, беше донесен нов Закон за прекршоци кој ќе овозможи јавните институции и регулатори, како што е Народната банка на Република Македонија, Управата за јавни приходи, Царинската управа и други да можат да одредуваат санкции за одредени видови на прекршоци без претходно одобрение од судот.

Независноста на судството беше значително осигурана со донесување на Закон за судски буџети, кој обезбедува посебен судски буџет и Судски совет за буџет кој ќе го администрира буџетскиот процес. Независноста на судскиот буџет дополнително ќе биде зајакната со амандманите на Законот за судски буџет. Независноста дополнително ќе биде зајакната со спроведувањето на резултатите од проценката на потребите од човекови ресурси во судската администрација и полицијата, за буџетот за 2006 година и преку подобрениот систем на поттици кој е распореден постепено да биде спроведуван до 2007 година. Во смисла на зајакнување на судската ефикасност, како и во согласност со одредбите кои се наведени во новиот Закон за судови, донесен во првата половина на 2006 година, започнат е процесот на реорганизација на судовите.

Развој на човековите ресурси

Развојот на човековите ресурси е мошне широк концепт кој опфаќа многу различни сегменти на јавниот живот во земјата. Во контекстот на овој документ, развојот на човековите ресурси ги опфаќа следните шест сегменти: (i) образование, (ii) истражување и развој (R&D); (iii) вработеност/невработеност, вработливост на работната сила и прашања поврзани со пазарот на труд, (iv) социјално осигурување; (v) јавно здравство; и (vi) човекови ресурси во јавната администрација на Македонија. Во продолжение на текстот ќе биде презентирана тековната состојба во сите овие компоненти на развој на човекови ресурси во Република Македонија.

Образование; Просечниот број на завршени години школување по жител во Македонија е помал од оној во државите на ЕУ, но сепак образовната основа на помладите генерации во последната деценија е зголемена. Во текот на 1990-те години бројот на студенти на универзитетите во Македонија е зголемен, што е следено и со поголем удел на универзитетски дипломирани лица. Се очекува тој тренд да продолжи и во иднина, бидејќи огромен број граѓани денес (за разлика од порано) на образованието гледаат како на инвестиција во иднината на помладите генерации. Големiot удел на лица со завршено средно и пост-секундарно образование веќе има резултирано, а и во наредните години ќе продолжи да резултира, во поголем број на образовани и обучени лица кои бараат работа на пазарот на труд.

Од друга страна, иако се спроведени некои реформи, процесот на реформирање на образованието во Македонија се одвива релативно бавно. Како резултат на тоа сеуште постојат застарени наставни програми на сите образовни нивоа (основно, средно, терцијарно и постдипломско). На ниво на основно и средно образование целосно модернизираниите курсеви сè уште се во експериментална фаза во одредени образовни центри, додека реформите на универзитетско ниво (воведувањето на Принципите содржани во Болоњската декларација) се започнати пред само неколку години. Студентите во пост-секундарното образование се соочуваат со ниска мобилност меѓу традиционалните образовни програми и меѓу различните нивоа. Ефектите од тоа се дека постојното образование во Македонија не го поттикнува развојот на претприемнички знаења и вештини кои се бараат на пазарот на труд и не ги подготвува младите за самовработување. Надградувањето на постојното образование, заедно со градењето мрежа на модерни образовни институции и институции за обуки, претставуваат предуслов за градење на општество базирано на знаење во блиска иднина.

Образовната структура на повозрасното население во Македонија е послаба во споредба со просекот на државите членки на ЕУ, како во смисла на бројот на години на формално образование, така и во смисла на квалитетот на образованието и стекнатите вештини. Заради тоа, релативно голем дел од вработените кои ги изгубиле своите работни места во текот на приватизација и реструктурирањето на компаниите не се способни за самовработување или за наоѓање нови работни места. Од друга страна, пак, Македонија е на самиот почеток на прифаќање на концептот на доживотно учење, каква што е состојбата и во однос на концептот на корпоративно инвестирање во образование на вработените. Опсегот на образовните програми недоволно брзо ја следи побарувачката за модерни методи на обуки и дообучувања на активната работна сила и сертификација на стручната и професионална квалификација. Образовните програми и понатаму се одобруваат на национално ниво, тие се неповрзани и затворени и се насочени кон содржината, а не кон целите или проблемите, со што недоволно одговараат на потребите на економскиот, социјалниот и индивидуалниот развој (исто и од гледна точка на културата, креативноста, заштита на животната средина и здравјето). Во овој правец има уште многу работи кои треба да се направат.

Истражување и развој (R&D); Институционалната структура за развојот на R&D во Македонија се состои од Македонската академија на науки и уметности, која е организирана во 5 истражувачки центри, три универзитети во Скопје, Битола и Тетово, како и неколку истражувачки единици во рамки на стопанството. Бројот на истражувачи на милион жители во 2002 година изнесувал 1.519, што е под односните

износи не само за државите членки на ЕУ, туку и под износите во некои држави од регионот. Слабиот потенцијал за R&D дополнително се потврдува и со обемот на финансиски ресурси кои се достапни за таа намена. Македонија троши околу 0,2% од БДП за R&D активности, но и тој износ има значително се намали во однос на 1997 година, кога уделот бил речиси двојно повисок (0,4% од БДП). Ниското ниво на финансирање на R&D е придружено и со многу непогодната структура на изворите на финансирање, бидејќи речиси сите фондови се обезбедувани од јавниот сектор. Приватното финансирање на R&D активностите е ограничено на мал број, или на поголемите, индустриски компании.

R&D секторот во Македонија се соочува со бројни проблеми. Најзначајни се: (i) незадоволителното ниво на фондови за R&D активности, а во рамките на тој низок вкупен износ, уделот на приватните финансиски средства е многу мал, (ii) несоодветната инфраструктура, опрема и материјали за R&D, (iii) недоволната институционална инфраструктура, (iv) целосниот недостиг од трансфер на знаење и истражувачки резултати во бизнис центарот, (v) неповолната структура на истражувачи (висок удел на истражувачи во општествените науки vis-a-vis оние од природните науки); низок удел на истражувачи во R&D центрите во индустријата, (vi) истражувачката активност не е фокусирана на применети истражувања и иновации, и (viii) проблемот на одлив на мозоци.

Вработување, невработеност и пазар на труд; Пазарот на труд во Македонија е соочен со специфичности. Стапката на вработеност се намалуваше сè до крајот на 2004 година, кога тој тренд се промени, иако умерено. Главни причини за таа промена се: корекцијата на базата на податоци за невработените (бришење на лицата регистрирани како невработени само за добивање социјални бенефиции); зголемените активности на трудовата инспекција; и воведувањето нови, пофлексибилни форми на вработување (со новиот Закон за работни односи). Околу 57% од вработените се во приватниот сектор, но проценките говорат дека „de novo“ приватниот сектор нема пропорционален удел во вработувањето, оттука секторот на приватизираните претпријатија е тој кој сеуште абсорбира најголем дел од работната сила. Дел од причините за тоа лежат во фактот дека голем дел од самовработените лица работат во неформалниот сектор („сива економија“). Друг важен индикатор за пазарот на труд во Македонија е учеството на млади невработени. Учеството на невработените од старосната група меѓу 15 и 24 години е речиси 23% од вкупниот број невработени, додека учеството на старосната група над 50 години е помалку од 10%. Околу 7% од невработените млади лица немаат никакво образование, 36% имаат само основно образование, 54% имаат средно образование и околу 2% имаат високо образование. Покрај останатото, овие податоци се доказ за тоа дека високото образование „обезбедува“ повисоки можности за вработување и самовработување. Но и долгорочната невработеност е типична и за младите луѓе – 70% од нив се невработени подолго од една година. Долгорочната невработеност, всушност, е типична за целото невработено население: околу 64% биле невработени над четири години, додека уделот на долгорочно невработените во вкупната работна сила е околу 35% (уделот кај женската популација е и повисок).

Социјално осигурување; Република Македонија има систем на социјално осигурување кој се состои од два дела: (i) социјална заштита, која е наменета за намалување на сиромаштијата преку финансиска помош за социјално ранливите групи; и (ii) социјално осигурување, кое главно е базирано на принципите на осигурувањето. Системот за социјална заштита предвидува неколку видови финансиска помош, но битно е што се

веќе започнати активности за интензивни реформи во таа област, најнапред преку воведувањето плурализам во социјалната заштита (примена на различни модели на партнерства помеѓу јавниот и приватниот сектор, како и јавниот и невладиниот сектор). Покрај тоа, реформите се фокусираат на: де-институционализација (проширување на постојните центри за нега на социјално исклучените лица, бездомниците, жртвите на семејно насилство, жртвите на алкохол и зависниците од наркотици и т.н.) и децентрализација, т.е. пренос на основачките права на центрите за нега на локално ниво, како и создавање на услови секоја од локалните заедници да биде способна да ги развива тие форми на институционална или вонинституционална заштита која најдобро би одговарала на потребите и приоритетите на нејзините граѓани. Реформите имаат двојна цел: подобрување на ибавнаката и на квалитетот на услугите.

Социјалното осигурување ги опфаќа проблемите од невработеноста преку една шема на бенефиции, која се администрира преку Агенцијата за вработување. Согласно таа шема, само невработените лица кои претходно биле вработени или за кои придонесите во Фондот за вработување биле плаќани од страна на нивните работодавачи, ги исполнуваат условите да примаат бенефиции за невработеност. Бенефициите за невработеност го покриваат и здравственото осигурување, како и старосна и инвалидска пензија. Друг дел од социјалното осигурување е пензискиот систем, кој порано беше задолжителен, универзален „плаќање-во-од“ (PAYG) режим, администриран од страна на Државен пензиски фонд. Во 2000 година беше востановен нов пензиски систем кој ја надополнува PAYG шемата преку воведување уште на два столба – задолжително капитално-финансирано пензиско осигурување (втор столб) и доброволно капитално-финансирано осигурување (трет столб). Оваа реформа досега е спроведена релативно успешно, особено воведувањето на вториот столб на пензиско осигурување, но сеуште има важни прашања кои треба да се разрешат.

Здравство; Здравствениот сектор во текот на минатите години се развиваше интензивно. Мрежата на здравствени институции (и нивните единици кои обезбедуваат примарна, специјалистичка и консултативна здравствена заштита, фармацевтска и болничка нега) ги покрива сите области на Република Македонија и овозможува широк пристап до здравствената заштита која задоволува повеќе од основните здравствени потреби на населението. Меѓутоа, еден од посериозните проблеми на здравствениот систем на Република Македонија е недостигот од финансии (т.е. неговата висока цена). Како резултат на тоа, медицинската опрема слабо се одржува и е застарена (нејзината амортизираност изнесува 80%), па затоа редовното оперирање се прекинува од честото одржување. Набавката на нова опрема се обезбедува најмногу преку донации и хуманитарна помош. Иако се преземани активности за намалување на мрежата на здравствени организации и за намалување на трошоците во здравствениот сектор, сепак, очекуваните резултати се со ограничен ефект. Меѓународната соработка, исто така, е воспоставена и во областа на здравството.

Човекови ресурси во јавната администрација; Анализата на спроведувањето на реформите во јавната администрација покажува дека, иако се постигнати некои подобрувања преку реформи во сите релевантни области на пошироката јавна администрација (државните службеници плус вработените во здравството, образованието и науката, социјалата и културата), статусот и одговорностите на вработените не се соодветно правно регулирани. Постојниот Закон за работни односи пред сè е компатибилен со условите во приватниот сектор и не кореспондира со ситуацијата во јавниот сектор. Целта создавање за компетентна јавна администрација

може да биде постигната со проширување на основните принципи на професионализам, ефикасност, политичка неутралност и услужно-ориентирана државна служба, кои се содржани во Законот за државни службеници, а за да ги опфати, исто така, и вработените во другите сектори. Од друга страна, пак, процесот на децентрализација кој започна во 2004 година овозможува трансфер на бројни надлежности на локалната администрација. На таков начин, покрај на национално ниво, одговорната и компетентна јавна администрација на локално ниво е клучен предуслов за успешното спроведување на процесот на децентрализација и за обезбедувањето висок квалитет на јавни услуги за граѓаните. Тоа ја отвора потребата за инкорпорирање на темелно и систематско градење на капацитети на сите нивоа на јавната администрација. Во однос на примената на информациската технологија во функционирањето на јавната администрација во Македонија, во минатиот период беше постигнат значаен напредок. Беше дизајниран проект за е-Влада, кој претставува повеќе од само примена на новите информациско-комуникациски технологии, бидејќи е дизајниран како еден вид на фундаментална трансформација на функционирањето на Владата, како и начин на размислување и работење на јавната администрација, со цел постигнување на висококвалитетни услуги за граѓаните и бизнисот. Меѓутоа, спроведувањето на тој проект е на самиот почеток и периодот кој следи ќе биде од клучно значење за неговото целосно спроведување.

Економска инфраструктура

Како што беше дискутирано во рамките на овој документ, економската инфраструктура се состои од четири големи сегменти: (i) транспортна инфраструктура, (ii) енергетска инфраструктура, (iii) еколошка инфраструктура, (iv) телекомуникации и информатичко општество.

Патен транспорт; Инфраструктурата на патниот транспорт на Република Македонија се карактеризира со релативно висока густина, исклучоци од ова се автопатите. Во моментот, целокупната патна мрежа на земјата изнесува 8.216 км патишта. Од овој вкупен износ, 915 км се “главни” магистрални патишта, 4.690 км се „локални“ патишта, 2.611 км се регионални патишта и 3.300 км се земјени патишта, додека значителен дел од овие патишта се во незадоволителна состојба.

Релативно ниското ниво на квалитет на патна инфраструктура е во силен контраст со важноста на овој начин на транспорт во Република Македонија. Патниот транспорт, имено, го зазема најголемиот можен удел во вкупниот транспорт на добра и патници во земјата. Во рамките на структурата на сите добра кои се транспортираат на патиштата, внатрешниот транспорт учествува со доминантен удел, додека останатото е дистрибуирано помеѓу меѓународниот транспорт и транзитот. Што се однесува до патничкиот транспорт, патниот транспорт и тука е доминантен бидејќи занемарливо мал процент од сите патници патуваат низ земјата со железница.

Рбетот на патната мрежа на земјата се двата Паневропски коридори. Од 172 км долгиот Паневропски коридор 10, кој поминува низ земјата во правец север-југ 70,1% веќе е изграден согласно стандардите за модерните автопати, додека останатите секции кои заземаат 29,1% од вкупната должина веќе се подготвени за изградба. Изградбата на Паневропскиот коридор 8, со вкупна должина од 304 км кој поминува од исток кон

запад е помалку напредната. Само 27,6 % од вкупната должина се изградени согласно стандардите за модерни автопати, додека 8,7 % во моментот се во фаза на изградба.

Согласно законодавството, обезбедувањето на ресурсите за изградба и одржување на патната инфраструктура во Република Македонија е во надлежност на Фондот за патишта. Овој вон-буџетски фонд се финансира пред сè од трансфери од централниот буџет, кои вклучуваат и ресурси кои доаѓаат и од заеми и грантови, додека остатокот доаѓа од други извори, како што се таксите за регистрација на автомобили, акцизи на бензин, и патарини наплатувани на одредени делови од автопатите. Инвестициите кои треба да бидат финансирани од страна на Фондот за патишта, а тие подразбираат инвестиции за нови проекти, но и за одржување на постојната патна мрежа, се определуваат согласно годишните ажурирања на ПИП. Додека изградбата на новите инвестиции се дава на тендер, одржувањето на патната мрежа е спроведувано од страна на јавното претпријатие Македонијпат, кој де-факто држи монопол во оваа област.

Железници; Во Македонија има околу 1000 км железничка инфраструктура и секторот е управуван од страна на Македонски железници, јавно претпријатие кое е основано од страна на државата и во кое, во моментот, таа е единствен акционер. Во моментот, претпријатието е и единствен обезбедувач на железнички услуги во земјата.

Слично како и главните патни врски, и железничките ги следат паневропските коридори 8 и 10. Основната инфраструктура на коридорот 10 север-југ, со вкупна должина во Република Македонија од 217 км, веќе е поставена и целосно функционална. За разлика од тоа, од вкупната должина на коридорот 8 исток-запад од 339 км, досега се изградени само 57%. Во моментот, земјата нема железнички врски со двете соседни земји. На источниот дел од коридорот 8 кон Бугарија потребно е да се доизградат уште 86 км (25% од вкупната должина), додека на запад кон Албанија потребни се уште 60 км (18% од вкупната должина).

Покрај нецелосната основна инфраструктурна мрежа, има и неколку фактори зад релативно малиот удел на железнички транспорт во вкупниот обем на патен и товарен транспорт во земјата. Покрај другото, тие вклучуваат причини кои се однесуваат на географските специфики на земјата (кратки дестинации помеѓу главните дестинации во земјата) и техничките и технолошките карактеристики на железницата (слаба пристапност на инфраструктурата).

Воздушен транспорт; Воздушниот сообраќај во Република Македонија се одвива на два аеродроми, Скопје и Охрид, од кои само првиот е од значајна меѓународна важност. Аеродромските објекти се во лоша состојба заради одложените инвестиции во текот на минатите години, а и опремата, особено системот за воздушна контрола, имаат потреба од понатамошно надградување.

Иако ресорното министерство ја има целосната одговорност во секторот, Управата за цивилно воздухопловство е клучното професионално тело кое изведува широк спектар на професионални активности. Најважните од нив се: (i) креирање на политиките за воздушен транспорт, (ii) подготовка, примена и мониторинг на регулативите во областа на цивилното воздухопловство, и (iii) регулација на аеродромите, регулација и обезбедување на поддршката на Сервисите за воздушна навигација. Администрацијата за цивилно воздухопловство има, на годишно ниво, оперативни трошоци од околу 10 милиони евра, од кои две третини се финансирани преку таксите за дестинација, а поголемиот дел од преостанатите трошоци се финансирани од аеродромските такси.

Новиот Закон за воздухопловство усвоен во Фебруари 2006 ги дели целосните одговорности за секторот воздухопловство помеѓу Министерството за транспорт и врска и новото независно државно тело Агенцијата за цивилно воздухопловство (која треба да биде воспоставена). На Министерството за транспорт и врски му се дадени повеќе надлежности: i) креирање на Национална стратегија за развој на воздухопловството, ii) имплементирање на Националната воздухопловна политика, iii) Изработка на Нацрт закони и подзаконски акти од полето на воздухопловството и iv) надзор на работењето на Агенцијата за цивилно воздухопловство. Агенцијата за цивилно воздухопловство ќе ги превземе регулаторните функции на поранешната Управа за цивилно воздухопловство, од кои најважни се: i) обврските кои произлегуваат од Националната стратегија за развој на воздухопловството и меѓународните спогодби на полето на воздухопловството ратификувани од Република Македонија, ii) Изработка на Нацрт закони и подзаконски акти од областа на воздухопловството, iii) Издавање, продолжување, промена, запирање од извршување и повлекување на дозволи, овластувања, уверенија, одобрености и други документи, специфицирани со Законот за воздухопловниот, iv) регистрација на воздухоплови, аеродроми, леталишта и евиденција на терени, и v) организирање и координирање на активности поврзани со потрага и спасување на воздухоплови.

Енергетска инфраструктура; Вкупната потрошувачка на енергија во Република Македонија изнесува околу 120,000 TJ на годишно ниво. Во примарната потрошувачка на енергија нафтата зазема 30%, јагленот околу 52%, природниот гас околу 2-3%, а преостанатите 15% се хидро енергија, дрва и геотермална енергија. Домашното производство на енергија покрива околу 60% од потрошувачката, додека останатите 40% се обезбедуваат преку увоз.

Основната енергетска инфраструктура на Македонија го вклучува следното: систем на електрична енергија, рудници на јаглен, систем на гасовод, нафтена рафинерија, нафтен гасовод, термални и геотермални системи. Вкупниот инсталиран капацитет на производство на електрична енергија е 1.524 MW, од кои 1.010 MW се термоцентрали, од кои централата во Битола е далеку најголема, додека пак 514 MW отстајуваат на хидроцентралите. Трансмисиониот систем на земјата е поврзан со системите во Грција и Србија, но не и со системите во другите две соседни земји. Македонија нема резерви на нафта и гас. Целата сурова нафта и гас се увезува. Преку нафтовод, нафтата е транспортирана од Солун (Грција) до Рафинеријата во близина на Скопје, додека гасот доаѓа во земјата преку 98 км долг гасовод кој се протега од границата со Бугарија до Скопје. Капацитетот на овие водови не е целосно искористен, бидејќи само неколку водови се изградени до самите градови, и тоа со вкупна должина од 26 км. Покрај потенцијалот на хидро енергија, природните извори на енергија, во далеку најголема мерка се ограничени главно на цвидови горива во форма на лигнит. Најголемите

рудници се дел од термоцентралите, и јагленот од овие рудници се користи за производство на електрична енергија (околу 7 милиони тони на годишно ниво), додека околу 200.000 тони годишно лигнит се извлекува од помалите рудници и се користи од страна на индустриските потрошувачи и од домаќинствата. Во моментот, пет обласни системи за греење се во функција и нивниот вкупен капацитет изнесува 600 MW. Тие се напојуваат со сурова нафта, природен гас и лигнит. Околу 50.000 домаќинства се поврзани со овие системи за греење.

Сé до 2005 година електро-енергетскиот систем беше целосно вертикално интегриран. Електростопанството ЕСМ беше во сопственост на државата и целосно одговорно за генерирањето, трансмисијата и дистрибуцијата на електричната енергија, за нејзин увоз и транзит, како и за одржување на стабилноста на системот. Како резултат на политиката на формирање на цени, слабата дисциплина на наплата и менаџерските слабости, ЕСМ постојано беше со финансиски проблеми. Во 2003 година, на пример, заостанатите обврски на компанијата изнесуваа 200 милиони долари, од кои повеќе од 78% се заостанати долгови на индустриските потрошувачи. Со цел да се разрешат институционалните проблеми во секторот на електрична енергија, властите во 2004 година донесоа амбициозен план за приватизација и реструктурирање. Една година подоцна ЕСМ првично беше поделена на компанија за трансмисија (МЕПСО) и компанија за производство и дистрибуција (ЕСМ), а потоа на посебни компании за производство и за дистрибуција. Во моментот, има четири посебни компании кои произлегоа од ЕСМ: (i) А.Д. ЕСМ како дистрибутивна компанија која поседува 11 мини и мали хидроелектрани, (ii) ЕЛЕМ е најголемата компанија за производство на електрична енергија, (iii) ТЕЦ Неготино како една централа, компанија за производство; и (iv) МЕПСО како оператор на системот за трансмисија на електрична енергија. Во декември 2005 година беше издаден тендер за продажба на 90% од акционерскиот капитал на А.Д. ЕСМ, додека приватизацијата на ЕЛЕМ беше одложена по завршувањето на парламентарните избори во есента 2006 година. Поделбата на фирмата во посебни компани за производство, дистрибуција и трансмисија, заедно со приватизацијата на интегрираниот монопол, се смета за клучно во либерализирањето на секторот и разрешувањето на локалните енергетски проблеми.

Единствената нафтена рафинерија во земјата, која главно произведува нафтени производи кои се користат внатре во земјата, вклучувајќи го и бензинот и дизелот на големо, беа приватизирани во 1999 година од страна на грчката фирма Хеленик Петролеум. Рафинеријата има едноставна хидро скиминг конфигурација и ниска стапка на употреба, а што резултира со компаративна непогодност во однос на увозот од сложените модерни рафинерии во регионот. Далеку најголемиот дистрибутер на нафтени производи и гас во земјата е Макпетрол, приватно акционерско друштво кое поседува 114 бензиски пумпи и 12 депоа на нафтени производи. Макпетрол, исто така, има силна улога во секторот на природен гас. Покрај тоа што обезбедува 50% од средствата за изградба на гасоводот од Бугарија кон Скопје, се очекува тој да стане и сопственик на 50% од новоформираното акционерско друштво кое ќе произлезе од трансформираното јавното претпријатие ГА-МА. Во моментот, оваа компанија има монополска позиција во набавката, транспортот и дистрибуцијата на природниот гас.

Главниот енергетски потенцијал на Република Македонија лежи во хидроенергетските ресурси, главно на реките Вардар, Црн Дрим и Струмица, како и на нискокалоричниот лигнит. Согласно Мастер планот кој беше изготвен уште во 1976 година, како и другите студии спроведени оттогаш, „технички искористливиот“ хидроенергетски

потенцијал на реките во земјата изнесува околу 5,5 GWh. Во 2003 година, производот од хидроелектраните изнесуваше 1,5 GWh, малку под максималното производство постигнато претходно (1,8 GWh). Што се однесува до лигнитот, вкупните познати резерви изнесуваат околу 940 милиони тони, од кои 280 милиони тони се докажани резерви. Како можни ресурси се смета дека има приближно уште 1.000 милиони тони.

Друг потенцијален извор на енергија со кој земјата е прилично богата се геотермалните извори. Најголемите геотермални наоѓалишта во Македонија се поврзуваат со вардарската тектонска единица. Околу 15 геотермални проекти се развиени во текот на 70-тите и 80-тите години. Четири од нив, Кочанскиот геотермален проект, Смоквица и Истибања земјоделски геотермални проекти, и интегрираниот проект во Банско, сеуште се многу важни, додека многу други или се напуштени или функционираат под нивните проектирани капацитетите.

Во мај 2006 година, Собранието донесе нов Закон за енергија. Причините за предлагањето на законот вклучуваа: (i) потреба да се регулира целиот енергетски сектор со еден конзистентен закон, и (ii) потребата за приближување и хармонизација на законодавството на Република Македонија со законодавството на ЕУ.

Енергетскиот сектор на Република Македонија се соочува со многу проблеми. Најважните од нив се следните: Прво, висока зависност од увоз на енергетски извори, особено нафта и гас. Второ, недоволна врска со енергетските извори на соседните земји. Електросистемот е поврзан само со северниот и јужниот сосед, додека гасоводниот систем е поврзан само со источниот сосед. Трето, несоодветна употреба на постоечкиот гасовод, само 15% од неговиот капацитет се користи во моментот заради непостоење на дистрибутивен систем на локално и општинско ниво. Четврто, обновливите извори на енергија имаат релативно ограничена улога во енергетскиот сектор. И петто, високиот енергетски интензитет на земјата предизвика неколкуте фактори, меѓу кои - ниските цени за енергијата во минатото, застарените и неефикасни технологии и практики за оценување на успешноста на работењето во смисла на квантитативен физички аутпут, без оглед на квалитетот - да резултираат во висока енергетска потрошувачка и преголем акцент на набавка на енергетски активности.

Инфраструктура во животна средина; Овој сегмент од економската инфраструктура, понекогаш нарекуван комунална инфраструктура, ги вклучува следните два сегмента: (i) комунално водоснабдување кое вклучува водоснабдување и собирање и третман на отпадни води¹¹, и (ii) управување со цврст отпад, вклучително и рехабилитација на индустриските жаришта.

Во периодот од 1980-тите и 1990-тите, Република Македонија оствари значаен напредок на полето на заштитата на животната средина. Најзначајните постигнувања вклучуваат, прво, подобрување и зголемување на системите за водоснабдување на урбаните области, поврзување на руралните населби со регионалните системи за водоснабдување и изградба на локални системи за водоснабдување; второ, изградба и проширување на системите за собирање на отпадни води во урбаните области и изградба на канализациони мрежи во руралните области; трето изградба на објекти за

¹¹ Во овој документ наводнувањето не се смета како дел од комуналната инфраструктура/инфраструктура во животната средина и заради тоа е обработено во рамките на земјоделските и рурални развојни приоритети на НРП.

собирање и третман на отпадни води во областите на трите природни езера, Охрид, Преспа и Дојран, и; четврто, воспоставување на организирано собирање на отпадот на ниво на општини во поголемиот дел од урбаните области.

Овие позитивни настани кои се однесуваат на обезбедувањето на услуги за заштита на животната средина се резултат на високиот приоритет кој властите му го посветуваат на ова прашање. Од осамостојувањето, земјата има донесено бројни стратегиски документи кои се однесуваат на прашања од полето на животната средина. За жал, надлежностите за развојот на овој сектор сеуште се поделени меѓу неколку министерства, што одвреме-навреме создава проблеми во креирањето и спроведувањето на политиките, како и во програмирањето на инвестиците.

Во општините, процентот на приклученост на јавни водоводи се движи од 82 до 100%. Вкупно земено, 1,2 милиони жители во овие области се поврзани со јавните системи за водоснабдување. Меѓутоа, во руралните области, стапката на приклученост покажува распон од 10 до 100%. Достапните податоци покажуваат дека просечната стапка на приклученост изнесува околу 70%. Што се однесува до собирањето и третманот на отпадните води, ситуацијата е попроблематична. Вкупната должина на мрежата за собирање на отпадни води во Македонија изнесува 1.239,1 км. Во просек, 60% од домаќинствата се поврзани на јавните канализациони системи, додека 21% од домаќинствата имаат септички јами, а други 12% неконтролирано ги испуштаат отпадните води. Не се врши мониторинг на отпадните води кои ги испуштаат комуналните канализациони системи, освен кај оние кои се опремени со станици за третман на отпадни води кои функционираат (во Охрид, Преспа, Дојран, Македонски Брод и т.н.). Има неколку постоен станица за третман на отпадни води кои се вон функција (на пр. Свети Николе) заради високите трошоци за нивно функционирање и несоодветното одржување. Две нови станици за третман на отпадни води се во финална фаза на спроведување (Куманово и Кривогаштани), а конструкцијата на станицата во Гевгелија ќе започне во блиска иднина. Голем дел од површинското загадување на водите во земјата се должи на испуштањето на нетретирани комунални отпадни води во реките.

Водоснабдувањето и услугите поврзани со отпадните води, во Република Македонија во голема мерка се обезбедени од страна на јавните претпријатија кои се основани од страна на локалните власти. Сега засега, во водоснабдувањето и третманот на отпадни води како и во изградбата на инфраструктурните објекти во овие области нема вклученост на приватниот сектор. Главната карактеристика на овие претпријатија е дека квалитетот на услугите е несоодветен, додека инфраструктурата е стара и лошо одржувана. Загубите на вода во некои општини се многу високи и надминуваат 50%. Еден друг проблем со кој се соочуваат општинските претпријатија во овој сегмент на економијата се финансиските проблеми. Во повеќето претпријатија, трошоците за функционирање и одржување не можат да бидат покриени со приходите кои се собираат од надоместоците. За потребните инвестиции, компаниите се потпираат речиси целосно на државниот Буџет. Објаснувањето за слабата финансиска состојба на општинските претпријатија е и поради ниските надоместоци и неадекватниот систем за надоместоци, несоодветната стапка на наплата и вкрстеното субвенционирање меѓу разните активности кои ги изведуваат овие претпријатија.

Редовните услуги на собирање на отпадните води главно се ограничени на урбаните области, обезбедувајќи до 90% покриеност на градовите и приградските населби.

Околу 70% од вкупното население на Македонија редовно е опслужено со услуги на собирање на отпад, додека останатиот дел кој живее во руралните населби кои се наоѓаат далеку од главните области за собирање на отпадот, управува сам со отпадот. Редовно собирање на претходно сепариран општински отпад не постои, со исклучок на собирање на одредени видови на габаритен отпад во Скопје. Се преземаат одредени активности за рециклирање од страна на неформалниот сектор, и тоа за рециклирање на метали, хартија, пластика, акумулатори, отпадни масла. Искористувањето на различните видови материјали кои можат да се рециклираат се смета за финансиски неисплатливо во постојните околности. Отпадот од метал претставува најголемиот дел на собран материјал за рециклирање, а се преработува во фабриката за челик „Макстил“ во Скопје. Постои добро поставена мрежа на собирачи и/или брокери, како и силен и стабилен пазар за реупотребен стар метал. Може да се заклучи дека отпадот од метал учествува со околу 80% во вкупно собраните материјали.

Услугите за собирање на отпад главно се изведувани од страна на јавните комунални претпријатија кои вршат и водоснабдување и собирање на отпадни води, а често изведуваат и други комунални услуги како што се чистење на улиците, јавните паркови и градини, и одржување на гробиштата. Само мал дел од собирачите на отпад се приватни компании и тие обично се занимаваат со собирање на отпад во руралните области. Во 2004 година имаше 54 општински депонии кои беа користени од комуналните претпријатија и околу илјада нелегални депонии создадени од населението кое не е опслужено со услуги за собирање на отпад. Одлагањето на отпад не е во согласност со техничките и/или стандардите за заштита на животната средина. Најголемиот дел од постојните општински депонии треба да бидат затворени бидејќи нивното надградување согласно стандардите на ЕУ не може да се направи во рамките на разумни финансиски трошоци.

Практично како и сите други земји во транзиција, така и Република Македонија се соочува со загадување на животната средина кое во голема мерка произлегува од практиките во минатото. Имено, во процесот на приватизација не беше променета практиката на неводење на грижа за негативното влијание на индустријата врз животната средина која постоеше во минатото кога индустријата беше контролирана од државата. Во најголемиот дел од случаите, во договорите за приватизација со новите сопственици не беше јасно специфицирана одговорноста за штетите во животната средина. Заради тоа, старите индустриски локации кои биле контаминирани и понатаму претставуваат сериозен ризик по здравјето на оние кои живеат во или блиску до контаминирани области, било заради нивното директно негативно влијание врз човековото здравје, или пак, индиректно, преку загадувачките материји во производството на храна. Следните три индустриски жаришта се предмет на претходни, тековни или планирани истражувања и/или ремедијација: (i) рудникот за бакар Бучим и (ii) поранешниот рудник за хром, арсеник и антимон Лојане (планирано истражување на УНДП за рехабилитација), и (iii) Фабрика за железо и силициум Силмак (Планот за пререструктурирање е финансиран од ЕАР).

Од 2002 година, Република Македонија го започна процесот на хармонизација на законодавството на полето на животната средина со она на ЕУ и Собранието донесе нов Закон за животна средина, природа, квалитет на амбиентниот воздух и управување со отпадот. Во текот на овој процес беше изготвен и Нацрт закон за води, но неговото донесување беше одложено заради преклопувањето на надлежностите на неколку министерства и потребата од блиску да се дефинираат конкретните надлежности. Понатамошно регулирање преку изработка на подзаконски акти во областа на животната средина, претставува тековен процес кој е подржан во рамките на

обезбедената техничката помош од ЕУ. Усогласувањето на законодавството на полето на заштитата на животната средина, претставува важен чекор во спроведувањето на проектите кои се насочени кон примена на барањата на ЕУ за собирање и третман на отпадните води како и управувањето со цвидовиот отпад.

Постигнувањето на целите за заштитата на животната средина во рамките на целокупниот развој на земјата и нејзино усогласување со законодавството на ЕУ е поврзано со огромни инвестиции во инфраструктурта во областа на животната средина. Вредности за обемот на инвестиции потребни во Република Македонија за нејзино усогласување со директивите на ЕУ од областа на заштитата на животната средина се следните: (i) Директива за третман на урбани отпадни води– 230 милиони евра, од кои речиси 100% треба да бидат обезбедени од средствата на јавниот сектор, (ii) Општински цврст отпад– 130 милиони евра, од кои речиси 100% треба да бидат обезбедени од средствата на јавниот сектор, и (iii) Директива за големи постројки за согорувања – 274 милиони евра, од кои грубо земено, 25 треба да бидат обезбедени од средствата на јавниот сектор¹². Овие вредности упатуваат дека потребите од инвестиции главно се концентрирани во три области: собирање и третман на отпадни води; управување со цврст, особено општински отпад; и ремедијација на историското загадување.

Телекомуникации; Препознавајќи ја важноста на телекомуникациите за целокупната економска и социјална трансформација на земјата, Република Македонија има насочено големо внимание на нивниот развој. Во текот на минатите години беше воведена телекомуникациската мрежа со модерна дигитална технологија. Во тек се активности за понатамошна модернизација на системот со цел да се создадат неопходните услови за идна конверзија на телекомуникациите, информатичката технологија и радиодифузијата.

Основната телекомуникациска инфраструктура за фиксните телефонски услуги во Република Македонија беше изградена со користење на SDX технологија и беше постигната 99% на дигитализација на трансмисијата и комуникационата мрежа. Земјата е активен учесник во Транс-Балканска телекомуникациска линија изградена како дел од Паневропскиот коридор 8, кој ги поврзува Турција, Бугарија, Македонија, Албанија и Италија. Преку телекомуникациската линија беше востановена добра врска помеѓу Средниот Исток и земјите на Западна Европа која минува низ Западен Балкан.

Сега за сега, Македонски телекомуникации е единствениот оператор за фиксна телефонија. Од декември 2000 година тие се во 51% на странска сопственост, и сè до декември 2004 година, компанијата имаше ексклузивно право да обезбедува услуги на фиксна телефонија, телеграфски услуги, телефонски услуги преку јавни говорници, како и да изгради, поседува и да управува со фиксната телекомуникациска мрежа. Во земјата има 525.000 корисници на фиксна телефонија. Што се однесува до мобилната телефонија, во земјата има два оператори со приближно вкупно 776.000 претплатници. Од октомври 1997 година обезбедувањето на Интернет услугите во Република Македонија беше либерализирано преку доделување на концесии за пренос на податоци, па така денес има пет големи обезбедувачи на интернет услуги. Во Република Македонија има вкупно 126.000 корисници на интернет услуги.

¹² Од студијата финансирана од страна на ЕУ „Економски, финансиски и административни реkvизити за приближување кон Европската унија“ (Група консултанти) од почетокот на 2004 година.

Процесот на либерализација и воведување на конкуренција на пазарот на телекомуникациите во Република Македонија е релативно напреднат. Согласно законодавството на земјата, кое во голема мера е прилагодено кон законодавството на ЕУ за оваа област, конкуренцијата формално е можна во сите сегменти на пазарот иако малиот пазар, сам по себе, претставува пречка.

Што се однесува до инвестициите во телекомуникациите, во 1990-тите години, тие беа силно сконцентрирани на фиксните телекомуникации. Главниот фокус на овие инвестиции беше да се востанови модерна мрежа заснована на дигитална технологија. Во последните неколку години, меѓутоа, инвестициите во мобилните и интернет мрежи значително се зголемија. Инвестициите во сите три телекомуникациски сегменти во голема мера беа направени од страна на самите обезбедувачи на услуги (од нивни ресурси и заеми), а не од Буџетот на земјата.

Информатичко општество; Развојот на соодветна телекомуникациска инфраструктура претставува предуслов за развојот на информатичкото општество во Македонија. Слободната конкуренција во областа на телекомуникациите ги снижува цените на интернет врските, како и на оние во телефонската мрежа и отвора пат за постојан раст на нивните корисници практично во сите области на општеството, од администрацијата преку бизнис заедницата па се до најопштата популација.

Врз основа на платформата за лесен пристап до информацијата и земајќи го предвид развојот на човековиот капитал и изградбата на општество засновано на знаење, како стратегиската ориентација на развојот на земјата, Владата реши да изготви Стратегија за развој на информатичкото општество. Документот донесен од Собранието во 2005 година за своја главна цел има да овозможи ефикасно спроведување и употреба на ИКТ од страна на сите субјекти во Република Македонија. Оваа широка цел се очекува да биде постигната преку остварување на бројни политики и мерки во шест приоритетни области: (i) донесување на Закон за информатичко општество, (ii) поставување на институционална рамка составена од Агенција за информатичко општество, меѓуминистерски совет и национален совет за информатичко општество (iii) подигање на јавната свест во врска со потребите од и предностите на постигнувањата на полето на информатичкото општество, (iv) обезбедување на пристап до интернет за сите граѓани, (v) дефинирање на механизмите кои обезбедуваат ресурси за финансирање на процесот на изградба и развој на информатичкото општество; и (vi) воспоставување на постојан мониторинг и евалуација.

Политиката ќе биде спроведувана и услугите ќе бидат обезбедувани главно преку е-бизнис, е-Влада, е-образование, е-здравје и е-граѓанин. Владата има клучна улога во поддршката на процесот на развој на информатичкото општество. Нејзината улога не е само во создавањето на погодна правна средина за ефикасна употреба на информациските и комуникациските технологии туку, исто така, и во водењето кон компјутеризација на целата јавна администрација. Процесот на воведување на е-Влада треба да биде интегриран во процесот на реформа на целокупната јавна администрација и треба да биде координиран преку воведувањето на видови операции на информатичкото општество во сите останати сегменти на јавниот живот, особено во образованието и здравството. Што се однесува до воведувањето на е-бизнис, тоа главно зависи од интересот на бизнис заедницата во Македонија за користење на овој начин на функционирање на претпријатијата преку активна употреба на информатичките и комуникациски технологии и дигитализација на бизнис процесите. Брзината со која

претпријатијата ќе одговораат на промените во технологијата, партнерствата и односите со клиентите има клучно влијание на нивниот успех во денешните современи услови на водење бизнис. Привлекувањето на странските директни инвестиции и зголемувањето на извозот наметнуваат потреба, повеќе од кога и да е, македонските претпријатија да го сменат начинот на кој функционираат, да ја зголемат употребата на ИКТ и активно да учествуваат во спроведувањето на е-бизнисот во нивните активности. Како последно, и можеби најважно, е потенцијалот на е-услугите наменети за општата популација. За да се избегне продлабочување на регионалните и социјални разлики и за да се постигне една од најважните цели на е-Европа – информатичко општество за сите – треба да бидат направени огромни напори за да се создадат неопходните предуслови за поврзување на граѓаните on-line и да им се обезбедат е-услугите кои се од практично значење за нив.

Аграрен и рурален развој

Традиционално, земјоделството е една од најзначајните дејности на македонската економија. За разлика од некои економии во транзиција во кои земјоделството го намали своето значење во одредени периоди, македонското земјоделство постојано ја одржа својата позиција во економијата во текот на целата транзиција. Како пример, во периодот 1998-2004 година тоа порасна, во просек, за 4,6% годишна стапка на раст. Сепак, производството има тенденција да биде флукуирачко и зависно од временските услови. Тоа повеќе е случај со фармерството, додека производството на добиток е постабилно. Бројот на добиток се намалува, но производството на млеко речиси се дуплираше во периодот помеѓу 1994 и 2000 година. Македонската клима се карактеризира со нерамномерни врнежи, суви лета со кусоци на вода во поголемиот дел од земјата и повремени суши.

Бруто додадената вредност создадена во земјоделството во 2004 година изнесуваше приближно 970 милиони евра по тековни цени. Главна компонента беше поделството кое претставуваше 74%, додека производството на добиток заземаше 21% во вкупното земјоделско производство. Останатите 5% се однесуваат на производство на вино. Земјоделството зазема околу 12% од македонскиот БДП а, заедно со прехранбената индустрија, има придонес од околу 16% од БДП.

Земјоделството е важен фактор во надворешната трговија. Во 2004 година извозот на земјоделски производи изнесувал 15,9% од македонскиот извоз и 14,4 од увозот. Главните земјоделски производи кои се извезувани се виното и минералната вода, зеленчук и јагне. Овие производи заземаат третина од земјоделскиот извоз во 2004 година. Од друга страна пак, главниот земјоделски увоз се месото и месните производи, шеќерот, житарките, маслата и мастите, кафето, чајот, какаото и зачините. Трговскиот модел е сличен на другите извозни модели: се извезуваат трудоинтензивни производи. Од страната на увозот, моделот е таков што се увезуваат земјоинтензивни производи, а што е во согласност со големината на Македонија, односно со тоа што Македонија нема многу земја.

Македонија има некои компаративни предности во земјоделството, а што се одразува во плодни почви, производство на одредени земјоделски производи, хортикултурни производи и јагнешко. Околу 49% од вкупната површина или 1,27 милиони хектари претставува земјоделска површина која вклучува околу 700.000 хектари пасишта.

Дополнителни 37% од земјата (950.000 ха) се шуми. Најголемиот дел од обработливата земја (82% или 461.000 ха) се користи за производство на житарки и други зеленчукови производи, 26.000 ха (5% од обработливата земја) се лозови насади, 15.000 ха (или 3%) се оранжери и преостанатите 58.000 ха (10%) се ливади. Околу 1% од вкупната земјоделска површина се мочуришта и рибници.

Повеќе од 80% од обработливата земја (приближно 463.000 ха) се во сопственост или изнајмени од страна на семејни фарми, кои ги има околу 180.000 ха. Преостанатата земја е работена од околу 136 земјоделски приватизирани компании. Најголемиот дел од пасиштата се во сопственост на државата и со нив работат јавните претпријатија.

Табела 2.9.: Главни земјоделски индикатори за 2004 година

	Бруто додадена вредност во земјоделството како % од БДП	Вработувања во земјоделството	Вработувањата во земјоделството/бруто додадена вредност во земјоделството
	1	2	3 = (2 : 1)
Република Чешка	2.7	3.7	1.4
Естонија	4.5	5.7	1.3
Унгарија	3.3*	5.3	1.6
Латвија	4.3	12.5	2.9
Литванија	5.7	15.8	2.8
Полска	2.9	19.3	6.7
Словачка	3.9	3.9	1.0
Словенија	2.6*	10.4	4.0
Македонија (2005)	12	19.5	1.6
Просек**	3.0	9.6	3.2

* Податоци за 2003 година; ** Просекот не ја вклучува Македонија.

Извор: Еуростат

Во просек, приносите на македонските земјоделски производи не се многу високи, со исклучок на приносите кај грозјето, праските, доматиите и сливите. Технологијата на производствените системи не е многу модернизирани, употребата на ѓубрива, сертифицирани семиња и унапредени видови, исто така, е релативно ниска, постои недоволен пристап до наводнување; сето тоа претставува фактор за намалување на приносите и обесхрабрување на производството на висококвалитетни производи. Македонските системи за наводнување беа во опаѓање во периодот на транзиција и до 2004 година вкупната површина која била наводнувана изнесувала само 18% од некогашната наводнувана површина. Како општо правило, приватните фарми имаат поголема продуктивност и повисоки нивоа на приноси споредено со големите претпријатија, меѓутоа, голема пречка за понатамошно зголемување на продуктивноста на малите фарми е нивната фрагментираност и нефункционирањето на пазарот на земјиште и наем на земјиште. Земјишната политика е еден од приоритетите на земјоделската политика на Македонија, а првиот нејзин чекор е обезбедување доверлива анализа за сопственоста на земјата.

Од 1969 година не е спроведен земјоделски попис и потребата тој да се изведе се наоѓа меѓу приоритетите на земјоделскиот сектор. Ова е мошне неопходно за да се зајакне

планирањето за прием во ЕУ. Во отсуство на попис, голем дел од податоците во земјоделството се изведуваат како проценки. Таков попис се очекува да биде спроведен кон крајот на јуни 2007 година.

Околу 45% од македонското население живее во руралните области и кај него се забележуваат повисоки нивоа на сиромаштија споредено со онаа во урбаните области, иако во последните години се забележуваат одредени конвергенции. Земјоделството е еден од позначајните работодавачи: тоа вработува околу 20% од економски активното население. Засновано на Анкетата на работна сила од 2004 година, околу 88.000 вработувања се во земјоделството или 16,8% од сите вработувања за таа година. Постојат дополнителни проценки дека околу 20.000 лица се анагажирани со половина работно време, како и дека постои значителен број на сезонски работници за кои не постојат никакви податоци. Споредбата на уделот на земјоделството во БДП и вработувањата во земјоделството во Македонија со просекот на новите земји членки може да се види во табелата погоре во текстот. Соодносот на просечното вработување во земјоделството со придонесот кон БДП позитивно се споредува со другите нови земји-членки.

Постои сериозен проблем на фрагментација на земјоделското земјиште во Македонија. Согласно Пописот на населението од 1994 година, 178.000 земјоделски домаќинства култивираа во просек 2,5 до 2,8 ха земја, која во најголемиот број од случаите е фрагментирана на парцели земја помали од 0,3-0,5 ха. Најчесто, овие домаќинства беа диверзифицирани и дополнително фрагментирани со цел да се амортизираат флукуациите на одредени производи на пазарот. Проценките се дека фрагментацијата продолжува да се случува и дека денес просечната големина на земјата обработувана од поединечни земјоделски домаќинства изнесува околу 1,7-2,0 ха.

Треба да се истакне дека земјоделското производство беше изведувано врз основа на слаби практики (долгогодишна традиција на производство на монокултури, бројни непошумени области и недоволно интензивирање на земјоделството), кои пак, до одреден степен, ја имаат загадено почвата, водата, воздухот и биоразновидноста. Одредени докази за процесите на оштетување може да се видат во сушењето на почвата, загадувањето на езерата и загубата на локалните сорти на производи. Еден друг аспект на загубата на обработлива земја доаѓа од нејзина употреба за други, неземјоделски намени. Од 1960-тите околу 18,6% беа загубени заради оваа причина, што, исто така, има негативен учинок врз животната средина. Поради тоа, едни од клучните цели на идниот развој на земјоделството се интеграцијата на земјоделството во заштитата на животната средина и инкорпорирањето на еколошките компоненти во дизајнирање на земјоделската политики.

Подолу е даден краток опис на разни земјоделски производи.

Житарките се најчестите приноси од обработливата земја. Во 2004 година имаше околу 190.000 ха под житарки, (пченица, јачмен, пченка, 'рж и ориз), а што претставува 14% помалку од 2003 година. Заради трендот на постепен пад на поддршката од државата за производството на житарки, особено за пченицата, областите засадени со житарки во последните неколку години постојано се намалуваа. Договорот на СТО на Република Македонија и наметнува сериозни обврски во смисла на ограничување на количествата на Бирото за резерви до ниво на резерви потребни само за итни случаи и во издавањето дозволи за извоз според принципот прв-дојден-прв-услужен. Просечниот принос на

сите житарки е под нивото на главните добавувачи на житарки, но е во рамките на регионалниот просек. Практично и нема разлика во приносот на житарки помеѓу производството на поединечните фармери и она на земјоделските компании.

Во 2004 година имаше 27.000 ха засадени со индустриски растенија, што е доста пониско отколку во минатото. Само во 1999 година, овие приноси беа култивирани на површина од 42.000 ха. Најважната индустриска култура е тутунот (заета повеќе од две третини на земјата со индустриски култури), сончогледот, шеќерната трска, афионот и индустриската пиперка. Тутунот традиционално е мошне важна индустриска култура во Република Македонија. Тоа е трудоинтензивна култура која ангажира значителен број рурално население и е најважен поединечен земјоделски производ во македонскиот извоз (23% од вкупниот извоз на земјоделски производи во 2004 година, или 26,9% заедно со преработките од тутун). Сепак, областите под тутун постојано се намалуваат.

Производството на зеленчук, особено ран зеленчук, е едно од најзначајните потенцијали на македонското земјоделство. Производството на зеленчук е лоцирано во северниот и јужниот дел на Македонија, на приближно 53.000 ха во 2004 година или 6% повеќе споредено со 2003 година, и на дополнителни 10.500 ха како култури во меѓупериоди. Околу 300 ха потпаѓаат на стакленици и пластеници кои се опремени со системи за греење. Доминантни култури се следниве: домати, пиперка, краставица, зелка, компир, кромид, дињи и лубеници. Тие традиционално се произведуваат во оваа област заедно со приносите кои се произведуваат во помали количества како: грашак, лук, праз, зелена салата, модар патлиџан, морков, карфиол, а од неодамна почнаа да се засадуваат и нетрадиционални производи: брокули, бриселски прокељ, аспарагус, кинеска зелка и т.н. Зеленчуците имаат мошне забележителна шема на сезонски цени каде највисоките се во периодот јануари-април, а најниските во јули-септември. Македонија е нето извозник на зеленчуци и таа има вишок производство од 60%. Пет главни производи доминираат во извозот: домати, пиперки, зелка, бостан и краставици, а главни дестинации се пазарите на ЕУ (Република Чешка, Словачка, Полска, Грција, Германија, Словенија), но и соседните земји (главно од поранешна Југославија). Раните зеленчуци доаѓаат еден месец порано во Македонија отколку во соседните земји. Дистрибутивниот систем не е многу добро организиран и подобрувања во оваа област би можеле значително да го стимулираат производството.

Производството на овошје главно е сконцентрирано во областите над 300-800 м надморска височина и тоа во југо-западниот дел во Македонија. Има околу 15.000 ха засадени со овошни дрвја во 2004 година, половина од нив се јаболкници. Останати овошки кои се култивираат се црешите, вишните, праските, кајсиите, сливите, оревите и бадемите. Земјата под оранжерии исто значително се зголеми: во 1985 имаше 24.000 ха. Проблемот на слаба организација на дистрибуцијата постои и на полето на производство на овошје. Исто така, постои и видлив процес на застарување на овошните дрвја, како и недоволен интерес за нивна замена заради високите трошоци и долгото време потребно за регистрирање економски принос.

Производството на добиток, главно се изведува во ридските области во западниот, источниот и северниот дел од земјата. Производството на добиток е изведувано од страна на мали земјоделски домаќинства, главно за нивно сопствено производство; неколку комерцијално ориентирани семејни фирми, чиј број расте; како и неколку големи компании за добиток, чиј број се намалува. Историските трендови се такви што

производството на добиток е доминантна активност на приватните земјоделски домаќинства, со исклучок на производството на прасиња, кое е главно организирано на големи фарми во државна сопственост. Стадата во агрокомбинатите се намалуваат, а се зголемуваат оние на приватните земјоделски домаќинства, и тоа особено кравите и прасињата. Бројот на овци драматично е намален: за 25% во рок од седум години. Главниот проблем беше заради болести во периодот 1996-1998 година, а што предизвика сериозен проблем во однос на извозот на јагнешко. Јагнето и сирењето се сметаат за најпознатите македонски земјоделски производи и тие се вклучени во неколку проекти за поддршка, вклучувајќи и формирање кластери. Беше подготвена Национална програма за производство на добиток за периодот од 2000 – 2009 година. Програмата за размножување предвидува систематски активности на репродукција на животни, засновано на истражувања. Целите на производството на добиток се следните: (i) производство на добиточни производи (месо, млеко, јајца, волна, кожа и од нив произведени производи), (ii) подобрување на синџирот на вредности во производството во сите негови фази, и (iii) организација на добиточна инфраструктура; во моментот постојат 27 кланици од кои осум имаат дозвола за извоз.

Македонија е нето увозник на говедско, свинско и пилешко месо и нето извозник на јагнешко месо. Извозот на јагнешко зазема 90% од целиот извоз на јагнешки производи. Главните дестинации за македонски производи се пазарите на ЕУ.

Годишното производство на млеко во Македонија во 2004 година се проценува на 250.000 тони, од кои 192.000 се кравјо млеко, а преостанатото е овчо млеко и мали количества козјо млеко. Просечниот принос изнесува околу 2.100 литри од крава и ова е стабилна вредност која опстојува во последните неколку години.

Има околу 50 фабрики за производство на млечни производи во Македонија, а што е релативно малку. Само една од нив е регистрирана да врши извоз во ЕУ. Пастеризирано млеко, јогурт, павлака, сирење и путер се произведуваат во најголемиот дел од овие фабрики. Како што беше споменато, јагнешкото и сирењето беа дел од проектите за поддршката за тие кластери, а кои вклучуваа анализа на политиките и лобирање, помош за фармерите, пристап до лаборатории и опрема со добар квалитет, систем за проценка на квалитетот, маркетиншка помош и т.н.

2.2. Регионални аспекти на развојот

2.2.1. Регионални диспаритети

Номенклатурата на статистички територијални единици (НТЕС) во Македонија е донесена во 2001 година. Согласно неа, целата територија на Македонија е една единица на НТЕС нивоата 1 и 2, додека на НТЕС нивото 3 има осум статистички региони: регионот на Пелагонија, Варадарски регион, Северо-источен регион, Југо-западен регион, Скопски регион, Југо-источен регион, Полошки регион и Источен регион. Основните податоци за секој регион се презентирани во Табелата 2.10.

Набљудувано во формални и правни термини, политиката на Република Македонија за регионален развој сеуште не е артикулирана во рамките на единствен сеопфатен закон, но одредени нејзини аспекти се вклучени во Законот за поттикнување на развојот на

стопански недоволно развиените подрачја. Одредбите на овој закон се однесуваат на 64% од целокупната територија на земјата, 22% од вкупното население и 68% од населбите.

Табела 2.10.: Основни податоци за НТЕС 3 регионите во Македонија

Територијални единици	Население (попис од 2002 година)		Густина (по км ²)	Површина (во км ²)		Населени места	
	број	%		број	%	број	%
Р.Македонија	2,022,547	100.0	78.6	25, 713	100.0	1,767	100
Регион Пелагонија	238,136	11.8	50.5	4,719	18.3	343	19.4
Вардарски регион	133,180	6.6	39.8	3,346	13.0	171	9.7
Северо-западен регион	172,787	8.5	74.9	2,306	8.9	192	10.8
Југо-западен регион	221,546	10.9	67.0	3,280	12.7	286	16.2
Скопски регион	578,144	28.6	318.0	1,818	7.0	142	8.0
Северо-источен регион	171,416	8.5	62.5	2,741	10.6	188	10.6
Полошки регион	304,125	15.0	123.4	2,479	9.6	184	10.4
Источен регион	203,213	10.0	48.5	4,188	16.3	261	14.8

Во 2004 година, Владата на Република Македонија има усвоено Информација за правната и институционална рамка за рамномерен регионален развој, заедно со Акциски план на активности кои треба да бидат преземени во иднина. Меѓу другото, тие вклучуваат: (i) подготовка на стратегија и закон за регионален развој, (ii) воспоставување на институции за спроведување на регионалната развојна политика (на НТЕС нивото 3), (iii) дефиниција на критериуми за мерење на нивото на развиеност, (iv) создавање на статистички податоци на НТЕС нивото 3, (v) подготовка на национални и регионални развојни планови, (vi) обезбедување финансиски средства за спроведување на регионалната развојна политика, (vii) развој на инструменти на политиката на човекови ресурси, (viii) трансформација на Бирото за стопански недоволно развиени подрачја, (ix) воспоставување финансиска контрола во спроведувањето на регионалната развојна политика, итн. Меѓутоа, сè досега само мал дел од тие активности се спроведени. Тоа значи дека, барем досега, политиките за рамномерен регионален развој силно се фокусираат на обезбедувањето финансиски трансфери од централниот Буџет (во форма на грантови за економска и социјална инфраструктура, подготовка на физибилити студии и професионални обуки) за помалку развиените локални заедници и „специфичните“ локални заедници (оние кои се наоѓаат на националните граници, во планинските предели, и т.н.). Износот на трансфери преку Бирото за стопански недоволно развиени подрачја се презентирани во Табелата 2.11. Како што е прикажано во оваа Табела, улогата на Бирото како обезбедувач на финансиски средства значително беше намалена во текот на последните неколку години. Од друга страна, пак, целокупните трансфери за регионите се драстично зголемени, како дел од процесот на фискална децентрализација во земјата, предвиден со Законот за финансирање на локалната самоуправа од 2004 година. Сумата средства која се канализира до локалните заедници по оваа основа се зголемила од 1 на 7% од вкупните јавни расходи.

Табела 2.11.: Финансиски средства трансферирани кон стопански недоволно развиените подрачја

Година	Број на проекти	Економска инфраструктура (000 денари)	Број на проекти	Социјална инфраструктура (000 денари)	Вкупно (000 денари)	% од БДП
2000	204	702,638	37	52,295	754,933	0.30
2001	163	469,451	42	80,549	550,000	0.20
2002	179	600,370	39	125,130	725,500	0.40
2003	126	217,223	7	5,80	223,200	0.1
2004	74	175,768	9	17,850	193,618	0.08
2005	76	174,040	--	2,000	176,040	0.06

Извор: Биро за стопански недоволно развиени подрачја, Скопје, 2006 година

Економските и социјални услови во земјата презентирани во претходниот дел од ова поглавје имаат огромно влијание врз регионалните аспекти на економскиот развој на Македонија. Општите економски и социјални услови, заедно со недостигот од сеопфатна политика за рамномерен регионален развој во текот на целиот период на транзиција, лежат во сржта на постојните економски структури и социјални услови на регионално (локално) ниво. Согласно Анализата изготвена од страна на Министерството за локална самоуправа, постојните економски структури и социјални услови на регионално ниво, изразени на резимиран начин, го истакнуваат следното:

- *постои хипертрофија на проблемот центар-периферија во Македонија;* Создадена е моноцентрична регионална структура со акцент на главниот град. Градот Скопје апсорбира речиси 29% од вкупно и 40% од урбаното население, огромни износи финансиски ресурси, инвестиции (вклучително и СДИ), настрана од огромната концентрација на знаење, наука, културен и други видови општествен капитал;
- *евидентна е економска и социјална деградација на градовите од средна големина;* Заради недостигот од координирана политика, структурното прилагодување под дејство на пазарот во текот на транзицијата, резултираше со нарушено правило на „ранг на големина“; градовите од втор ранг не се ни блиску економски доволно привлечни за да се натпреваруваат со главниот град, што значи загуба на еден од најважните лостови на полицентричниот економски развоен модел;
- *разликите меѓу урбаните и руралните центри се шират;* Манифестациите на осиромашување на руралните населби се очигледни, како и социјалната и техничката деградација, а причините за тоа може, до одреден обем, да бидат следени наназад кон недостигот на поддршка за основните рурални економски активности (земјоделството).

Табелата 2.12. покажува некои основни демографски индикатори за регионите во Македонија, а посеопфатни економски и социјални индикатори не постојат воопшто или пак не постојат за неодамнешниот период.

Табела 2.12.: Основни демографски индикатори на НТЕС 3 регионално ниво во Македонија, 2005

	Население на 31.12.2005	Раст на населениео	Природен раст	Нето миграции	Население над 65 години, во %	Население под 15 години, во %
Р. Македонија	2,038,514	5,970	4,076	1,894	11.0	19.2
Регион Пелагонија	236,316	-840	-557	-283	15.2	16.6
Вардарски регион	133,214	-83	-12	-71	11.9	17.5
Северо-западен регион	173,890	438	410	28	10.5	21.1
Југо-западен регион	222,623	209	309	-100	10.3	20.8
Скопски регион	588,930	5,039	2,576	2,463	10.6	18.5
Северо-источен регион	171,880	-99	221	-320	11.3	18.3
Полошки регион	309,507	2,257	1,366	891	8.2	23.3
Источен регион	202,154	-951	-237	-714	11.9	16.7

2.2.2. Рурално –урбани диспаритети

Македонија секогаш имала релативно висока пропорција на урбано население споредено со нивото на нејзиниот економски развој. Денес, согласно Законот за територијална организација, во Македонија има 1.767 населени населби, од кои 29 се урбани, во кои живеат 60% од населението. Градовите се релативно добро распоредени низ територијата, со просечна густина од 886 км² по населба. Позицијата во однос на патната мрежа е, исто така, погодна, бидејќи градовите главно се лоцирани долж главните патни правци. Патната мрежа овозможува пристојна поврзаност на градовите, додека мрежата на главните транспортни коридори обезбедува поврзаност со други држави. Предностите на ваквата корисна конфигурација се искористуваат од страна на 25 урбани населби лоцирани на рамни терени, а 4 града се лоцирани на планински терени.

Што се однесува до руралните населби, поволна позиција имаат 38% од нив кои се лоцирани на рамни терени и дополнителни 40% лоцирани на ниски ридови, додека 22% од руралните населби се лоцирани на планински терени. Речиси 90% од руралните населби имаат компактна структура, додека останатите населби, од кои преку 90% се планински села, имаат некомпактна структура. Пгодна позиција во смисла на близина до патните врски уживаат 11% од руралните населби, додека околу 20% имаат многу непогодна позиција во тој поглед.

Ако се земе предвид демографскиот и социо-економскиот развој, под директни влијанија на процесите на деаграризација и дерурализација, бројот и големината на руралните населби се изложени на постојана промена. Развојот на рурални средини и региони во Македонија беше изведувачки во смисла на доминантно влијание на урбаните центри, особено големите градови. Во ист правец, промените кои се случуваат во 1980-тите години значат зголемување на бројот на населбите со над 2.000 и на оние со под 100 жители, додека бројот на населбите со број на жители меѓу 100 и 2.000 е намален. Во најголемиот број случаи овие промени всушност одразуваат поларизација на руралното население под влијание на социо-економските промени (индустријализација

и урбанизација) кои се случија – села кои се развиваат (оние близу големите градови) растат во демографска, инфраструктурна и економска смисла, додека сиромашните се напуштаат и деградираат; руралното население (општо земено) се намалува, како и големината на земјоделското земјиште. Во иднина може да се очекуваат и понатамошни значителни демографски и социо-економски промени во руралните населби.

Табела 2.13.: Рурални населби и население по категории на големина за периодот 1981-1994

Групи на населби по големина	Број на населби		Индекс 1981=100	Број на жители		Индекс 1981=100
	1981	1994		1981	1994	
До 99	379	576	151.1	17,549	23,121	131.7
100-499	703	568	81.2	177,177	142,797	80.6
500-999	312	233	74.6	220,421	170,480	77.1
1,000-1,999	165	137	83.1	227,945	192,955	84.6
2,000-4,999	74	80	108.1	221,631	236,717	106.8
Над 5,000	3	10	333.3	15,214	17,239	346.1
Вкупно	1,636	1,604	98.1	879,937	782,877	88.9

Што се однесува до регионалниот аспект, руралната развојна политика на Македонија сеуште не е артикулирана во рамките на еден сеопфатен закон, но некои нејзини аспекти се вклучени во Законот за поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја, во Законот за локална самоуправа и Законот за просторно и урбанистичко планирање. Законот за поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја ги регулира развојните прашања на оние области кои, во рамките на критериумите поставени со тој Закон, имаат статус на стопански недоволно развиени, а кои најчесто се рурални центри, планински области и области во близина на границите. Со цел да го пополни развојниот јаз и да обезбеди рамномерен и одржлив економски развој, беше дизајниран специјален систем. Со помош на мерките на овие политики, развојот е поддржан преку поддршка и изградба на техничка и неделовна инфраструктура, поддршка за земјоделството (особено овчарството), како и поддршка за индустриските МСП и одредени услуги. Мерките се спроведуваат преку Бирото за развој на стопански недоволно развиените подрачја, а областите кои се квалификуваат за оваа поддршка се одредени со одлука на Владата. Во таа смисла, Одлуката за квалификување за периодот 2004-2007 година вклучува вкупен број од 1.092 населби, од кои 500 се во планинските области, 319 во најсиромашни предели и 116 се населби основани како рурални центри. Вкупната површина на недоволно развиени подрачја покрива 64% од вкупната површина на државата, и претставува место на живеење на 21% од населението. Законот предвидува генерирање средства за развој на стопански недоволно развиените подрачја од Централниот буџет, во износ од 1% од БДП годишно. Недоволно развиени подрачја кои се квалификуваат за поддршка вклучуваат: (i) поддршка за развојни индустриски, земјоделски и туристички проекти; (ii) субвенции за нови вработувања во малите индустриски капацитети и развој на човековите ресурси во нив; (iii) изградба на системи за водоснабдувањето; (iv) електрификација на руралните населби; (v) изградба на патна мрежа; (vi) поддршка на МСП; техничка поддршка за енергетските проекти; (vii) вработувања на лица со

посебни потреби; (viii) поддршка за зголемување на вработувањата (преку субвенционирани придонеси); (ix) пре-квалификација и обуки на невработените; и т.н. Покрај овие фондови, другите министерства (за земјоделство, економија, транспорт), во рамките на обемот на нивните активности, исто така преземаат мерки за развојна поддршка на руралните области.

2.3. SWOT анализа

Најважните силни страни на Република Македонија се стабилната макроекономска рамка, консензусот на населението во врска со процесот на евроинтеграција, како и географската позиција на крстосница на два паневропски коридори. Главните слабости се поврзани со недоволната долгорочна меѓународна конкурентност на корпоративниот сектор, поврзана со големиот удел на недоволно добро подготвена или нефлексибилна работна сила која не успева да ги пресретне потребите на пазарот за труд. Најважните можности за Република Македонија се поврзани со зајакнувањето на целокупната конкурентност на земјата, додека најголемата закана лежи во постојаниот потенцијал за политичка стабилност на земјата.

Силните страни, слабостите, можностите и заканите за Република Македонија се резимирани во Табелата 2. 13.

Табела 2.14.: SWOT анализа на Република Македонија

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Консезус во врска со евроинтеграцијата • Потпишана и ратификувана Спогодба за стабилизација и асоцијација • Билатерални и регионални трговски договори • Географска близина до главните пазари на ЕУ • Крстосница на Европските коридори 8 и 10 • Близина до Јадранското и Средоземното море • Погодни климатски услови, особено за земјоделство и туризам • Привлечна животна средина, културни и туристички атракции • Стабилна макро-економска средина и банкарски сектор • Оперативна патна инфраструктура, аеродроми и телекомуникации • Релативно евтина едуцирана работна сила • Висок удел на млади луѓе вклучени во образовниот процес • Расположлива основна ИТ инфраструктура • Прифатени како квалитетни земјоделски производи, иако не брендирани • Добра основа за просперитетен рурален развој 	<ul style="list-style-type: none"> • Перцепција на нестабилност на земјата и на регионот • Мал домашен пазар со низок приход по жител • Висока стапка на невработеност • Ниска конкурентност на претпријатијата (ниска компонента на додадена вредност, проблем со стандардите за квалитет) • Неадекватна претприемачка култура • Слабо организирано производство во земјоделскиот сектор и маркетиншки синџир • Ограничен пристап до странските пазари и силна концентрација на извозни производи во неколку индустрии • Недостиг од извозна промоција, и промоција на инвестиции • Слаба железничка инфраструктура и активност на железничкиот транспорт • Недоволна еколошка инфраструктура • Ниска свест за ефикасна употреба на енергијата и искористување на обновлива енергија • Неусогласеност на постојните квалификации со потребните, недостиг од специјализација, стручно образование и систем на преобука • Старомоден, нереформиран образовен систем • Ниско ниво на потрошувачка во R&D и недоволно прифаќање на студии по природни

	<p>науки</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ниска стапка на пенетрација на ИТ во однос на сличните држави на ЕУ • Недостиг од тековни проекти, особено во областите базирани на знаење • Ниска исплатливост на здравствениот систем и системот на социјална безбедност • Недоволен административен капацитет за ефикасно дизајнирање и спроведување на политики • Непостоен интегриран систем на собирање и управување со регистри и бази на податоци, недоволни капацитети за анализа кои ќе поддржат создавање и спроведување на политиките • Нецелосно завршен статус на земјата • Слаб економски развој во руралните области и големи диспаритети меѓу главниот град и останатиот дел од земјата • Високо ниво на сиромаштија и социјална исклученост • Несоодветно развиен небанкарски финансиски сектор • Релативно висок индекс на перцепција на корупција и ниска мотивација на државните институции • Тесни грла во судството
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • Географска локација погодна за транзит на добра, услуги и енергетски ресурси во регионални рамки • Растечка соработка во регионот • Голема дијабавна и дознаки • Потенцијал за валоризација на културното наследство и природните ресурси • Понатамошно подобрување на бизнис окружувањето во согласност со стандардите на ЕУ • Дизајнирање и спроведување на деловно-поволна земјишна политика • Развој на МСП, формирање на кластери, развој на технологија и иновации, мрежа на бизис информациски центри и инкубатори • Создавање на средина погодна за креативност, нови идеи, натпревар и конкуренција • Започнување на поодлучен пристап кон партнерствата приватен-јавен сектор • Потенцијал за диверзификација во главните економски сектори • Подобрено брендирање за главните економски сектори (туризам, земјоделство) • Потенцијал на зголемена ефикасност и 	<ul style="list-style-type: none"> • Отпор кон проширувањето на ЕУ од страна на некои држави членки • Континуиран потенцијал за етничка тензија • Ранливост заради малата големина на економијата, низок приход по жител и ниска меѓународна конкурентност (потенцијал за маргинализација) • Трошоци и предизвици од исполнувањето на барањата на ЕУ, а кои во релативна смисла се посложени заради малата димензија на земјата • Низок капацитет за апсорпција на фондовите на ЕУ • Проширување на јазот во социјалната положба меѓу урбаните и руралните области, како и меѓу географските области во земјата • Ниска динамика на реформите во образованието – проширување на образовниот јаз • Натомашна маргинализација на R&D во Македонија • Натомашен одлив на високо едуцирани лица • Потенцијал на дислоцирање на европскиот Коридор 8 • Недоволно учество и активности за подобрување на бизнисот од страна на владата

<p>создавање додадена вредност во земјоделското производство и маркетинг</p> <ul style="list-style-type: none"> • Покреативна и ефикасна промоција на извоз и на инвестиции • Потенцијал за исплатливо зголемувања на квалитетот на трудот • Потенцијал за зголемување на меѓународната соработка на полето на R&D и соработка меѓу науката и бизнисот • Доживотно учење • Потранспарентна јавна администрација – е-влада • Растечка отвореност на економијата која поттикнува стратегиски алијанси и интернационализација на компаниите • Експанзија на ИКТ услугите • Потенцијал за зголемување на социјалната вклученост и интеграција на различните нивоа на општеството преку ИКТ • Капитализација на неискористениот потенцијал на финансиски услуги • Потенцијал за зголемување на ефикасноста на домашната и комерцијалната енергија 	<p>и правосудството, заради страв од губење на позицијата и моќта – доколку не чувствуваат сопствеништво над процесот – тие можат да го блокираат</p> <ul style="list-style-type: none"> • Прекумерна употреба на ограничените енергетски ресурси и преголема зависност од еден енергетски извор
--	---

Деталната SWOT анализа за секој од осумте региони во рамките на Република Македонија се приложени во Прилогот 1 на овој документ.

Поглавје 3:

Цели и развојни/инвестициски приоритети на НРП

Врз основа на деталната проценка на тековната економска, социјална и состојбата на заштитата на животната средина во Република Македонија, вклучувајќи ја SWOT анализата, стратегиската цел на НРП е да ја зголеми меѓународната конкурентност на земјата која е потребна за одржлив економски раст и повиска стапка на вработеност.

На пооперативно ниво, клучните цели на НРП се следните:

- Да ја зајакне економската конкурентност на корпоративниот сектор преку интензивирање на широк опсег структурни реформи, вклучително и подобрување на бизнис окружувањето и инвестициската клима, погодна за економски раст и создавање работени места.
- Да развие нова и да ја подобри постојната физичка инфраструктура, особено онаа сврзана за транспортот, енергија, ИКТ, животната средина и наводнувањето, со цел да го поддржи економскиот раст и да ја подобри целокупната конкурентност на земјата.
- Да го подобри квалитетот на образованието и обуките на начин тие ефикасно да одговорат на барањата на пазарот на труд, вклучително и барањата на економијата заснована на знаење.
- Да создаде предуслови за подобра употреба на земјоделскиот потенцијал на земјата преку подобро управување на земјата и изградба на институционален капацитет на секторот преку зајакнување на руралниот развој, како и преку воспоставување услови за безбедно производство на храна и трговија.
- Да создаде предуслови неопходни за ефикасно креирање и спроведување на политика на рамномерен регионален развој во земјата.

Спроведувањето на целите кои се исцртани погоре во текстот бара флексибилен сет политички мерки и инвестициски интервенции кои ќе преземат одговорност рапидно да ја менуваат економската и социјалната средина. Поконкретно, со целите на НРП се има намера да се постигнат преку следните четири развојни/инвестициски приоритети:

- Конкурентност на корпоративниот сектор
- Развој на човекови ресурси
- Економска инфраструктура
- Земјоделски и рурален развој

Овие четири развојни/инвестициски приоритети, детално презентирани во Поглавје 4 на НРП, добро ги одразуваат развојните/инвестициските приоритети на 8-те региони на Република Македонија. Тие се претставени во Прилог 2 на овој документ.

Поглавје 4:

Детална презентација на развојните/инвестициски приоритети на НРП

4.1. Конкурентност на корпоративниот сектор

4.1.1. Резиме на тековната ситуација и SWOT анализа

Македонскиот сектор на претпријатија кој функционира во релативно отворена економска средина е отворен за конкуренција во милјето на глобалниот пазар што особено беше видливо кога Република Македонија стана членка на СТО. Постојат силни докази дека домашните претпријатија имале полоши резултати на домашниот и на меѓународниот пазар и дека извозот не бил доволен за да поттикне просперитетен развој. Заедничкиот именител на слабостите на македонскиот корпоративен сектор може да биде резимиран како недостиг на меѓународна конкурентност.

Всушност, она што придонесе за сегашната неповолна меѓународна конкурентност на македонскиот корпоративен сектор, се секако надворешните шокови на кои Република Македонија беше изложена во последните 15 години. Надворешните шокови кои најмногу ги погодија компаниите беа ненадејната загуба на традиционалните пазари на територијата на поранешната СФР Југославија. Искуствата покажуваат дека македонските компании не беа способни успешно да се повратат од шоките и да влезат на другите пазари. На некој начин, тие сеуште доцнат во трката на пазарите.

Друг сет причини за бавната динамика на македонскиот корпоративен сектор и согласно тоа и за слабата меѓународна конкурентност е поврзан со слабоста на целокупната економска и бизнис средина на земјата, а која не е погодна за приватните инвестиции, вклучително и СДИ. Нивното ниско ниво ја има осиромашено македонската економија за недоволен технолошки трансфер, технолошка модернизација и R&D. Следствено, технолошкиот развој, иновативноста и развојните активности на компаниите заостануваат.

Економската политика на Република Македонија во минатото беше силно концентрирана на постигнување макроекономска стабилизација. Сеуште се верува дека добрите постигнувања во оваа област не треба да бидат ставани во опасност и дека тоа е соодветна политика што треба да се следи, а што може да биде забележано преку подобрувањето на билансот на тековната сметка, како и стабилизацијата на повисоките стапки на раст во последните две години еднопосредно. Сепак, структурните реформи насочени кон зголемување на растот, кон вработувањето и кон намалувањето на надворешните нерамнотежи, истовремено осигурувајќи ги минатите придобивки на макроекономската стабилност, треба да се прошират. Заради тоа на активностите кои се насочени кон подобрување на меѓународната конкурентност на корпоративниот сектор треба да им биде пристапено како на прашање од највисок приоритет.

За да ја подобри позицијата на меѓународната конкурентност на корпоративниот сектор, земјата треба силно да ги поддржи клучните фактори на компаративните

предности на компаниите во глобалната конкуренција, како што се технологијата, иновациите, флексибилноста, претприемништвото и организацијата, обезбедувајќи максимална иновативост, процут на претприемничкиот дух и стратегија за постојани промени во сите аспекти на бизнисот. Од друга страна, пак, сите потенцијални слабости и закани кои може да го загрозат движењето напред кон подобрена меѓународна конкурентност на копоративниот сектор, вклучувајќи ги оние во областите на финансиите, образованието и обуките, треба да бидат олеснети што е можно повеќе. Следната SWOT анализа дава резимирана проценка на позицијата на меѓународната конкурентност на македонскиот корпоративен сектор.

Табела 4.1.: SWOT за приоритетите на НРП за конкурентноста на корпоративниот сектор

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Стабилна макроекономска средина, рамнотежени јавни финансии • Релативно добро развиен даночен систем и поволни стапки на данок на добивка; • Стабилизација на стапката на раст во последните две години; • Релативно евтина и квалификувана работна сила, опремена со главните вештини, подготвена да биде дополнително специјализирана преку образование и обуки. • Поволна структура на квалификации на населението, висок удел на млади вклучени во образовниот процес. • Близина до пазарите на ЕУ; • Погодна географска позиција, крстосница на Балканот • Добри комуникациски врски • Способност да се обезбедат услуги по мерка и од помал обем наспроти огромното и масовно сервиско производство во ново индустријализираните земји • Одредени силни страни на некои од бизнисите, особено туризмот: природни убавини (езера, планини, термални извори, национални паркови, биоразновидност, природна уникатност), богато историско и културно наследство, чиста средина • Воспоставена е основна инфраструктура речиси во сите области 	<ul style="list-style-type: none"> • Преголем удел на традиционалните индустрии (текстил, конфекција, челична индустрија); • Мал удел на МСП со нови технологии; • Релативно ниска ефикасност на производствените фактори и искористување на капацитетите, а што се одразува во ниска продуктивност. • Ниска извозна конкурентност на индустријата одразена во производи со ниска додадена вредност; • Низок удел на странски директни инвестиции како последица на нестимулативната деловна средина во Македонија; • Високи стапки на персонален данок на доход, особено на придонесите од личниот доход за социјално осигурување; • Ниско ниво на технолошки иновации и организациско знаење на компаниите, ниска соработка помеѓу компаниите, како и помеѓу економијата, образованието и науката. • Производство кое зависи од увоз, засновано на увоз на суровини и други инпути; • Ниско ниво на реструктурирање на приватизираните компании; • Застарен и меѓународно непризнат систем на метрологија, стандардизација, тестирање и квалитет; • Ниска стапка на формирање нови компании заради одредени пазарни ограничувања, недостиг од претприемнички вештини, недостиг од евтини и лесно достапни финансии; • Високи трошоци на водење бизнис и висок мотив за останување во сивата економија; • Корупција и ниска мотивација во/на некои од државните институции; • Нефикасна јавна администрација. • Непостоење кредитни информации за бизнисите • Нефикасно правосудство и долго траење на судските процеси

	<ul style="list-style-type: none"> • Непостоење доволна заштита на кредитодавателите; • Низок удел на вработени со високо ниво на образование во индустријата, недостиг од менаџерски персонал и експерти со специјални вештини; • Недостиг од (евтини) локации за новите компании и за развој на постојните компании, недостиг од големи развиени индустриски области; • Во индустриите со висока додадена вредност малите претпријатија бавно се развиваат; • МСП не се особено расположени за соработка и интеграција, силен индивидуализам; • Технолошки застарена опрема; • Недостиг од висок квалитет на раководни лица со менаџерско образование; • Недостиг од маркетинг вештини, • Недостиг од промоција на извозот и инвестициите; • Ниски владини инвестиции во применливи и фундаментални истражувања, како и модернизација на истражувачката инфраструктура; • Немање доволно приватни инвестиции во истражувањето и развојот, заостанување во технолошкиот развој, иновативноста и од истражувањето и развојот финансиран од компаниите. Последицата од тоа е што производите со додадена вредност многу бавно се воведуваат • Во многу индустрии постојат препознаени брендови; • Немање директна воздушна врска со многу земји и дестинации; • Недоволна аеродромска инфраструктура; • Проблеми со визниот режим; • Ниско ниво на квалитет на комуналните услуги.
<p style="text-align: center;">Можности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Продолжување со структурните реформи, вклучително и оние за олеснување на излезот на компаниите од пазарот – реорганизирање на процедурите на стечај и ликвидација; • Зголемување на износот на домашни и странски инвестиции; • Маскимально искористување на географската позиција на Македонија и некои од нејзините природни убавини и културно наследство за туристички цели; • Стимулирање на развивањето на македонски брендови во различни деловни, компаниски, производствени и услужни области; • Развивање специјални туристички програми: пештери, бањи, лов, екотуризам, религиозни и 	<p style="text-align: center;">Закани</p> <ul style="list-style-type: none"> • Структурните и институционалните реформи се изведуваат многу бавно; • Недоволно учество и активност за подобрување на деловната средина од страна на владата и правосудството заради страв од загуба на позицијата и моќта – доколку не чувствуваат сопственост над процесите тие може да ги блокираат; • Образовниот систем е премногу бавен во прифаќањето на промените водени од глобализацијата; • МСП не инвестираат доволно средства и човекови ресурси во R&D и иновации; • Иницијалните претприемнички потенцијални се истрошени и процесот на воспоставување нови

културни, вино, спорт, авантуризам (параглајдерство, кајакарство, планински велосипедизам, алпинизам, планинарење, водени спортови - едрење, нуркање, скијање, крос кантри) хербален туризам и т.н.

- Развој на производство на здрава храна, занаети.
- Развој на финансиски пазар кој овозможува инвестиции во новите индустрии со висока додадена вредност;
- Зголемување на инвестициите во развојот, образованието и обуките на персоналот на компаниите, стекнување нови организациски и технолошки вештини;
- Зголемување на инвестициите во применети истражувања и иновации, висока концентрација на инвестиции во приоритетни истражувања и развој;
- Подобрување на соработката и трансферот на знаење и квалификуван персонал помеѓу корпоративниот сектор, образовниот систем и наука преку обезбедување стимулативна средина за истражување и технолошки развој;
- Отстранување на административните бариери и создавање средина која стимулира претприемништво и СДИ;
- Зголемување на институционалниот капацитет за спроведување на постојните регулативи и нивно менување кои водат кон креирање средина која е позитивно насочена кон бизнисот;
- Зголемување на транспарентноста и одговорноста на владините институции во процесот на создавање и спроведување бизнис средина, како и зголемување на дијалогот во реформските процеси на регулативите. Постигнување концептот на е-влада целосно да функционира;
- Подобра употреба на развојните инструменти на компаниите (инкубатори, технолошки паркови, ризико-капитал);
- Зголемување на капацитетот за спроведување политики на натпревар;
- Програма за создавање кластери на големите претпријатија и МСП;
- Стимулирање групи кои се помалку активни како претприемачи (жени, млади лица, фармери);
- Зголемување на отвореноста на економијата, охрабрување стратегиски сојузи и интернационализација на компаниите;
- Зајакнување на меѓународната соработка на полето на истражувањата и развојот со особен акцент на интеграција на МСП во рамковните програми на ЕУ, зголемување на мобилноста на истражувачите (во двата правци) и активирање на научниот и истражувачки потенцијал на Македонците кои живеат во странство;
- Создавање кредитни бироа;

компаниите е забавен;

- Натрпување административни пречки кои оневозможуваат воспоставување нови компании;
- Недостиг од капитал за брзо спроведување проекти од голем обем; многу од претприемничките можности не се искористени;
- Соработката помеѓу академскиот сектор и МСП е слаба;
- Постојано опаѓање на владините инвестиции во истражувањата и развојот во реални услови;
- Доколку стимулативна средина за истражувања и развој не се креира навремено, можноста од посилен „одлив на мозоци“ може да се зголеми;

- Создавање средина поволна за креативност, нови идеи, натпревар и конкуренција;
- Дизајнирање и спроведување политика на заеми расположена за бизнисот;
- Похрабро влегување во јавни приватни партнерства;
- Покреативна и „агресивна“ промоција на извозот, трговијата и инвестициите.

4.1.2. Цели

Стратегиските цели на развојот на корпоративниот сектор во Република Македонија за периодот од 2007-2009 година е да ја зајакне сопствената меѓународна конкурентност преку интензивирање на широк опсег реформи кои се поволни за економскиот развој и создавање работни места. Преку овие реформи, следните клучни прашања сврзани за конкурентноста на македонскиот корпоративен сектор треба да се разрешат: технологија и иновативност, флексибилност, претприемништво, соодветно образование и развој на вештини, зголемени инвестиции во нови технологии, образование, квалификации, вештини, размена на квалификации, инспирирање иновации, корпоративни стратегии за иновации и пазарна ориентација.

На оперативно ниво, целите во рамките на развојните / инвестициските приоритети се следни:

- Да се подобри бизнис окружувањето и за постојните и за новите компании, и во овој контекст особено на МСП и започнувањата бизнис, преку поддржување на развојот на бизнис инфраструктурата
- Да се поддржи директно развојот на секторот на претпријатија преку мерки насочени кон зајакнување на R&D и капацитетот за иновации на бизнисите
- Да стимулира прилив на СДИ
- Да се диверсифицира и подобри квалитетот на секторот туризам

Политичките мерки и инвестиции кои се потребни за да се исполнат целите на развојните/инвестициските приоритети на овој НРП, ќе треба да бидат одблиску координирани со соодветни активности во барем уште два приоритети, имено приоритетот на развој на човекови ресурси и приоритетот на економска инфраструктура. На пример, претприемачите кои аплицираат за поддршка за започнување на бизнис имаат многу повеќе можности за успех доколку имаат поминато низ соодветно дизајнирани и спроведени образовни програми. Или, силен фактор кој го инхибирал успешното работење и експанзијата на МСП често бил недостигот од соодветни објекти – бизнис и производствени објекти. Во некои локации постои и недостиг од основни услуги (струја, вода и одвод) и патишта, железници и тн. Инвестициите во економската инфраструктура може ефикасно да ги разрешат овие проблеми.

4.1.3. Активности

Примената на целите кои беа специфицирани погоре во текстот, ќе биде спроведена преку конкретни политички мерки и инвестиции во следните 4 области на активности:

- Област на активности Бр. 1: Подобрување на бизнис окружувањето
- Област на активности Бр.2: Зајакнување на конкурентноста на компаниите
- Област на активности Бр.3: Развој на МСП и претприемништво
- Област на активности Бр.4: Развој на туризам

Во рамките на секоја од четирите области на активности беа дизајнирани или планирани различни политички мерки и инвестиции. Нивниот заеднички именител е дека сите тие се обидуваат да се надоградат на идентификуваните силни страни и можности на овој сегмент на македонската економија и да ги ограничат негативните влијанија на идентификуваните слабости и закани за корпоративниот сектор во земјата.

Друга заедничка карактеристика за најголемиот дел од областите на активности во рамките на овој приоритет се следните: главниот товар на исполнување на целите е ставен на страна на реформите и политичките мерки, заедно со мерките за изградба на институциите. Од друга страна, пак, интензивноста на инвестициите во активностите, со забележителен исклучок на туризмот, е доста ограничена, особено доколку се споредува со онаа во активностите за некои други приоритети.

Што се однесува до реформите и политичките мерки во рамките на овој приоритет, главно се верува дека Македонија треба да биде похрабра во спроведувањето на договорените реформи. Ова е единствениот начин да се олесни функционирањето на бизнисот и да се направи земјата да биде попривлечна за бизнисот и инвестициите. Од друга страна, пак, властите треба да развијат многу покреативни политики, со цел да се стимулира акумулирањето на знаење, иновациите, креативноста, развојот на пазарна ниша. На крајот, Владата треба да им помогне на бизнисите така што ќе ги направи повидливи на меѓународните пазари преку добро дизајнирани и обезбедени активности на промоција на инвестициите, трговијата, извозот и туризмот. Во таа смисла, развојот на туризмот е предвиден како една од инвестициските активности за зајакнување на конкурентноста на корпоративниот сектор, поради тоа што Македонија има некои неспорни силни страни кои не му се добро презентирани на светот и затоа што во неа постојат голем број можности за развој на бизниси во секторот туризам. Во исто време, туризмот, особено ако е успешен и дистинктивен, може да биде промотивна алатка и да произведе некои други латерални ефекти.

Област на активност Бр. 1: Подобрување на бизнис окружувањето

Кога ќе се спореди со многу од балканските земји, Македонија е релативно успешна во нејзините макроекономски политики и политичка стабилност, а токму тие претставуваат главни предуслови за одржлив развој. Во годините кои следат, фокусот на активностите на економската политика ќе се смени кон структурни и институционални реформи, насочени кон зголемување на растот и вработувањата и кон намалувањето на нерамномерностите. Клучна состојка на овие реформи е подобрувањето на бизнис окружувањето на начин таа да биде поволна за бизнисот и инвестициите.

Постојат неколку видови програми / проекти за реформа кои се во фаза на спроведување во земјата, сите со иста цел – да придонесат кон подобрена бизнис средина. Следните четири се најважни:

Реформи на бизнис окружувањето и институционално зајакнување (БЕРИС); Оваа програма се спроведува со финансиска помош и поддршка од Светска банка. Проектот цели кон воспоставување поефикасна и транспарентна регистрација на бизнис субјектите, насочување на процедурите за издавање дозволи, поедноставување на инспекциите и подобар пристап до информациите во врска со тоа како да се води бизнис во Македонија. Тој, исто така, ќе го зајакне капацитетот на Владата на Република Македонија во процесот на анализа на политиките и нејзино прилагодување кон потребите на бизнисите. Посебно постигнување на програмата ќе биде да ја зајакне структурата за зголемување на квалитетот на македонските производи и услуги на локалните и странските пазари, на таков начин подобрувајќи го и нивниот влез на локалните и меѓународни пазари.

Предвидени се следните политички мерки за подобрување на бизнис окружувањето во земјата:

- Регулативи за бизнис окружувањето: институционален развој и изградба на капацитет за систематско подобрување на квалитетот на регулативите, што треба да се направи преку: (а) изградба на институционална и правна рамка која е потребна за развој на сеопфатен пристап кон регулаторни реформи; (б) изградба на систем за раководење со регулативата во ресорните министерства и Владата; (в) изградба на капацитет за подобрување на квалитетот на постојните и новите регулативи преку анализа на нивниот учинок, (г) воспоставување сеопфатен и централизиран регистар на регулативи.
- Политика на конкуренција: Оваа мерка ќе обезбеди институционалниот капацитет да е поставен за спроведување на политиката на конкуренција согласно стандардите на ЕУ, преку воспоставување Комисија за заштита на конкуренцијата и Комисија за политика за државна помош на индустријата.
- Пристап до информации: Оваа мерка ќе наметне обезбедување помош за НБРМ со формулирање систем за одржување информации за кредитокорисниците, согласно законодавството на ЕУ, при тоа почитувајќи ја приватноста на податоците на клиентите и со помош на најдобрите практики за кредитни бироа. Оваа мерка вклучува институционален развој и изградба на капацитетот на Централниот регистар и неговите регионални канцеларии за: (а) одржување и обезбедување пристап за јавноста до централизираната база на податоци, (б) правна рамка и правила на управување со Централниот регистар во согласност со практиките на ЕУ.

- Покрај БЕРИС проектот, постои уште еден кој се приближува до своето завршување, планирано во 2007 година. Станува збор за проектот „Техничка помош за Министерството за економија и Агенцијата за странски инвестиции на Република Македонија за подобрување на инвестициската клима“, финансиран од ЕУ, управуван од Европската агенција за реконструкција. Целта на овој проект е да обезбеди техничка помош за поддршка на економскиот раст во земјата преку подобрување на целокупната инвестициска клима, особено на СДИ. Проектот треба да помогне во спроведувањето на новата национална програма за намалување на бариерите кои постојат за инвестициите, да обезбеди изградба на капацитет на Секторот за странски инвестиции во Министерството за економија и за Агенцијата за странски инвестиции на Република Македонија.

Реформи на катастарот и регистрација на недвижниот имот; Овој проект е насочен кон подобрување на регистрацијата на носителите на сопственоста и олеснување на нејзиниот пренос, а што ќе го зајакне пазарот со недвижности во земјата. Ова е суштинско за стимулација на приватните инвестиции и создавањето работни места. Времето на воспоставување на катастарот треба да се намалени и услугите за граѓаните и бизнисот треба да се подобрат. Целта е, до крајот на проектот во 2009 година, да се постигне процесот на регистрација да биде готов во еден ден. Транспарентноста на функционирањето на катастарот треба да биде многу посилен. Постојат неколку компоненти на овој проект:

- Завршување на катастарот на недвижен имот и регистрација на правата во урбаните и периферни области до 2010 година. Ова вклучува: основно мапирање, повторено мерење и ажурирање на катастарските мапи, систематско донесување одлуки и регистрација на недвижните права и зголемување на ефикасноста на процедурите за регистрација; рационализација на систематските процедури на регистрација, поединечна регистрација и конверзија на Катастарот за земјиште во Катастар на недвижен имот; и поддршка на кампањата за подигање на јавната свест за систематска регистрација во катастарот на недвижен имот, вклучително и поддршка за медијација и правен совет во процесот.

- Институционален развој и подобро обезбедување услуги. Оваа компонента означува трансформација на Катастарот во современ и ефикасен национален катастар и администрација за регистрација, како и подобрување на услугите во сите регионални канцеларии со цел постигнување, до крајот на проектот, завршување на процесот на регистрација во само еден ден. Компонентата го инкорпорира следното: институционален развој и изградба на капацитет на Државниот завод за геодетски работи (ДЗГР), истиот да биде ефикасна и кон услугите ориентирана агенција која може да биде самофинансирана; промовирање на транспарентноста и отчетноста на ДЗГР преку издавање „документ за права“ за клиентите, воспоставување телефонска линија за поплаки на клиентите и зајакнување на внатрешната ревизија и надзор за корупција и лоши практики; подобрување на услугите на регистрација за јавноста со фокус кон локалните канцеларии на ДЗГР, вклучувајќи контакти на делот за односи со јавноста со медиумите и редовни јавни објави за своите услуги; поддршка за развојот на автоматизирана регистрација и катастар; развој на стратегиски план и план за развој на човекови ресурси за ДЗГР, вклучувајќи обуки за професионалните геодети од приватниот сектор и надградување на курикулумот на геодетските инженери на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

- Развој на земјишна политика: Оваа политика ќе обезбеди поддршка за изградба на капацитетите на Владата за развивање политики и регулаторна рамка за одржување сеопфатни катастри на земјиште и недвижен имот, како и комплетно функционирање на пазарите за земјиште и недвижен имот. Оваа компонента вклучува: поддршка за развој на капацитетот на Владата за развој на политики и регулативи, преку процес на консултации; поддршка за формулирањето на политики за посебните земјишта и недвижен имот кои се потребни за осигурување на комплетирањето на катастарот на недвижен имот и за комплетно функционирање на пазарите за земјиште и недвижен имот.

Реформи на правосудството; Проектот финансиран од страна на Светска банка за институционално зајакнување и реформи на правосудството беше започнат во 2006 година. Целта на проектот е да ја подобри ефикасноста на правосудството, додавајќи вредност на бизнис окружувањето преку: (а) зајакнување на капацитетите на Министерството за правда, Министерството за економија и Правосудството за систематско спроведување на стратегијата за реформа на правосудството и (б) подобрување на инфраструктурата на правосудството.

Проектот се состои од следните компоненти:

- Зајакнување на капацитетот на Министерството за правда, Министерството за економија и Правосудството преку: (а) подобрување на квалитетот на управување со судовите и правосудството, вклучително и: обезбедување консултантски услуги и обуки за поддршка на Судскиот совет во изборот на менаџментот, оценката, промовирањето и дисциплинирањето на судиите, во организирањето на специјализирани судски оддели и во подготовка на декларации на извештаи до печатот; и реновирање на судските објекти; (б) воспоставување систем на разрешување на административните бавнови преку: обезбедување консултантски услуги и обуки (за зајакнување на капацитетот на Административниот инспекторат за супервизија на спроведувањето на разрешувањето на административните бавнови од страна на јавните служби; воспоставување и поддршка на функционирањето на новите Административни судови; зголемување на јавната свест за административните права и усогласување со законодавната рамка за административни одлуки и бавнови; зајакнување на правната рамка за административни и жалбени процедури); (в) подобрување на управувањето со и супервизијата на стечајот (подобрување на капацитетот на Министерството за економија за супервизија на случаите на стечај, воспоставување Комора на стечајни управници, подготовка на програми за обука на стечајни управници, комерцијалните компании, доверителите и релевантните државни институции, подобрување на законодавната и регулаторна рамка за системот на стечај).
- Подобрување на судската инфраструктура преку: (а) подготовка на студии на изводливост, инвестиции и работни планови и насоки за судските објекти; (б) изградба на нова судска зграда во Скопје и рехабилитација на постојните објекти заснована на договорени критериуми дефинирани во Упатствата за проекти, (в) обезбедување мебел и опрема за судските згради.
- Подобрување на судскиот информациски систем преку: (а) интеграција и вмрежување на различните судски системи; (б) пристап до база за пребарување на податоци на информацискиот систем со цел на корисниците да им се обезбеди

електронски пристап до законите, одлуките, регулативите и судските решенија; (в) воспоставување функционален судски информациски систем и негова инсталација во 25 суда; и (г) замена и надградување на постојните компјутерски системи и обуки за корисниците на овие системи.

Стандардизација; Со цел развој на способност за нормално функционирање во рамките на меѓународната заедница, стандардизацијата на производите и нивниот квалитет е од суштинско значење. Заради тоа, на својата листа на приоритети властите мора да го стават воспоставувањето и соодветното функционирање на национални институции кои ќе работат на овие прашања. Институции кои добро функционираат во областа на метрологијата, стандардизацијата, тестирањето и контролата на квалитетот преставуваат услов доколку корпоративниот сектор сака да произведува производи и услуги кои се компатибилни со барањата на ЕУ во оваа област. Специфичните проекти/програми предвидени од страна на надлежните министерства за следните три години се следниве:

- Изградба на капацитет на Институтот за акредитација на Република Македонија; Оваа програма значи нови вработувања во Институтот за акредитација на Република Македонија (ИАРМ) и прилагодување на платите на некои од постојните вработени до ниво на соодветните плати на другите државни службеници.
- Подобрување на регулаторната рамка; Потребно е да се направат подобрувања на регулаторната рамка на полето на акредитација, во согласност со европските правила, стандарди и најдобри практики. Во таа смисла потребни се амандamenti на Законот за акредитација, како и усогласување на другите закони кои регулираат различни аспекти на движењето на стоките со Законот за акредитација, амандamenti на Упатствата за ИАРМ, амандamenti на Документот за национална политика за акредитација и негово усогласување со Законот.
- Подготовка на ИАРМ за потпишување мултилатерални договори (МЛД) за признавање и прифаќање на светско ниво со Европската соработка за акредитација (ЕА); Мултилатералниот договор со ЕА ќе значи востановување инфраструктура за квалитет, особено во следните области: лаборатории за тестирање, лаборатории за калибрирање, основање тела за инспекција и тела за сертификација (за производи, за системи за квалитет, системи за управување со животната средина, НАССР системи на сертификација, сертификација на производи, ЕМАС акредитации). Ќе биде потребна техничка помош за подготовката на ваков вид градење капацитет, како што е елаборирано во оваа програма.
- Воспоставување национален центар за обуки за квалитет; Осознаено е дека воспоставувањето национален центар за обуки на полето на стандардизацијата, метрологијата, акредитацијата, проценката на усогласеноста е национална потреба. Овој центар за обуки ќе има широка целна група на учесници на обуките, како што се вработените на ИАРМ и на други тела за контрола на квалитетот, други министерства, институции за надгледување на пазарот, бизнис оператори и тн. Програмата обезбедува обновување на потребните објекти, нивната опрема и развој на нивните образовни програми и програми за обуки.

- Воспоставување здружение на тела за проценка на усогласеноста; Целите на ова здружение се да обезбеди професионална поддршка на телата за проценка на усогласеноста, вмрежување, заштита на заедничките професионални интереси, взаемни информации, размена на експертиза, меѓународна соработка, обуки. Оваа програма ќе обезбеди техничка помош за воспоставување на здружението заедно со неговите документи и процедури.

- Воспоставување Македонски институт за квалитет; Потребата од развој и изградба на национален систем за проценка на усогласеноста и за донесување на Националната стратегија за развој на национален систем за проценка на усогласеноста, заснован на принципите на новиот глобален пристап на ЕУ и стимулирање на приватните иницијативи во таа област, беа добро препознаени и признаени во Република Македонија. Воспоставувањето Македонски институт за квалитет ќе ја има улогата на инкубатор во оваа област и ќе покрива неколку области. Воспоставувањето Национален систем за проценка на усогласеноста кој ќе биде усогласен со ЕУ, ќе овозможи спроведување на барањата за безбедност на производите, а што директно ќе влијае врз зголемување на можноста на пристап на македонските производи во ЕУ. Во моментот, различната правна рамка има за последица зголемени трошоци за производителите доколку тие сакаат да бидат усогласени и со стандардите на ЕУ и со стандардите од локалните регулативи, а некои од процедурите без потреба се повторуваат.

- *Метрологија*; Во рамките на БЕРИС проектот, има посебна компонента која се занимава со метрологијата. Таа содржи неколку мерки, како што се: (i) метролошка политика за развој на националната метролошка инфраструктура; (ii) изградба на независна национална компетентна институција за метрологија; (iii) воспоставување национални стандарди на СИ единиците и лабораториите, (iv) обезбедување основа за активностите за сертификација и инспекција заснована на обезбедување адекватна метролошка опрема и знаење на ВоМ, (v) обезбедување рамка за меѓународно признавање на националната метролошка инфраструктура, (vi) идентификација на локации за одржлив развој, заснована на спецификите на македонската економија и индустрија во рамките на светски трендови на глобализација, (vii) информативни и промотивни активности на метрологија, и (viii) активно учество во Меѓународните метролошки организации.

Факт е дека инструментите на политиката кои ќе се користат од страна на властите за постигнување значителен напредок во бизнис окружувањето ќе се состојат главно од политички реформи и активности за институционална изградба. Но, и покрај тоа, инвестициската компонента на погоре презентираниите проекти/програми е, исто така, важна. Табелата 4.2. ги презентира „инвестициските потреби“ во оваа област на активности, како што се артикулирани од страна на ресорните министерства. Табелата истакнува дека вкупниот износ „инвестициски потреби“ за целиот период 2007-2009 година се прогнозира да биде 32 милиони евра. Сите четири групи проекти/програми ги комбинираат активностите за изградба на институциите со стекнување опрема.

Табела 4.2.: Подобрување на бизнис окружувањето – поединечни проекти / програми идентификувани како „инвестициски потреби“ од страна на ресорните министерства (милиони евра, % од вкупно)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	износ	%	износ	%	износ	%	износ	%
Реформа на бизнис окружувањето и институционално зајакнување	0.85	9.44	2.50	19.29	1.84	16.43	5.19	15.65
Реформа на катастарот	2.20	24.43	4.40	33.96	3.70	33.03	10.30	31.06
Реформа на правосудството	1.70	18.88	3.02	23.32	3.18	28.39	7.90	23.82
Проект на ЕАР за бизнис средина	0.60	6.66		-		-	0.60	1.81
УСАИД/ овозможување бизнис средина		-		-		-	0.00	-
Спроведување на законот за изградба на производи	0.01	0.11	0.01	0.08	0.01	0.09	0.03	0.09
Подобрување на условите за вработување	0.08	0.91	0.08	0.63	0.08	0.73	0.25	0.74
Подобрување на националната рамка за вработување	0.05	0.56		-		-	0.05	0.15
Подготовка на ИАРМ за потпишување МЛА со ЕА		-	0.05	0.39		-	0.05	0.15
Воспоставување национален центар за обука за квалитет	0.15	1.70	0.18	1.42		-	0.34	1.02
Здружение на тела за проценка на усогласеност		-		-	0.05	0.45	0.05	0.15
Воспоставување Македонски институт за квалитет	1.00	11.10	1.00	7.72	1.00	8.93	3.00	9.05
Метрологија	1.89	20.99	1.24	9.57	0.87	7.77	4.00	12.06
Стандардизација- исполнување на условите за ИСРМ полноправно членство во Европските институти за стандардизација- ЦЕН и ЦЕЛЕНЕК								
Внатрешни правила за управување на процесот за прифаќање стандарди	0.07	0.78	0.07	0.54	0.07	0.62	0.21	0.63
Поддршка на процесот за усвојување и спроведување на меѓународните и Европски стандарди	0.20	2.22	0.20	1.54	0.20	1.79	0.60	1.81
Воспоставување активна техничка инфраструктура на ИСРМ	0.10	1.11	0.10	0.77	0.10	0.89	0.30	0.90
Воспоставување информациски и тренинг центар	0.10	1.11	0.10	0.77	0.10	0.89	0.30	0.90
ВКУПНО	9.01	100.00	12.96	100.00	11.20	100.00	33.16	100.00

Област на активност Бр. 2: Зајакнување на конкурентноста на компаниите

Оваа област на активности се состои од меѓусебно поврзани хоризонтални мерки фокусирани на клучни детерминанти на меѓународната конкурентност на компаниите. Во најопшта смисла, оваа област на активности ги опфаќа владините развојни поттици понудени директно на компаниите за проекти кои се насочени кон зајакнување на

нивната интернационализација, меѓукомпаниски поврзувања, здружувања во кластери и стратегии кои ја поддржуваат продуктивноста.

Засновано врз оваа општа логика, оваа област на активности се состои од следните четири компоненти:

Поддршка на подготовка на стратегии за зајакнување на индустријата; Во текот на минатите години, беа подготвени студии на политиките за реструктурирање на неколку сектори. Она што властите денес го сметаат за еднакво важно е продолжувањето на двата типа на стратески документи:

- прво, да се изготви студија на индустриската политика. Овој сеопфатен хоризонтален документ на политиките и мерките треба да ја дефинира основната рамка за развој на македонската индустрија и треба да биде во согласност со условите и барањата на индустриската политика на ЕУ. Во суштина, стратегијата треба да ги обезбеди главните насоки за подобрување на конкурентноста на македонската индустрија за нејзино брзо вклучување во меѓународните пазари. Како неопходен инпут за оваа студија предвидено е изготвување друг документ – студија на меѓународната конкурентност. Студијата треба да ги собере постојните податоци, а онаму кадешто тие не се достапни, да создаде нови и тоа врз основа на широк опсег индикатори за конкурентноста на Македонија. Потребни се подетални податоци во следните области: раст, вработувања, продуктивност на трудот, економски, социјален просперитет и просперитет на животната средина; на знаење засновани индустрии – попродуктивни активности кои создаваат повисока додадена вредност, и т.н.

- Второ, да изготви документи за спроведување кои се потребни за ефикасно спроведување на заклучоците од двете секторски студии изготвени во последните години, една за секторот за челик и друга за секторот за текстил. Во рамките на оваа група влегува и подготовката на студијата на изводливост која треба да ги разгледа можностите и модалитетите за зголемување на техничката дрвна маса за дрвната индустрија преку засадување брзорастечки дрвја со добар квалитет. Доколку е успешен, од проектот се очекува да го постигне следното: (i) да изготви мапа на теренот и инвентарот на достапните земјоделски и шумски области во Република Македонија за нови засадувања на квалитетни дрвја од кои ќе се добива квалитетна дрвна маса; (ii) да воспостави потенцијал за истражување заснован на професионално засадување на дрвја преку употреба на специјални методи, видови, временски распоред за сечење на дрвјата и нивно транспортирање до производствените капацитети, ѓубрива, и заштита, како и да воспостави професионален пристап кон преработката на дрвјата во индустриските постројки; (iii) да ја намали зависноста на Македонија од увоз и да привлече локални и странски инвеститори во засадување дрвја, а што ќе има позитивен учинок врз создавањето работни места, ќе го зголеми извозот, руралниот развој, подобрувањето на климата и зајакнување на животната средина, и (iv) да стимулира соработка помеѓу истражувањата и бизнисот во областа која е предмет на студијата.

Промоција на технолошки развој и иновации; Оваа компонента е составена од специфични активности насочени кон промоција на инвестициите и технолошкиот развој и зајакнување на развојниот капацитет на компаниите преку технолошки центри

и паркови. Од страна на ресорното министерство беа презентирани два конкретни проекта.

- Првиот, создавање технолошки центри цели кон поддршка на технолошкиот развој и трансферот на знаење помеѓу обезбедувачите на R&D и бизнис заедницата, со крајна цел да ја зајакне способноста за конкурентност на малите и средни претпријатија. Технолошките центри од овој тип веќе се воспоставени на универзитетите во Скопје и Битола, додека воспоставувањето на третиот во Штип се очекува да се случи наскоро. Технолошкиот центар во Штип ќе се фокусира на две индустрии – текстил и рударство (неметали, метали, геотермални води). Овој проект треба да демонстрира способност за соработка помеѓу академијата и бизнисите, употреба на креативноста на студентите и истражувачкиот персонал за потребите на бизнис заедницата, да инвестира во техничка опрема на универзитетите (лаборатории и друга опрема) и трансфер на технологија.
- Поставувањето технолошки парк е другиот проект во рамките на оваа компонента. Проектот, всушност, е надградување на погоре споменатиот проект за технолошки центри. Проектот ќе содржи цела група активности кои се потребни за создавање инфраструктура за технолошкиот развој: технолошки центри, администрација и политики поволни за технолошкиот развој. Искуството со технолошките центри ќе биде надградено до технолошки паркови и тие ќе функционираат во усогласеност со иновативните фирми, универзитетите, технолошките агенции, кон иновации ориентираните институции. Технолошкиот парк и неговата мрежа ќе обезбедат поддршка за потенцијалните бизниси во следните области: (i) пристап до истражувачки и индустриски партнери, (ii) објекти и индустриски простор опремен со индустриска инфраструктура, магацини, земја и тн. Целта е да се олесни започнувањето со работа на компании преку обезбедување експертиза и друг вид поддршка за зголемување на конкурентноста. Партнери во паркот може да бидат финансиски партнери, развојни фондации, владини програми за технолошки развој, инвестициски фондови и т.н. Парковите може да работат на поле на електроника, механичко инженерство, био-здравје, хемиски и други материјали, маркетинг/менаџмент, право и т.н.

Поддршка за воведување ИСО стандарди; Досега, многу мал дел од претпријатијата во Република Македонија се стекнале со ИСО сертификати. Бидејќи овие стандарди се сè повеќе и повеќе важен предуслов не само за влез на странските пазари, но и за работење на домашниот пазар, оваа активност е од стратедиска важност за зајакнување на конкурентноста на секторот на претпријатија во земјата. Во рамките на оваа програма, компаниите ќе бидат поддржани во нивните напори да воведат ИСО стандарди во нивното работење и, на таков начин, да го олеснат нивниот влез на пазарот на ЕУ и другите странски пазари.

Промоција на извозот и СДИ; Поддршката на развојот на СДИ вклучува мерки насочени кон брендирање, сертификација на квалитет, учество на бизнис саеми и форуми. Многу од овие мерки и програми се изведуваат во соработка со Макивест (Македонска агенција за промоција на инвестициите). Некои од нив се следните:

- Проект финансиран од ГТЗ; Овој проект се состои од организација на семинари за локалните градоначалници и претприемачи на тема разбирање на СДИ, потоа, промотивни активности во Германија, студиски посети на избраните ИПА, промоција на инвестициите за одделни проекти, помош за Макивест во дизајнирање и

изведување студија за СДИ, помош во елаборирање политички предлози за инвестиции и специјално, на барање понудени инвестициски услуги;

- Проектот „Стимулирање на инвестициите во Македонија – Македонска Агенција за промоција“; проект финансиран од страна на УНДП. Целта на проектот е да помогне во напорите насочени кон зголемување на приливот на СДИ во Македонија преку воспоставување мрежа на македонски промотивни агенти во САД, и да ги мобилизира капацитетите и ресурсите на македонската дијабавна кон развојните приоритети на Македонија;
- Проектот „Мапирање на инвестициските и развојните потенцијали на македонските општини“ во рамките на проектот финансиран од УНДП „Стимулирање на инвестициите во Македонија“; Проектот се состои од три компоненти: идентификација на можностите за гринфилд инвестиции на општинско ниво, идентификација на компании кои може да бидат привлечни за СДИ и преглед на потенцијалите на локалната економија и развој;
- MIGA/EIOP советодавна поддршка за Македонската агенција за промоција на инвестициите; ова е проект финансиран од страна на Австриска агенција за развој (АДА), управуван од страна на Агенцијата за гаранција на мултилатерални инвестиции/ Програма за поширок опфат на Европскиот инвеститор. Проектот обезбедува помош во однос на стратешкиот, организацискиот и институционалниот развој на АСИРМ, обезбедување на релевантна обука за персоналот, интеграција на агенцијата во рамките на контекстот на ЕИОП за Западен Балкан на МИГА;
- Проект финансиран од страна на владата на Јапонија, управуван од Јапонската агенција за меѓународна соработка (ИЦА); Главните цели на проектот се изготвување Студија за подизведувачи на самоодни добавувачи за јапонските компании за коли во Централна и Западна Европа и изготвување студија за балканскиот договорен центар;
- Технолошки парк „Македонија“; Идејата на проектот потекнува од познатите технолошки паркови во Република Словенија: Технолошки парк РИТЗ од Цеље и Технолошкиот парк од Љубљана со поддршка на Владата на Република Словенија. Целта на проектот е воспоставување технолошки парк „Македонија“, да промовира услови за глобален влез на регионот на полето на технологиите и конкурентноста, да изготви историјат на приливот на технолошки компании во регионот, да создаде знаење (меѓународни универзитети) и мрежа на соработка заснована на силен развој, истражување и образовни кластери, како и меѓународни активности во регионот и пошироко;
- Проект за конкурентност на Македонија 2; Ова е распореден како втор проект финансиран од УСАИД на оваа тема. Главната цел на проектот е да ги зголеми странските директни инвестиции во различни македонски индустрии, на таков начин промовирајќи развој на претпријатија, идентификација на потенцијалните СДИ, како и анализа на одделните инвестициски можности за квалификувани инвеститори;

- Проект финансиран од УСАИД, управуван од Кримсон Капитал; Проектот нуди постојана обука на персоналот на Макивест во земјата и во странство, особено во Република Чешка;
- Проект на УНДП Регионален словачки фонд; Проектот се состои од три главни цели: воспоставување мапа на инвестиции за петте општини во Република Македонија (релевантни податоци за најразвиените индустрии, основни географски и демографски податоци, процент на човекова работна рака, процент на образован човеков капитал и т.н.); Проект “Општински обврзници“ за две избрани општини во Република Македонија (обука на плодна и прагматична употреба на финансиските ресурси и странските донации); и воспоставување студија за националниот сектор;
- Индекс за реформа на инвестициите; проект финансиран од ОЕЦД. Целта на проектот е подготовка на компаративна анализа помеѓу земјите на ЈИЕ во седум клучни економски димензии: инвестициска политика и промоција на инвестициите, даночна политика, антикорупциска политика, политика на конкуренција, трговска политика, регулаторни реформи и човеков капитал.

Вкупен износ на регистрирани „инвестициски потреби“ во рамките на оваа област на активност изнесува до 10 милиони, од кои повеќе од 7 милиони се за промоција на извозот и СДИ. Ова значи дека само 3 милиони евра од „инвестициските потреби“ се известени за преостанатите три компоненти. Што се однесува до финансирањето, голем дел од средствата, близу до 80%, се очекува да дојдат од Централниот буџет, а остатокот да дојде од ИПА фондовите.

Табела 4.3.: Зајакнување на конкурентноста на компанијата – поединечни проекти/програми идентификувани како „инвестициски потреби“ од страна на надлежното министерство (милиони евра, % од вкупното)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Стратегија за индустриска политика	0.57	16.35	0.15	4.66	0.15	4.08	0.87	8.36
Студија на индикаторите на конкурентноста	0.08	2.31					0.08	0.77
Проект за можностите и начините на зголемување на техничката дрвена маса на дрвната индустрија преку засадување на брзо растечки квалитетни дрва	0.03	0.87	0.03	0.93			0.06	0.58
Спроведување на програма за челик	0.01	0.29	0.01	0.31	0.01	0.27	0.03	0.29
Технолошки центри	0.01	0.29	0.01	0.31	0.01	0.27	0.03	0.29
Технолошки паркови	0.01	0.29	0.01	0.31	0.01	0.27	0.03	0.29
Спроведување на текстиланата стратегија	0.01	0.29	0.01	0.31			0.02	0.19
Поддршка на ИСО стандарди	0.85	24.52	0.50	15.53	0.50	13.59	1.85	17.85
Конкурентност на компаниите и извоз Програма на подобрување (брендирање, квалитет, сертификати, саеми, бизнис форуми)	1.90	54.80	2.50	77.64	3.00	81.52	7.40	71.38
ВКУПНО	3.47	100	3.22	100	3.68	100	10.37	100

Активност Бр. 3: Промоција на МСП и претприемаштвото

Со оглед на малата димензија на македонскиот пазар, како и на многу ограничениот пристап до странските пазари и ограничената меѓународна конкурентност на корпоративниот сектор, потенцијалот за успешно работење на големите компании е мал. Како последица на тоа, повеќе од 95% од сите претпријатија во земјата се мали. Врз основа на овие податоци, логично е што развојот и промоцијата на МСП бил во фокусот на економската политика на практично сите влади со цел создавање работни места. Мерките вклучуваат поддршка за започнување нови бизниси, програми за развој на менаџерски вештини, како и разни други програми за зголемување на ефикасноста и ефективноста на МСП.

Исто така, во периодот што следи, развојот на МСП ќе остане да биде во центарот на интересот на политиките на Владата. Ова е потврдено со широкиот спектар проекти / програми презентирани како „инвестициски потреби“ од страна на надлежните министерства. Овие проекти/програми може да се класифицираат во рамки на следните пет наслови: (i) институционална поддршка и поддршка на бизнис инфраструктурата, (ii) инструменти за финансиска помош, (iii) претприемништво и доживотно учење, (iv) технолошка и маркетиншка поддршка, и (v) прекугранична соработка. Во продолжение на текстот ќе биде дискутирана секоја од овие пет групи:

- *институции кои ја поддржуваат бизнис окружувањето*; Поволната клима ќе биде создадена преку надградување на институционалната и бизнис инфраструктура која им е потребна на МСП, и особено преку изградба на капацитети на институциите кои обезбедуваат помош за започнување бизниси.

- *Инструменти – шеми за финансиска помош и обуки*; Целта на оваа програма е да создаде конкретни развојни погодности, поддршка за иновациите, зајакнување на гаранцискиот фонд, издавање гаранции, поддршка за воведување нови технологии, создавање инвестициски фондови и програми за микрофинансирање за посебни по малку загрозени целни групи (жени, млади лица, фармери, и тн). Специфични програми за обуки, надградување на шемите ваучери за консултации, поддршка за МСП кои се занимаваат со извоз, поддршка за уметностите и занаетите, стимулација на хоризонтално и вертикално вмрежување на фирми, промотивни активности, иновативни развојни проекти за претпријатијата, стимулирање на дијалогот помеѓу приватниот и јавниот сектор, употреба на стандарди за квалитет, здружување во кластери и т.н. се примери на поединечни мерки во рамките на оваа програма.

- *развој на претприемачки дух и култура*; Главниот нагласок на овој проект е воведување изучување на претприемништвото како дел од редовните наставни програми во училиштата и универзитетите, промоција на принципот на доживотно учење, постојано образование за претприемачи, поддршка за инкубаторите за млади претприемачи и започнувања нови бизниси, негување на претприемачката клима во образовниот процес, кофинансирање на последипломските студии за претприемништво, трансфер на знаење, обуки за невработените и тн.

- *Технолошка и маркетиншка поддршка*; Со овој проект поддржано е создавање инкубатори, иновативни проекти и активности за промоција на извозот на домашни производи.

- *регионална и прекугранична соработка*; Овој проект овозможува соработка со претприемачи од соседните земји и од земјите во регионот како целина.

Целокупните „инвестициски потреби“ на оваа област на активности на НРП е проценета од страна на надлежните министерства на 14 милиони евра за целиот период, прилично еднакво распределени во текот на 3 години. Голем дел од проектите/програмите во инвестициска смисла е релативно мал, но ова е логично земајќи предвид дека проектите се главно за институционална поддршка. Слично како и со областа на активности бр.2 (зајакнување на конкурентноста на компаниите), доминацијата на проектите за техничка помош и изградба на институциите се чини дека е објаснувањето зошто од вкупните извори на потребни финансии дури до 75% се очекува да дојдат од фондовите на ИПА.

Распределбата на презентираниите „инвестициски потреби“ нееднакво е дистрибуирана помеѓу петте наслови. Од една страна, има два наслова и финансиски инструменти за помош и техничка и маркетиншка помош, кои учествуваат со повеќе од 2/3 од вкупниот износ, додека од друга страна, пак, едно подрачје, институционалното поддржување на бизнис окружувањето, учествува со само 6%.

Табела 4.4.: Промоција на МСП и претприемништвото – поединечни проекти/програми идентификувани од страна на надлежните министерства како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупно)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Институционална и бизнис инфраструктура	0.35	8.64	0.30	6.38	0.25	4.67	0.90	6.38
-Инфо-точки	0.15	3.70	0.10	2.13	0.05	0.93	0.30	2.13
Опсерваторија	0.03	0.74	0.03	0.64	0.03	0.56	0.09	0.64
-EICC	0.05	1.23	0.05	1.06	0.05	0.93	0.15	1.06
-HRDF	0.07	1.73	0.07	1.49	0.07	1.31	0.21	1.49
-IRC	0.05	1.23	0.05	1.06	0.05	0.93	0.15	1.06
Инструменти за финансиска помош	1.10	27.16	1.40	29.79	1.70	31.78	4.20	29.79
Консултанти со ваучер систем	0.80	19.75	1.00	21.28	1.20	22.43	3.00	21.28
Обуки	0.30	7.41	0.40	8.51	0.50	9.35	1.20	8.51
Претприемништво и доживотно учење	0.40	9.88	0.60	12.77	0.80	14.95	1.80	12.77
Образование и обуки на млади претприемачи и започнувања на нови бизниси	0.20	4.94	0.30	6.38	0.40	7.48	0.90	6.38
последипломски студии и волонтерство	0.20	4.94	0.30	6.38	0.40	7.48	0.90	6.38
Поддршка за конкурентноста	1.60	39.51	1.70	36.17	1.80	33.64	5.10	36.17
кластери	0.30	7.41	0.30	6.38	0.30	5.61	0.90	6.38
Трансфер на технологија и знаење	0.20	4.94	0.20	4.26	0.20	3.74	0.60	4.26
Инкубатори и технолошки паркови	0.80	19.75	0.80	17.02	0.80	14.95	2.40	17.02
промоција на извозот	0.30	7.41	0.40	8.51	0.50	9.35	1.20	8.51
прекугранична соработка	0.60	14.81	0.70	14.89	0.80	14.95	2.10	14.89
ВКУПНО	4.05	100	4.70	100	5.35	100	14.10	100

Област на активности бр.4: Развој на туризмот

Развојот на туризмот се смета за важен развоен приоритет на Република Македонија затоа што нуди бројни можности за бизниси и работни места, но и затоа што ја поддржува целта на земјата на полето на трговијата, извозот и инвестициите. Иако туризмот во последните неколку години има доживеано пораст, има неколку тешкотии кои го попречуваат спроведувањето на целиот потенцијал на Македонија во овој сектор од економијата. Секторот на туризам во Македонија е карактеризиран преку тесен опсег производи и низок квалитет, концентрација на туристичките активности само во неколку места во земјата и недоволни инвестиции во туристичката инфраструктура.

Промовирањето на туризмот обезбедува нови и алтернативни можности за развој на различни географски делови на Република Македонија. Меѓутоа, македонската конкурентност во меѓународниот туризам сè повеќе и повеќе ќе зависи од нејзината способност да обезбеди висококвалитетни туристички добра. Со одржливо инвестирање во маркетингот, развојот на производи и туристичката инфраструктура, земјата може да го подобри својот изглед и моќ за заработувачка на меѓународните пазари.

Иако најголемиот дел од проекти во секторот туризам во земјата се предмет на бизнис иницијативи и заради тоа се финансирани од проекти на приватниот сектор, се очекува бројни големи проекти да бидат финансирани или кофинансирани и од јавни извори.

Како што е прикажано на Табела 4.5., надлежните министерства идентификувале како „инвестициски потреби“ и ставиле во процес вкупно 12 проекти. Тие може да бидат класифицирани во две категории. Првата вклучува изградба и/или модернизација на избрани туристички локации, како и развој на руралниот туризам. Втората категорија опфаќа проекти на таканаречена културна инфраструктура.

Првата група ја сочинуваат 5 проекти. Двата најголеми се засновани на активности на зимски туризам. Првиот е Ски центарот во Националниот парк Галичица. Како прв чекор потребна е изработка на Студија на изводливост на овој туристички потенцијал. Веќе постои јасно изразен интерес на приватните инвеститори за ваков проект, но државата мора да го прошири патот и да изгради ски-лифт, а кој ќе биде привлечна врска помеѓу двете најпривлечни езера во земјата. Другиот проект од ваков вид е изградбата на туристичката населба Козјак. Заради новоизграденото езеро и природни убавини, оваа локација има силен потенцијал за развој на туризмот. Со цел да се направи Козјак да биде комерцијално привлечен, земјата ќе треба да изгради целосно нов пат кој е вклучен како ставка во проектот.

Спротивно на „инвестициските потреби“ за овие два големи проекти, нивниот комбиниран износ е проценет на 45 милиони евра во текот на тригодишен период, сите други 5 проекти во оваа група се многу помали во својата димензија. Првите три од нив се претставени подолу во текстот и повторно вклучуваат инвестиции во туристичката инфраструктура, додека преостанатите два проекта се ориентирани кон прашања на изградба на квалитет.

- *Изградба и реновирање на местата за паркинзи и туристичката сигнализација долж коридорот 10;* Коридорот е главната туристичка транзитна артерија во земјата. Реконструкцијата, реновирањето и изградбата на нови места за паркинг придружено со модернизирана туристичка сигнализација се сметаат за многу важна инвестиција за привлекување на вниманието на транзитните патници кон посета на некои интересни локации во Македонија;
- *Локалитети Маркови Кули - Трескавец;* Овие два туристички локалитети имаат голем туристички потенцијал и имаат двоен статус на културни споменици и места на природни убавини, а предложени се за добивање статус на регистрација во УНЕСКО кај Комисијата за светско наследство како културни и природни богатства. Маркови кули е една од најимпресивните тврдини – градови, а манастирот Трескавец, изграден во 13 век има единствена архитектура и фрескописи. Нивната близина до коридорот 10 ги прави потенцијално значајни туристички дестинации;
- *Рурален туризам;* Руралниот или кантри туризам често се смета за индикатор на добриот квалитет на регионален развој. Република Македонија има потенцијални за развој на овој вид туризам заради својата карактеристична традиционална архитектура, поволна животна средина, разновидност на локалитети кои може да се посетат, видат и заради гостопримливоста на луѓето;
- *Промоција на туристичкиот бренд на Република Македонија;* Промоцијата на туристичкиот бренд на Република Македонија како туристичка дестинација преку меѓународни туристички размени и преку медиумска презентација со помош на

различни медиуми ширум светот, може да донесе афирмација на туристичките квалитети и вредности на земјата како атрактивна и сеуште неоткриена туристичка цел.

- *Спроведување на НАССР стандардите во угостителството;* Спроведувањето на НАССР стандардите во угостителството, како и нивото на услугите ќе биде подобро и прифаќањето на европските стандарди за квалитет ќе ја зголеми туристичката понуда на Република Македонија.

Тесно поврзани со развојот на туристичкиот сектор се и проектите за природните и културни богатства. Институциите на централната власт поседуваат (барем делумно) голем број важни објекти од овој вид кои може или да бидат самите по себе претворени во туристички атракции или да се понудат чисто како туристички атракции кои ќе бидат посетувани од туристи во текот на нивните патувања во Македонија. Нивниот вкупен износ изнесува до 56 милиони евра. Два од овие проекти, македонската филхармонија и театарот во Скопје, се големи и секој од нив изнесува преку 20 милиони евра.

За финансирањето на сите овие проекти, надлежните министерства предвидуваат три главни извори на финансии. Централниот буџет и ИПА се очекува да учествуваат со 1/3 од вкупниот износ секоја посебно, додека заемите би учествувале со дополнителни 25%.

Табела 4.5: Развој на туризмот – поединечни проекти/програми идентификувани од страна на надлежните министерства како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупно)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Изградба на ски центар Галичица	2.00	6.11	5.00	14.03	8.00	20.57	15.00	13.98
Рекреативни паркиралишта на коридорот 10	0.20	0.61	0.20	0.56	0.20	0.51	0.60	0.56
Културен туризам – Маркови кули и Трескавец	0.30	0.92	0.50	1.40	0.30	0.77	1.10	1.03
Туристичка населба Козјак и регионален пат	10.00	30.53	10.00	28.05	10.00	25.71	30.00	27.96
Рурален туризам	1.00	3.05	1.00	2.81	1.00	2.57	3.00	2.80
Промоција на туризмот	0.15	0.46	0.20	0.56	0.30	0.77	0.65	0.61
Зголемување на стандардите за угостителство	0.10	0.31	0.15	0.42	0.20	0.51	0.45	0.42
Техничка надградба на Македонската филхармонија	1.30	3.97	1.20	3.37	1.30	3.34	3.80	3.54
Изградба на зграда за македонска филхармонија	8.00	24.43	7.80	21.88	7.90	20.31	23.70	22.09
изградба на нов театар во Скопје, автентичен на старата зграда на	6.70	20.46	6.60	18.51	6.70	17.22	20.00	18.64
нова зграда за турската драма	1.50	4.58	1.50	4.21	1.50	3.86	4.50	4.19
Ревитализација на Старата Чаршија	1.50	4.58	1.50	4.21	1.50	3.86	4.50	4.19
Вкупно	32.75	100	35.65	100	38.90	100	107.30	100

4.1.4. Свкупна квантификација на „инвестициските потреби“ за развојни/инвестициски приоритети

Табелата 4.6. дава резиме на „инвестициските потреби“ на сите 6 области на активност во рамките на развојниот/инвестициски приоритет за конкурентност на корпоративниот сектор, како што се идентификувани и формулирани од страна на надлежните министерства. Како што е прикажано на Табелата, „инвестициските потреби“ за овој приоритет на НРП се проценети на 165 милиони евра во текот на тригодишниот период со мал нагорен тренд во текот на годините, од 49 милиони евра во 2007 година преку 57 милиони евра во 2008 година до 59 милиони евра во 2009 година.

Табела: 4.6: Резиме на „инвестициските потреби“ за развојниот/инвестициски приоритет на конкурентност на корпоративниот сектор по области на активности (во милиони евра, во % од вкупното)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
1. Подобрување на бизнис окружувањето	9.01	18.28	12.96	22.92	11.20	18.94	33.16	20.11
2. Зајакнување на конкурентноста на компаниите	3.47	7.04	3.22	5.70	3.68	6.22	10.37	6.29
3. Промоција на МСП и претприемништво	4.05	8.22	4.70	8.31	5.35	9.05	14.10	8.55
4. Развој на туризам	32.75	66.47	35.65	63.07	38.90	65.79	107.30	65.06
ВКУПНО	49.27	100	56.53	100	59.13	100	164.93	100

Има една област на активности, развој на туризмот, која значително отскокнува, што се однесува до износот на известени „инвестициски потреби“ во рамките на овој развоен / инвестициски приоритет. Развојот на туризмот зазема речиси 2/3 од вкупниот износ, и ова е единствена активност во областа со значителни инвестиции во развој на физичка инфраструктура. Во практично сите други области на активности, сите или голем дел „инвестициски потреби“ се техничка помош за проекти кои по својата природа се помалку инвестициски интензивни.

Исто така, предвидената структура на финансии за приоритетот конкурентност на корпоративниот сектор одразува силен карактер на техничка помош на „инвестициските потреби“ презентирани во рамки на овој приоритет. Ресорните министерства кои ги имаат обезбедено податоците за „инвестициските потреби“ предвидуваат, или подобро кажано, се надеваат дека 1/3 од вкупниот износ на финансии ќе биде обезбедена од Централниот буџет и дека 1/3, а што во номинална вредност значи 50 милиони евра, ќе биде обезбедена преку ИПА.

Табела: 4.7: Резиме на предвидени финансиски извори за финансирање на „инвестициските потреби“ во рамките на развојниот/инвестициски приоритет на економска инфраструктура за развој на конкурентноста на корпоративниот сектор (во милиони евра; во % од вкупното)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Јавни извори								
Централен буџет	15.65	31.77	16.97	30.02	18.50	31.28	51.12	30.99
Сопствени средства	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Локален буџет	0.75	1.52	0.60	1.06	0.50	0.85	1.85	1.12
ИПА	15.76	31.98	17.44	30.86	16.97	28.69	50.17	30.42
Други грантови	8.91	18.08	8.50	15.04	8.30	14.04	25.71	15.59
Заеми	6.19	12.56	8.94	15.82	7.68	12.99	22.81	13.83
Приватни извори								
Концесии	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Други приватни	1.54	3.13	3.60	6.37	6.71	11.35	11.85	7.18
Неидентификувани финансиски извори	0.48	0.96	0.48	0.84	0.48	0.80	1.43	0.86
ВКУПНО	49.28	100	56.53	100	59.13	100	164.93	100

4.2 Развој на човекови ресурси

4.2.1. Резиме на тековната ситуација и SWOT анализа

Знаењето претставува исклучително важен фактор на конкурентноста, т.е. за економски развој на националната економија. Оттука, големите инвестиции во развој на човековите ресурси претставуваат клучен предуслов за транзиција кон општество базирано на знаење, за намалувањето на тековните и за спречувањето на идните дискрепанци на пазарот на труд и за осигурувањето повисок квалитет на животот и поголема социјална правда и социјална кохезија. Покрај тоа, здравјето е, исто така, важен елемент на квалитетот на животот, но и за квалитетот на човековиот и општествениот капитал. На ниво на единка, знаењето претставува важна вредност и личен капитал, додека на општествено ниво и знаењето и здравјето се корист која значително придонесува кон успешен развој на едно општество.

Во моментот, како што е претставено во Поглавјето 2, големите слабости во неколку сегменти од областа на човековите ресурси претставуваат многу сериозна пречка за брз и хармоничен развој на Република Македонија. Делумно како наследство од долгорочното недоволно инвестирање, а делумно и заради бавното спроведување на реформите во периодот на транзицијата, индикаторите за образованието во Македонија не се охрабрувачки. Тоа се однесува на индикаторите на квалитетот на образованието на сите нивоа. Ситуацијата е уште понеповолна во областа на истражувањето и развојот (R&D), бидејќи Македонија заостанува не само зад помалку развиените држави членки и државите кандидати за членство во ЕУ, туку и зад некои од државите во регионот. Секторот на R&D во Македонија, мерен според сите R&D индикатори, е недоволно развиен. На пример, R&D инфраструктурата е несоодветна, износот на финансиски средства за R&D е на многу ниско ниво од околу 0,2% од БДП, структурата на

финансиските извори е исто така несоодветна бидејќи практично нема финансии за R&D од приватни извори, освен неколку исклучоци, соработката меѓу R&D центрите од една страна и приватниот и јавниот сектор од друга страна е многу слаба и т.н.

Невработеноста била и, покрај неодамнешните мали позитивни подобрувања, продолжува да биде (заедно со релативно ниската стапка на раст и надворешните нерамнотежи) проблем број еден на развојот на Република Македонија. Државата не ја карактеризира само многу високото ниво на невработеност, туку и бројни непогодни структурни карактеристики поврзани со тој феномен. Голем дел од невработените се млади луѓе, голем дел имаат ниско квалификациско ниво, постои голема пропорција на долгорочно невработени – тоа се само некои од карактеристиките на невработеноста во Македонија. Исто така, постои структурно несовпаѓање на квалификациите на работодавателите со потребите на работните места кои се достапни на пазарот, што е предизвикано, барем делумно, од недостигот од можности за преобука и доживотно учење. Проблемите со невработеноста во Македонија се тесно поврзани и со нефлексибилноста на пазарот на труд, особено со, до неодамна, презаштитувачкото трудово законодавство, бидејќи заштитата во Македонија беше над просекот на државите во регионот.

Што се однесува на аспектите на социјалната сигурност и здравствената заштита, покрај постигнатите резултати со последните реформи, како еден од најсериозните проблеми останува да биде скапоста на двата система. Реформите во овие две области до сега се спроведуваат релативно успешно, но сеуште има важни прашања кои треба да се разрешат.

Табела 4.8.: SWOT анализа за НРП приоритетот развој на човековите ресурси

Силни страни	Слабости
<p>Општо</p> <ul style="list-style-type: none"> • Релативно евтина работна сила <p>Образование</p> <ul style="list-style-type: none"> • Во најголемиот дел од државата постои основна образовна инфраструктура • Постои основна ИКТ инфраструктура • Воспоставена е структура на образовни институции • Релативно добар квалитет на основното образование <p>R&D</p> <p>Вработување и пазар на труд</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нов закон за работни односи донесен во 2005 година со подобрени шеми за мобилност на трудот <p>Социјална безбедност</p> <ul style="list-style-type: none"> • Постојна традиција на систем на социјална еднаквост • Започнати се основните реформи на социјалната заштита и пензискиот систем <p>Здравствена заштита</p> <ul style="list-style-type: none"> • Основните институции за здравствена 	<p>Општо</p> <ul style="list-style-type: none"> • Високо ниво на социјална исклученост; големи социјални разлики низ разните региони и образовните сегменти на населението <p>Образование</p> <ul style="list-style-type: none"> • Старомоден (немодернизиран и неререформиран) образовен систем. • Несоодветни образовни услови во смисла на инфраструктура во некои делови на државата • Недостиг од практично образование • Непостоење центри за преобука <p>R&D</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ниско ниво на трошења за R&D • Ниска конкурентност и меѓународна признаеност на домашното R&D • недоволни врски со бизнис заедницата <p>Вработување и пазар на труд</p> <ul style="list-style-type: none"> • Високи стапки на невработеност на младите и долгорочна невработеност • Висок удел на вработувања во „сивата економија“ • Несовпаѓања на квалификациите (меѓу понудата и побарувачката на пазарот на труд) <p>Социјална сигурност</p>

<p>заштита се со солиден квалитет</p> <ul style="list-style-type: none"> • Покриеноста со институции за здравствена заштита насекаде ширум земјата <p>Јавна администрација</p> <ul style="list-style-type: none"> • Започнати се обуки на основната јавна администрација • Започната е децентрализацијата – воспоставени се основните локални јавни администрации • Веќе се дизајнирани проекти за е-влада 	<ul style="list-style-type: none"> • Релативно скап систем на социјална заштита • Недостиг од социјален дијалог • Здравствена заштита • Скап систем на здравствена заштита • Застарена и лошо одржувана медицинска опрема <p>Јавна администрација</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ниско ниво на административен капацитет за ефикасно дизајнирање и спроведување политики • Недостиг од квалификувана, мотивирана и посветена јавна администрација • Статусот и одговорностите на вработените во јавната администрација и јавните служби не се соодветно правно регулирани (регулативата не кореспондира со потребите на јавниот сектор)
Можности	Закани
<p>Општо</p> <ul style="list-style-type: none"> • Процесот на прием во ЕУ • Потенцијал за исплатливо зголемување на квалитет на работната сила <p>Образование</p> <ul style="list-style-type: none"> • Граѓаните го сметаат образованието за инвестиција во иднината • Потенцијал за модернизација на образовниот систем • Висок удел на студенти од средното и пост-средно училиште ќе резултира во зголемен број образовани и вешти лица кои бараат работа на пазарот на труд • Зголемен број универзитетски студенти • Спроведување на Европскиот кредит трансфер систем во терцијалното (високо) образование • Потенцијал од воведување доживотно учење <p>R&D</p> <ul style="list-style-type: none"> • Потенцијал за зголемување на соработката меѓу науката и бизнисот • Експанзија на ИКТ услугите <p>Вработување и пазар на труд</p> <ul style="list-style-type: none"> • Намалување на невработеноста • Растечка стапка на активност на постарата генерација заснована на доживотното учење <p>Социјална безбедност</p> <ul style="list-style-type: none"> • Потенцијал за зголемување на социјалната вклученост и интеграција на различните нивоа на општеството преку ИКТ • Подобрување на социјалниот дијалог <p>Здравствена заштита</p> <ul style="list-style-type: none"> • Потенцијал за намалување на трошоците на здравствената заштита без да се загрози 	<p>Општо</p> <ul style="list-style-type: none"> • Проширување на јазот на полето на благосостојбата меѓу урбаните и рурални средини, како и меѓу географските области во државата <p>Образование</p> <ul style="list-style-type: none"> • Непризнавање на важноста од подобрување и инвестиции во образованието • Ниска динамика на реформи во образованието – проширување на образовниот јаз <p>R&D</p> <ul style="list-style-type: none"> • Понатамошна маргинализација на R&D во Македонија <p>Вработување и пазар на труд</p> <ul style="list-style-type: none"> • Висока стапка на невработеност (меѓу највисоките во Европа) • Одлив на високо образовани луѓе <p>Социјална безбедност</p> <ul style="list-style-type: none"> • Недостиг од волја да се отстранат доделените социјални права и права на еднаквост • Можност за превисоки трошоци од јавните извори на социјална заштита и еднаквост <p>Здравствена заштита</p> <ul style="list-style-type: none"> • Неуспешно намалување на јавните трошоци за здравствената заштита <p>Јавна администрација</p> <ul style="list-style-type: none"> • Прекумерна големина на јавната администрација • Недостиг од волја за детална реформа на јавната администрација

<p>квалитетот</p> <ul style="list-style-type: none"> • Подобрен квалитет и ефикасност на здравствената заштита ќе резултира со подобро здравје кај населението <p>Јавна администрација</p> <ul style="list-style-type: none"> • Потенцијал од изградба на капацитети на сите нивоа на јавната администрација • Развој на ИТ во работењето на јавната администрација 	
---	--

4.2.2. Цели

Целосно искористување на постојните и започнување со надградбата на потенцијалите на човековите ресурси во Македонија за зајакнување на меѓународната конкурентност и за зголемување на вкупниот квалитет на животот на граѓаните, претставува стратегиска цел на овој развоен/инвестициски приоритет на НРП. Таа стратегиска цел може да биде сведена во следните долгорочни цели за секој од шесте приоритетни сегменти:

- *образование*; Да се обезбеди висок квалитет и достапност на образованието и обуките за сите, при тоа, согласно барањата на пазарот на труд и барањата на економија базирана на знаење;
- *R&D*; R&D факторот да се постави како врвен приоритет на развојот на државата;
- *вработување и пазар на труд*; Да се надградат можностите за вработување на работната сила, особено на ранливите групи (младите, долгорочно невработените и сл.);
- *социјална безбедност*; Да се започне со создавање модерен и одржлив систем на социјална заштита;
- *здравствена заштита*; Да се модернизира и надгради квалитетот и одржливоста на јавниот здравствен систем;
- *јавна администрација*; Да се зајакне капацитетот на човековите ресурси во јавната администрација (да се постигне таа да биде способна за ефикасно регулирање и супервизија на пазарите и за дизајнирање и спроведување на сложени реформи);

На пооперативно ниво, пак, наведените цели за истите шест сегменти се следните:

- *образование*; (i) да се започне со развој на образовниот систем кој ќе ги исполнува идните потреби на пазарот на труд; и (ii) да се зголеми квалитетот на образовните услуги и на образовното ниво на македонските граѓани;
- *R&D*; да се започне со поставувањето R&D на водечка позиција во развојот на Македонија;
- *вработување и пазар на труд*; (i) да се промовираат активни мерки на пазарот на труд за подобрување на можностите за вработување на работната сила, особено на ранливите групи (млади со недоволно образование, невработени на подолг период, и тн), и (ii) да се забрза транзицијата на вработените од секторот на „сивата економија“ во формалниот сектор

- *социјална безбедност*; (i) да се преземат мерки и активности за создавање одржлив систем на социјална еднаквост и еднакви шанси за ранливите групи, (ii) да се завршат реформите на пензискиот систем, и (iii) да се создадат услови и капацитети за кохерентен социјален дијалог
- *здравствена заштита*; (i) да се преземат активности за подобрување на здравствената состојба на целото население со посебен акцент на ранливите групи и (ii) да се преземат активности за подобрување на здравствениот информативен систем и да се реорганизира системот на јавната здравствена заштита;
- *јавна администрација*; да се преземат мерки за зајакнување на капацитетот на човековите ресурси во јавната администрација;

4.2.3. Области на активности

Остварувањето на наведените цели ќе биде спроведено преку специфични мерки на политиките и преку инвестиции во следните 7 области на активности:

- Област на активности бр. 1: подобрување на инфраструктурата и квалитетот на образованието
- Област на активности бр. 2: создавање образование коешто поддржува можности за (само)вработување
- Област на активности бр. 3: подобрување на инфраструктурата за пазарот на труд
- Област на активности бр. 4: поттикнување на развојот на R&D
- Област на активности бр. 5: поддршка на социјалната заштита
- Област на активности бр. 6: надградба на системот и институциите за здравствена заштита
- Област на активности бр. 7: подобрување на административните капацитети

Како што беше идентификувано со SWOT анализата, квалитетот на човековите ресурси претставува сериозна пречка за целокупниот развој на државата. Во таа област Република Македонија заостанува повеќе зад државите кои се споредливи, отколку во други области, како на пример во економската инфраструктура. Тоа пак значи, дека треба да бидат вложени поголеми напори за да се намали тој јаз. Преку реформите и мерките на политиката ќе треба да се создаде основата на програмата за промена на состојбата, а тие ќе треба, исто така, да бидат следени и со големи инвестиции. Имајќи го предвид карактерот на инвестициите во човековите ресурси, релативно мал дел од нив ќе треба да бидат инвестиции во физички капитал и опрема, иако во некои области, како на пример образованието и R&D, инвестиции токму од тој тип ќе треба да има повеќе. Најголем дел од развојно ориентираните инвестиции во развојот на човековите ресурси ќе бидат директно користени за надградување на човековиот потенцијал и, оттука, ќе имаат одраз врз порастот на оние јавни трошоци кои обично се регистрираат како потрошувачка. Платите на учителите, особено на ниво на средно и универзитетско образование, како и на истражувачите, претставуваат јасен пример.

Област на активности бр. 1 Подобрување на инфраструктурата и квалитетот на образованието

Со цел да се подобри физичката инфраструктура во образовниот сектор, како и да се подобри квалитетот на образовниот процес, потребна е комбинација на мерки на политиката и инвестиции. Меѓу мерките на политиката, придружени со техничка помош, од приоритетна важност се следните сегменти:

- *воведување систем на надворешна евалуација на образовните институции;* Овој процес ќе биде спроведен преку (i) воведување интегрирана евалуација на образовните институции (грантови за училиштата од проекти на СБ за модернизација на образованието), (ii) воведување национален матурски испит на ниво на средно образование (грантови за училиштата од проект на СБ за модернизација на образованието), и (iii) подобрување на резултатите на меѓународните тестови (PISA, TIMS, PIRLS, и т.н.);
- *либерализација на пазарот за образовните услуги на сите нивоа на образование;* Треба да бидат спроведени следните активности: (i) приватизација на одредени јавни средни училишта, (ii) воспоставување приватни основни училишта, и (iii) поддршка за јавните образовни институции за надградба на нивната конкурентност;
- *создавање услови за развој на кариера на наставниот персонал;* Тоа треба да биде постигнато преку: (i) создавање одржлив систем на развој на кариера на наставниот персонал надополнет со соодветен систем на плати (USAID – MPEP, SEA, е-училишта = приближно 2 милиони долари на годишно ниво за обуки на учителите; Проект на СБ за модернизација на образованието); (ii) лиценцирање на учители, и (iii) сертификација на менаџмент образованието (USAID – SEA = 100.000 долари во 2007 и 2008 година);

Покрај техничката помош која е насочена пред сè кон подобрување на условите за развој на кариера на наставниот персонал, одредени инвестиции се, исто така, проектирани и во физичка инфраструктура, главно за изградба и/или модернизација на училишни згради.

Вкупниот износ на „инвестициски потреби“ прикажани од ресорното министерство за оваа област на активности изнесува до 19 милиони евра во текот на тригодишниот период. Од тој износ, околу една третина е наменета за инвестиции во изградба на училишта и/или нивна модернизација, една третина е наменета за ИТ опрема, а третата третина е наменета за развој на кариерата на наставниот персонал.

Табела 4.9: Подобрување на инфраструктурата и квалитетот на образованието – поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби,, (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Изградба и реконструкција на училишта	5.70	58.16	0.00	-	0.00	-	5.70	30.32
Воведување на ИТ во образовниот процес	2.00	20.41	2.00	40.00	2.00	50.00	6.00	31.91
Создавање одржлив систем на обуки за наставниот персонал	2.00	20.41	2.00	40.00	2.00	50.00	6.00	31.91
Сертификација на персоналот за менаџмент во образованието	0.10	1.02	1.00	20.00		-	1.10	5.85
ВКУПНО	9.80	100.00	5.00	100.00	4.00	100.00	18.80	100.00

Област на активности бр. 2: Образование кое поддржува можности за вработување

Со мерките на политиката, програмите за техничка помош и инвестициските интервенции во оваа област на активности, треба да се постигнат две поврзани цели: (i) да се зајакне учеството на невработените во активните мерки на пазарот на труд, и (ii) да се зголеми ефикасноста на политиката на активни мерки на пазарот на труд, и да се подобри институционалниот капацитет на институцијата одговорна за спроведување на таа политика.

За да се постигнат наведените цели се предвидуваат следните три интервенции:

- *активности за зголемување на вработливоста на дипломираните со средно и високо образование; Предлог се следните конкретни програми:*
 - *промени во наставните програми за средно и високо образование насочени кон употреба на практични (нетеоретски) техники и методи на настава; програмата треба да покрие финансирање на проекти (меѓу 300.000 евра и 500.000 евра) за спроведување на принципите на Болоњската декларација (воведување на Европскиот кредит трансфер систем и додатоци на дипломите, модуларијација на универзитетските програми и студии, надградување на мобилноста на студентите и факултетите, и т.н.).*
 - *промени во наставните програми за основно образование за обезбедување практично знаење (а не само учење на факти); оваа програма треба да опфати големи промени во основното образование, особено во предметите кои не се од областа на хуманитарните науки, со цел да се овозможи поголемо практично искористување на стекнатите знаења и вештини;*
 - *поврзување на терциерното образование со крајните корисници на високо квалификувани кадри; оваа програма треба да создаде еден вид „однос на купувач-продавач“ (наработка на профили на вештини од страна на компаниите) и треба да осигура квалитет на стекнатите вештини на новите вработени;*
 - *поддршка за реални и/или виртуелни училиштни компании; средните училишта создаваат (или треба да создаваат) „училиштни компании“ во кои*

учениците ќе вежбаат и стекнуваат вештини на претприемништво за да бидат способни за само-вработување. Во средните училишта кои изучуваат економија, беа (или ќе бидат) создадени виртуелните компании кои изведуваат виртуелни финансиски трансакции;

- *развој на центри за професионална ориентација*; во средните училишта се создадени центри за професионална ориентација во кои младите луѓе се привлекуваат да стекнат одредени вештини и да бидат информирани во врска со можностите за вработувања;
- *вклученост на локалните заедници во развојот на образовната инфраструктура и мрежа*; Ова ќе биде постигнато преку:
 - *развој на општествен дијалог меѓу локалното и секторското ниво*; не се предвидени никакви средства за оваа активност, но можно е таа да се поврзе со Националниот акциски план за вработувања на Министерството за труд и социјална политика финансирана преку КАРДС програмата. Основната цел е да се воспостави дијалог на локално и секторско ниво во врска со потребите на работодавачите и квалитетот на услугите на образовните институции.
 - *синхронизација меѓу централната и локалните власти за надградба на образовната инфраструктура преку заедничко инвестирање* (како дел од Проектот на Светската банка за модернизација на образованието; спроведуван преку грантови).
- *создавање институционална рамка за поддршка на стручното образование, образование за постари лица и неформално образование*; Планирани се следните активности:
 - *Развој на Центар за професионално образование и обуки*;
 - *Развој на систем за акредитација на добавувачи на неформално образование*;
 - *Развој на систем на сертификација на неформалното образование*;

Прогнозираниот износ на „инвестициски потреби“ за оваа област на активности изнесува до 11,2 милиони евра за целиот тригодишен период, од кои до 8,7 милиони за 2007 година. Сите проекти вклучени во оваа област се проекти за институционална изградба, и се очекува сите да бидат исклучиво финансирани преку грантови, главно на УСАИД и ИПА.

Табела 4.10.: Образование кое поддржува можности за вработување – поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Зајакнување на практичното образование преку промени на наставната програма во средното и високото образование	3.00	34.48	0.00	-	0.00	-	3.00	26.79
Промена на наставната програма во основното образование	1.00	11.49	1.00	66.67	1.00	100.00	3.00	26.79
Поддршка за реални и виртуелни компании во училиштата	3.00	34.48	0.30	20.00	0.00	-	3.30	29.46
Развој на центри за професионална ориентација	0.20	2.30	0.20	13.33		-	0.40	3.57
Развој на центри за професионално образование	1.50	17.24		-		-	1.50	13.39
ВКУПНО	8.70	100.00	1.50	100.00	1.00	100.00	11.20	100.00

Област на активности бр. 3: Подобрување на инфраструктурата на пазарот на труд

Со цел да се намали несовпаѓањето на квалификациите и вештините и тесните грла на пазарот на труд, треба да се применат активни мерки на пазарот на труд. Спроведувањето различни активни мерки на пазарот на трудот е од огромна важност за сите невработени лица, но особено за ранливите групи, како што се младите луѓе, долгорочно невработените лица, лицата со посебни потреби и постарите луѓе.

Пред да се започне со спроведувањето на тие програми, треба да изготват релевантни студии за да се обезбеди мерките на активната политика да бидат насочени кон најкритичните проблеми и дека ќе имаат ефективни резултати.

Се предвидуваат два сета активности во рамките на оваа област на активности:

- *зголемување на обемот на активни мерки на пазарот на трудот;* Ова ќе биде постигнато преку: (i) подготовка на студија за спецификите на пазарот на труд во Македонија, (ii) спроведување активни мерки, особено за обуки на невработените млади лица (со цел да се зголемат можностите за вработување и конкурентна позиција на пазарот на труд), и (iii) промоција на употреба на превентивни пристапи кон невработеност на подолг период;
- *изградба на капацитет на јавните институции кои ги контролираат и надградуваат пазарните услови;* Следните активности се во тек: (i) изготвување физибилити студија за спроведување на трудовата инспекција (со основна цел да се обезбеди централна база на податоци), (ii) набавка на нов хардвер, софтвер и обуки на вработените во Трудовиот инспекторат (што ќе обезбеди подобро спроведување на трудовото законодавство), и (iii) набавка на опрема и обуки за вработените во Агенцијата на вработување (што треба да го обезбеди спроведување на кохерентна стратегија за вработување и мониторинг на интегрираната политика на вработување, КАРДС проект, фаза III);

Од вкупните „инвестициски потреби“ наведени од надлежното министерство за оваа област на активности, кои изнесуваат до 8 милиони евра за периодот од 2007 до 2009 година, 2/3 се очекува да бидат искористени за набавка на опрема, а останатиот дел е за проекти за техничка помош, главно за подготовка на разни студии поврзани со пазарот на труд. Како и кај областа на активности бр. 2 (образование кое поддржува можности за вработување), и во оваа област се очекува странските грантови да бидат далеку најголем извор на финансии.

Табела 4.11: Зајакнување на инфраструктурата за пазарот на труд– поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Примена на проект на активни мерки за пазарот на труд		-	1.00	52.63		-	1.00	12.12
Промоција на користењето на превентивни пристапи кон проекти против невработеност на подолг период		-	0.50	26.32		-	0.50	6.06
Студија за спецификите на пазарот на труд во Македонија	0.05	1.49		-		-	0.05	0.61
Проект за зајакнување на кохерентни социјални партнерства на регионално ниво		-		-	1.00	33.33	1.00	12.12
Студија на изводливост за спроведување на проект за трудова инспекција		-	0.40	21.05		-	0.40	4.85
Опрема и обуки за вработените во Трговскиот инспекторат		-		-	2.00	66.67	2.00	24.24
Опрема и обуки за вработените во Агенцијата за вработување	3.30	98.51		-		-	3.30	40.00
ВКУПНО	3.35	100.00	1.90	100.00	3.00	100.00	8.25	100.00

Област на активности бр. 4: Поттикнување на развојот на R&D

Со цел да се подобри мошне неповолниот статус на R&D, Република Македонија треба да ги интензивира напорите за зајакнување на институционалната основа на R&D и за подобрување на неговиот квалитет. Проектите/програмите во оваа област на активности се насочени кон започнување на создавањето вистински предуслови за подинамичен развој на R&D во државата. Инвестициите во инфраструктура и основна опрема треба да бидат тесно поврзани со обуките во полето на R&D. Системот на истражување и развој, како и набавката на основната опрема за него, треба да бидат подобрени за да бидат компатибилни со барањата на економскиот развој, како и со меѓународните стандарди. Ќе се направат напори да се обезбедат неопходните услови за преземање на R&D активности на меѓународно ниво од страна на научниците и другите истражувачи во универзитетите, истражувачките институции и R&D центрите во деловните субјекти. Тоа е неопходно за создавање ново знаење кое ќе овозможи зголемување на конкурентноста на националната економија.

Следните три сета конкретни активности се планирани во рамките на оваа област на активности:

- *Надградување на конкурентноста на R&D*; Во тек се следните активности: (i) создавање центри на експертиза, (ii) обновување на основната опрема за истражувања во јавните истражувачки институти (заем на СБ - 5 милиони долари за 2007 година), (iii) вработување на млади истражувачи, особено повратници од странство (Програма на НАТО = 200.000 долари годишно), (iv) зајакнување на критериумите за развој на научна кариера, и (v) создавање услови за воспоставување приватни истражувачки центри.
- *ефикасен трансфер на резултатите од R&D до бизнис секторот и јавниот сектор*; Ова треба да биде постигнато преку: (i) создавање центри за трансфер на технологии, (ii) создавање услови за вработување на истражувачи во бизнис секторот (индиректна поддршка преку фискални ослободувања), (iii) развој на специјална владина програма на приоритетни истражувачки проекти (500.000 долари годишно, од различни извори), и (iv) стимулација на развој на технологија на МСП (Фонд за технолошки развој = 500.000 долари годишно).
- *Интензификација на употребата на меѓународни извори на R&D*; ова е планирано преку: (i) создавање Агенција за рамковните програми на ЕУ (Рамковна програма на ЕУ = 100.000 евра/ година), (ii) интензивна употреба на истражувачи-имигранти, (iii) зголемување на учеството во истражувачки програми на НАТО, ЦОСТ и други мултилатерални програми, и (iv) зголемување на билатералната соработка во R&D областа;

Вкупниот износ на „инвестициски потреби“ во рамките на оваа област на активности на НРП како што е наведено од страна на ресорното министерство е 20 милиони евра за тригодишниот период. Најголемиот дел од парите ќе се потроши на соработка меѓу домашни и меѓународни програми за истражување, а помал дел, $\frac{1}{4}$ од вкупниот износ, на опрема. Структурата на финансиите за оваа област на активности останува во голема мера неодредена од страна на ресорното министерство. За $\frac{3}{4}$ од вкупниот износ, изворите на финансии едноставно не се прогнозирани, додека за останатата $\frac{1}{4}$ се очекува средствата да се обезбедат преку донации.

Табела 4.12.: Поттикнување на развојот на R&D – поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Создавање центри за врност	0.10	1.39	0.10	1.39	0.10	1.67	0.30	1.47
Реновирање на опремата за капитални истражувања	2.00	27.78	2.00	27.78	1.00	16.67	5.00	24.51
Вработувања на млади истражувачи	0.20	2.78	0.20	2.78	0.00	-	0.40	1.96
Создавање услови за приватни истражувачки центри	0.50	6.94	0.50	6.94	0.50	8.33	1.50	7.35
Создавање центри за трансфер на технологија	0.10	1.39	0.10	1.39	0.10	1.67	0.30	1.47
Развој на специјална владина програма за приоритетни научни проекти	0.50	6.94	0.50	6.94	0.50	8.33	1.50	7.35
Стимулација на технолошки развој на МСП	0.50	6.94	0.50	6.94	0.50	8.33	1.50	7.35
Создавање Агенција за рамковните програми на ЕУ	0.10	1.39	0.10	1.39	0.10	1.67	0.30	1.47
Зголемување на уделот во НАТО, COST и други научни програми	3.00	41.67	3.00	41.67	3.00	50.00	9.00	44.12
Зголемување на билатерална научна соработка	0.20	2.78	0.20	2.78	0.20	3.33	0.60	2.94
ВКУПНО	7.20	100.00	7.20	100.00	6.00	100.00	20.40	100.00

Област на активност бр. 5: Поддршка на социјалната заштита

Во рамките на оваа област на активности споени се два сегмента на проекти/програми, двата многу важни за социјалната стабилност на државата. Првиот е насочен кон надградување на капацитетот на социјалните партнери за водење општествен дијалог. Во рамките на тој сегмент предложен е проектот за *создавање кохерентен општествен дијалог и партнерство на регионално ниво*.

Ефикасноста на системот на социјална заштита, исто така, ќе биде надградена преку постигнување долгорочна стабилност на пензискиот систем. Оваа програма треба да биде спроведена преку СПИЛ проектот на Светската банка;

Табела 4.13.: Поддршка за пензиските реформи и социјалната вклученост - поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Заем за спроведување на социјалната заштита (СПИЛ)	1.01	100.00	1.78	100.00	1.16	53.70	3.95	79.80
Проект за кохерентен социјален дијалог	-	-	-	-	1.00	46.30	1.00	20.20
ВКУПНО	1.01	100.00	1.78	100.00	2.16	100.00	4.95	100.00

Област на активности бр.6: Надградба на системот и институциите за здравствена заштита

Мерките на политиката и институционалната изградба, придружени со инвестициските интервенции во оваа област на активности, се насочени кон: подобрување на националната инфраструктура за здравствена заштита, подобрување на нивниот квалитет и обезбедување еднаква пристапност до здравствените служби. Поконкретно, следната листа на проекти/програми е наведена од страна на ресорното министерство:

- Реконструкција и адаптација на Ургентниот медицински центар во Куманово; (приближно 3 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Спроведување на проектот за изградба и опремување на Институтот за имунобиологија и хумана генетика во Скопје; (приближно 2,5 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Реконструкција и адаптација на Клиничкиот центар во рамките на медицинскиот центар во Кичево; (1,2 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Изградба и опремување на Клиниката за маларични заболувања во рамките на клиничкиот центар во Охрид; (приближно 2,5 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Изградба на Кардио-хируршка клиника во рамките на Клиничкиот центар во Скопје; (приближно 9 милиони евра за периодот 2007-09 година);
- Реконструкција на Воената болница во Скопје; (5 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Поддршка за секторот на трансфузиологија; (проектот започна во 2005 година, и се предвидени приближно 0,3 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Надградба на ефикасноста и влијанието на Програмата за контрола на туберкулозата во рамките на процесот на децентрализација на здравствената заштита во Македонија; (приближно 1,2 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Созадавање координиран одговор и координација на превенцијата од можна епидемија на ХИВ/СИДА; (проектот започна во 2005 година, и предвидени се приближно 1,4 милиони евра за 2007 година);
- Спроведување на договорот за соработка меѓу Владата на РМ и УНИЦЕФ на полето на здравството; (спроведувањето започна во 2005 година и предвидени се приближно 3,3 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Спроведување на двегодишниот договор меѓу Министерството за здравство и СЗО; (спроведувањето започна во 2006 година и предвидени се приближно 0,13 милиони евра за 2007 година);
- Спроведување на проектите развиени во рамките на Пактот за стабилност / Мрежи на здравствена заштита во ЈИЕ (приближно 0,03 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Надградба на квалитетот и развој на инфраструктурата за управување со квалитетот и безбедноста на храната во ЈИЕ (СИДА, СВЕДА, Ц/СЛВ); (приближно 1,2 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Надградба на контролата на безбедноста на храната (КАРДС 2006); (1,2 милиони евра за 2007 година);
- Спроведување на проектот за опремување на институциите за здравствена заштита; (приближно 5 милиони евра за периодот 2007-2009 година);

- Набавка на медицинска опрема; (приближно 2,6 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Изградба на 10 нови центри за ментално здравје; (1,2 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Спроведување на Програмата за рано откривање на малигна неоплазма; (1,5 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Модернизација на центрите за дијализа/надградба на техничката опрема за дијализа; (2 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Спроведување на проектот за развој на трансплантацијата на бубрези во Македонија; (2 милиони евра за периодот 2008-2009 година);
- Создавање унифициран пристап кон превенцијата, третманот и грижата околу ХИВ/СИДА; (2 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Спроведување мониторинг програма за безбедност на храната во однос на пестициди, микроорганизми (планирана со промената на Законот за безбедност на храната); (1,2 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Спроведување на проектот за управување со здравствената заштита во Македонија; (проектот започна во 2004, и предвидени се вкупно 4,62 милиони евра за периодот 2007-09 година);
- Реорганизација на службата за итна здравствена заштита и спроведување на единствена телефонска линија за таа намена; (2 милиони евра за периодот 2007-2009 година);
- Надградба на информатичкиот систем за здравствена заштита; (20 милиони евра за периодот 2007-2009 година);

Спротивно на сите други области на активности во рамките на овој развоен/инвестициски приоритет на НРП, областа на здравствената заштита е многу повеќе инвестициски ориентирана. Вкупниот износ на „инвестициски потреби“ наведени од страна на ресорното министерство изнесува до 59 милиони евра за периодот 2007– 2009 година. Тоа е близу ½ од вкупните „инвестициски потреби“ во рамките на овој приоритет. Наведените „инвестициски потреби“ може грубо да бидат распределени во три групи: (i) инвестиции во нови инфраструктурни објекти или во модернизирање на постојните, (ii) инвестиции во набавка на медицинска опрема, и (iii) инвестиции во надградба на квалитетот на медицинските услуги.

Што се однесува до предвидените финансии, основен идентификуван извор на финансии повторно се грантовите, со над 35% удел во вкупниот износ. За поголемиот дел од останатите средства, грубо земено 40% од вкупниот износ, финансиските извори едноставно не се идентификувани.

Табела 4.14.: Надградба на системот и институциите за здравствена заштита– поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Поддршка за секторот трансфузија 2005 – 2008 год.	0.17	0.64	0.12	0.76	0.00	-	0.29	0.49
Зголемување на ефективоста и влијанието на програмата за контрола на ТВ во рамките на децентрализацијата на здравствената заштита во РМ	0.75	2.88	0.42	2.68	0.00	-	1.18	2.00
Изградба на координиран одговор и координирана превенција од можна епидемија на ХИВ 2005-2007	1.39	5.29	0.00	-	0.00	-	1.39	2.36
Спроведување на договорот за соработка помеѓу Владата на РМ и УНИЦЕФ во секторот здравство 2005-2006	1.11	4.24	1.11	7.06	1.11	6.58	3.33	5.66
Спроведување на две годишниот договор помеѓу МЗ и СЗО 2006-2007	0.14	0.53	0.00	-	0.00	-	0.14	0.23
Спроведување проекти развиени во рамките на Пактот за стабилност / Мрежи на здравствена заштита на ЈИЕ	0.02	0.08	0.02	0.10	0.00	-	0.04	0.06
Надградување на квалитетот и развојот на инфраструктурата за управување со квалитетот на безбедноста на храната во ЈИЕ (SIDA, SWEDA, C/SLV)	0.4	1.53	0.40	2.55	0.40	2.37	1.20	2.04
Надградување на контролата на безбедноста на храната (КАРДС 2006)	1.04	3.97	0.08	0.51	0.08	0.47	1.20	2.04
Проект за опремување на институциите за здравствена заштита	4.90	18.71	0.00	-	0.00	-	4.90	8.34
Набавка на медицинска опрема	2.58	9.85	0.00	-	0.00	-	2.58	4.39
Изградба на 10 нови центри за ментално здравје	0.30	1.15	0.70	4.46	0.20	1.19	1.20	2.04
Програма за рано откривање на малигна неоплазма	0.50	1.91	0.80	5.09	0.20	1.19	1.50	2.55
Модернизација на центрите за дијализа надградба на техничка опрема за дијализа	0.10	0.38	0.90	5.73	1.00	5.94	2.00	3.40
Проект за развој на трансплантација на бубрези во Македонија	0.00	-	1.00	6.37	1.00	5.94	2.00	3.40
Спроведување мониторинг програма за безбедност на храната во однос на пестициди и микроорганизми (планирана со измената во Законот за безбедност на храна)	0.40	1.53	0.40	2.55	0.40	2.37	1.20	2.04
Проект за управување со здравствената заштита Македонија 2004 - 2009	2.14	8.17	2.08	13.24	0.40	2.37	4.62	7.87
Реорганизација на итната здравствена заштита и спроведување на единствена телефонска линија	1.00	3.82	0.70	4.46	0.30	1.78	2.00	3.40
Надградување на информативниот систем за з.з	0.00	-	1.98	12.61	3.00	17.81	4.98	8.48
Реконструкција и адаптација на центарот за итна медицинска помош во Куманово	1.96	7.49	0.50	3.18	0.50	2.97	2.96	5.04
Изградба и опремување на Институтот за	0.50	0.76	0.50	3.18	0.50	2.97	1.20	2.04

имунибиологија и хумана генетика во Скопје									
Реконструкција и адаптација на клиничкиот центар во рамките на медицинскиот центар во Кичево	0.20	0.76	0.50	3.18	0.50	2.97	1.20	2.04	
Изградба за клиника за кардио-хирургија во рамките на клиничкиот центар во Скопје	2.00	7.64	2.00	12.73	4.80	28.49	8.80	14.98	
Реконструкција на Воената болница во Скопје	3.00	11.46	1.00	6.37	1.00	5.94	5.00	8.51	
ВКУПНО	26.19	100.00	15.71	100.00	16.85	100.00	58.74	100.00	

Област на активности Бр. 7: Подобрување на административните капацитети

Ефикасноста претставува важен елемент во современите трендови на развој на јавната администрација. Отсуството на квалификувана, мотивирана и посветена (лојална) јавна администрација ја спречува државата да ги спроведува своите (нови) надлежности во услови на пазарна економија. Реформите и реструктурирањето на јавната администрација даваат значителни резултати, доколку се посвети доволно внимание на развојот на човековите ресурси и подобрувањето на нивните способности и вештини, работните услови, можностите за развој на кариера и особено мотивацијата. Соодветната интеграција на тие елементи во целокупниот процес на реформа на јавната администрација резултира со квалитативно подобрување во продуктивноста и ефикасноста на јавната администрација.

Парадигмата за зајакнување на капацитетите на јавната администрација е составена од 5 сегменти: (i) воспоставување стандарди за управување со човековите ресурси во јавната администрација; (ii) воспоставување и спроведување одржлив систем на постојани обуки за државните службеници (на централно и на локално ниво); (iii) подобрување на етиката на јавните службеници и администрацијата; (iv) изградба на капацитети на службите за инспекција; и (v) унапредување на примената на информациската технологија во работењето на јавната администрација. Секој од наведените сегменти е составен од активности за изградба на институциите и инвестициски интервенции. Во продолжение, текстот се фокусира на инвестициската компонента.

- *воспоставување стандарди за управување со човековите ресурси во јавната администрација, како хоризонтална активност составена од две компоненти*; Двете инвестициски компоненти програмирани во рамките на овој сегмент на реформи се: (i) воведување стандарди за вработување во јавната администрација; и (ii) спроведување на политиките, што вклучува обуки обезбедени од страна на тела одговорни за спроведување, како и од институции кои вработуваат јавни службеници со цел да се обезбеди ефективно спроведување на планираната политика. Оттука, се очекува дека спроведувањето на инвестициската програма ќе обезбеди развој на клучните стандарди и на квалитетот на човековите ресурси во јавниот сектор.

- *воспоставување и спроведување одржлив систем за постојани обуки на државните службеници (на централно и локално ниво)*: Целта на предложената програма (активност) е воспоставување одржлив систем за постојана обука на државните службеници преку спроведување на Националниот систем за координација на обуките и професионален развој на државните службеници во Република Македонија. Програмата ги вклучува следните три активности: (i) воспоставување

центри за обуки на државните службеници, (ii) подготовка на програма за обука и професионален развој на државните службеници, проследено со анализа на потребните финансиски средства за нивно спроведување; (програмата ќе инкорпорира генерички обуки за развој на вештини во областите на стратегиско планирање, анализа на политики и нивно координирање, буџетирање, институции на ЕУ, управување со човекови ресурси, управување со јавна администрација, комуникациски вештини и тн. Спроведувањето на оваа програма ќе обезбеди одржлив развој на хоризонтални и вертикални системи на координација), и (iii) градење методологија за дефинирање на конкретни потреби за обуки за јавните институции.

- *подобрување на етиката на јавните службеници и администрацијата:* Тоа ги вклучува следните активности: (i) обезбедување ефикасно спроведување на Етички кодекс за државните службеници и воспоставување процедура за одредување дисциплинска одговорност, (ii) анализирање на постојните правила и процедури за етичко однесување на јавната администрација и идентификација на можните подобрувања, (iii) прифаќање Етички кодекс за министрите и другите јавни службеници, со цел промовирање на етичките стандарди на политичко ниво, (iv) развој на прирачници, брошури, летоци и друг промотивен материјал насочен кон спроведување етички стандарди во администрацијата, и (v) воспоставување врска меѓу етичкото однесување и стандардите и процедурите за борба против корупцијата, воведување принципи на кодекс на однесување за сите јавни службеници за известување на сомнежи за постоење корупција.

- *изградба на капацитет на инспекциските служби;* Целта на оваа инвестициска активност е да ги зајакне капацитетите на инспекторатите за мониторинг на спроведување на законодавството. Овие проектни активности вклучуваат: (i) воведување процедури кои ќе обезбедат координација меѓу инспекторатите, (ii) развој на модулари програми за обуки, и (iii) развој на механизми за планирање, известување и мониторинг со цел да се подобри процесот на градење политики во Владата.

- *унапредување на примената на информациска технологија (ИТ) во работењето на јавната администрација;* Целта на оваа инвестициска активност е да развие информатичко општество во согласност со Стратегијата за развој на информатичко општество и Акцискиот план кој ги дефинира насоките, мерките и активностите кои се неопходни за поддршка на развојот во оваа област. Сегментот на Е-влада во Стратегијата ги вклучува следните мерки: (i) донесување и спроведување закони и подзаконски акти поврзани со ИТ, (ii) донесување Национална политика за информациска и комуникациска безбедност и сертификат на безбедност на ИКТ системите за доверливи информации, (iii) стандардизација на документите и нивна унификација, (iv) спроведување на стандардните процедури, (v) создавање Агенција за ИТ Општество, (vi) осигурување интернет и е-мејл пристап за сите државни службеници, (vii) подобрување на услугите на порталот www.uslugi.gov.mk, и (viii) надградба на соработката и електронската размена на информации меѓу органите и телата на државната администрација.

Табела 4.15: Подобрување на административните капацитети - поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	износ	%	износ	%	износ	%	износ	%
Воспоставување стандарди за управување со човекови ресурси	0.50	8.25	0.50	11.60	0.50	5.57	1.50	7.76
Воспоставување и спроведување одржлив систем за постојана обука на јавни службеници (на центар. и лок. ниво)	2.00	33.00	2.00	46.40	2.00	22.30	6.00	31.02
Подобрување на етиката на јавните службеници и администрацијата	0.50	8.25	0.50	11.60	0.50	5.57	1.50	7.76
Изградба на капацитети на инспекциските служби	2.00	33.00		-	5.00	55.74	7.00	36.19
Развој на информатичко општество	0.70	11.55	0.90	20.88	0.70	7.80	2.30	11.89
Обука на постојниот персонал	0.06	0.99	0.07	1.62	0.06	0.67	0.19	0.98
Набавка на ИТ опрема, софтвер	0.30	4.95	0.34	7.89	0.21	2.34	0.85	4.40
Вкупно	6.06	100.00	4.31	100.00	8.97	100.00	19.34	100.00

Табела 4.15. го прикажува вкупниот износ на „инвестициски потреби“ кои надлежниот орган на Владата ги наведува како „инвестициски потреби“ за оваа област на активности. Вкупниот износ на овие потреби, сите имаат карактер на изградба на институционален капацитет, изнесува 16 милиони евра во текот на 3 годишниот период. Интересно е што единствен извор на нивно финансирање се очекува да биде ИПА.

4.2.4. Збирна квантификација на „инвестициските потреби“ за развојниот / инвестицискиот приоритет

Табелата 4.16. дава сумарен преглед на „инвестициските потреби“ за развој на човековите ресурси како дел на НРП, согласно податоците наведени од страна на надлежните министерства и другите владини тела. Како што е презентирано во табелата, „инвестициските потреби“ за овој приоритет на НРП се прогнозирани на ниво од 142 милиони евра во текот на тригодишниот период. Половина од вкупниот износ се очекува да биде искористен во првата година, додека во следните две години годишниот износ е понизок и изнесува по 42 милиони евра до крајот на периодот.

Табела: 4.16.: Резиме на „инвестициските потреби“ на развојниот/инвестицискиот приоритет за развој на човековите ресурси според област на активности (во милиони евра; % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
1.Подобрување на инфраструктурата и квалитетот на образованието	9.80	15.73	5.00	13.37	4.00	9.53	18.80	13.27
2. Образование кое поддржува можности за вработување	8.70	13.96	1.50	4.01	1.00	2.38	11.20	7.91
3. Зајакнување на инфраструктурата за пазарот на труд	3.35	5.38	1.90	5.08	3.00	7.15	8.25	5.82
4. Зајакнување на развојот на R&D	7.20	11.56	7.20	19.25	6.00	14.29	20.40	14.40
5. Поддржување на социјалната заштита	1.01	1.62	1.78	4.76	2.16	5.15	4.95	3.49
6. Надградување на системот и институциите за здравствена заштита	26.19	42.03	15.71	42.00	16.85	40.14	58.74	41.46
7. Зајакнување на административните капацитети	6.06	9.73	4.31	11.53	8.97	21.37	19.34	13.65
ВКУПНО	62.31	100.00	37.40	100.00	41.98	100.00	141.68	100.00

Во рамките на структурата на „инвестициските потреби“отскокнува една област на активности, здравствената заштита,. Само таа зема речиси ½ од вкупниот износ. Тоа, барем делумно, може да се објасни со фактот дека здравствениот сектор претставува дел од 7-те области на активности во рамките на овој приоритет на НРП кој има голема компонента на инвестиции во физички средства и опрема. Во сите други области на активности инвестициите од типот на изградба на институциите или доминираат, или барем имаат многу голем удел и, по самиот свој карактер, бараат помалку финансии. Фактот дека во многу области на активности е предвидено голем дел од средствата да се троши на стратегии и програми, може да посочи на тоа дека проектите/програмите во тие области на активности кои ќе бидат подготвени за поднесување до потенцијалните финансиери сеуште не се изготвени. Недостигот на јасна стратегија, придружен со неадекватниот капацитет за генерирање проекти, веројатно значително придонесува за тоа во одредени области на активности за развој на човековите ресурси „инвестициските потреби“ да бидат пониски од потребното. Недостигот од добро подготвени проекти создава можност за поголемо финансирање во другите развојни/инвестициски приоритети на НРП, особено во приоритетот за економска инфраструктура, иако недостигот од човекови ресурси на долг рок, претставува позначајна пречка за одржлив развој на државата отколку други делови на економската инфраструктура.

Што се однесува, пак, до предвидените извори на средства за финансирање, повторно најголем удел, близу ½ од вкупниот износ, отпаѓа на категоријата „неидентификувани извори на финансии“ (види Табела 4.17). Тоа значи дека некои од ресорните министерства кои имаат приложено податоци за „инвестициските потреби“, или незнаат како проектите ќе се финансираат, или пак ги немаат доставено тие информации. Меѓу идентификуваните извори на финансиски средства, пак, практично има еден – грантови. Тоа значи дека ресорните министерства не ги гледаат другите

јавни финансиски средства, буџетите или заемите како можни извори на финансиски средства. Тоа, барем делумно, е резултат на фактот што „инвестициските потреби“ се составени од проекти за институционална надградба.

Табела : 4.17.: Резиме на предвидените извори на финансии за финансирање на „инвестициските потреби“ во рамките на приоритетот на НРП за развој на човековите ресурси (во милиони евра, во % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Јавни извори								
Централен буџет	2,05	3.29	2,14	5.72	1,80	4.29	5,99	4.23
Сопствени средства	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Локални буџети	0,00	0,00	0,00	0,00	0,10	0,24	0,10	0,07
ИПА	9,00	14.44	8,27	22.12	12,65	30.13	29,92	21.12
Други грантови	19,06	30.59	6,57	17.56	4,01	9.55	29,63	20.92
заеми	4,96	7.96	2,08	5.56	1,60	3.81	8,64	6.10
Приватни извори								
Концесии	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Други приватни	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
неидентификувани извори на финансии	27.24	43.72	18.34	49.04	21.82	51.98	67.40	47.57
ВКУПНО	62.31	100,00	37.40	100,00	41.98	100,00	141.68	100,00

4.3. Економска инфраструктура

Развојниот/инвестицискиот приоритет за економска инфраструктура, како што е дискутиран во рамките на овој документ, се состои од следните пет големи сегменти: (i) транспортна инфраструктура, (ii) енергетска инфраструктура, (iii) инфраструктура во животна средина, (iv) аграрна инфраструктура, и (v) телекомуникации и информатичко општество.

Во 1995 година, Владата на Република Македонија преку Министерството за финансии почна да подготвува издание за јавни инфраструктурни инвестициски проекти наречено Програма за јавни инвестиции (ПИП). ПИП вклучува проекти/програми за кои Владата има направено проценка дека тие може да придонесат за развојот на земјата. Во ПИП, кој покрива тригодишен период и се ажурира на годишно ниво, се вклучени проекти во сите сектори на економската инфраструктура, како што се енергијата, транспортот, водоснабдувањето, наводнувањето, животната средина, како и сегментите на социјална инфраструктура.

Со цел да влезе во ПИП, проектот/програмата мора да исполни одредени критериуми. Пред сè, ресорното министерство треба јасно да потврди дека проектот ќе има голем придонес кон постигнувањето на развојот на секторот. Второ, подготовката на проектната документација треба да биде завршена или барем да е во напредна фаза на подготовка. Кога се осмислува ажурирана верзија на ПИП, се вклучени само оние проекти/програми за кои се предвидени реални извори на финансирање, како на пример Централниот буџет, сопствени средства, заеми и грантови. Овие извори на финансии се во согласност со макроекономските и фискалните проекции на властите. Како прилог,

ППП вклучува и листа на проекти/програми кои се сметаат за важни од страна на ресорните министерства, но за кои не е подготвена документацијата и не е затворена финансиската структура. Фактичкото спроведување на овие проекти/програми не се очекува да биде спроведено преку јавни извори, туку главно преку концесии и СДИ.

4.3.1. Резиме на постојната состојба и SWOT анализа

Ефикасна и доверлива економска инфраструктура како и јавни комуналии ориентирани кон корисникот се важна компонента на пазарна економија која добро функционира, бидејќи тие имаат сеопфатно влијание на целата економија. Телекомуникациите и енергијата, на пример, се користат во производството на практично секој сектор од економијата. Од друга страна пак, транспортот е неопходен за дистрибуција на добрата во земјата и со партнерите во странство, додека инфраструктурата во животната средина значително придонесува кон одржлив економски развој. Затоа, квалитетот и квантитетот на услугите на економската инфраструктура се важна детерминанта на целокупната меѓународна конкурентност на земјата.

Со неколку исклучоци, а слично како и во другите земји во транзиција, економската инфраструктура во Република Македонија и нејзините инфраструктурни политики не се во согласност со развојните потреби на економијата. Заради тоа, таа претставува пречка за брзиот целокупен развој на земјата, дури и покрај тоа што ситуацијата во овој сегмент на економијата веројатно е помалку загрижувачка отколку онаа во сегментот на човековиот капитал.

Како што е претставено во Поглавје 2, економската инфраструктура се состои од четири големи сегменти: сектор на транспорт, енергија, телекомуникации и заштита на животната средина. Како што е претставено во SWOT анализата, во најголемиот дел од овие сегменти и нивните подсегменти, земјата котира неповолно доколку ја споредиме со земјите-членки на ЕУ, а многу подобро доколку се спореди со другите земји од регионот. Заради проблемите во мерењето и разликите во споредливоста, овие споредби можат да наведат на погрешно размислување. Посоодветно е да се мерат постојните капацитети на инфраструктурата наспроти потребите. Планирањето на потребната инфраструктурна не треба да ги земе предвид само постојните притисоци, туку треба да понуди и одговори на идните демографски, економски и други предизвици кои ќе имаат влијание врз побарувачката на инфраструктура и нејзините услуги.

Табела 4.18.: SWOT за приоритетот на НПП за економска инфраструктура

Силни страни	Слабости
<p>Економска инфраструктура во општа смисла</p> <ul style="list-style-type: none"> • Географска позиција кадешто се сретнуваат два паневропски коридори. • Близина до Јадранското и Средоземното море • Статус Земја-кандидат за прием во ЕУ со целосна квалификуваност за сите компоненти на ИПА фондовите 	<p>Економска инфраструктура во општа смисла</p> <ul style="list-style-type: none"> • Слаб економски раст во текот на последните години • Неадекватни инвестиции • Ранливост заради тоа што Македонија е мала земја без излез на море <p>Транспортна инфраструктура / услуги</p> <ul style="list-style-type: none"> • Врските со соседните земји не се целосно

Транспортна инфраструктура / услуги

- Релативно широко распространета и добро развиена патна инфраструктурна мрежа
- Делумно завршени автопати на двата пан-европски коридора
- Разумно добра воздушна инфраструктура и работење на Управата на цивилното воздухопловство
- Добар процес на подготовка на проекти подготвени за спроведување

Енергетска инфраструктура / услуги

- Институционалната реорганизација на секторот е речиси завршена
- Добар процес на подготовка на проекти подготвени за спроведување
- Вклучување приватни инвеститори кои се предвидени во неколку сегменти
- Потенцијал за зголемување на енергетската ефикасност

инфраструктура во животната средина / услуги

- Релативно висока стапка на поврзаност на водоснабдувањето и собирањето на отпадните води во урбаните области
- Донесено е законодавство за животната средина усогласено со она на ЕУ
- Подготвен е Инвентар на индустриски жаришта
- Подготвени се прелиминарни теренски истражувања за ризиците по животната средина

Аграрна инфраструктура

- Економски одржливи водни ресурси

Телекомуникации и информатичко општество

- Релативно високо ниво на основни телекомуникациски услуги
- Речиси целосно дигитализирана мрежа
- Релативно ефикасни оператори
- Либерализацијата на пазарот на телекомуникации е добро напредната

воспоставени преку патишта и железница

- Ограничена мрежа на железничка инфраструктура

- Заради приоритетите во изградбата на патишта од висока категорија, инвестициите во патиштата од ниска категорија беа одложени

- Земјишниот транспорт е силно концентриран на патиштата.

- Застарена патна и железничка инфраструктура и мобилна опрема

- Реорганизацијата на Македонските железници сеуште не е завршена

- Премалку инвестиции во нова инфраструктура, особено во железниците

- Практично монополистичка позиција на обезбедувачот на услуги на нафта и гас

Енергетска инфраструктура / услуги

- Неадекватни врски со електрична енергија со соседните земји

- Силна зависност од увоз на енергијата

- Висок енергетски интензитет

- Премали инвестиции и во производството и во трансмисијата на енергија

- Висока зависност од необновливи извори

- Неадекватна употреба на постојниот гасовод заради лошо развиена домашна мрежа

- Цените за енергија не ги рефлектираат надворешните трошоци

- Ниска свесност за ефикасна употреба на енергијата и искористувањето на обновливата енергија

инфраструктура во животната средина / услуги

- Несоодветен квалитет на услуги како и недостиг на податоци за квалитетот на постојната инфраструктура

- Обезбедувачите на услугите се во лоша финансиска состојба

- Многу малку инвестиции во нова инфраструктура, како и во одржувањето на постојната

- Постојните депонии не се во согласност со барањата на ЕУ

- Опаѓање на квалитетот на површинските и подземни води

- Комерцијализацијата на секторот само што започнува

- Распределбата на одговорностите меѓу министерствата не е разјаснета

- Недостиг од правни инструменти за одговорност за животна средина

	<ul style="list-style-type: none"> • Непостоење на готови проекти во сите области, со исклучок на водоснабдувањето • Ниска свест кај јавноста и засегнатите страни <p>Аграрна инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ниско ниво на наводнување на земјоделските области • Застарена инфраструктура и опрема • Неадекватно одржување • Недостиг од средства, некои системи на наводнување од овие причини беа напуштени <p>Телекомуникации и информатичко општество</p> <ul style="list-style-type: none"> • Стапката на пенетрација е под нивото на сличните земји од Европа • Набавката на телекомуникациски услуги е силно концентрирана во урбаните области
Можности	Закани
<p>Економска инфраструктура во општа смисла</p> <ul style="list-style-type: none"> • Очекуваната динамика на зајакнат економски раст и создавање работни места • Интензивираан процес за прием во ЕУ • Растечки износ на фондови од ЕУ достапни во рамките на ИПА • Расположлива техничка помош за подготовка на проекти <p>Транспортна инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> • Достапност на фондовите на ИПА • Поволна позиција на земјата во смисла на транспорт за цели на логистички центри • Врвен приоритет на секторот, особено за сегментот патишта, за јавно поддржани инвестиции • Воведување конкуренција во што е можно повеќе сегменти на секторот • Интерес на приватниот сектор за инвестиции во некои сегменти од секторот <p>Енергетска инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> • Добри можности за зголемена улога како земја за транзит на енергија • Силен потенцијал на секторот на хидро енергија • Целосна употреба на постојниот гасовод • Интерес на приватниот сектор во проекти за производство на енергија и гас <p>инфраструктура во животната средина</p> <ul style="list-style-type: none"> • Понатамошно приближување на законодавството <p>Аграрна инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> • Препознавање на потенцијалот што земјата го има во земјоделскиот сектор • Целосно искористување на постојните 	<p>Економска инфраструктура во општа смисла</p> <ul style="list-style-type: none"> • Земјата да не биде подготвена за апсорпција на фондовите на ЕУ • Грантовите од билатерални донатори се во опаѓање <p>Транспортна инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> • Неуспех да се изградат автопатните крстосници на време ќе ја изложи земјата на ризик да биде елиминирана од меѓународните транспортни текови • Неуспехот да се изгради железничката инфраструктура ќе го зголеми негативниот ефект на сообраќајот врз животната средина • Неуспехот да се надгради сообраќајната инфраструктура ќе резултира со детериорација на безбедносните услови <p>Енергетска инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> • Прекумерно искористување на ограничените енергетски ресурси • Прекумерна зависност од енергија од еден извор • Чувствителност на системот на електрична енергија <p>инфраструктура во животната средина</p> <ul style="list-style-type: none"> • Огромни инвестиции потребни за да се исполни законодавството за животната средина на ЕУ • Индустриски жаришта со потенцијално високи ризици по животната средина • Ниска грижа за прашањата за животната средина од страна на националните засегнати лица • Подобрениот животен стандард донесува поголеми количества отпад

<p>системи за наводнување</p> <p>Телекомуникации и информатичко општество</p> <ul style="list-style-type: none"> • Земјата може да стане важна телекомуникациско-интегрирачка спојка за соседните земји (пан-коридор 8) • Добрата инфраструктура обезбедува добра основа за побрз развој на информатичко општество • Побрзиот развој на информатичкото општество може да придонесе за порамномерен регионален развој 	<ul style="list-style-type: none"> • Детериоризација на водните ресурси, реките и езерата • Недоволно учество на јавноста во развојот на политиката и во донесувањето одлуки за животната средина <p>Аграрна инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> • Понатамошна детериоризација на системите за наводнување • Големи инвестициски потреби <p>Телекомуникации и информатичко општество</p> <ul style="list-style-type: none"> • Телекомуникациските услуги заостануваат зад потребите на земјата • Неуспех да се изгради надградба на инфраструктурата ја изложува земјата на ризик од тоа да биде одмината од меѓународните телекомуникациски канали
--	---

4.3.2. Цели

Стратегиската цел на овој развоен/инвестициски приоритет на НРП е да ги подобри сите сегменти на економската инфраструктура на Република Македонија и да ги доведе поблиску до стандардите кои се применуваат во Европската унија. Обезбедувањето доверливи и исплатливи услуги кои ќе водат сметка за сигурноста на набавката, безбедноста за населението, рационалната употреба на енергијата и заштита на животната средина ќе придонесат во зголемувањето на продуктивноста и, заради тоа, ќе ја зголемат меѓународната конкурентност на земјата.

Оваа стратегиска цел на приоритетот на економската инфраструктура како целина има различни примени во секој од нејзините пет сегменти.

- *транспортна инфраструктура*; Клучна цел на секторот е да ја промовира нејзината конкурентност на меѓународниот пазар и да обезбеди хармоничен развој на земјата како целина. Транспортниот сектор треба да му обезбеди на бизнис секторот доверлив и исплатлив влез на пазарите на инпути и аутпути, а на граѓаните добри транспортни услуги за пристап до работа, обуки и други активности. Врз основа на оваа севкупна цел на секторот на транспорт, специфичните цели на поединечните сегменти на оваа инфраструктура се следните:

- *патен транспорт*: Да ја зајакне меѓународната конкурентност на патниот транспорт преку (i) изградба и/или модернизација на патиштата на пан-европските коридори, како и на патиштата со цел да осигура подобра комуникација помеѓу регионалните центри, (ii) преку зајакнување на безбедноста на патниот сообраќај и преку ограничување на штетните ефекти на патниот сообраќај врз животната средина.

- *железници*: Да ја зајакне меѓународната конкурентна позиција на земјата преку (i) изградба на преостанатите делови на мрежата на пан-европскиот коридор, преку модернизирање на железничката опрема, и (ii) преку забрзување на реорганизацијата на Македонски железници.

○ *воздушен сообраќај*: Да ја интегрира Република Македонија во единствен воздушен транспортен пазар и ефикасно да ги регулира обезбедувачите на услуги на воздушен сообраќај.

• *енергетска инфраструктура*; Клучна цел е да се развие ефикасен, исплатлив енергетски сектор кој ќе води сметка за сигурноста на набавката, флексибилноста, безбедноста на населението и заштитата на животната средина. На пооперативно ниво, целите вклучуваат: (i) да го зголеми одржливиот капацитет за генерирање хидроелектрична енергија, (ii) да продолжи со гасификација, (iii) да ја подобри енергетската меѓуповрзаност и трансмисијската инфраструктура, како и дистрибутивните мрежи, и (iv) да ја подобри инвестициската клима за обновливи извори на енергија.

• *инфраструктура во животната средина*; Клучна цел е да се создадат услови поволни за обезбедување одржлив развој во однос на животната средина, кој во исто време е конзистентен со барањата на ЕУ во оваа област. Специфичните приоритети вклучуваат: (i) да обезбеди соодветни количества вода за пиење и собирање, третман и испуштање на отпадните води (преку спроведување бројни избрани приоритетни проекти и преку развој на физибилити студии), (ii) да обезбеди услови за управување и отстранување на цвидовиот отпад преку инвестирање во нови проекти (повторно, преку инвестиции во проекти од врвен приоритет и преку развој на документација за другите), (iii) да ја поддржи рехабилитацијата на индустриските жаришта кои генерираат штети за животната средина, и (iv) да го донесе нацрт Законот за води и да ги развие подзаконски акти.

• *наводнување и управување со водите*; Стратегиските цели на наводнувањето и управувањето со водите е да се осигура дека има доволно количество вода со добар квалитет во согласност со одржливото користење на водите и да обезбеди одржливо управување и искористување на водните ресурси. Понатамошни цели се да обезбеди ефикасен систем за рационална употреба на сите видови води – езера, реки, подземни води, атмосферски води; намалување на загубата на не-употребата на води како природни ресурси; да обезбеди заштита и зачувување на водите; да управува со ситуација на недостиг од вода за пиење; наводнување на земјоделските области и реорганизација на системите за превентивно управување со суши и борба против сушите; заштита од штетните влијанија на водите и заштита и зачувување на водите.

• *телекомуникации и информатичко општество*; Главната цел е да обезбеди исплатлива телекомуникациска инфраструктура со висок квалитет и да воспостави услови кои се потребни за ефикасно спроведување на употребата на ИКТ од страна на сите субјекти во Република Македонија. Во оваа рамка, во двете области има и неколку посебни цели:

○ *телекомуникации*; Тие вклучуваат: (i) воведување нови технологии во инфраструктурата, и (ii) обезбедување универзални телекомуникациски услуги широм земјата.

○ *ИКТ инфраструктура*; Вклучува: (i) воведување правна и институционална рамка поволна за развој на информатичко општество, (ii) инвестиции во изградба и/или модернизација на физичката и помошна ИКТ инфраструктура, како што се протоколите, стандардите и т.н., и (iii)

постојан развој на персоналот за ИКТ кој ја управува и администрира оваа инфраструктура.

4.3.3. Области на активности

Примената на целите кои беа специфицирани погоре во текстот ќе биде спроведена преку специфични мерки на политиките и инвестиции во следните 10 области на активности:

- Области на активности 1 – 3: транспортна инфраструктура
 - *Област на активности Бр. 1: Патишта*
 - *Област на активности Бр. 2: Железници*
 - *Област на активности Бр. 3: Воздушен транспорт*
- Области на активности 4 и 5: Енергетска инфраструктура
 - *Област на активности Бр. 4: Генерирање енергија*
 - *Област на активности Бр. 5 Трансмисија на енергија*
- Области на активности 6 и 7: Инфраструктура во животната средина
 - *Област на активности Бр. 6: Водоснабдување и третман на отпадни води*
 - *Област на активности Бр. 7: Управување со цврст отпад, вклучително и рехабилитација на индустриските жаришта*
- Област на активности 8: Аграрна инфраструктура
 - *Област на активности Бр. 8: Наводнување и управување со водите*
- Област на активности 9 и 10: Телекомуникации и информатичко општество
 - *Област на активности Бр. 9: Телекомуникации*
 - *Област на активности Бр. 10: Информатичко општество*

мерки на политики; Комерцијалниот пристап кон развојот на економската инфраструктура претставува заеднички именител за мерките на политиките кои треба да бидат дизајнирани и ставени во функција во сите 10 области на активности. Овој пристап во основа го вклучува следното:

- *финансиска одржливост на обезбедувачите на услуги;* Еден од основните елементи на трансформацијата на давателите на услуги од економската инфраструктура ориентирана кон пазарот е воведувањето производство кое е чувствително на трошоците и кое е ориентирано кон побарувачката, како и повнимателно формирање на цени за услугите. Реформата на цените и ефикасното прибирање на тарифите се клучни и во балансирањето на набавката и побарувачката за инфраструктурни услуги и во постигнувањето на финансиска одржливост и отчетност на давателите на инфраструктурни услуги. Друг важен услов за подобрување на финансиската одржливост на обезбедувачите на инфраструктурни услуги е оперативна независност на претпријатијата. Процесот, нормално е придружен и со постојано и помалку драстично реструктуирање на давателите на услуги.
- *зголемен обем за конкуренција;* Реструктуирањето на поединечните претпријатија нема да биде успешно доколку не е придружено со зголемен обем на конкуренција. Екстремно важна политика за исплатливо обезбедување инфраструктурни услуги е воведување на конкуренцијата секаде каде што тоа е

можно. Овој влез на приватниот сектор во економската инфраструктура ќе земе различни облици зависно специфичните карактеристики на поединечните модуси на инфраструктура. Првиот, *конкуренција во рамките на пазарот*, се однесува на конкуренцијата каде што фирмите се натпреваруваат за обезбедување иста услуга, додека втората, *натпревар за пазарите*, се однесува на конкуренција каде што фирмите се натпреваруваат за правото да обезбедуваат услуги за одреден временски период преку концесии или договор за закуп.

- *регулација*; За да се надгледува конкуренцијата, во речиси сите инфраструктурни сектори потребни се независни институции, кои сепак треба да даваат отчет за својата работа. Природата на неопходната регулација, главно, зависи од природата на преовладувачката и потенцијална конкуренција. Во случај на конкуренција на пазарот, регулацијата треба да биде помалку засегната со контрола на цените, а повеќе со прашањата сврзани за безбедноста, стандарди за заштита на животната средина и технички стандарди. Доколку условите за доделување дозволи за операторите се доволно јасни и недискриминаторски, и се додека се извршува соодветен режим на безбедност, тогаш регулацијата на овие услуги може да им биде препуштена на агенциите за конкуренција. Кога постои конкуренција на пазарот, апсолутно неопходен е одреден степен на регулатива со цел да се врши мониторинг на усогласеноста со договорите за концесија потпишани помеѓу јавните власти и приватните концесионери.

- *вклученост на приватниот сектор*; Тесно поврзани прашања со прашањата на конкуренцијата во секторите на инфраструктура се оние поврзани за приватизацијата на средствата во овој сектор, како и со вклученоста на приватниот сектор во финансирањето, изградбата и работењето на проектите за економска инфраструктура.

инвестиции; Примената на комерцијалниот пристап кон развојот на економската инфраструктура ќе биде успешна доколку е придружена со значителни јавни и приватно поддржани инвестиции. Во некои сегменти на економската инфраструктура, како на пример телекомуникациите, аеродромите и некои други делови на транспортниот сектор, електричната енергија и производството на гас, како и некои други сегменти на секторот на заштита на животната средина, јавниот сектор може да биде способен да создаде средина повољна за стимулирање на инвестиции на приватниот сектор, преку СДИ или преку концесии. Меѓутоа, постојат исто така, сегменти од економската инфраструктура, како што се железниците, најголемиот дел од патиштата и инфраструктурата за заштита на животната средина, кои ги сочинуваат јавните добра и не може да генерираат интерес на приватниот сектор. Овие сегменти на инвестициите треба, секако, да бидат финансирани од јавни извори.

Области на активност 1 – 3: Транспортна инфраструктура

Област на активности Бр. 1: Патишта

Мерките кои се потребни да се разрешат тесните грла на патната инфраструктура вклучуваат и мерки и инвестиции во инфраструктурата. Меѓу мерките и политиките најважни се оние кои се поврзани со управување на побарувачката од патен превоз, вклучувајќи оданочување и мерки за формирање цени, како и мерки поврзани за

организацијата на обезбедувачите на услугите. Во рамките на овој контекст, од голема важност е да се воведат конкуренција во сите сегменти каде што обезбедувањето на инфраструктурните услуги е сеуште монополизирано. Очигледен пример е одржувањето на патиштата. Додека студијата е во процес на подготовка, властите би сакале да ги истражат алтернативите за воведување конкуренција и во овој сегмент на обезбедување услуги.

Табела 4.19.: Патишта – поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

		2007		2008		2009		Вкупно	
		износ	%	износ	%	износ	%	износ	%
	Тековни проекти								
Делов и од	М-4 Скопје обиколница	29.02	46.04	18.24	15.22	1.03	0.65	48.29	13.85
	Подготовка на главните проекти за Коридор 8	1.92	2.69	1.92	1.60		0.00	3.84	1.10
Други национални регионални патишта	Конструкција на регионалниот пат Куклиш-Банско и Мокрино-Смолари			0.35	0.29	0.73	0.46	1.08	0.31
	Конструкција на националниот пат Радовиш-Струмица	2.07	2.90	2.86	2.39	3.01	1.91	7.93	2.28
	Одржување на националните и регионалните патишта во РМ	21.00	29.41	21.00	17.52	21.00	13.34	63.00	18.07
	К-1-П-109 Мајдан- Граница со Р. Грција			0.30	0.25	0.45	0.29	0.75	0.22
	Репарација на системот на патишта	11.79	16.51	10.44	8.71	10.44	6.63	32.66	9.37
	Приоритетни проекти								
Делови од Коридор 8	Изградба на делница Деве Баир-Крива Паланка			8.28	6.91	10.00	6.35	18.28	5.24
	Изградба на делница Гостивар- Горна Гоновица			6.00	5.01	8.00	5.08	14.00	4.02
	Изградба на делница Горна Гоновица-Букојчани			6.20	5.17	8.00	5.08	14.20	4.07
Делови од коридор 10	Изградба на нов транспортен пат и поправка на Куманово-Табановце	3.80	5.32	3.80	3.17	3.80	2.41	11.40	3.27
	Изградба на нов коловоз и поправка на Демир Капија-Удово-Смоквица		0.00	21.52	17.96	36.51	23.19	58.03	16.64
Други национални регионални патишта	Изградба на автопат Велес-Прилеп		0.00		0.00	14.82	9.41	14.82	4.25
	Реконструкција на делницата Битола-Мецитлија		0.00		0.00	3.29	2.09	3.29	0.94
	Реконструкција и обнова на делницата Скопје-Блаце	0.11	0.16	1.55	1.30	4.17	2.65	5.84	1.67
	Реконструкција на делницата Градско-Прилеп	0.82	1.115	0.82	0.69	0.82	0.52	2.47	0.71
	Реконструкција на Жировница-Бошков Мост	0.44	0.62	0.46	0.38	0.44	0.28	1.34	0.39
	Доградба на делницата Битола-Ресен-Охрид-Подмоље		0.00		0.00		0.00		0.00
	Обиколница Ресен		0.00	0.90	0.75	1.73	1.10	2.63	0.75
	Конструкција на автопатот Отовица-Штип-Делчево (Р. Бугарија)	0.43	0.60	15.17	12.66	29.22	18.56	44.81	12.85
	ВКУПНО	71.40	100.00	119.83	100.00	157.45	100.00	348.67	100.00

Листата на „инвестициски потреби“ за проектите за патна инфраструктура за годините 2007–2009 е претставена во Табела 4.19. Инвестициите за овој инфраструктурен сегмент се прогнозираны да бидат повеќе од двојни за тригодишниот период, од 71 милиони евра во 2007 година до 157 милиони евра во 2009 година. Со вкупен износ од 349 милиони евра во целиот тој период, патната инфраструктура е област на активности во која има далеку најголема „инвестициска потреба“, не само меѓу областите на активности за економската инфраструктура, туку споредено и со другите области на активности од сите четири развојни/инвестициски приоритети на НРП. Таа зазема 70% од сите потреби на транспортната инфраструктура, 29% од потребите за економска инфраструктура и 20% од сите инвестициски потреби на НРП.

Како што е јасно видливо од Табелата, врвниот инвестициски приоритет на патната инфраструктура е завршување на коридорите 10 и 8. Во моментот, Обиколницата околу Скопје е во изведба – проект вреден 120 милиони евра, финансиран од страна на ЕИБ и ЕБОР, додека изградбата на делницата од коридорот 10 „Смоквица – Гевгелија“, финансирана од страна на ЕБОР, само што заврши. Што се однесува до новите инвестиции во двата коридора, се очекува да започне изградбата на неколку секции. На коридорот 10, изградбата треба да започне на секциите (i) Демир Капија – Смоквица, (ii) Куманово - Табановце, и (iii) Битола – Меџитлија, додека на коридорот 8 активностите на изградба треба да започнат на сите оние секции кадешто изградбата досега не започнала.

Покрај изградбата на пан-европските мрежи, одржувањето на патиштата и мостовите, рехабилитацијата и надградбата се најголемите инвестициски теми во оваа област кои ја изразуваат „инвестициската потреба“ во 2007-2009 година.

Област на активности Бр. 2: Железници

Во проценувањето на потенцијалите за развој на железницата во Република Македонија во иднина, не треба да се занемаруваат нејзините предности над патната инфраструктура. Прво, железниците претставуваат значително помал товар на животната средина. Земјиштето искористено за конструкција на железници е значително помало од она потребно за изградба на автопати. Железничкиот транспорт, исто така, е значително помал загадувач на воздухот и изискува помалку енергија по единица на изведени услуги. Второ, безбедноста на железниците е многу подобра отколку во секторот на патна инфраструктура. Овие предности заедно со аргументите за исплатливоста упатуваат кон интензивирање развој на железницата во земјата.

Со цел да се трансформираат овие предности во реалноста, потребно е значително реструктурирање на секторот, особено на јавното претпријатие Македонски железници. Согласно со неодамна донесеното законодавство, компанијата треба да биде разделена на две независни компании од кои секоја ќе биде одговорна за различни функции. Едната од нив ќе остане во државна сопственост и ќе биде одговорна за инфраструктурата, додека другата ќе биде одговорна за транспорт на товар и патници и ќе треба да вклучува учество на приватниот сектор, преку концесии и/или преку приватизација на одредени активности. Интегрален дел на планот за целокупна трансформација на Македонски железници ќе биде значителното намалување на бројот на вработени, како и некои други мерки за скратување на трошоците, вклучително ангажирање надворешни изведувачи на одредени несусштински деловни активности.

Политичките реформи насочени кон комерцијализација на секторот ќе треба да бидат проследени со значителни јавни инвестиции доколку се очекува железниците да почнат да играат позначајна улога во македонскиот транспортен сектор. Целокупните „инвестициски потреби“ на оваа област на активност на НРП, од страна на ресорното министерство, се проектираат на износ од 49 милиони евра за целиот тригодишен период.

Од овој вкупен износ, голем дел од средствата, преку 40 милиони евра се планирани за реконструкција/модернизација на инфраструктурата на постојните шини. „Инвестициските потреби“ за оваа цел се прогнозирани на околу 13 милиони евра. И покрај тоа што овој износ на проектирани инвестиции е доста низок сам за себе,

фактичкото спроведување на инвестициите во оваа област дополнително е под знак прашање заради фактот дека проектната документација за четири проекти, вклучително и оној за рехабилитација на Табановце-Грчка граница како најголем, не се подготвени за спроведување.

Еден друг сегмент на „инвестициските потреби“ се инвестициите во подвижната железничка опрема, како на пример локомотивите и вагоните, која вреди преку 8 милиони евра за тригодишниот период. Голем дел од овој вкупен износ, преку 80%, се очекува да биде спроведен веќе во текот на 2007 година како дел од заемот на Светската банка.

Табела 4.20.: Железници – поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	износ	%	износ	%	износ	%	износ	%
Проекти со затворена финансиска конструкција								
Модернизација на шини	0.29	1.64	2.61	5.83		-	2.90	2.98
Опрема за шини	0.90	5.08		-		-	0.90	0.93
Дизел скретници	0.26	1.47	2.34	5.23		-	2.60	2.67
Реконструкција на рамни вагони за товар	0.06	0.34	0.54	1.21		-	0.60	0.62
ЦТЦ на линијата Табановце-Гевгелија	0.23	1.30	0.62	1.39		-	0.85	0.87
Инфо систем за инфраструктура	0.06	0.34		-	0.54	1.55	0.60	0.62
Блокирања на нивоата на премин на линијата Скопје-Гостивар	0.19	1.07	0.30	0.67	0.30	0.86	0.79	0.81
Заштита на ел. локомотиви	0.18	1.02	1.62	3.62	0.00	-	1.80	1.85
Заштита на ЕМ возови	0.13	0.73	1.17	2.62		-	1.30	1.34
Рамни товарни вагони	0.16	0.90	1.44	3.22		-	1.60	1.65
Реконструкција на линијата Градско-Сивец	0.27	1.52	0.27	0.60	0.27	0.78	0.81	0.83
Проекти со некомплетна финансиска конструкција								
АЛБ на линијата Клисуре-Гевгелија	0.40	2.26	0.40	0.89		-	0.80	0.82
Радио систем на линија Скопје-Гостивар		-		-		-	0.00	-
Опрема за автоматско запирање на шини и влечи	0.00	-	0.27	0.60		-	0.27	0.28
Коридор 8 дел 2 Кичево - граница со Р Албанија	1.50	8.47	15.00	33.53	20.00	57.49	36.50	37.53
Реконструкција на ДМ возови	0.32	1.81	0.33	0.74		-	0.65	0.67
Оптички кабел на линијата Табановце-Гевгелија и Скопје-Гостивар	0.85	4.80	1.40	3.13	1.41	4.05	3.66	3.76
Блокирања на нивоа на премин на други линии	0.10	0.56	0.32	0.72		-	0.42	0.43
ССТЦ опрема за станицата во Горче Петров	0.00	-	0.00	-	0.00	-	0.00	-
Реконструкција на СС, ТЦ опрема Табановце-Гевгелија линијата	0.00	-	0.40	0.89	0.40	1.15	0.80	0.82
Рехабилитација на линијата Табановце-Р. Грција граница	1.70	9.59	5.55	12.41	1.71	4.92	8.96	9.21
Рехабилитација на линијата Битола-Р. Грција граница	0.00	-	0.00	-	0.00	-	0.00	-
Коридор 8 дел 1 Куманово-граница Р. Бугарија	10.00	56.43	10.00	22.35	10.00	28.74	30.00	30.85
Друго	0.12	0.68	0.16	0.36	0.16	0.46	0.44	0.45
Вкупно	17.72	100.0	44.74	100.00	34.79	100.0	97.25	100.0
		0				0		0

Област на активности Бр.3: Воздушен транспорт

Донесувањето на новото законодавство за воздушен сообраќај кое е компатибилно со она на ЕУ и негово целосно спроведување придружено со целосна реформа на Управата за цивилно воздухопловство, претставува камен темелник на реформите во областа на цивилниот воздушен сообраќај. Во рамките на овие реформи, Управата на цивилното воздухопловство ќе биде трансформирана во акционерско друштво за воздушен сообраќај во сопственост на државата. Понатаму, ќе се воспостави претпријатие за обезбедување услуги во областа на воздушниот сообраќај и тоа ќе работи во согласност со ИЦАО и ЕУРОКОНТРОЛ стандардите.

Што се однесува до „инвестициските потреби“ на овој сектор, како што е прикажано на Табела 4.21., тие се прогнозирани на 54 милиони евра за тригодишниот период. Од овој износ, најголемиот дел од 45 милиони евра или речиси 84% од вкупниот износ, треба да отпаднат за реконструкција и модернизација на аеродромите во Скопје и Охрид. Согласно планот, постојната област на Терминалот во Скопје треба да се прошири од сегашните 5.000 м² до преку 11.500 м², бројот на места за чек-ин треба да се дуплира, треба да се инсталира нова опрема за сортирање на багажот, постојните простории за пристигање и заминување треба да се реконструираат, постојните зони за царинска и пасошка контрола да се прошират и постојните капацитети за паркинг да се зголемат. На сличен начин на кој се спроведува финансирањето на аеродромите во другите земји, така и овде властите очекуваат овој проект да биде финансиран преку концесија доделена на инвеститор од приватниот сектор.

Еден друг сегмент на „инвестициските потреби“ на воздушниот сообраќај е оној што е поврзан со замената и модернизацијата на опремата за воздушна контрола. Поконкретно, инвестициите ќе бидат насочени кон подобрување на квалитетот на услугите на воздушен транспорт, надградување на стандардите за безбедност и сигурност и кон разрешување на проблемите сврзани со заштитата на животната средина, како и кон исполнување на барањата што произлегуваат од Спогодбата за Единствена регулација на небото и заедничка европска област на авијација. Вкупниот износ на „инвестициски потреби“ во оваа област е прогнозиран на околу 8 милиони евра, или помеѓу 2 до 3 милиони евра годишно. Финансирањето треба да биде обезбедено преку сопствени извори на реформираното акционерско друштво за контрола на воздушниот сообраќај и, заради тоа, не претставуваат директен притисок за јавните финансии.

Табела 4.21.: Воздушен сообраќај–поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Опрема								
Зајакнување на капацитетот на АНС секторот	0.20	5.26	0.20	0.87	0.20	0.74	0.60	1.12
набавка на ДМЕ	0.25	6.58	0.25	1.09	-	-	0.50	0.93
	0.80	21.05		-		-	0.80	1.49
Надградба на системите за АТМ (ARTAS, FDP, ODS)								
набавка/замена на RDDP		-	0.40	1.74	0.40	1.48	0.80	1.49
ЕАТС Лицензирање	0.25	6.58	0.25	1.09	0.25	0.93	0.75	1.39
надградба на AIS услугите	0.30	7.89	0.30	1.30		-	0.60	1.12
Консултантски услуги за концесии за СКП/ОХ а/п	0.60	15.79		-		-	0.60	1.12
Набавка на а/п опрема	0.90	23.68		-		-	0.90	1.67
набавка и замена на ново MSSR/SKP		-	0.60	2.61	0.60	2.22	1.20	2.23
набавка на Доплер / Мет радар		-	0.50	2.17	0.55	2.04	1.05	1.95
Замена на AWDS/ATIS/VOLMET	0.50	13.16	0.50	2.17		-	1.00	1.86
Физичка инфраструктура								
Реконструкција и модернизација на аеродромите во Скопје /и Охрид		-	20.00	86.96	25.00	92.59	45.00	83.64
ВКУПНО	3,80	100.00	23,00	100.00	27,00	100.00	53,80	100.00

Области на активности 4 и 5: Енергетска инфраструктура

Двете главни прашања на енергетскиот сектор кои треба да бидат разрешени во иднина вклучуваат продолжување на комерцијализацијата на секторот и интензификација на инвестициите. Во однос на комерцијализацијата на секторот, Министерството за економија ќе продолжи да биде одговорно за дизајнот на целокупната политичка рамка за секторот, додека Регулаторна комисија за енергетика, како независно тело основано од Собранието во 2003, се очекува да преземе силна улога во регулирање на секторот и во супервизијата врз давателите на услуги. Главните задачи на комисијата се: (i) да структурира цени за различните видови енергија и услуги во секторот, (ii) да ги регулира услугите и условите поврзани за пристап до инфраструктурата, и (iii) да издава лиценци за активности во различни сегменти од секторот.

Што се однесува до инвестициите, приоритетите јасно се фокусирани на два сегмента. Првиот сегмент е генерирање енергија, додека другиот е дистрибуција на енергијата. Инвестициите во секој од овие два сегмента во повеќе детали се разгледуваат подолу во текстот.

Област на активност Бр. 4: Генерирање енергија

Во рамки на сегментот за генерирање енергија, вкупниот износ на проекти презентирани како „инвестициски потреби“ изнесува 66 милиони евра за 2007 година до дури 159 милиони евра во 2009 година. Со вкупен износ од 361 милиони евра за тригодишниот период како целина, генерирањето на енергијата е област на активност на НРП која, од сите 10 области на активност во економската инфраструктура, е втора по ред со најголеми „инвестициски потреби“. Таа зазема 30% од сите „инвестициски потреби“ на економската инфраструктура, и 85% од сите инвестициски потреби за

енергија во рамките на МП. Ресорното министерство дополнително известува дека документацијата за сите овие проекти е подготвена и предвидува дека тие ќе бидат финансирани од два главни извора, заеми и концесии, при тоа секој од нив, грубо земено, учествува со половина од вкупните потребни средства.

Што се однесува до структурата на „инвестициските потреби“ за генерирање енергија, има силна пристрастност кон генерирање хидроенергија, преку изградба на нови капацитети или преку модернизација на постојните електрани. Тие заземаат, грубо земено, околу една половина од вкупните „инвестициски потреби“ презентирани за производство на енергија. Во периодот 2007-2009 година се очекува да започне изградбата на следните хидроцентрали: Матка 2 (Св. Петка) Чебрен, Галиште и Бошков Мост. Покрај овие поединечни проекти за централи се предлагаат и 19 помали хидроцентрали, кои треба да бидат изградени во рамките на моделот на концесии, со висока „инвестициска потреба“ од 120 милиони евра. Истиот модел се очекува да привлече приватни инвеститори и за изградбата на 6 хидроцентрали во Вардарската долина.

Два од другите проекти за генерирање енергија за кои се дефинирани „инвестициските потреби“ треба посебно да се споменат: Првиот вклучува изградба на термо-електрична централа за со-генерирање природен гас и централа за греење на Скопје со приближно 190MW електричен капацитет и 150 MV капацитет за греење. Целосната големина на проектот изнесува 137 милиони евра. Проектот има голем комерцијален потенцијал и може да се земе предвид за финансирање од страна на приватниот сектор. Вториот проект вклучува отворање на рудникот Брод-Гнеотино, што е апсолутно неопходно за непрекинато производство на термоцентралата Битола.

Табела 4.22.: Генерирање енергија - поединечни проекти / програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
ХЕЦ “Св.Петка”	14.36	21,60	6.16	4,54	-	-	20.52	5,68
ХЕЦ “Чебрен”	-	-	-	-	15.00	9,45	15.00	4,16
ХЕЦ “Галиште”	-	-	-	-	10.00	6,30	10.00	2,77
мали ХЕЦ (19)	40,00	60,17	40,00	29,46	40,00	25,20	120,00	33,24
ХЕЦ “Бошков мост”	-	-	5.00	3,68	10.00	6,30	15.00	4,16
Рудник “Брод-Гнеотино”	6.30	9,48	-	-	-	-	6.30	1,75
ЦХЦ “ТЕ-ТО”	-	-	68.75	50,63	68.75	43,31	137.50	38,09
Долина на Вардар (6 ХЕЦ)	-	-	10.00	7,36	15.00	9,45	25.00	6,93
РОГ	5.82	8,75	5.87	4,32	-	-	11.69	3,24
ВКУПНО	66,48	100,00	135,78	100,00	158,75	100,00	361,01	100,00

Област на активности Бр. 5: Трансмисија на енергија

Вкупниот износ на проектирани „инвестициски потреби“ за проекти за трансмисија и дистрибуција на енергија во Република Македонија изнесува 63 милиони евра за периодот 2007-2009 година. Главниот фокус на овие проекти е двоен. Првиот е да се заврши поврзувањето со електричната енергија. Во рамките на овој контекст, изградбата на 400 kW далекуводи Штип-Црвена Могила (Бугарија) и Битола – Лерин (Грција) се од особено значење, бидејќи ја зајакнуваат стабилноста на македонскиот

систем на енергија. Првиот од овие два проекта веќе е во изградба и треба да биде завршен до 2008 година. Има и неколку други проекти на МЕПСО насочени кон зајакнување на капацитетот за трансмисија на електрична енергија во земјата. За проектите за мрежа за електрична енергија се очекува главните извори на финансиите да бидат обезбедени преку странски заеми во износ од близу 40 милиони евра за тригодишниот период.

Другиот голем сегмент на проекти за трансмисија на енергија се оние во мрежата на гасовод (главна и дистрибутивна). Сега за сега, нема проект во тек од оваа категорија. Меѓутоа, во наредниве години треба да започне изградба на три големи проекти за гасоводи. Два од нив, Клевовце-Неготино и гасоводната мрежа околу Скопје треба да бидат започнати во 2008 година, додека третиот од нив, Скопје-Тетово-Гостивар-Кичево-(со огранок кон Дебар)-Струга-Охрид треба да започне една година подоцна. Наспроти проектите за мрежа за електрична енергија, проектите за гасоводи се очекува да бидат финансирани главно преку концесии.

Табела 4.23.: Трансмисија на енергија–поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
400 ОХТЛ Штип – Срвена Могила	10.91	48.71	6.09	32.78	0.00	-	17.00	26.91
Проекти АД МЕПСО	7.00	31.25	8.00	43.06	4.70	21.18	19.70	31.19
Електрификација на неелектрифицираните села	0.49	2.19	0.49	2.64	0.49	2.21	1.47	2.33
Изградба на потстанции	4.00	17.86	-	-	-	-	4.00	6.33
Главен гасовод Клевовце - Неготино	-	-	-	-	5.00	22.53	5.00	7.92
Главен гасовод Скопје -Охрид	-	-	-	-	8.00	36.05	8.00	12.66
Главен гасовод Скопје –Генерал Јанковиќ	-	-	1.00	5.38	1.00	4.51	2.00	3.17
гасоводна мрежа околу Скопје	-	-	3.00	16.15	3.00	13.52	6.00	9.50
ВКУПНО	22.40	100	18.58	100	22.19	100	63.17	100

Области на активности 6 и 7: инфраструктура во животна средина

Стратегиската цел на развојот на инфраструктурата за заштита на животната средина на Република Македонија е да се стреми кон обезбедување на исплатливи комунални услуги кои ќе ги имаат предвид сигурноста на набавката, безбедноста на населението и заштитата на животната средина и кои ќе бидат во согласност со релевантното законодавство на ЕУ. Со цел да се постигне оваа цел, треба да бидат креирани координирани мерки на политики како и соодветно да се спроведат. Нивниот заеднички именител е покоммерцијалниот пристап кон развојот на комуналната инфраструктура. Второ, реформите на надоместоците нема да бидат успешни доколку не се придружени со зголемен обем на конкуренција. Многу важна политика за исплатливо обезбедување на услугите на комуналната инфраструктура е воведување на конкуренцијата секаде каде што тоа е можно. Трето, со цел да се подобри финансиската одржливост на давателите на услугите од комуналната инфраструктура, неопходно е да се постави соодветно законодавство кое поставува правна средина поволна за оперативна независност на претпријатијата и која е поволна и за вклучување на приватниот сектор во обезбедувањето на услугите за заштита на животната средина,

особено во облик на концесии. Постоенето соодветна правна рамка е неопходно, но не и доволен услов за ефикасно спроведување на законодавството за концесии. Еднакво важно е и создавањето соодветни институционални аранжмани кои ќе им помогнат на локалните заедници (но и на ресорните министерства) во подготовката, па дури и во преговорите за одделните проекти за комунална инфраструктура кои треба да бидат спроведувани во концесиона форма.

Овие политички реформи треба да бидат придружени со интензивирани реформи во инфраструктурата за заштита на животната средина, доколку властите сакаат да го подобрат квалитетот на животот на луѓето, да ги зголемат стандардите за заштита на животната средина и да го олеснат приемот на земјата во Европската Унија. Инвестициите ќе бидат концентрирани во две области. Првата е водоснабдување и собирање и третман на отпадни води, додека другата е управување со цврст отпад, вклучително и рехабилитација на индустриските жаришта. Проектираните „инвестициски потреби“, онака како што се презентирани од страна на надлежните министерства, особено во областите на собирање и третман на отпадни води и во областа на управување со цврст отпад, имаат бројни заеднички карактеристики: Прво, еден ограничен број проекти вклучени во „инвестициски потреби“ се проекти кои се веќе во фаза на спроведување или изградба или се предвидени да започнат во една од наредните три години. Второ, мнозинство проекти вклучени во „инвестициски потреби“ се насочени кон подготовка на техничката документација. Ова јасно потврдува дека постои општ недостиг од проекти за заштита на животната средина кои имаат изготвена документација и се подготвени за започнување на финансирањето. Трето, во двете области, не е предвидено вклучување на приватниот сектор во финансирањето на проектите. Инвеститорите сметаат единствено на јавните фондови, особено на средствата од Централниот буџет, како и на билатералните грантови, ИПА фондовите и заеми. Подетална проценка на „инвестициските потреби“ за двете области е прикажана подолу во текстот.

Област на активности бр.6: Водоснабдување и собирање и третман на отпадни води

Вкупниот износ на „инвестициски потреби“ во рамките на оваа активност изнесуваат 104 милиони евра со годишни вредности кои се зголемуваат од 20 милиони евра во 2007 година и 29 милиони евра во 2008 година на 55 милиони евра во 2009 година.

Како што е прикажано во Табела 4.24, проектите вклучени во „инвестициските потреби“ може грубо да се класифицираат во три групи. Првата група - проекти за водоснабдување, се состои од 11 инвестициски проекти. Некои од нив, се веќе во фаза на спроведување, додека документацијата потребна за изградбата на другите е подготвена и се очекува да започнат секој во различна година во периодот 2007-2009 година. Сите овие проекти за водоснабдување се релативно мали, бидејќи нивната просечна големина изнесува под 5 милиони евра. Друга важна карактеристика на оваа група проекти е што нивниот релативен удел во рамки на целокупната вредност на „инвестициски потреби“ во оваа област на активности, се очекува да се преполови во периодот помеѓу 2007 и 2009 година и тоа главно како резултат на силниот тренд на зголемување предвиден во „инвестициските потреби“ во покапитално интензивнособирање и третман на отпадни води.

Втората група се состои од инвестициски проекти во собирање и третман на отпадни води. Од 10 проекти, изградбата за неколку од нив, вклучително и оние во Кривогаштани, Куманово, Берово и Гевгелија, веќе е започната, додека изградбата на некои од останатите се очекува да започне, за секој од нив во различна година од периодот на НРП. Уделот на инвестициите за собирањето и третманот на отпадни води се очекува значајно да порасне до 2009 година.

Тесно поврзани со инвестициите во собирањето и третманот на отпадните води се и проектите за техничка помош насочени кон изготвувањето на техничка документација за проекти кои ќе бидат изградени во следните години. Третата група „инвестициски потреби“ вклучува 6 проекти од овој вид. Овие подготвителни проекти ќе служат како основа за подигање финансиски средства за нивно спроведување во претстојниот период; за некои од нив веќе се обезбедени финансии. Приоритетот на овие проекти за нивно фактичко спроведување ќе биде заснован на следните два критериуми: (i) обемот на деградација на квалитетот на водите во реките што резултира од постојните нетретирани испуштања, и (ii) обемот на намалување на загадувањето кое ќе биде постигнато преку воведување дополнителен секундарен третман, како што се бара со Директивата на ЕУ за Третман на урбани отпадни води (Директива на Советот 91/271/ЕЕС), но не се предвидуваат дополнителни поврзувања кон постојните канализации. Врз основа на овие приоритети, проектите за агломерација на Скопје, Прилеп, Струмица, Битола, Тетово и Велес ќе имаат приоритетен статус.

Табела 4.24.: Водоснабдување и собирање и третман на отпадни води – поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	износ	%	износ	%	износ	%	износ	%
Проекти за водоснабдување и канализација во Тетово, Гевгелија, Гостивар, Кавадарци, Кочани, Неготино, Ресен- прва фаза		-	0.80	2.74	0.80	1.46	1.060	1.54
Рехабилитација и подобрување на системот за водоснабдување во Скопје	1.54	7.84	7.50	25.65	7.50	13.64	16.54	15.92
Систем за водоснабдување во Кочани, Виница и Оризари		-	0.40	1.37	0.40	0.73	0.80	0.77
Отстранување отпадни води во Тетово		-		-	7.00	12.73	7.00	6.74
Станица за третман на отпадни води во Скопје	4.00	20.35	4.00	13.68	4.00	7.28	12.00	11.55
Подобрување на системот за водоснабдување во Свети Николе	0.96	4.88	0.64	2.19		-	1.60	1.54
Систем за водоснабдување во Прилеп	0.51	2.60	1.00	3.42	1.00	1.82	2.51	2.42
Водоснабдување во Тетово со користење вода од реката Пена	1.50	7.63	1.00	3.42	0.90	1.64	3.40	3.27
Систем за водоснабдување во Чегране и Форино		-		-	0.50	0.91	0.50	0.48
Регионален цевовод за водоснабдување Мецитлија	0.84	4.27		-		-	0.84	0.81
Главен цевовод од ХЦ Липково до прочистителна станица Куманово		-		-	0.60	1.09	0.60	0.58
Програма за водоснабдување и канализација во населени подрачја	2.50	12.72	2.50	8.55	0.87	1.58	5.87	5.65
Водоснабдување во Врапчиште, поддршка на јавното комунално претпријатие	0.28	1.44	0.28	0.97		-	0.57	0.54
Центар за третман на води- филтер станица за Пробиштип		-		-	0.80	1.46	0.80	0.77
Изградба на канализациона мрежа во Кривогаштани	0.50	2.54	0.50	1.71		-	1.00	0.96
Изградба на канализација и фабрика за третман на отпадни води во Чучер Сандево	0.65	3.31	0.65	2.22		-	1.30	1.25
Изградба на фабрика за третман на отпадни води во Јасеново, општина Чашка	0.07	0.36	0.07	0.24		-	0.14	0.13
Изработка на техничка документација за собирање и третман на отпадни води за Скопје	0.80	4.07	1.00	3.42		-	1.80	1.73
Изградба на систем за собирање и третман на отпадни води за Скопје		-		-	15.00	27.29	15.00	14.44
Изработка на техничка документација за собирање и третман на отпадни води за Прилеп	0.50	2.54	0.60	2.05		-	1.10	1.06
Изградба на систем за собирање и третман на отпадни води за Прилеп		-		-	4.00	7.28	4.00	3.85
Изработка на техничка документација за собирање и третман на отпадни води за Тетово		-	0.50	1.71	0.70	1.27	1.20	1.16
Изработка на техничка документација за собирање и третман на отпадни води за Битола	0.50	2.54	0.60	2.05		-	1.10	1.06
Изградба на систем за собирање и третман на отпадни води за Битола		-		-	4.00	7.28	4.00	3.85
Изработка на техничка документација за собирање и третман на отпадни води за Велес		-	0.60	2.05	0.80	1.46	1.40	1.35
Изработка на техничка документација за собирање и третман на отпадни води за Струмица		-	0.40	1.37	0.60	1.09	1.00	0.96
Изградба на систем за третман на отпадни води за Берово	3.00	15.26	2.20	7.52		-	5.20	5.01
Изградба на пречистителна станица за третман на отпадни води за Гевгелија	1.50	7.63	0.50	1.71	1.00	1.82	3.00	2.89
Изградба на систем за третман на отпадни води за Дебар		-	3.50	11.97	4.50	8.19	8.00	7.70
ВКУПНО	19.65	100.00	29.24	100.00	54.97	100.00	103.87	100.00

Област на активности Бр. 7: Управување со цврст отпад, вклучително и рехабилитација на индустриски жаришта

Низата на проекти кои се однесуваат на управување со општинскиот цврст отпад е подготвена врз основа на претпоставките на ресорното министерство дека минималната одржлива големина на еден таков систем е за околу 100.000 население. Врз основа на таа претпоставка, околу 7 до 8 регионални системи за управување со отпадот, изградени согласно депонии во земјите ЕУ, ќе бидат оптимални за обезбедување на потребниот капацитет на земјата. Критериумите за приоритизација на регионите беа дефинирани на следниот начин: (i) намалување на ризиците за животната средина од постојните депонии, и (ii) намалување на количествата отпад кои се отстрануваат на несоодветен начин.

Следејќи ги овие критериуми, надлежните министерства како приоритети ги имаат идентификувано петте регионални системи за управување со цврст отпад, и тоа за следните пет региони: (i) Централно-источен регион, (ii) Југо-западен регион, (iii) Северо-источен регион, (iv) Скопски регион, и (v) Полошки регион. Бидејќи за ниеден од овие проекти не е изготвена техничка документација, логично е инвестициските активности да бидат одржливи по неколку години од сега. Како последица од тоа, вкупниот износ на „инвестициски потреби“ за оваа област е занемарлив во првата година на НРП и изнесува 0,5 милиони евра. Во следните години тој се зголемува бидејќи се очекува да започне спроведувањето на проектите за техничка помош во сите пет региони, како и фактичката изградба која се очекува да започне кај два од нив, имено оној за Северо-западниот регион во 2008 година и оној во Централно-источниот регион во 2009 година.

Исто така, во „инвестициските потреби“ вклучена е и рехабилитацијата на едно од индустриските жаришта, идентификувано како приоритет бидејќи носи највисок потенцијал за закана за животната средина. Во моментот има 16 индустриски жаришта кои се идентификувани и проценето е дека загадување на животната средина (ги надминуваат стандардите за почва, подземни води и/или квалитет на површински води) е најдено кај четири од нив: Рудник за бакар „Бучим“, Топилница за олово и цинк „Злетово“, поранешен рудник за арсеник и антимон „Лојане“ и фабрика за феро-легура „Силмак“. Висок потенцијален ризик по животната средина е проценет и од органско-хемиската индустрија ОХИС.

Табела 4.25.: Управување со цврст отпад, вклучително рехабилитација на индустриски жаришта–поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Развој на техничка документација за интегриран систем за УС Централноисточен регион	-	-	0,50	4,76	-	-	0,50	1,48
Инсталација на прва фаза на интегриран систем за УС Централноисточен регион	-	-	-	-	7,25	32,58	7,25	21,48
Развој на техничка документација и спроведување на придружни активности за интегриран систем за УС во Југо западен регион	0,50	50,00	0,50	4,76	-	-	1,00	2,96
Инсталација на прва фаза на интегриран систем за УС Југозападен регион	-	-	7,00	66,67	8,00	35,96	15,00	44,44
Развој на техничка документација за интегриран систем за УС во Североисточен регион	-	-	0,50	4,76	-	-	0,50	1,48
Развој на техничка документација за интегриран систем за УС во скопскиот регион	-	-	-	-	0,50	2,25	0,50	1,48
Развој на техничка документација за интегриран систем за УС во полошкиот регион	-	-	-	-	0,50	2,25	0,50	1,48
Рехабилитација на индустриските жаришта	0,50	50,00	2,00	19,05	6,00	26,97	8,50	25,19
Вкупно	1,00	100,0	10,50	100,0	22,25	100,0	33,75	100,0

Област на активности 8: Аграрна инфраструктура (наводнување и управување со води)

Наводнувањето обезбедува значителен придонес кон стабилно и конкурентно земјоделско производство во Република Македонија. Во 2005 година, околу 21% од целокупната обработлива земја беше под систем на наводнување. Вкупната обработлива земја со потенцијал за наводнување е 400,000 ха, што претставува 69% од вкупната обработлива земја (вклучително и постојната област под системи за наводнување). Главните објекти за наводнување, согласно нивните технички спецификации, може да обезбедат наводнување за 144,894 ха земјоделско земјиште на годишно ниво со минимална сувост. Меѓутоа, заради нецелосна детална ретикулација во големите системи (околу 12,442 ха) и областите со трајни инфраструктурни објекти, областите кои не може да се дренираат и солените почви, реалниот капацитет на мрежата на наводнување е проценета на само 123,864 ха земјоделско земјиште.

Општо земено, сите системи за наводнување имаат функционални потешкотии. Најчестите проблеми се застарена опрема, несоодветно одржување заради недостиг од средства и заради транзициските процеси во секторот на водостопанство и во земјоделството. Во моментот, околу 33,000 ха се без наводнување заради запустени системи.

Во таква ситуација, инвестициите во инфраструктурата го одржуваат статусот на најважен предуслов за постигнување на главните цели на земјата на полето на земјоделството, но исто така и во другите сродни полиња. Во рамките на конкретната перспектива, стратегиските цели на наводнувањето и управувањето со водите се да осигураат одржливо управување и користење на водените ресурси; да осигураат дека има доволно количество вода со добар квалитет, во согласност со одржливата употреба

на водите; да постават ефикасен систем на рационална употреба на сите достапни извори на вода – езера, реки, подземни води, атмосферски води; да се намали загубата на некористењето на водата како национален ресурс; да се осигура заштита и зачувување на водите; да ја управува ситуацијата на недостиг од вода за пиење; наводнување на земјоделските области и реорганизација на системите за превентивно управување и борба со сушите; заштита од штетното влијание на водите и заштита и зачувување на водите.

Неколку програми ќе бидат изведувани во иднина. Тие може да бидат класифицирани во два големи сегменти. Првиот вклучува подготовка и спроведување на политики на управување со водите. За следниот тригодишен период, во оваа категорија предвидени се следните 5 проекти од страна на надлежното министерство:

- *Спроведување мерки за ефикасна употреба на водите;* Оваа програма вклучува одржување на клучните објекти и делови од системите за употреба на водите и водоснабдувањето и наводнувањето; надградување и проширување на системите на наводнување; подобрување на заштитата од штетните влијанија на водите; подготовка на техничка документација за овие проекти; мониторинг.
- *Мерки за заштита од поплави;* Оваа мерка го вклучува следното: учество во изградбата на делови или цели објекти за регулација на водите; подготовка на техничка документација за овие проекти; подготовка на планови за заштита од поплави.
- *Национална стратегија за води;* Националната стратегија за води е правна обврска со цел да се води конзистентна политика за управување со водните ресурси.
- *Подготовка на податоци и регистар за водостопанството;* Ова го содржи следното: Собирање информации и подготовка на инвентар на води; собирање податоци и подготовка на компонентата за аквакултура; Регистар на концентрирани загадувачи на вода; ажурирање на катастарот на изградените објекти за вода.
- *Зајакнување на капацитетот на администрацијата на водостопанството;* Новите функции на администрацијата на водостопанството бараат овој капацитет да биде зајакнат.

Втората категорија на проекти се состои од проекти за физичка инфраструктура за наводнување. Имаше 4 проекти кои се вклучени во подготовката на „инвестициски потреби“ од страна на надлежното министерство:

- *Проект за рехабилитација и реструктурирање на наводнувањето;* Овој проект обезбедува градежни работи за рехабилитација и реструктурирање на системите на наводнување и техничка помош каде што е потребно, администрирање и мониторинг на проектот, подготовка на техничка документација за рехабилитација на хидро системите. Целта на овој проект е да го обезбеди потребниот објект за поединечните фармери преку подобрување на трите хидромелиоративни системи (Тиквеш, Брегалница и Полог), подобро управување со наводнувањето преку реструктурирање на организациите за управување со водите и воведување процес на управување врз основа на учество. Овој проект започна во 1997 година. Покрај

буџетските извори, Проектот за подобрување и реструктурирање на наводнувањето е финансиран од Светска банка и со грант од холандската влада.

- *Изградба на брана Лисиче*; изградбата на браната со придружните згради се планира да бидат завршени во 2007 година, додека планирани се понатамошни активности за изградба на систем за наводнување за 4,000 хектари нова земја и за 2,100 хектари на левиот брег на реката Вардар. Средствата за изградба на браната Лисиче се обезбедени преку Буџетот и со заем од Кралството Шпанија, а последното, главно, е наменето за изградба и завршување на проектот, како и за хидро-механичка опрема.
- *Систем за наводнување на долината на јужен Вардар*; Проектот за наводнување на долината на јужен Вардар се однесува на реструктурирање и модернизација на системот за наводнување за земјоделските области во јужниот регион на реката Вардар. Целта на овој проект е да обезбеди одржливо зголемување на земјоделското производство и продуктивност на системите за наводнување, како и подобрување на условите за живот на руралното население во јужната долина на реката Вардар. Врз основа на предложените проекти за финансиска соработка со германската влада, проектот беше одобрен во 1999 година.
- *Хидро систем „Злетовица“*: Целта на проектот за хидро систем „Злетовица“ е да обезбеди мултинаменски систем за водоснабдување на населението и индустријата во следните општини: Кратово, Пробиштип, Штип, Свети Николе, Злетово, Карабинци и Лозово; наводнување; изградба на пристапен пат и брана со придружните објекти и објектите на системот за водоснабдување. Најголемиот дел од средствата, околу 2/3 се обезбедени од страна на јапонската влада.

Табелата 4.26 покажува дека 93% од вкупните „инвестициски потреби“ прикажани од страна на ресорното министерство се насочени кон инфраструктурни проекти. Од ова, два големи проекти, Лисиче и Злетовица, учествуваат со дури 85% од вкупниот износ. Грубо земено, 1/2 од ресурсите се очекува да бидат обезбедени од буџетот и 1/2 од заеми.

Табела 4.26.: Наводнување и управување со водите—поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Мерки и активности за ефикасна употреба на водите	0,54	1,31	0,54	1,76	0,54	1,45	1,62	1,48
Мерки за заштита од поплави	0,68	1,65	0,68	2,20	0,68	1,82	2,04	1,87
Национална стратегија за води	0,08	0,19	0,08	0,26	0,09	0,24	0,25	0,23
Регистер за водоснабдувањето	0,11	0,27	0,11	0,36	0,11	0,30	0,33	0,30
Рехабилитација и реструктурирање на водоснабдувањето	2,08	5,04	0,10	0,32	1,10	2,95	3,28	3,00
Систем за наводнување Лисиче	5,61	13,61	10,00	32,39	15,00	40,24	30,61	27,99
Брана Лисиче	2,07	5,03	-	-	-	-	2,07	1,90
Проект за наводнување на долината на јужен Вардар, фаза 1	3,60	8,73	0,00	-	0,00	-	3,60	3,29
Проект за наводнување на долината на јужен Вардар, фаза 2	-	-	0,10	0,32	1,10	2,95	1,20	1,10
Хидросистем Злетовица	26,45	64,16	19,26	62,38	18,65	50,04	64,36	58,85
Вкупно	41,22	100,0	30,87	100,0	37,27	100,0	109,36	100,0

Области на активности 9 и 10: Телекомуникациска и ИКТ инфраструктура

Област на активност Бр. 9: Телекомуникации

Врз основа на постојното законодавство кое практично целосно ги либерализираше сите сегменти на пазарот на телекомуникации, интензивирањето на процесите на конкуренција се очекува да продолжи. Со усвојување на законите и усогласување на постојните договори кои се очекува да бидат завршени до првата половина на 2007, телекомуникацискиот пазар ќе биде целосно либерализиран. Еден од главните предизвици на властите во годините што доаѓаат е да постават регулаторно тело кое ќе биде способно да врши супервизија на развојните случувања на пазарот и да го води неговиот развој имајќи ги предвид целокупните развојни цели на земјата.

Што се однесува до инвестициите во секторот на телекомуникации за годините што доаѓаат, се очекува да бидат концентрирани на воведување нови технологии кои дозволуваат обезбедување нови услуги. Поконкретно кажано, ова значи дека ќе има инвестиции во инфраструктурата засновани на GPRS за мобилната телефонија, и на broadband internet и voice over IP за фиксната телефонија, како и воведување други технологии од третата генерација. Исто така, во иднина, обезбедувањето пристап на минималниот пакет телефонски услуги ширум земјата, ќе остане високо на листата на приоритети за инвестиции.

Иако вкупниот износ на инвестиции во секторот телекомуникации се очекува да биде значителен во текот на тригодишниот период на НПП, администрацијата не успеа да обезбеди податоци за фактичките „инвестициски потреби“ за секторот во периодот што следи.

Област на активности Бр. 10: Информатичко општество

Спроведувањето на неодамна донесената Стратегија за развој на информатичкото општество ќе го сочинува јадрото на мерките на политиките на владата во оваа област. Покрај мерките кои главно се од законодавен и институционален карактер, воведувањето и развојот на јавни е-услуги, исто така, вклучува големи инвестиции. Тие вклучуваат инвестиции поврзани со е-владата, како и инвестиции во различните сегменти на главно јавно финансираните услуги каде што секторите на образование и здравство се вклучени како најзначајни.

Како што е прикажано во Табела 4.27., вкупните „инвестициски потреби“ на јавниот сектор кои се широко поврзани со целите на информатичкото општество, се прогнозирани на 30 милиони евра во текот на тригодишниот период, и се со јасен нагорен тренд во однос на годишните инвестиции. Вредностите вклучуваат, пред сè, инвестиции во е-влада, што претставува многу повеќе од само примена на новите модерни ИКТ технологии. Е-владата, всушност, претставува фундаментална трансформација на начинот на работење на Владата и начинот на кој јавната администрација размислува и делува, сè со цел да се создадат висококвалитетни услуги за граѓаните, бизнисот и јавната администрација. Во рамките на овој контекст, инвестициите се предвидени за различни намени, вклучително и за воведување и/или модернизирање на физичката инфраструктура, дизајн, воведување и одржување на информатичките системи, како и обуки.

Табела 4.27.: Информатичко општество–поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
1. Надградување на постојните ИКТ системи и знаење	1.90	32.76	3.90	33.33	3.70	30.58	9.50	32.09
изградба на ИКТ знаење (500 вработени/годишно, 100 - 150 ИКТ персонал/годишно, Мајкрософт- ЕА и други извори)	0.40	6.90	0.50	4.27	0.50	4.13	1.40	4.73
Јавни финансии (Министерство за финансии)	0.00	-	0.90	7.69	0.20	1.65	1.10	3.72
<i>Министерство за финансии (вклучено во други расходи на МФ: еТрезор, еБуџет, еДолг МенаџментТТFS), PRO (Голема даночна канцеларија)= покриено од МФ, (потребна потврда од МФ)</i>							0.00	-
<i>PRO (VIES, TAXUD)</i>			0.9	7.69	0.2	1.65	1.10	3.72
Центри за трансфер на технологија	0.5	8.62	1	8.55	1	8.26	2.50	8.45
Други институции (надградба на постојните системи, нови институции)	1.00	17.24	1.50	12.82	2.00	16.53	4.50	15.20
2. Заеднички владини мрежи и инфраструктура	2.40	41.38	4.80	41.03	5.40	44.63	12.60	42.57
Дефиниција на Меѓуоперабилната рамка (технички политики и стандарди, безбедност, сајбер криминал, заштита на лични податоци)	0.1	1.72	0.1	0.85			0.20	0.68
Развој на владина мрежа (логичка и физичка)	0.5	8.62	1	8.55	1	8.26	2.50	8.45
ПКИ инфраструктура, ЦА, ИДкартичка во ЈА	0.5	8.62	1	8.55	1.5	12.40	3.00	10.14
Заеднички функции (инфраструктурна поддршка)	0.1	1.72	0.3	2.56	0.5	4.13	0.90	3.04
Заеднички регистер и база на податоци (инфраструктура на податоци)	0.1	1.72	0.3	2.56	0.3	2.48	0.70	2.36
Воведување на модули на обука за ИКТ за ЈА	0.1	1.72	0.1	0.85	0.1	0.83	0.30	1.01
Образовна мрежа (училишта)	0.5	8.62	1	8.55	1	8.26	2.50	8.45
Универзитетска мрежа (МАРНЕТ- ГЕАНТ)	0.5	8.62	1	8.55	1	8.26	2.50	8.45
3. Телекомуникации, инфраструктура за комуникација на податоци, услуги	0.50	8.62	1.00	8.55	1.00	8.26	2.50	8.45
4. Дифузија на ИКТ (регионален развој)	1.00	17.24	2.00	17.09	2.00	16.53	5.00	16.89
ВКУПНО	5.80	100.00	11.70	100.00	12.10	100.00	29.60	100.00

Треба да се истакне дека „инвестициските потреби“ за информатичко општество вклучени во Табела 4.27. не го претставуваат вкупниот износ на „инвестициски потреби“ на прогнозите на македонскиот јавен сектор за развојните цели во текот на тригодишниот период¹³ заради нејзиниот хоризонтален карактер (компјутеризацијата станува начин на работење во сите сегменти на јавната администрација) некои „инвестициски потреби“ од овој карактер се вклучени во други инвестициски/развојни приоритети на НРП. Заради тоа вкупниот износ „инвестициски потреби“ ориентирани кон развој на земјата во областа на информатичкото општество за периодот 2007-2009 година се значително поголеми.

¹³

Барем два големи сегменти на инвестициите на информатичкото општество не се предмет на НРП и заради тоа се исклучени: Прво, инвестициите во е-бизнис; тој е финансиран од самиот корпоративен сектор. Второ, оние инвестиции на јавниот сектор во информатичкото општество кои се поврзани со „функциите на суверена држава“, како што се инвестициите на министерствата за одбрана, внатрешни работи и надворешни работи.

4.3.4. Свкупна квантификација на „инвестициските потреби“ за развојниот/инвестициски приоритет

Табелата 4.28. ги резимира „инвестициските потреби“ на развојната/инвестициска активност на економската инфраструктура, како што се идентификувани и формулирани од страна на надлежните министерства. Како што е прикажано во Табелата, „инвестициските потреби“ на овој приоритет на НРП се пресметани на над 1 милијарда евра за тригодишниот период, со силен нагорен тренд во текот на годините од 215 милиони евра во 2007 година, преку 371 милион евра во 2008 година, до 481 милион евра во 2009 година.

Табела: 4.28.: Резиме на „инвестициските приоритети“ на развојниот/инвестициски приоритет на економската инфраструктура по области на активност (во милиони евра; во % од вкупниот износ)

Има два сегмента на економската инфраструктура, транспорт и енергија, кадешто голем

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Транспортна инфраструктура								
1. патишта	71.40	28.62	119.83	28.25	157.45	29.89	348.67	29.04
2. железници	17.72	7.10	44.74	10.55	34.79	6.60	97.25	8.10
3. Воздушен транспорт	3.80	1.52	23.00	5.42	27.00	5.13	53.80	4.48
Енергетска инфраструктура								
4. Генерирање на енергија	66.48	26.65	135.78	32.01	158.75	30.14	361.01	30.07
5. Транспорт на енергија	22.40	8.98	18.58	4.38	22.19	4.21	63.17	5.26
Еколошка инфраструктура								
6. Водостопанство и третман на отпадни води	19.65	7.88	29.24	6.89	54.97	10.44	103.87	8.65
7. Третман на цврст отпад вклучително рехабилитација на индустриските жаришта	1.00	0.40	10.50	2.47	22.25	4.22	33.75	2.81
Аграрна инфраструктура								
8. Наводнување и управување со водите	41.22	16.52	30.87	7.28	37.27	7.08	109.36	9.11
Телекомуникации и информатичко општество								
9. Телекомуникации								
10. Информатичко општество	5.80	2.32	11.70	2.76	12.10	2.30	29.60	2.47
ВКУПНО	249.47	100.00	424.24	100.00	526.77	100.00	1200.48	100.00

дел од сите „инвестициски потреби“ на економската инфраструктура, околу ¼ од вкупниот износ, е концентриран во периодот 2007-2009 година. Исто така, има и силна концентрација на презентираниите „инвестициски потреби“ во рамките на овие два сегмента. Инвестициите во патната инфраструктура заземаат до 80% од сите „инвестициски потреби“ на сегментот транспорт, додека инвестициите во производството на енергија учествуваат со практично истиот удел во севкупните „инвестициски потреби“ на енергетскиот сектор. Еколошките и земјоделски инвестиции заземаат по околу 10% од целокупните „инвестициски потреби“ на економската инфраструктура.

Што се однесува до предвидените финансии, најголемиот удел, 1/3 од вкупниот износ отпаѓа на категоријата “неидентификувани финансиски извори“ (види Табела 4.29.). Ова едноставно значи дека некои од ресорните министерства немаат обезбедени податоци за „инвестициските потреби“, или не знаат како да ги финансираат проектите, или пак, едноставно ги немаат доставено овие податоци.

Интересно е да се забележи дека меѓу идентификуваните финансиски извори, најзастапени се заемите и концесиите. Одредени инфраструктурни сегменти, како што се аеродромите, производството на енергија и гас, се очекува да бидат финансирани

исклучиво преку концесии. Од друга страна, пак, инвестициите во патиштата, железниците, еколошката инфраструктура, аграрната инфраструктура и инвестициите во информатичкото општество, се очекува да бидат финансирани од домашни буџетски средства, заеми или грантови. Последните се очекува да бидат особено важни за финансирањето на еколошката инфраструктура.

Табела: 4.29.: Резиме на предвидените извори на финансирање на „инвестициските потреби“ во рамките на развојниот/инвестициски приоритет на економската инфраструктура (во милиони евра; во % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	износ	%	износ	%	износ	%	износ	%
Јавни извори								
Централен буџет	43.91	17.60	50.58	11.92	80.31	15.25	174.80	14.56
Сопствени средства	22.35	8.96	28.30	6.67	40.30	7.65	90.95	7.58
Локален буџет	0.55	0.22	0.82	0.19	1.54	0.29	2.91	0.24
ИПА	7.70	3.09	30.72	7.24	46.61	8.85	85.04	7.08
Други грантови	13.51	5.41	21.01	4.95	24.36	4.62	58.87	4.90
Заеми	105.54	42.30	112.22	26.45	87.98	16.70	305.73	25.47
Приватни извори								
Концесии	45.82	18.37	84.87	20.01	132.00	25.06	262.69	21.88
Други приватни	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Неидентификувани Извори	10.09	4.04	95.73	22.57	113.68	21.58	219.49	18.28
ВКУПНО	249.47	100.00	424.24	100.00	526.77	100.00	1200.48	100.00

4.4. Земјоделство, вклучително рурален развој и наводнување

4.4.1. Анализа на постојната ситуација и SWOT Анализа

Традиционално, земјоделството е една од најзначајните дејности на македонската економија. За разлика од некои економии во транзиција во кои земјоделството претрпе загуба на своето значење во одредени периоди, македонското земјоделство постојано ја одржа својата позиција во економијата во текот на целата транзиција. 49% од македонската територија е земјоделско земјиште, или околу 1,27 милиони хектари во 2004 година. Ова земјиште главно се состои од пасишта (55%), потоа обработливо земјиште (44%) и околу 1% од вкупното земјоделско земјиште се мочуришта и рибници. Дополнителни 37% од земјата (950.000 ха) се шуми.

Земјоделството учествува со околу 12% во бруто додадената вредност а, заедно со прехранбената индустрија, ова учество се зголемува до 16% од БДП. Земјоделството е важен сегмент во надворешната трговија и е значителен вработувач во земјата. Негова главна компонента е поледелството, на што отпаѓаат $\frac{3}{4}$ од вкупното земјоделско производство, а добиточните производи се второ најважно земјоделско добро.

45% од македонското население е рурално население за кое е карактеристично повисоко ниво на сиромаштија споредено со урбаното население, иако во последните години се забележува промена на оваа состојба. Земјоделски попис не е направен уште од 1964 година, па така голем дел од податоците во земјоделството се извлекувани како проценки. Ова е мошне потребно за да се зајакне планирањето за прием во ЕУ. Во отсуство на попис, голем дел од податоците за земјоделството беа генерирани како проценки засновани на други, поврзани извори на статистики. Проценките во врска со луѓето кои се ангажирани во земјоделството упатуваат на тоа дека околу 100.000 лица се ангажирани во земјоделството со полно работно време, 20.000 се ангажирани со половина работно време и има значителен број сезонски работници за кои нема никакви податоци.

Македонија има одредени компаративни предности во земјоделството, меѓу кои спаѓаат и плодна почва, опсег на поволна микро-клима, природни високи пасишта погодни за производство на некои поделелски производи и јагниња. Некои од направените анализи покажуваат дека македонските производители се релативно конкурентни со некои производи на ниво на фарма. Македонската клима се карактеризира со нерамномерни врнежи, суви лета со недостатоци на вода во поголемиот дел од земјата, како и со повремени суши.

Како што веќе беше дискутирано во Поглавјето 2, секторот земјоделство и рурален развој во Република Македонија игра значајна улога во целокупниот социјален и економски развој. Во периодот што следи се очекува поголемо ниво на активности, и во смисла на приближување до законодавството на ЕУ и во смисла на изградба на институциите и создавање нови институции на ова поле. Донесувањето на Законот за земјоделство и рурален развој како највисок правен акт на полето на земјоделството, претставува почетна точка на реформите и основа на развојот, не само во овој сектор, туку и во целата македонска економија. Основните принципи на Законот се: планирање на развојот на земјоделството и развојот на руралните области; мерки на земјоделската политика и корисници на овие мерки; минимален квалитет и намена на земјоделските производи; воспоставување база на податоци и надгледување на спроведувањето на овие мерки. Има и инвестиции кои се предвидени да се спроведат на полето на наводнувањето и управувањето со водите, и тоа се смета за важен предуслов за поефикасен земјоделски развој, а прикажани се во делот на овој извештај кој ја разработува економската инфраструктура.

Табела: 4.30.: SWOT анализа на приоритетот на НРП за македонското земјоделство и руралниот развој

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • плодна почва • поволна микро-клима, • природни високи пасишта погодни за производство на јагне • познати, иако сеуште не брендирани производи: јагне, пипер, тутун, зеленчук, грозје, овошје • компаративна предност на производството на одредени производи 	<ul style="list-style-type: none"> • производството е чувствително на климатски промени • употреба на несоодветни земјоделски практики кои деградираат дел од почвата, водите, воздухот • ниско ниво на додадена вредност во производството • сопственичкиот статус на земјата не е целосно утврден и пазарот со земјиште е сеуште неразвиен

<ul style="list-style-type: none"> • добри резултати во виното, • допадливи пејсажи кои, заедно со подобро организираното земјоделско производство може да бидат добра основа за солиден рурален развој, • економски одржливи извори на вода, • постоење традиција на земјоделство • раните зеленчуци излегуваат на пазарот еден месец порано отколку во соседните земји 	<ul style="list-style-type: none"> • скромни капацитети за преработка на зеленчук и овошје (во споредба со потенцијалот), што обично прикажува загуби • Ниско ниво на земјоделска обука; • Слаба средина за поддршка на земјоделството; • ниски нивоа на наводнување на земјоделските области • проблеми за дистрибуција и маркетинг на производи • нема интегрирани системи на собирање на податоци и управување со регистрите и базите на податоци за да се поддржи создавање и спроведување на земјоделската политика: долго отсуство на земјоделски попис • земјоделството е бавно во прилагодувањето кон барањата на пазарот на ЕУ, особено во смисла на квалитетот на технологијата; • недоволно структурирана земјоделска политика; • уделот на обработувана земја во областите погодни за земјоделство се намалува; • старосната структура на сопствениците на фарми е непогодна – тие се релативно стари кога им го предаваат раководењето со фармите на помладите генерации; • дистрибутивните канали за пристап на земјоделските пазари (интернет, кооперативи, вмрежување, и тн) не се доволно искористувани и употребувани; • воведувањето трговски заштитни марки е во рана фаза; • набавката на работна сила, особено од добар квалитет, е недоволна. Општо земено, земјоделството не е привлечно за извори на добар квалитет.; • на земјоделството му недостасуваат долгорочни цели (развојно ориентирани), сеуште преовладува одредувањето на краткорочни цели во здруженијата на поле на земјоделство;
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • изведување земјоделски попис со цел да се биде во состојба да се дизајнира и спроведува подобра земјоделска политика • заштита на географските индикации, знаци за потекло на производите; • брендирање на производи (македонско 	<ul style="list-style-type: none"> • суши, град и други природни непогоди • понатамошна детериоризација на земјоделството и руралните области сериозно ќе влијае врз македонската економија; • заради имиграција од руралните области и вработувањето во попрофитабилните сектори,

<p>јагне, вино, сирење, одредени зеленчуци и тн);</p> <ul style="list-style-type: none"> • има доволно квалитетно земјоделско земјиште кое може, со адекватни бизнис процеси, да генерира повеќе додадена вредност; • организирање во кластери; • прилагодување на земјоделството на пазарните услови и соработката може да им помогнат на домашните фармери да пенетрираат на големите пазари каде што е важно да се најдат пазарни нишки; • хармонизацијата на земјоделското законодавство со законодавството на ЕУ поставува соодветна рамка за развој на земјоделството и, општо земено, руралните области. • подготовка на подобра организација на дистрибуцијата на земјоделското производство • воспоставување советодавни и експертски тела за поддршка на земјоделската политика; • регулирање на пазарите на некои земјоделски и прехранбени производи; • систем на директна поддршка за земјоделските производители; • политика за поддршка на руралниот развој; • поддршка за научни и истражувачки проекти во областа на земјоделството; • земјоделски информациски систем (AIS); • ориентираноста на земјоделството кон услуги како управување со пејсажот и управување со природните ресурси може да го зголемат и осигураат приходот (одржување на културните пејзажи, еколошко земјоделство). • да се развијат можности за лов и истражување на дивиот свет <p>развијање органско производство</p>	<p>големите земјоделски области може да бидат напуштени и да се опустошат;</p> <ul style="list-style-type: none"> • друга причина за напуштањето на земјоделството може да се најде во пренамената на земјата за обработка – главно за градежништво; • преголемата зависност од државна помош стимулира напуштање на земјоделската обработувана земја и го забавува растот на производството со поголема додадена вредност.
--	---

4.4.2. Цели

Главните цели за земјоделскиот и руралниот развој во Македонија за периодот 2007-2009 година е да се создадат предуслови за подобро користење на земјоделскиот потенцијал на земјата, преку подобро раководење со неа, оптимална употреба на земјишните ресурси на еколошки одржлив начин и изградба на институционален капацитет на секторот, преку зајакнат рурален развој и преку воспоставување услови за безбедно производство на храна и трговија. Целта е целосно во согласност со стратегиската цел на НРП т.е. да се постигне одржлив економски раст придружуван со повисока стапка на вработеност и зголемена меѓународна конкурентност на земјата.

На пооперативно ниво, приоритетот ги има следните цели:

- Да го зголеми приносот од земјоделското производство и конкурентноста на земјоделското производство и да обезбеди подобар пристап до домашните и странски пазари.
- Да развие пазар на земјоделско земјиште и да ја зголеми ефикасноста во користењето на земјата на еколошки одржлив начин.
- Да дефинира и спроведе ефикасна политика за развој на земјоделството и руралните области согласно Заедничката земјоделска политика на ЕУ.
- Да осигура заштита на здравјето на животните од болести преносливи на луѓето, здравствена и хигиенска безбедност на храната од животинско потекло, добросостојба на животните, ветеринарна заштита и унапредување на животната средина и природата.
- Да спречи ширење болести на растенијата, да овозможи меѓународна трговија со здрави растенија и производи од растително потекло; да користи еко-токсиколошки безбедни производи за заштита и ѓубрење на растенијата; да развие добри стандарди за квалитет на семињата.
- да осигура одржлив развој на шумите и дивниот свет во Република Македонија.

4.4.3. Области на активност

Неколку програми, активности и мерки беа дизајнирани со цел да се постигнат земјоделските цели и целите на руралниот развој. Овие програми, активности и мерки беа замислени на начин да ги надградат силните страни и да се борат против слабостите, како и да се обидат да ги истражат што е можно повеќе идентификуваните можности. Тие се собрани во следните 6 области на активности:

- Област на активност Бр. 1: Развој на земјоделството и зајакнување на капацитетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство
- Област на активност Бр.2: Раководење со земјоделското земјиште
- Област на активност Бр.3: Рурален развој
- Област на активност Бр.4: Ветеринарен развој
- Област на активност Бр.5: Фито-санитарен развој
- Област на активност Бр.6: Развој на шуми

Област на активност бр.1: Развој на земјоделството и зајакнување на капацитетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство

Главните цели на развојот на земјоделството и зајакнувањето на капацитетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство се следните: зголемување на приносите од земјоделското производство, зголемување на конкурентноста на земјоделското производство и подобар пристап до домашните и локални пазари, оптимална употреба на ресурсите на земјата на еколошки одржлив начин.

Беа предвидени неколку програми за спроведување на оваа активност.

- *Програма за поддршка на развојот на земјоделството;* Програмата за развој на земјоделството е составена од: програма за производство на приноси (житарки, индустриски приноси, зеленчук); програма за развој на производство на овошје, со посебен нагласок на подигањето нови дрвја со овошки; програма за производство во стакленици; програма за развој на производство на добиток и спроведување на Националната програма за размножување за производство на добиток на РМ 2000-2009 година; општи и заеднички мерки: обуки, семинари и обезбедување информации; програма за интегрирано земјоделско производство: исплати на компензации за воведување системи на добри земјоделски производи на ниво на фарма; компензација за сертификација и лабораториски анализи на почва, вода, производи; компензација за трошоците за работа на комисиите за интегрирано производство. Како најширока програма од сите други во рамките на оваа активност, програмата за развој на земјоделството, зазема 2/3 од „инвестициските потреби“ за средствата во рамките на активноста за развој и зајакнување на капацитетот на МЗШВ.
- *Програма за поддршка на производството на тутун;* Програмата за производство на тутун ќе вклучува програма за зголемување на приходите на производителите на тутун и програма за R&D во производството на тутун.
- *Програма за развој на органско земјоделско производство;* Програмата за органско земјоделство ќе биде поддржана од неколку мерки: образование на производителите, помош во промоцијата и рекламирањето, помош во конверзијата од конвенционална кон органска производствена земја, контрола и сертификација на органското производство, лабораториски анализи на органските фарми, програма за работа на комитетот за верификација на системите на органско производство.
- *Програма за образование и обуки на поединечните фармери;* Програмата за образование и обуки, главно, ќе биде насочена кон обучување и образување млади фармери, но, исто така, и кон поддршка во обезбедувањето на сметководствени услуги за земјоделските здруженија.
- *Програма за агро-еколошко производство;* Заради негативниот учинок на минатите практики врз животната средина, особено внимание ќе биде посветено на усогласувањето на земјоделските производи со животната средина. Ова ќе биде поддржано со изготвување програма за намалување на негативните влијанија на земјоделското производство врз животната средина, зачувувајќи ја биоразновидноста, плодноста на почвата и традиционалниот културен пејсаж, преку

различни форми на поддршка за одржување на биоразновидноста и за оживување на специфичните за дадена локација приноси и животински видови, поддршка за заштитата на заштитените области.

- *Програма за производство на риба;* Програмата за производство на риба ќе биде дизајнирана и спроведена преку две под-програми: програма за одржлив развој на рибата и одржување на рибниот фонд, како и програма за развој на рибарски туризам.
- *Програма за промоција на земјоделската – прехранбената индустрија;* Програмата за промоција на земјоделската и прехранбената индустрија ќе се состои од следното: програма за заеми и други настани, програма за воведување трговски заштитни марки и географски индикатори на потеклото на земјоделските производи, програма за печатење промотивен материјал и пазарни информации.

Табела 4.31.: Развој на земјоделството и зајакнување на капацитетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство– поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Програма за поддршка на развојот на земјоделството	20.00	64.31	24.00	67.99	28.00	69.83	72.00	67.61
Програма за поддршка на производството на тутун	8.00	25.72	7.00	19.83	6.00	14.96	21.00	19.72
Програма за поддршка за развој на органско земјоделско производство	0.80	2.57	1.10	3.12	1.60	3.99	3.50	3.29
програма за образование и обуки на поединечни фармери	0.10	0.32	0.15	0.42	0.20	0.50	0.45	0.42
програма за агро-еколошко производство	1.60	5.14	2.30	6.52	3.30	8.23	7.20	6.76
програма за производство на риба	0.50	1.61	0.60	1.70	0.80	2.00	1.90	1.78
Програма за промоција на земјоделската- прехранбена индустрија	0.10	0.32	0.15	0.42	0.20	0.50	0.45	0.42
ВКУПНО	31.10	100.00	35.30	100.00	40.10	100.00	106.50	100.00

Област на активност Бр. 2: Управување со земјоделското земјиште

Раководењето со земјоделското земјиште е многу важна активност која се очекува да развие пазар на земјоделско земјиште и да ја зголеми ефикасната употреба на земјата на одржлив начин, а со цел да се зголеми конкурентноста и приносот на земјоделските производители. Оваа активност ќе биде спроведена преку проект за раководење со земја во државна сопственост, преку подготовка на географски информациски систем и подготовка на план за управување со природните ресурси; воведување систем за идентификација на земјата и орто-фото мапи. Мапата на обработуваното земјиште ќе биде изготвена и ќе биде користена за земјоделските активности, како основа за годишни и среднорочни наддавања за различни потреби, како на пример, побарувања на води, корисници на земја и тн. Нов Закон за земјоделско земјиште ќе биде донесен и тој ќе обезбеди правна рамка за воспоставување целосна база на податоци за земјиштето, негова фактичка искористеност, компјутерско управување со катастарот, трговија, чување досиеја за закупи, и тн. Тековната ситуација во однос на чувањето на досиеја за јавно земјиште и пасишта не е задоволителна. По основ на конкретни

проекти и во рамките на конкретен временски период, треба да се постигне: одржување дигитален катастар за земја, обезбедување извор на мерливи податоци за корисниците на јавно земјиште, досиеја за јавните пасишта, досиеја за закупи на земјиште и пасишта и т.н.

Табела 4.32.: Управување со земјоделско земјиште– поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Програма за управување со земјоделско земјиште во државна сопственост	2.00	49.75	3.00	50.00	3.00	60.00	8.00	53.26
Воведување систем за идентификација и орто-фото мапи	2.00	49.75	3.00	50.00	2.00	40.00	7.00	46.60
Донесување Закон за земјоделско земјиште	0.02	0.50		-		-	0.02	0.13
ВКУПНО	4.02	100.00	6.00	100.00	5.00	100.00	15.02	100.00

Активност Бр. 3: Рурален развој

Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ) е организација задолжена за управување со руралниот развој во Република Македонија. Нему му е доверено програмирањето на активностите, мониторинг и проценка на програмата, координација на активностите и институциите, како и супервизија на финансиското работење поврзано со руралниот развој. Пилот програмата за рурален развој за 2006 година веќе беше донесена од страна на Владата и е оперативна. Мерките се во согласност со мерките и процедурите применувани во ЕУ.

Националната стратегија за земјоделство и рурален развој е во фаза на подготовка и го содржи оперативниот план за нејзино спроведување (Национална програма за развој на земјоделство и Национална програма за рурален развој). Целта на стратегијата е да се дефинира ефикасна политика за развој на земјоделството и руралните области во согласност со Заедничката земјоделска политика на ЕУ.

Од страна на Владата ќе биде воспоставена меѓуминистерска група за рурален развој, која ќе претставува тело одговорно за дизајн на интегрирана национална политика за рурален развој.

Ќе биде изготвен план за претпристапна поддршка на земјоделството и руралниот развој на Република Македонија - планот ИПАРД. Овој документ ќе ги опише мерките и активностите за земјоделството и руралниот развој кои треба да станат предмет на финансиска поддршка. Ќе биде предвидено оваа мерка да користи најголем дел од средствата за активност на руралниот развој – повеќе од 90% од вкупните „инвестициски потреби“ на оваа активност.

Исто така, ќе постои потреба за прилагодување на административната структура, за да се исполнат барањата за работа со инструментите на ЕУ за рурален развој. Основниот услов за користење на претпристапните ЕУ фондови е воспоставување институција за

спроведување на мерките на финансиската поддршка за земјоделскиот и прехранбениот сектор.

МЗШВ ќе треба да започне со подготовка на поставување на основните инструменти за управување на Заедничката земјоделска политика (САР), особено во воспоставувањето Агенција за наплата во согласност со ЕУ и Интегрираниот административен и контролен систем (IACS). Треба да постојат ефикасни системи за управување, мониторинг, контрола и ревизија кои се воспоставени со цел соодветно да ги спроведуваат ИПА програмите во средина на децентрализирано спроведување. Исто така ќе биде изведена изградбата на капацитетот на релевантните институции.

Табела 4.33.: Рурален развој – поединечни проекти / програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Програма за рурален развој (национален буџет)	3.00	88.76	-	-	-	-	3.00	5.77
ИПАРД програма	-	-	20.80	97.33	26.60	97.79	47.40	91.24
ИПАРД програма за институционална изградба	0.38	11.24	0.57	2.67	0.60	2.21	1.55	2.98
ВКУПНО	3.38	100.00	21.37	100.00	27.20	100.00	51.95	100.00

Активност Бр. 4: Ветеринарен развој

Ветеринарниот развој се состои од: заштита на здравјето на животните од болести преносливи на луѓето, безбедност на здравјето и хигиената на храната од животинско потекло, добросостојба на животните, ветеринарна заштита и унапредување на животната средина и природата. Главните програми во оваа активност се следните: (i) ветеринарна компонента на Проектот за структурни и правни реформи на МЗШВ, (ii) национален систем за идентификација и регистрација на животните: фаза II, (iii) образование и професионални обуки за ветеринарниот административен персонал, (iv) програма за зајакнување и подобрување на регулаторната, законодавна и институционална структура на РМ (програмата цели кон подобрување на регулаторната, законодавна и институционална структура на РМ во однос на производството, трговијата и употребата на сточна храна и производство, трговија и употреба на ветеринарно-медицински материјали), (v) програма за здравствена заштита на животните (програмата за здравствена заштита на животните како свој составен дел ќе има подготовка на програма за епидемиолошки студии за зоонози и за економски важни заболувања во подготовка на препораки за програми за превенција контрола), (vi) мониторинг на резидуали од одредени супстанции, ветеринарни лекови и контаминанти во живи животни и во храна од животинско потекло, и (vii) зајакнување на регулаторната, законодавна и институционална структура на РМ во однос на производството, трговијата и употребата на сточна храна.

Табела 4.34.: Ветеринарен развој– поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	износ	%	Износ	%	износ	%	износ	%
Проект за структурни и правни реформи во МЗШВ, ветеринарна компонента		-		-		-	0.00	-
Национален систем за идентификација и регистрација на животни, фаза 2	1.30	76.92	0.89	60.54	0.94	79.66	3.13	72.12
Програма за едукација и професионално надградување на вработените во Ветеринарна Администрација	0.10	5.92	0.10	6.80		-	0.20	4.61
Програма за зајакнување и подобрување на регулаторната, законодавната и институционална структура на РМ во однос со производство, дистрибуција и употреба на сточна храна и ветеринарно-медицински материјали за животни	0.05	2.96	0.24	16.33	0.08	6.78	0.37	8.53
Програма за здравствена заштита на животни во подпрограма на епидемиолошки студии за зоознози и економски важни болести и препораки за подготовка на програми за превенција /контрола	0.08	4.73	0.08	5.44		-	0.16	3.69
Мониторинг и контрола на резидуи од одредени субстанции, ветеринарни лекови, и контаминанти за живи животни и храна со животинско потекло	0.16	9.47	0.16	10.88	0.16	13.56	0.48	11.06
Програма за зајакнување и подобрување на регулаторната, законодавна и институционална структура на РМ во однос на производството, дистрибуцијата и употребата на на сточна храна и ветеринарни медицински мат. за животните		-		-		-	0.00	-
ВКУПНО	1.69	100.00	1.47	100.00	1.18	100.00	4.34	100.00

Активност Бр. 5: Фито- санитарен развој

Фито-санитарниот развој се занимава со неколку елементи: превенција од ширење на болести на растенијата; меѓународна трговија со здрави билки и производи од растително потекло; употреба на еко-токсиколошки безбедни производи за заштита на растенијата; развивање добри стандарди за ѓубривата; воспоставување службена станица за тестирање на квалитетот на семињата, согласно на процедурите на ИСТА и слични прашања.

Фито-санитарната администрација има правна надлежност да го надгледува здравјето на поделелските производи, да дизајнира и спроведува мерки и да наметнува обврски во врска со приносите и болестите сврзани со растенијата, превенција, биолошка превенција на растенијата, да создаде и одржува информациски систем, да одлучува по трошоците и компензациите, да биде во комуникација со властите, овластените институции, тела, како и да се справува со други прашања. Постои Програма за здравје на поделелските производи, донесена во 2006 година, и нејзината намена е, заедно со Законот за заштита на поделелските производи, да ја регулираат трговијата и употребата на пестициди и заштитни производи со пропишан квалитет.

Професионалната работа на производството, подготовката за трговија, пакувањето, сертификацијата на семенскиот материјал, потпаѓа под надлежностите на Администрацијата за семе и семен материјал во рамките на МЗШВ. Задача на администрацијата е да ги донесува годишните програми за семе и семен материјал. МЗШВ изготвува Програма за семе и семен материјал која ќе ги дефинира

специфичните политики и мерки за оваа област. Некои од приоритетите ќе бидат започнување со работа на службената станица за проценка на квалитетот на семето, согласно на процедурите на ИСТА; воспоставување пред- и пост-контролни истражувачки полиња за целокупниот семен материјал кој се произведува во Македонија; создавање можности за тестирање на разновидноста, униформноста и стабилноста на сортите; службена сертификација и етикетање на вкупниот семен и посадочен материјал кој се произведува во Македонија.

Табела 4.35.: Фито-санитарен развој–поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Волумен	%	Волумен	%	Волумен	%	Волумен	%
Структурни реформи на МЗШВ и фитосанитарна компонента		-		-		-	0.00	-
заштита против болести: мониторинг, прогноза, препораки интервенција	4.00	33.28	3.00	33.22	1.50	19.43	8.50	29.54
Контрола на системот на фито-санитарен увоз и извоз	5.00	41.60	4.00	44.30	2.00	25.91	11.00	38.23
Систем на одобрување, контрола на употреба и во примарното земјоделско производство на производи за заштита на растенијата	2.00	16.64	1.00	11.07	3.00	38.86	6.00	20.86
Регулаторен систем и стандарди, како и контрола на губривата	0.80	6.66	0.80	8.86	1.00	12.95	2.60	9.04
Програма за семе и семен материјал	0.22	1.83	0.23	2.55	0.22	2.85	0.67	2.33
Вкупно	12.02	100.00	9.03	100.00	7.72	100.00	28.77	100.00

Активност Бр. 6: Развој на шумарството

МЗШВ изготви Стратегија за одржлив развој на шумарството во РМ која содржи мерки кои треба да бидат изведени во периодот 2007-2009 година. Целта е да се обезбеди одржлив развој на шумите и дивниот свет во Република Македонија.

Вкупната површина под шуми во Република Македонија изнесува 955.300 ха, а што е 37% од вкупната територија на земјата. Проценката на годишната сеча на дрва изнесува околу 1,3 милиони m³, од кои 70% се користат во текот на годината. Од вкупната маса на сечата на дрва, уделот на дрва за огрев изнесува 80-85%. Шумите во државна сопственост заземаат 92% од целата територија под шуми. Иако економската важност на секторот шумарство е релативно мала, шумите во Република Македонија имаат голема поширока не-економска важност, особено за одржувањето на биоразновидноста и еко-системите во земјата, заради што и овој сектор е предмет на разни програми и политики.

Главните насоки на одржливиот развој на шумарството во Република Македонија се следните: проширување, подобрување на квалитетот и заштита на обемот на шуми; мултифункционално управување со шумите и одржлив развој на шумарството; дефинирање на условите за обезбедување национални и меѓународни финансиски средства за развој на шумарството; дефинирање на главните насоки за регулирање на секторот шумарство, како и дефинирање на националните интереси и меѓународните одговорности во оваа област.

Следните програми се предвидени во оваа област на активности:

- *План за работење на шумите за период од 20 години;* Во 2004 година од страна на ФАО (Организација за земјоделство и храна на Обединетите нации) беше одобрен проект за развивање долгорочна Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република Македонија. Целта на проектот беше да развие Стратегија за одржлив развој на шумарството за период од 20 години, насочена кон создавање капацитети за одржлив развој и заштита и управување со шумските ресурси на земјата. Покрај тоа, овој документ ќе ги дефинира економските, еколошките и социолошките аспекти на секторот шумарство во Република Македонија со цел да се зајакне профитабилноста, конкурентноста и одржливоста на шумите во Република Македонија. Процесот на подготовка на Стратегијата е заснован на принципот на учество на сите засегнати страни и на интегрирање на шумарството во националните развојни стратегии и планови. Стратегијата ќе биде спроведувана со помош на средства добро дефинирани во Акцискиот план кој ќе вклучува мерки и активности за иден развој на секторот шумарство во рамките на одредена временска динамика, како и проценка на неопходниот материјал и човекови ресурси кои се потребни за негово исполнување.

- Инвентар на шуми во РМ
- Стекнување 37 специјализирани теренски возила за локализирање и гаснење шумски пожари
- Сертификација на 30% од високите шуми во РМ

Табела 4.36.: Развој на шумарството—поединечни проекти/програми идентификувани од надлежното министерство како „инвестициски потреби“ (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Општ план за развој на шумите за наредните 20 години	0.07	1.38	0.07	2.81	0.07	2.81	0.21	2.09
Регистер на шуми во РМ	2.80	55.12	1.60	64.26	1.60	64.26	6.00	59.64
набавка на 37 специјализирани теренски возила за локализирање и гаснење на шумски пожари	.	41.34	2.10	20.87
Сертификација на 30% од високите шуми во РМ	0.11	2.17	0.82	32.93	0.82	32.93	1.75	17.40
Вкупно	5.08	100.00	2.49	100.00	2.49	100.00	10.06	100.00

4.4.4. Свкупна квантификација на „инвестициските потреби“ за развојниот/инвестициски приоритет за земјоделски и рурален развој

Табелата 4.37. ги резимира „инвестициските потреби“ на развојната/инвестициска активност за земјоделството и руралниот развој, како што се идентификувани и формулирани од страна на надлежните министерства. „Инвестициските потреби“ на овој приоритет на НРП се проценети на 217 милиони евра за тригодишниот период и

имаат одреден нагорен тренд со текот на годините, од 57 милиони евра за 2007 година, преку 76 милиони евра за 2008 година до 84 милиони евра за 2009 година.

Табела : 4.37.: Резиме на „инвестициските потреби“ на развојниот/инвестициски приоритет за земјоделството и руралниот развој по област на активности (во милиони евра; во % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
1. Развој на земјоделството и зајакнување на капацитетите на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство	31.10	54.29	35.30	46.66	40.10	47.91	106.50	49.16
2. Раководење со земјоделското земјиште	4.02	7.02	6.00	7.93	5.00	5.97	15.02	6.59
3. Рурален развој	3.38	5.90	21.37	28.24	27.20	32.50	51.95	23.98
4. Ветеринарен развој	1.69	2.95	1.47	1.94	1.18	1.41	4.34	2.00
5. Фитосанитарен развој	12.02	20.98	9.03	11.93	7.72	9.22	28.77	13.28
6. Развој на шумарство	5.08	8.87	2.49	3.29	2.49	2.98	10.06	4.64
ВКУПНО	57.29	100.00	75.66	100.00	83.69	100.00	216.64	100.00

Главните „инвестициски потреби“ на земјоделството и руралниот развој, околу 1/2 од вкупниот износ, се концентрирани во развојот на земјоделството и зајакнувањето на капацитетите на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство за периодот 2007-2009 година. Втората инвестициска активност е руралниот развој каде ИПАРД програмата зазема повеќе од 90% од вкупниот износ.

Табела: 4.38.: Резиме на предвидените извори на финансирање на „инвестициските потреби“ во рамките на развојниот/инвестициски приоритет за земјоделството и руралниот развој (во милиони евра; во % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Јавни извори								
Централен буџет	38.81	67.74	43.08	56.93	48.65	58.14	130.54	60.26
Сопствени средства	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Локални буџети	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ИПА	9.74	17.00	14.77	19.52	14.93	17.84	39.45	18.21
Други грантови	5.15	8.99	5.37	7.10	4.79	5.71	15.31	7.07
Заеми	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Приватни извори								
Концесии	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Други приватни извори	1.90	3.32	10.97	14.50	14.13	16.88	27.00	12.46
Неидентификувани извори на финансии	1.69	2.95	1.47	1.94	1.19	1.42	4.35	2.01
ВКУПНО	57.29	100.00	75.66	100.00	83.69	100.00	216.64	100.00

Изворите на средствата се презентирани во Табела 4.38. Повеќе од 1/2 од средствата се распоредени да дојдат од Централниот буџет, додека 17% ќе бидат финансирани од ИПА, а преостанатите финансиски средства, предвидено е да дојдат од други извори, вклучително и приватните извори (12%), грантови и „неидентификувани извори на финансии“. Последната категорија главно се однесува на потребите за активностите за ветеринарниот развој.

Поглавје 5:

Усогласување на инвестициските потреби на НРП со расположивите средства за нивно финансирање

5.1. Збирна квантификација на „инвестициските потреби“ на НРП

Табелата 5.1. дава консолидирана квантификација на „финансиските потреби“ за сите четири развојни/инвестициски приоритети на НРП кои се идентификувани и наведени од страна на надлежните министерства и детално претставени во Поглавјето 4¹⁴. Како што е прикажано на табелата, збирните „инвестициски потреби“ за приоритетите на НРП се проценети на ниво од 1.724 милиони евра за целиот тригодишен период. На годишна основа тие растат од 418 милиони евра во 2007 година, на преку 594 милиони евра во 2008 година и на 712 милиони евра во 2009 година.

Табела 5.1.: „Инвестициски потреби“ на НРП за развојни/инвестициски приоритети (милиони евра, % од вкупниот износ)

	2007		2008		2009		Total	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
1. Конкурентност на корпоративниот сектор	49.27	11.78	56.53	9.52	59.13	8.31	164.93	9.57
2. Развој на човечки ресурси	62.31	14.89	37.40	6.30	41.98	5.90	141.68	8.22
3. Физичка инфраструктура	249.47	59.63	424.24	71.44	526.77	74.03	1,200.48	69.64
4. Земјоделски и рурален развој	57.29	13.69	75.66	12.74	83.69	11.76	216.64	12.57
ВКУПНО	418.34	100.00	593.83	100.00	711.57	100.00	1,723.73	100.00

Овој изразен нагорен тренд на збирните „инвестициони потреби“ на Република Македонија содржи важни разлики во очекуваната динамика на одделни приоритети на НРП. Наспроти приоритетот развој на економската инфраструктура за кој постои голем пораст на „инвестициските потреби“, кај „инвестициските потреби“ за другите три приоритети постои послаба, или дури негативна динамика. Годишниот износ на „инвестициски потреби“ за приоритетите земјоделство и рурален развој и конкурентност на корпоративниот сектор покажува нагорен тренд, но кај приоритетот

¹⁴ Концептот „инвестициски потреби“ не е јасно дефиниран во методолошка смисла. Тој ги вклучува сите развојни/инвестициски интервенции кои едно ресорно министерство или друга јавна институција ги смета за важни за спроведување на целите на политиката во соодветна област од сопствената надлежност. Постојат два методолошки недостатоци на концептот „инвестициски потреби“ кои треба јасно да бидат согледани во процесот на осмислување и/или спроведување на политиката.

- Прво, колку реално е одредена една „инвестициска потреба“ за одреден проект/програма? Дали еден проект/програма што е вклучена во групата „инвестициски потреби“ на НРП од страна на едно ресорно министерство е навистина потребен/а за постигнување на наведената цел во конкретна област (во тој случај, може да се каже дека проектот / програмата претставува оправдана „инвестициска потреба“), или пак односот меѓу проектот/програмата и целта што треба да ја постигне е помалку јасен или воопшто не постои (во тој случај, посоодветно би било да се зборува за „инвестициски желби“ наместо за оправдани „инвестициски потреби“).
- Второ, концептот не прави разлика меѓу (1) физичка инвестиција (основни средства, опрема), (2) инвестиција во градење на институции, и (3) инвестиција во подготовка на проект/програма. Сите три категории се вклучени во податоците обезбедени од страна на надлежните министерства и дадени во подготовката на „инвестициските потреби“.

развој на човековите ресурси годишниот износ на „инвестициски потреби“ опаѓа. Како резултат на тие дивергентни трендови на „инвестициските потреби“ кај четирите развојни/инвестициски приоритети на НРП уделот на економската инфраструктура во вкупните „инвестициски потреби“ се зголемува во текот на тригодишниот период, додека уделот на сите три други приоритети, на консолидирана или на поединечна основа, се намалува.

- *економска инфраструктура*; Кај НРП приоритетот развојот на економската инфраструктура се наведува екстремно голем пораст на „инвестициските потреби“, иако и сега инвестициите во тој сегмент на економијата доминираат на сцената на јавниот сектор во државата. Годишниот износ на „инвестициски потреби“ се проектира да биде повеќе од двојно поголем во следните 3 години, од 250 милиони евра во 2007 на дури 527 милиони евра во 2009 година. Со таков динамичен пораст, уделот на економската инфраструктура во вкупните „инвестициски потреби“ на државата ќе се зголеми од 60% на речиси 70%. Соодветните министерства, особено Министерството за транспорт, тврдат дека документацијата за поголемиот дел од проектите што се ставени во Листата на „инвестициски потреби“ или е комплетна или е речиси подготвена. Покрај тоа, постои силен интерес од страна на странски партнери, особено од ЕУ и меѓународните финансиски институции, за интензивни инвестициски активности во таа област, особено во однос на транспортните врски во секторите на европските коридори. На крајот, но не најмалку важно, многу од проектите на полето на економската инфраструктура се јасно внесени во Програмата за јавни инвестиции.
- *земјоделство и рурален развој*; Според министерството надлежно за оваа област, консолидираните „инвестициски потреби“ за овој приоритет во НРП се зголемуваат од 57 милиони евра во 2007 на 84 милиони во 2009 година. Со таквиот номинален пораст, приоритетот земјоделство и рурален развој го намалува своето учество во вкупните „инвестициски потреби“ од 14 на 12% во наведениот период. Анализата на „инвестициските потреби“ во овој приоритет покажува дека скоро ½ припаѓа на една област на активност, имено развој на земјоделството и зајакнувањето на капацитетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Треба да се истакне дека, во некои области на активности во овој приоритет на НРП, руралниот развој е очигледен пример за тоа, инвестициските проекти и програми не се подготвени, а тоа создава одредени сомнежи во однос на тоа дали спроведувањето на програмите навистина би можело да почне во предвидените години.
- *конкурентност на корпоративниот сектор*; Иако на пониско номинално ниво отколку приоритетот земјоделство и рурален развој, и овој приоритет на НРП бележи одреден нагорен тренд на годишните „инвестициски потреби“. Со зголемување од 49 милиони евра во 2007 година на 59 милиони евра во 2009 година, уделот на овој приоритет се намалува од 12 на 8% во вкупните „инвестициски потреби“ на НРП. Фактот дека 2/3 од „инвестициските потреби“ на приоритетот се наменети за подготвени проекти во секторот туризам, како и тоа дека поголем дел од проектите во другите области на активности на овој приоритет се подготвуваат во рамките на соработката со меѓународните финансиски институции и билатерални донатори, може да сугерира дека програмирањето на наведените проекти/ програми за „инвестициски потреби“ е пореалистично отколку во некои други области.

- *развој на човековите ресурси;* Несоодветностите во областа на развојот на човековите ресурси се идентификувани како едно од поголемите тесни грла за побрз развој на Република Македонија (види Поглавје 2). Врз основа на овој факт и земајќи ги предвид целите на НРП (види Поглавје 3), можеше да се очекува инвестициските проекти/програми во рамки на овој приоритет да бидат позначајно застапени во овој НРП отколку што е тоа случај. За жал, наведените „инвестициски потреби“ за овој приоритет не се совпаѓаат со тоа очекување. Напротив, ова е единствен од четирите приоритети на НРП каде наведениот годишен обем на „инвестициски потреби“ всушност се очекува да опаѓа, од 62 милиони евра во 2007 година, на 42 милиони евра во 2009 година. Како последица на тоа, нивниот удел во вкупните „инвестициски потреби“ би паднал од 15 на само 6% од вкупните потреби. Повеќе од очигледно е дека недостигот на готови проекти е една голема слабост во оваа област. Како што е наведено од ресорните министерства, со забележителен исклучок кај Министерството за здравство, идентификуван е значително ограничен број проекти вредни над 1 милион евра.

Табелата 5.2. дава збирен преглед на проектираните извори на средства за четирите приоритети на НРП, како што е наведено од страна на ресорните министерства кога ги поднесувале податоците за „инвестициски потреби“. Како што е прикажано на табелата, за над $\frac{1}{4}$ од вкупните „инвестициски потреби“, во номинална вредност од 445 милиони евра, ресорните министерства немаат идентификувано потенцијални извори на финансирање. Тоа може да значи дека тие, или немаат сопствено согледување на можните извори на финансирање, или дека едноставно не успеале да обезбедат податоци.

Меѓу идентификуваните јавни извори, следните три посебно се истакнуваат: (1) домашни буџетски средства (централни и локални), (2) грантови (ИПА и билатерални), и (3) заеми.

- *домашни буџетски средства (централни и локални);* Овој извор на финансирање се очекува да покрие 21% од вкупните „инвестициски потреби“ во четирите приоритети на НРП, што во номинална вредност изнесува 362 милиони евра во текот на тригодишниот период. Интересно е да се спореди оваа бројка со многу повисоката бројка на „домашни средства“ расположиви за истиот период (види Табела 5.12.). Ова може да сугерира дека ресорните министерства другите извори на јавни средства, пред се грантовите и заемите, ги сметаат за поважен извор на инвестициски финансирање отколку расположивите домашни средства, особено од Централниот буџет.
- *билатерални грантови;* Оваа категорија на извори на финансирање се очекува да обезбеди 8% од средствата што би биле потребни за да се задоволат „инвестициските потреби“. Во номинална вредност тоа изнесува 130 милиони евра во текот на тригодишниот период; меѓу 41 и 47 милиони годишно, и тоа е двојно повеќе од реално проектиран прилив на билатерални грантови за целите на НРП (вид Табела 5.12.). Во однос на овој извор на потенцијални средства, покрај големата разлика меѓу потребните и достапните средства во текот на целиот тригодишен период, друг проблем е динамиката на односот меѓу достапноста и потребите. Додека во 2007 година проектираниот прилив на билатерални грантови сè уште ќе покрива над $\frac{1}{2}$ од потребите за овој извор на средства, како што е прикажано од ресорните министерства, во 2009 година тој однос се очекува да

падне на 1/3. Тоа, едноставно претставува резултат на фактот дека искажаните потреби од грантови остануваат горе-долу на непроменето годишно ниво од 2007 до 2009, додека проектираниот прилив на средства од овој извор се очекува да се сведе речиси на половина.

- *ИПА*; Уште поголема диспропорција меѓу потребните и реално проектираните расположиви средства за финансирање на НРП се јавува кај средствата од претпристапната помош од ЕУ (ИПА фондовите). Додека ресорните министерства искажуваат потреби од овој извор на финансирање во износ од 205 милиони евра, реално проектираната бројка се проценува на 69 милиони евра во текот на тригодишниот период (види табела 5.12.). Значи, проблемот има исто така и своја динамичка димензија. Додека ресорните министерства предвидуваат доток на ИПА средства еднакви на 42 милиони евра веќе во 2007 година, реално е да се проектира дека средствата од овој извор ќе почнат да пристигнуваат во земјата дури една година покасно. Треба, сепак, да се спомене дека во 2007 година се очекува да дојдат уште околу 13 милиони евра од КАРДС програмата.

- *заеми*; Ресорните министерства предвидуваат дека 20% од вкупните „инвестициски потреби“, што во номинална вредност изнесува 337 милиони евра во периодот 2007-2009, ќе бидат обезбедени од заеми од меѓународните финансиски институции и од други кредитори. Секако, овие предвидени заеми од министерствата се 1,4 пати поголеми од достапните заеми од 236 милиони евра, во табела 5.12

Табела 5.2.: Извори на финансирање за „инвестициски потреби“ на НРП според предвидувањата на ресорните министерства (милиони евра, % од вкупното)

	2007		2008		2009		Вкупно	
	Износ	%	Износ	%	Износ	%	Износ	%
Јавни извори								
Централен буџет	100,43	24,01	112,76	18,99	149,26	20,98	362,45	21,03
Сопствени средства	22,35	5,34	28,30	4,77	40,30	5,66	90,95	5,28
Локални буџети	1,30	0,31	1,42	0,24	2,14	0,30	4,86	0,28
ИПА	42,20	10,09	71,21	11,99	91,16	12,81	204,57	11,87
Други заеми	46,62	11,15	41,45	6,98	41,46	5,83	129,53	7,51
Заеми	116,69	27,89	123,24	20,75	97,26	13,67	337,18	19,56
Приватни извори								
Концесии	45,82	10,95	84,87	14,29	132,00	18,55	262,69	15,24
Други приватни	3,44	0,82	14,57	2,45	20,84	2,93	38,85	2,25
Неидентификувани извори на средства	39,49	9,44	116,02	19,54	137,16	19,28	292,66	16,98
ВКУПНО	418,34	100,00	593,83	100,00	711,57	100,00	1.723,74	100,00

5.2. Основни сценарија

Основните сценарија на НРП се всушност гледиште на Владата за најдобриот пат за економски развој на Република Македонија во квантитативна смисла во текот на наредните три години. Среднорочните проекции претставуваат конзистентна визија во однос на економско-социјалното реструктурирање, согласно одредбите изложени во документите на Владата за среднорочно планирање и во тригодишните аранжмани потпишани од Владата со ММФ и Светската банка во втората половина на 2005 година.

Сценаријата презентирани во продолжение се базираат врз следната основна ориентација на политиките:

- забрзување на економскиот пораст и зголемување на бројот на работни места,
- намалување на надворешниот дебаланс, и
- зачувување на постојните придобивки на полето на макроекономската стабилност.

Наведената ориентација на политиката се потпира врз интензивирани структурни реформи кои имаат за цел да ја поддржат вкупната конкурентност на државата. Оттука, структурните реформи претставуваат јадро на реформските политики во следните години, придружени со реформи насочени кон подобрување на квалитетот на институциите. Истовремено, фискалната политика треба да остане рестриктивна, за да не се случи прегревање на економијата.

5.2.1. Макроекономски и инвестициски сценарија

Во последните три години, т.е. од 2004 до 2006 година, економскиот пораст на Република Македонија беше забрзан на ниво од околу 4% годишно, главно воден од значително зголемениот извоз. Како што е прикажано на Табелата 5.3., просечната стапка на пораст на извозот за 2005 и 2006 година биле речиси двојно поголеми од односните стапки на пораст на БДП.

Табела 5.3.: Макроекономски индикатори (реални стапки на пораст; во %)

	2005	2006	2007	2008	2009	Просек 2007- 2009
БДП	3.8	4.0	6.0	6.0	6.5	6.2
Инфлација	0.5	3.2	3.0	2.5	2.5	2.7
Вработување	4.3	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0
Продуктивност	2.0	2.0	2.0	2.5	2.0	2.2
Извоз на стоки/услуги	16.0	10.1	9.4	9.3	9.0	9.2
Увоз на стоки/услуги	18.4	14.6	7.9	7.2	6.8	7.3
Јавна потрошувачка	3.6	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0
Приватна потрошувачка	3.0	5.9	4.9	3.4	3.7	4.0
Бруто инвестиции	7.1	7.0	11.0	15.0	15.0	13.7
Промена на залихи	4.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Блиските врски помеѓу Република Македонија и Европската Унија, како и силната обврска на Владата да ги спроведе потребните структурни реформи, дава поттик на економскиот раст на среден рок, прогнозиран на 6-7%. Од гледна точка на производството, главни сектори кои придонесуваат кон проектираниот раст, ќе бидат индустријата и услугите, додека од гледна точка на трошоците, тоа ќе бидат извозот и инвестициите. Вкупните инвестиции се проектирани со раст на просечно годишно ниво од околу 13%, над проектираниот раст на приходите. Со значаен придонес кој се очекува од приливот на СДИ. Проектираното зголемување на уделот на вкупните инвестиции во БДП ќе ги донесе инвестициите поблиску до нивото на однос инвестиции/БДП, гледано во понапредните земји во транзиција. Фискалната политика во следниот период ќе остане дискретна со генералниот дефицит од околу 1% од БДП, придонесувајќи за понатамошно намалување на каматните стапки и трговскиот дефицит. Одржаната макроекономска стабилност заедно со интензивните структурни

реформи, на средно ниво ќе придонесат за просечно годишно зголемување на вработеност за околу 4% заедно со раст на продуктивноста за 2,2%.

И покрај високо реалните претпоставки зад проектираните стапки на реален раст на БДП, ние го следиме конзервативниот пристап и ги базираме нашите макрофинансиски калкулации на мошне претпазлива макроекономска рамка (табела 5.4). Особено, предлагаме реален раст на БДП за 4,0% во 2007, а 4,5% за 2008 и 2009, така што БДП ги изразува и своите компоненти (изразени во милиони евра) употребени за подоцнежни пресметки кои се пониски од оние во табела 5.3. Ова овозможува доволна флексибилност на инвестирачките сценарија, значајно го намалува ризикот од недоволно финансирање на одредени проекти и дефинира поверојатна инвестициска патека.

Табела 5.4.: Структура на БДП (во милиони евра-тековни цени)*

	2005	2006	2007	2008	2009
1. БДП (1 = 4 + 5 + 8)	4,523	4,840	5,160	5,500	5,862
2. Извоз на стоки и услуги	2,131	2,380	2,542	2,712	2,899
3. Увоз на стоки и услуги	2,950	3,371	3,596	3,816	4,048
4. Надворешно трговски биланс (4 = 2 – 3)	-819	-991	-1,053	-1,103	-1,149
5. Крајна потрошувачка (5 = 6 + 7)	4,344	4,734	5,027	5,323	5,633
6. Приватна потрошувачка	3,415	3,737	3,976	4,187	4,409
7. Владава потрошувачка	929	996	1,050	1,135	1,224
8. Бруто инвестиции (8 = 9 + 10)	999	1097	1,186	1,280	1,378
9. Вкупно фиксни инвестиции	831	918	996	1,077	1,161
10. Промена во залихи	168	179	190	203	216
11. Курс (Денари/евра)	6,3	61.3	61.3	61.3	61.3

* CPI употребен како дефлатор освен за извоз, увоз и промени во податоци за залихи

Споредбените анализи со други држави направени од страна на ММФ покажуваат дека зголемувањето на односот инвестиции/БДП обезбедува релативно ограничен обем на пораст на БДП. Спротивно на тоа, државата, која се карактеризира со висока стапка на невработеност, нуди значителен обем на поттикнувачки аутпут преку пораст генериран од вработувањата. Сепак, искуствата покажуваат дека брз економски развој не може да биде постигнат и одржуван без големо подобрување на вкупната факторска продуктивноста. Макроекономското сценарио на Република Македонија прогнозира голем пораст во продуктивноста. Нејзиниот пораст би требало да е повеќе од двојно поголем, од 1,6% во 2005 година до просечно годишно ниво од 3,3% за периодот 2007-2009 година, а се очекува тоа да биде постигнато преку интензивирани структурни и институционални реформи¹⁵.

НРП не се однесува на вкупната инвестициска активност која ќе се одвива во Република Македонија во текот на тригодишниот период. Всушност, голем дел од инвестициските активности на секоја држава се инвестиции финансирани од приватниот корпоративен сектор и од секторот на домаќинствата. Тие два сегменти кои обично зафаќаат меѓу 1/2 и 3/4 од вкупните фиксни инвестиции во државата, не претставуваат предмет на НРП. Оттука, овој документ се однесува само со релативно

¹⁵ Согласно проценките на ММФ, изворите на просечната годишна стапка на пораст на Република Македонија од 2,5% во периодот 1996-2005 година се следните: (i) вработување – 0,1%, (ii) физички капитал – 0,4%, и (iii) вкупен фактор на продуктивноста – 2,0%.

мал дел од инвестициите во Република Македонија кои ги исполнуваат следните два критериума. Прво, тие се финансирани или кофинансирани од јавни извори, домашни или странски. И второ, тие се користат за развојно ориентирани намени.

Согласно табелата 5.5. се предвидува фиксните инвестиции од Општиот владин буџет да изнесуваат меѓу 26 и 30% од вкупните фиксни инвестиции во Република Македонија во текот на следниот тригодишен период. Под претпоставка дека 15% од тие инвестиции ќе се користат за таканаречени „суверени функции“ на државата¹⁶, логично е да се предвиди дека инвестициите кои се предмет на НРП ќе зафаќаат меѓу 22,1 и 25,1% од вкупните фиксни инвестиции во државата и дека ќе бидат еднакви на 4,3 до 5,0% од нејзиниот БДП¹⁷¹⁸.

Табела 5.5.: Вкупни фиксни инвестиции од Општиот буџет на владата (во милиони евра – тековни цени; во %)

	2006	2007	2008	2009
1. БДП	4,840	5,160	5,500	5,862
2. Вкупни фиксни инвестиции	918	996	1,077	1,161
3. Вкупни фиксни инвестиции / БДП (3 = 2 : 1)	19.0	19.3	19.6	19.8
4. Фиксни инвестиции од Општиот буџет на владата	275	259	296	342
5. Фиксни инвестиции од извори на Општиот буџет на владата / БДП(5 = 4 : 1)	5.7	5.0	5.4	5.8
6. Фиксни инвестиции од општите финансии на Владата/ Вкупни фиксни инвестиции(6 = 4 : 3)	30.0	26.0	27.5	29.5

Груба индикација на структурата на фиксните трошоци од општиот Буџет на Владата за 2005 година и за „НРП развојните цели“ и за „суверените цели“ е дадена во Табелата 5.6. Податоците покажуваат дека, грубо земено, 85% од вкупниот износ се распределени за „НРП развојно“ ориентирани инвестиции кои се од директно значење за НРП. Од тој вкупен износ, најголем дел, 42% се канализирани за инвестиции во секторот на економска инфраструктура. Патиштата и наводнувањето и водоснабдувањето се единствени инвестициски-интезивни под-сектори во оваа област. Наспроти тоа, само 11% од општите фиксни инвестиции на Владата отпаѓаат на проекти и програми за општествена инфраструктура, од кои над половина отпаѓаат на образованието.

¹⁶ Претпоставката е базирана на Табела 5.5.

¹⁷ Оваа вредност треба да се зголеми за оние фиксни инвестиции кои се изведуваат од корпоратизирани институции во јавна сопственост, и заради тоа не се интегрирани во општиот буџет на Владата.

¹⁸ Има и едно друго методолошко прашање кое треба да се наведе. Овој НРП ги зема предвид само оние развојно ориентирани инвестиции од општите владини финансии кои отпаѓаат на фиксни инвестиции. Оттука, тој не вклучува некои важни развојно ориентирани расходи од општиот Буџет, како на пример, трошоци за развој на човечки ресурси. Тие конвенционално се вклучени во тековните ставки, иако имаат, или барем треба да имаат, развојно ориентиран карактер.

Табела 5.6.: Структура на фиксните инвестиции во централните финансирања на Владата за 2005 година (во % вкупниот износ)

Вид на фиксна инвестиција	Удел во вкупниот износ
За „НРП развојни цели“	84.9
Економска инфраструктура	42.1
- <i>Енергија</i>	<i>1.3</i>
- <i>Еколошка инфраструктура</i>	<i>1.3</i>
- <i>Транспорт, од кој</i>	<i>28.7</i>
- Патишта	22.6
- Железници	0.9
- <i>Аграрна инфраструктура</i>	<i>10.8</i>
Социјална инфраструктура	11.1
- <i>Здравство</i>	<i>3.4</i>
- <i>Образование</i>	<i>6.2</i>
- <i>Култура</i>	<i>1.5</i>
Останати	31.7
- ДДВ, царински такси и резерви на стоки	28.7
- Земјишен катастар и помалку-развиени области	2.9
За „суверени цели“	15.1
Армија, полиција, правда, судови, затвори	9.8
Општи услуги на владата	5.3
ВКУПНО	100.0

Табелата понатаму покажува дека речиси една третина од вкупните фиксни инвестиции е класифицирана како инвестиции за останати развојни цели. Оваа категорија вклучува широка лепеза на инвестиции и инвестициски расходи, набавки и сервисирање на разни видови на опрема која ѝ е потребна на администрацијата, како и инвестиции во резерви на стоки.

5.2.2. Фискално сценарио

Иако соочена со значителни фискални предизвици во годините поврзани со зголемени трошоци за приближувањето кон ЕУ, реформите на пензискиот систем, продолжување со либерализацијата на трговијата, загубата на дивидендата од Телеком по приватизацијата, Владата продолжува со спроведување на рестриктивна политика на јавните финансии. Владата продолжува со исполнување на аранжманите со ММФ, во кои дефицитот на Општиот владин буџет треба да биде одржан на ниво од 1% од таргетниот БДП.

За исполнување на таа цел, Владата предвидува значителни промени на страната на расходите во општиот биланс. Како што е прикажано во Табела 5.7., вкупните расходи како дел од БДП се очекува да опаднат од 39,0% во 2006 година до 34,4% во 2009 година. Се проектира да биде спроведено големо прилагодување на некои од тековните расходни ставки. Нивниот вкупен износ, изразен како процент од БДП, треба постојано да опаѓа, вкупно за речиси 3 процентни поени во текот на истиот период, од 33,3 до 30,5%.

Табела 5.7.: Расходи на општата влада (во милиони евра; во % од БДП)

	2006		2007		2008		2009	
	Мил. евра	% од БДП	Мил. евра	% од БДП	Мил. евра	% од БДП	Мил. евра	% од БДП
Тековни расходи	1,613	33.3	1,661	32.2	1,739	31.6	1,789	30.5
- Плати	415	8.6	432	8.4	447	8.1	450	7.7
- Социјални трансфери	819	16.9	828	16.1	856	15.6	883	15.1
- Набавка на добра и услуги	278	5.8	294	5.7	322	5.9	338	5.8
- Исплати на камати	53	1.1	54	1.1	60	1.1	60	1.0
- Субвенции	48	1.0	52	1.0	54	1.0	58	1.0
Фиксни инвестиции (капитални расходи)	275	5.7	259	5.0	296	5.4	342	5.8
ВКУПНО	1,888	39.0	1,919	37.2	2,035	37.0	2,131	34.4

Шемата на проектирани фискни инвестиции значително се разликува. По падот од над половина процентен поен во првата година, од 5,7% од БДП во 2006 година до 5,0% во 2007 година, што е предизвикано главно од предвиденото отсуство на дивиденда од Телеком по неговата целосна приватизација¹⁹, општите инвестиции на Владата се очекува брзо да пораснат во следните две години. Во 2009 година, нивниот удел во БДП треба да го надминува нивото постигнато во 2006 година. Тоа ја потврдува развојната ориентација на фискалните проекции на властите за годините кои доаѓаат.

5.3. Квантификација на „расположивоста на средствата“ за финансирање на НРП и резултирачкиот „финансиски јаз“ на НРП

5.3.1. Методолошки вовед

Табелата 5.8. дава аналитичка рамка за прогнозирање на вкупниот износ на јавни извори, домашни или странски, достапни за финансирање на развојните/инвестициски проекти и програми на НРП идентификувани во Поглавјето 4.

¹⁹

Дивидендата од Телекомот традиционално беше користена за инвестиции.

Табела 5.8.: Класификација на изворите на финансирање достапни за финансирање на НРП

Извори на финансии
I. Финансии вклучени во општите капитални расходи на Владата (фиксни инвестиции)
- <i>Капитални расходи на локалната самоуправа</i>
- <i>Капитални расходи на централната влада; од нив</i>
- ИПА
- Билатерални грантови
- Заеми (мултилатерални / билатерални)
- Домашни извори
II. Финансиски средства надвор од Општиот владин буџет
- <i>КАРДС</i>
- <i>Билатерални грантови кои не се интегрирани во општите капитални расходи на Владата</i>
- <i>НАТО</i>
- <i>Заеми (мултилатералн/билатерални) кои не се интегрирани во општите капитални расходи на Владата; заеми за јавни претпријатија</i>
- <i>Заеми за финансирање на МСП</i>
ВКУПНО

Покрај методолошката неконзистентност која се однесува на прашањето на обврските/плаќањата (некои од изворите на финансиски средства претставени во Табелата се обврски, а други се плаќања) потребни се и дополнителни методолошки појаснувања.

- Прво, има две главни категории на јавни финансиски средства, домашни и странски, кои можат да бидат користени за финансирање на проекти и програми во рамките на НРП.
 - Финансиски средства кои се вклучени во општите јавни финансии на Владата т.е. во Централниот буџет на државата, како и во буџетите на локалните заедници. Далеку најголем извор на финансии и во локалните буџети и во Централниот буџет се средства кои доаѓаат од домашни буџетски извори на приходи (даноци, царински давачки, и т.н.). Централниот буџет, меѓутоа, ги вклучува и оние финансиски средства кои имаат странско потекло, а кои ќе бидат канализирани до крајните корисници преку Буџетот. Со некои исклучоци, тоа правило се применува и за грантовите, како и за заемите кои доаѓаат од билатералните и мултилатералните извори.
 - Постојат групи на финансиски средства, главно од странско потекло, кои се канализираат до крајните корисници во Република Македонија директно, а не преку Буџетот. Најголемиот извор на вонбуџетско финансирање за развојни цели доаѓа како помош на ЕУ преку КАРДС програмата.²⁰. Во таа категорија влегуваат и средствата обезбедени од НАТО за санирање на мостовите кои беа оштетени од тешките воени возила во текот на пост-

²⁰ Спротивно на ова, ИПА која ќе ја наследи КАРДС од 2007 година, ќе биде целосно интегрирана во Буџетот.

воената криза од 1999 година. Вонбуџетско финансирање се применува и на делот на билатералните грантови кои се канализираат директно до крајните корисници во Република Македонија. Конечно, но не најмалку важно, како вонбуџетска форма на финансирање се и заемите за фирмите во јавниот сектор.

- Второ, податоците за фиксните инвестиции од општиот Буџет на Владата т.е. од Централниот буџет и од буџетите на локалните заедници, обезбедени од Министерството за финансии, директно се пресметани од Фискалната стратегија на Владата на Република Македонија за периодот од 2007-2009 година.
- Трето, податоците за ИПА, обезбедени од страна на Министерството за финансии, ги земаат предвид само оние делови на фондовите на ЕУ кои се достапни за инвестициски цели т.е. фондовите од компонентите III, IV и V на ИПА. Пресметката го зема предвид и капацитетот за апсорпција на Република Македонија, онака како што е претставен од страна на Министерството за финансии.
- Четврто, пресметката на билатералните грантови кои се вклучени во општите финансии на Владата, како и оние прикажани како вонбуџетски, се базираат на податоците добиени од Секретаријатот за Европски прашања и се сумирани во Табелата 5.8.

Табела 5.9.: Проекција на билатерални грантови по нивна намена (во милиони евра)

Намена	2006	2007	2008	2009
I. Развојни/инвестициски приоритети на НРП	50.5	36.3	27.6	19.7
- Конкурентност на секторот на претпријатија	12.2	10.3	8.8	5.9
- Развој на човекови ресурси	24.1	18.0	12.8	7.4
- Економска инфраструктура	6.6	3.4	3.3	3.0
- Земјоделски и рурален развој	7.6	4.6	2.7	3.4
II. Останати приоритети	23.2	16.2	13.2	4.5
Вкупно	73.7	52.5	40.9	24.2

Како што е наведено претходно, билатералните грантови за инвестициските приоритети во Република Македонија се канализираат делумно преку општиот владин Буџет, а делумно вон Буџетот. Проекцијата за првата категорија на билатерални грантови е директно обезбедена од страна на Министерството за финансии, додека пак проекција на приливите на вонбуџетските грантови е дадена во Табела 5.9..

Табела 5.10.: Пресметка на билатералните грантови за цели на НРП кои не се интегрирани во општите капитални расходи на владата

	2006	2007	2008	2009
1. Вкупни билатерални ОДА	73.7	52.5	40.9	24.2
2. Вкупни билатерални ОДА за приоритетите на НРП	50.5	36.3	27.7	19.7
3. 2 :1 (во%)	68.5	69.1	67.7	81.4
4. Вкупни билатерални ОДА инкорпорирани во Буџетот	16.0	23.0	15.0	16.0
5. Билатерални ОДА инкорпорирани во Буџетот за инвестициски цели	8.0	14.0	9.0	10.0
6. 5 : 4 (во %)	50.0	60.8	60.0	62.5
7. Вкупни билатерални ОДА вклучени за цели на НРП (4 x 3)*	11.0	15.9	10.2	13.0
8. Вкупни билатерални ОДА за цели на НРП кои не се инкорпорирани во Буџетот (2 – 7)	39.5	20.4	17.5	6.7
9. Билатерални ОДА за цели на НРП кои не се инкорпорирани во Буџетот (8 x 6)**	19.8	12.4	10.5	4.2

* Пресметани како 4 помножено со 3. На пример, за 2006 година, 16,0 помножено со 0,685 = 10,96 (заокружено на 11,0).

** Пресметано како 8 помножено со 6. На пример за 2006 година , 39,5 помножено со 0,50 = 19,8.

- Петто, пресметката за двете категории на должничко финансирање достапни за финансирање на НРП, онаа вклучена во општиот Буџет на Владата и онаа прикажана како вонбуџетско финансирање, се базираат на податоци обезбедени од страна на Министерството за финансии и се сумирани во Табелата 5.11..

Табела 5.11.: Пресметка на должничко финансирање за НРП цели

	2006	2007	2008	2009
Вклучени во општите финансии на Владата	109	119	115	117
- <i>Надворешни позајмувања *</i>	<i>60</i>	<i>62</i>	<i>50</i>	<i>44</i>
- <i>Конкурентност на корпоративниот сектор</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
- <i>Развој на човекови ресурси, вклучително и R&D</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>2</i>
- <i>Економска инфраструктура</i>	<i>53</i>	<i>54</i>	<i>38</i>	<i>32</i>
- <i>земјоделство и рурален развој</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
- <i>Позајмувања за други намени</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
- <i>Домашни позајмувања *</i>	<i>49</i>	<i>57</i>	<i>65</i>	<i>73</i>
Јавни претпријатија (исклучени од општиот буџет на владата)	65	51	38	21
- <i>надворешни позајмувања</i>	<i>65</i>	<i>51</i>	<i>38</i>	<i>21</i>
- <i>Конкурентност на корпоративниот сектор</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
- <i>Развој на човекови ресурси, вклучително и R&D</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
- <i>Физичка инфраструктура</i>	<i>65</i>	<i>51</i>	<i>38</i>	<i>21</i>
- <i>Земјоделство и рурален развој</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
- <i>Домашни позајмувања</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Вкупно	174	170	153	138

* Разликата меѓу износот на надворешни позајмувања вклучени во општите финансии во оваа табела во однос на Табелата 5.12 е заради фактот што во Табела 5.12 вклучен е само делот за надворешни позајмувања кој е поврзан со фиксни инвестиции, додека во оваа табела вкупниот износ на планирани надворешни позајмувања е вклучен во Буџетот на Општата Влада.

Табелата покажува дека се очекува вкупниот износ на должничко финансирање достапно во наредниот период да има опаѓачки тренд, делумно како резултат на ориентација на Владата кон намалување на односот јавен долг/БДП од 40% во 2006 година на 35% во 2009 година.

5.3.2. Фактички податоци за „расположливоста на средства“ за финансирање на НРП

Табелата 5.12. обезбедува преглед на сите достапни извори на финансии од јавниот сектор за кои се прогнозира во периодот од 2006-2009 година да бидат користени, за четирите развојни/инвестициски приоритети во рамките на НРП. Како што е прикажано, вкупниот износ на достапни средства се очекува да падне многу во првата година на НРП, од 434 милиони евра во 2006 година на 351 милион евра во 2007 година. Во следните две години, износот постепено ќе се зголемува до нивото од 367 милиони евра во 2009 година. Нискиот пораст на средствата достапни за финансирање на НРП за периодот од 2007 – 2009 година значи дека, во релативна смисла (како процент од БДП), тие дури и ќе се намалат, од 6,8 % на 6,2 %.

Иако вкупниот износ на средства достапни за финансирање на приоритетите на НРП, кој изнесува 1,081 милиони евра, се очекува да остане на повеќе или помалку исто ниво во текот на тригодишниот период, се предвидува да се појават значителни промени во структурата на изворите за финансирање. Најважна од нив е дека уделот на средства кои не се вклучени во општиот владин Буџет драстично ќе се намали; од над 1/3 од вкупниот износ за 2006 година, на под 7% во 2009 година.

Табела 5.12: “Расположливост на финансиски средства” за финансирање на развојните/инвестициските приоритети на НРП

Извор на финансирање	2006		2007		2008		2009	
	мил	%	мил	%	мил	%	мил	%
I. Финансиски средства кои се вклучени во општите (капитални расходи/фиксни инвестиции) на Владата	275	63	259	74	296	82	342	93
- <i>Капитални расходи на локалната самоуправа</i>	78	18	68	19	76	21	80	22
- <i>Капитални расходи на централната Влада (o/w)</i>	197	45	191	54	220	61	262	71
- <i>ИПА</i>	0	0	0	0	28	8	41	11
- <i>Билатерални грантови</i>	8	2	14	4	9	2	10	3
- <i>Заеми (мултилатерални/билатерални)</i>	52	12	48	14	39	11	31	8
- <i>Домашни извори</i>	137	32	129	37	144	40	180	49
II. Финансиски средства надвор од општиот Буџет на Владата	159	37	92	26	67	18	25	7
- <i>КАРДС</i>	54	12	13	4	1	0	0	0
- <i>Билатерални грантови кои не се интегрирани во општите капитални расходи на Владата</i>	20	5	12	3	11	3	4	1
- <i>НАТО</i>	5	1	10	3	15	4	0	0
- <i>Заеми (мултилатерални/билатерални) кои не се вклучени во општите капитални расходи на Владата; заеми за јавни претпријатија</i>	65	15	51	15	38	10	21	6
- <i>Заеми за финансирање на МСП</i>	15	3	6	2	2	1	0	0
ВКУПНО	434	100	351	100	363	100	367	100

Постојат четири важни причини зошто се прогнозира средствата кои не се вклучени во општиот Буџет практично да исчезнат како потенцијален извор на финансирање на НРП во наредните три години.

- Средствата на ЕУ во рамките на КАРДС програмата се канализираат во Република Македонија надвор од општото финансирање на Владата, додека средствата на ЕУ во рамките на ИПА аранжаманот ќе бидат интегрирани во Буџетот на државата.
- Заемите од билатерални и мултилатерални извори канализирани до претпријатијата во јавниот сектор не се интегрален дел на Општиот владин буџет државата ќе бидат драстично намалени, главно заради фактот дека се очекува некои од тие компании да бидат приватизирани во наредните години. Во 2006 година тие заеми сеуште изнесуваа околу 65 милиони евра, но се прогнозира дека во 2009 година ќе бидат само 21 милион евра.
- Опаѓа вкупниот износ на билатерални грантови, како делот канализиран вон Буџетот, така и делот вклучен во општиот владин Буџет. Се предвидува дека нивниот вкупен износ, во периодот од 2006 до 2009 година, ќе биде речиси преполовен; од 26 на 14 милиони евра.
- И четврто, грантовите од НАТО и заемите за МСП ќе завршат до 2009 година.

5.3.3. „Финансиски јаз“ на НРП

Податоците во Табелата 5.1. („инвестициски потреби“ на НРП) и Табелата 5.12. („расположивост на финансиски средства“ за финансирање на НРП) овозможуваат добра основа за квантификација на разликата меѓу двете (НРП „финансиски јаз“). Табелата 5.13. покажува дека финансискиот јаз за НРП за целиот период од 2007-2009 година се проценува на просечно ниво од 214 милиони евра, што е еднакво на околу 3,9 % од БДП.

Табела 5.13.: „Финансиски јаз“ на НРП (милиони евра, % од БДП)

	2007			2008			2009			Вкупно		
	Пот-реби	Сред-ства	Недо-стиг	Пот-реби	Сред-ства	Недо-стиг	Пот-реби	Сред-ства	Недо-стиг	Пот-реби	Сред-ства	Недо-стиг
Износ	418	351	67	594	363	231	712	367	345	1,724	1,081	643
% од БДП	8.1	6.8	1.3	10.8	6.6	4.2	12.1	6.3	5.9	10.4	6.5	3.9

Во однос на временскиот хоризонт, се предвидува „финансискиот јаз“ да се зголеми во текот на следните три години. Бидејќи годишниот износ на расположиви средства останува речиси непроменет во периодот 2007 – 2009 година, растечкиот јаз е речиси исклучиво резултат на двојно зголеменото годишно ниво на инвестициски потреби.

Зошто „финансискиот јаз“ се зголемува толку многу? Се чини дека има барем две важни причини кои го објаснуваат тој тренд.

- Првата се однесува на недоволниот капацитет за програмирање во државата, во некои делови на администрацијата. Оттука, ресорните министерства немаат готови проекти/програми подготвени за брзо спроведување. Релативно малиот финансиски јаз во првата година од периодот 2007-2009, до одреден степен секако е причинет од недостиг од адекватно подготвени проекти/програми. Во наредните години, меѓутоа, ресорните министерства очигледно претпоставуваат дека, преку интензивирање на активностите за подготовка на проекти, значењето на овој недостиг значително ќе биде намалено. Оттука, министерствата прогнозираат дека трендот на нивните инвестициски потреби ќе има изразен нагорен тренд.
- Втората причина произлегува од буџетското планирање. Всушност, инвестициските проекти/програми предложени од страна на ресорните министерства за следната година пореално се планирани отколку за третата година од сега. Ова значи дека „инвестициските потреби“ известени за 2007 година доста реално ги одразуваат очекувањата на ресорните министерства за инвестициски финансирање од буџетски средства. Покрај тоа, финансиските средства за повеќе проекти/програми кои треба да бидат финансирани во следната година веќе се предодредени од различни причини (проекти во тек; проекти за кои постои согласност дека имаат статус на приоритети; проекти договорени со кредитори или донатори). Со продолжување на хоризонтот за планирање во текот на подолг временски период, исто така и врската помеѓу инвестициските потреби - тие понекогаш повеќе одразуваат желба отколку реални потреби - и реалноста на буџетската логика станува послаба.

5.4. „Посакувана“ и „предложена“ распределба на расположивите финансиски средства меѓу развојните/инвестициските приоритети на НРП

„Финансискиот јаз“ претставен претходно, укажува на потребата од дизајнирање критериуми и репери кои ќе се применат во усогласувањето на „инвестициските потреби“ и „расположивоста на средствата“ за финансирање на развојните/инвестициските приоритети на НРП. Со цел да се дизајнира предлог за распределба на многу ограничениот износ на расположиви финансиски средства за финансирање на НРП меѓу неговите четири приоритети, применет е еден дво-фазен процес на избор.

Во првата фаза, врз основа на развојните потреби на државата и на искуствата земени како репери од некои стари и нови држави-членки на ЕУ, се бара „посакувана“ или оптимална распределба на достапните финансиски средства меѓу развојните/инвестициски приоритети на НРП. Во втората фаза, тој „посакуван“ микс на распределба на финансиите меѓу четирите конкурентни приоритети е подложен на неколку многу практични и прагматични критериуми. Преку примена на тие критериуми е утврдена пореална распределба на финансиските средства во НРП. Во дизајнирањето на оваа „предложена“ распределба во предвид се земени следните критериуми: (i) постојната структура на јавно финансирани инвестиции во државата, (ii) достапност на готови проекти/програми за секој приоритет на НРП имајќи го предвид краткиот временски хоризонт на НРП, и (iii) преференциите на странските донатори и кредитодаватели за поддршка на проекти/програми во области кои ги одразуваат нивните индивидуални приоритетни ориентации.

5.4.1. Развојни/инвестициски приоритети на НРП кореспондираат со оние во документите за програмирање на државите-членки на ЕУ земени како репери

Врз основа на проценката на тековната развојна позиција на Република Македонија претставена во Поглавјето 2, не е за изненадување тоа што четирите развојни/инвестициски приоритети - конкурентност на корпоративниот сектор, физичка инфраструктура, земјоделство и рурален развој - беа избрани за НРП. Тие кореспондираат со истите групи на приоритети дефинирани во документите за програмирање на неколку држави-членки на ЕУ – нови и стари.

Со некои специфики меѓу одделни држави, документите за програмирање во сите вообичаено имаат три до четири инвестициски приоритети.

- Првиот инвестициски приоритет се однесува на конкурентноста на корпоративниот сектор. Имено, познато е дека јавните интервенции во таа област се од клучно значење за зголемувањето на економскиот пораст и конкурентноста, за генерирање на вработувања, како и за промоција на регионалниот развој. Во некои од државите, овој приоритет вклучува не само инвестиции во преработувачката индустрија и услугите, туку и инвестиции во земјоделскиот сектор.
- Вториот инвестициски приоритет во документите за програмирање на сите стари и нови држави-членки е развој на човековите ресурси. Со цел да се разрешат бројни структурни слабости во работната сила, сите држави имаат обезбедено значителна поддршка за инвестициите во рамките на ова прашање.
- Третиот приоритет се инвестициите во физичката инфраструктура. Со цел да ги достигнат напредните држави-членки на ЕУ, вообичаено на помалку развиените држави-членки на ЕУ им е обезбедувана значителна инвестициска помош во рамките на ова прашање. Ова е уште повеќе случај со новите држави-членки на ЕУ кои ги карактеризира пазарна несоодветност на нивната основна инфраструктура, бидејќи инвестициите во оваа област во годините пред да влезат во ЕУ биле запоставувани.
- Последниот од четирите приоритети е земјоделскиот и рурален развој. Тој во некои од државите т.е. во оние каде овој сектор е со мало значење и/или има ограничен развоен потенцијал, овој приоритет беше интегриран во рамките на првиот.

5.4.2. „Посакувана“ распределба на расположивите финансиски средства за НРП меѓу развојните/инвестициските приоритети

„Посакуваната“ или оптимална распределба на недоволните финансиски ресурси меѓу четирите развојни/инвестициски приоритети зависи од проценката на силните страни, слабостите, можностите и заканите за државата, кои беа презентирани во Поглавјето 2. Можен репер за Република Македонија се програмските документи на некои други држави. Табелите 5.14. и 5.15. покажуваат како документите за програмирање на избрани стари и нови држави-членки на ЕУ ги имаат распределено нивните достапни ресурси меѓу нивните три/четири приоритети.

Табелата 5.14. дава приказ на трите стари држави-членки на ЕУ, Португалија, Грција и Ирска. Во сите држави, со исклучок на Ирска, најголем дел од финансиските средства бил распределен за физичка инфраструктура, меѓу 35 и 55%. Остатокот, со малку поинакви пропорции, е канализиран за двата преостанати приоритети, развој на човековите ресурси и продуктивна средина, при што последното ги вклучува и инвестициите во земјоделството. Остатокот на средствата, во различни пропорции, бил канализиран кон останатите два приоритети, развој на човековите ресурси и развој на погодно деловно опкружување, во кој дел се содржани и инвестициите во земјоделството.

Табела 5.14 Структура на ЕУ финансирањата по приоритети кај старите држави-членки на ЕУ, 1994 – 1999 година (% од вкупниот износ)

	Грција	Ирска	Португалија
Продуктивна средина	23.4	26.5	30.1
Инфраструктура, вклучително и еколошка инфраструктура	54.3	34.9	40.7
Човекови ресурси	20.8	35.7	24.8
Техничка помош и друго	1.5	3.0	4.4
Вкупно	100.0	100.0	100.0

Извор: Влијанието на структурните политики врз економска и социјална кохезија во Унијата, 1989-1999 година. Европска комисија, 1997 година.

Што се однесува на новите држави-членки на ЕУ, добра референца за распределба на средствата можат да бидат националните развојни планови на двете Балтички држави. Во нивните НРП за периодот 2004-2006 година, Естонија и Латвија ги имаат артикулирано истите четири развојни/инвестициски приоритети како оние формулирани во НРП на Република Македонија. Табелата 5.15. ја резимира распределбата на финансиските средства меѓу четирите приоритети за двете Балтички држави. Слично како и кај трите стари држави-членки на ЕУ и Балтичките држави имаат распределено најголем дел на расположивите финансиски средства за физичката инфраструктура, речиси 40% од вкупниот износ. Остатокот е распределен меѓу преостанатите три приоритети во помалку или повеќе еднакви делови, од кои секој учествува со околу 20% во вкупниот износ.

Табела 5.15.: Распределба на финансиските средства на НРП-и на двете нови држави-членки на ЕУ, 2004-2006 година (% од вкупниот износ)

Приоритет	Естонија	Литванија
Конкурентност на корпоративниот сектор	19.2	24.9
Развој на човекови ресурси	19.5	17.9
Физичка инфраструктура	35.7	37.8
Земјоделски и рурален развој	21.6	16.4
Техничка помош	3.8	3.0
Вкупно	100.0	100.0

Врз основа на SWOT анализата на Република Македонија и врз основа на претставените искуства на избрани држави-членки на ЕУ, следната распределба на достапните НРП финансиски средства по развојни/инвестициски приоритети, кои

вклучуваат инвестиции за изградба на институциите и за подготовка на проекти/програми, се чини соодветна (види Табела 5.16.).

- Најголем дел, т.е. 40–50% од вкупниот износ, ќе биде распределен за инвестиции насочени кон надградба на *економската инфраструктура* на државата. Во текот на последните години, Република Македонија има направено значајни напори за надградба на инфраструктурата, но голем дел од средствата за оваа намена се ставени само во еден сегмент – патна инфраструктура. Земајќи ја предвид географската положба на Република Македонија и односниот интерес на државите-членки на ЕУ и другите меѓународни фактори, разумно е да се прогнозира дека силниот инвестициски прилив во патната инфраструктура ќе продолжи. Постојат, меѓутоа, големи инвестициски потреби и во другите сегменти на транспортот, особено во железниците, како и во секторот на животната средина (третман на отпадни води, управување со цврст отпад) и во енергетскиот сектор.
- *Развој на човековите ресурси* е следниот важен развоен/инвестициски приоритет на НРП кој треба да биде финансиран. Земајќи ја предвид важноста на инвестициите во човековите ресурси, т.е. капиталните расходи, како и одредени тековни расходи во образованието, R&D и развој на пазарот на трудот, како и тековната состојба во Република Македонија во оваа област, се предвидува 15-20% од вкупните финансиски средства на НРП да бидат распределени за инвестиции во овој сегмент на економски и општествен развој.
- Инвестициите во *конкурентноста на корпоративниот сектор* се сметаат како втор финансиски приоритет на НРП. Сугерирано е 15-25% од вкупниот износ да бидат наменети за овој приоритет. Ова е област во која, од една страна, потребни се големи инвестициски напори, на пример во туризмот, ако државата сака да постигне повисок и одржлив економски развој, и од друга страна, ова е област каде Република Македонија заостанува не само зад новите држави-членки на ЕУ, туку и зад некои држави во регионот.
- Имајќи го предвид силниот потенцијал на Република Македонија за земјоделско производство, околу 10-20% на достапните ресурси за приоритетите на НРП треба да бидат распределени за *приоритетот земјоделски и рурален развој*.

Табела 5.16.: „Посакувана“ распределба на расположивите финансиски средства за развојниот / инвестициски приоритет на НРП (% од вкупниот износ)

Развоен / инвестициски приоритет	%
Конкурентност на корпоративниот сектор	20 (15 – 25)
Развој на човекови ресурси	20 (15 – 25)
Економска инфраструктура	45 (40 – 50)
Земјоделски и рурален развој	15 (10 – 20)
Вкупно	100 (80 – 120)

5.4.3. „Предложена“ распределба на расположивите НРП финансиски средства меѓу развојните/инвестициски приоритети

Не е реално да се очекува дека „посакуваниот“ микс на НРП финансирања по развојни/инвестициски приоритети може да се постигне во тригодишниот период. Бидејќи станува збор за екстремно краток период за активности од инвестициски карактер, „посакуваната“ распределба треба да биде повеќе набљудувана како долгорочна цел или репер за државата кон кој таа ќе се обиде да се приближи во наредните години.

За пооперативни намени на овој НРП посоодветна е една пореална структурата на распределба на миксот на инвестициски/развојни приоритети на НРП (види Табела 5.17.). Оваа сугерирана или „предложена“ распределба на расположивите финансиски средства за НРП ја зема „посакуваната“ структура како репер, но ја прилагодува во согласност со следните оперативни критериуми:

- *постојната структура на јавно финансираните инвестиции поврзана со релативно краткиот временски хоризонт на НРП;* Имајќи предвид дека економската инфраструктура доминира во вкупната структура на јавно финансираните инвестиции, ниту е можно ниту е добро драстично да се менува таа структура во многу краткиот временски период опфатен со НРП. Ако не заради друго, тогаш затоа што постојат инфраструктурни инвестиции кои се во фаза на спроведување, а кои мораат да бидат завршени во годините кои доаѓаат, како и затоа што има обврзувања во однос на одредени инфраструктурни проекти веќе доставени пред странските донатори и кредитодаватели. Без сомнение дека се потребни големи инвестиции во економската инфраструктура. Но, од друга страна, тие инвестиции треба секогаш да бидат проценувани од гледна точка на нивното влијание врз националната економија. Се поставува прашањето за тоа кои се инвестициите во другите сегменти на економијата кои биле исклучени од листата на националните развојни приоритети, поради големо инвестирање во економската инфраструктура. Реперите јасно укажува дека Република Македонија треба да распредели поголем дел од својот инвестициски потенцијал на другите развојни/инвестициски приоритети, особено во развојот на човекови ресурси и во конкурентноста на корпоративниот сектор, бидејќи состојбите на тој план се полоши од оние во секторот на економска инфраструктура. Тоа, секако, значи дека релативната важност на економската инфраструктура во „посакуваната“ структура на инвестициите на НРП е значително подолу од онаа во постојната структура на јавно финансираните инвестиции. Во текот на тригодишниот период на НРП, Република Македонија треба да започне да му се приближува на овој репер, на она што е одразено во „предложената“ структура.

- *капацитет за генерирање на проекти/достапност на проекти подготвени за спроведување;* Во обрасците содржани во „Барањата за придонеси“, ресорните министерства и другите добавувачи на податоци за „инвестициските приоритети“ беа запрашани да обезбедат податоци за поединечни проекти кои треба да бидат финансирани од јавни извори во текот на периодот од 2007-2009 година. Во некои сегменти на економијата, на пример во област на руралниот развој, во образованието, R&D и активностите на пазарот на труд, како и во областа на конкурентност на корпоративниот сектор, или не беа идентификувани никакви проекти, или тие беа идентификувани, но не се и подготвени за спроведување.

Значи, инвестициите во тие сегменти на економијата, иако се екстремно важни за постигнувањето на клучните цели на НРП, не можат значително да бидат зголемени во краткиот временски период. Па така, за инвестициите во овие сегменти на економијата главна пречка е неадекватниот капацитет за генерирање проекти, а не финансиските ресурси само по себе. Токму затоа, сугерирани се помалку финансии во „предложената“ распределба на финансиски средствата за овие сегменти отколку во „посакуваната“ распределба на НРП финансиските средства помеѓу приоритетите. Спротивно на тоа, капацитетот за генерирање на проекти се чини дека е повисок во сегментот на економска инфраструктура. Тоа, придружено со високите „инвестициски потреби“ наведени во тој приоритет, оди во прилог на распределбата на повеќе ресурси во физичката инфраструктура, отколку во „посакуваната“ распределба на НРП инвестиции.

- *преференциите на странските донатори и кредитодаватели за поддршка на проекти/програми во областите кои ги рефлектираат нивните индивидуални ориентации;* Во текот на последните години, Република Македонија беше примател на значителни приливи на кредити од меѓународните финансиски институции и билатералните донатори. Иако се предвидува значително опаѓање на тие извори на финансирање на НРП во периодот 2007-2009 година (види Табела 5.11.) тие, сепак, имаат влијание врз структурата на приоритетите за достапните финансиски средства на НРП. Во наредните години државата ќе биде соочена со растечка важност на ИПА фондовите на ЕУ преку ИПА аранжманот. И покрај барањето за национално кофинансирање при користењето на овие фондови, се очекува тие да станат надалеку најважни странски извори на финансирање во смисла на нивно влијание врз целокупната инвестициска активност на земјата. Како што износот на ИПА фондовите достапни за инвестициски намени т.е. за компонентите III, IV и V, ќе се зголемува со годините кои доаѓаат и политичката релевантност на овој инструмент ќе има, исто така, силен нагорен тренд.

Табела 5.17.: „Предложена“ распределба на достапните финансиски средства за НРП по развојни/инвестициски приоритети (% од вкупниот износ)

Развоен/инвестициски приоритет	%
Конкурентност на корпоративниот сектор	10
Развој на човекови ресурси	15
Економска инфраструктура	60
Земјоделски и рурален развој	15
Вкупно	100

Табелата 5.18. го резимира во квантитативна форма процесот на усогласување на на „инвестициските потреби“ на НРП со „расположливоста на финансиските средства“ за тие намени. Како што е покажано во Табелата, „предложената“ распределба на расположивите извори не предвидува финансиски јаз за приоритетот на развој на човекови капитал. Тоа значи дека финансирањето треба да биде достапно практично за сите инвестициски проекти/програми кои се известени како „инвестициски потреби“ за овој приоритет. Оттука, расположливоста на финансиите не е пречка за приоритетот на развој на човековите ресурси, под услов предложените проекти/програми да се добро и навремено подготвени (види под-поглавје 5). Недостигот на добро подготвени проекти/програми е последица или на нејасната стратешка ориентација за развојот на

секторот, или пак на слабиот капацитет за генерирање на проекти/програми (или на комбинација од двете).

Од друга страна, недостигот на финансии ќе биде главен ограничувачки фактор за развојниот/инвестициски приоритет на НРП за физичката инфраструктура. Околу 60% од вкупниот износ на финансиски средства кои се бараат во извештајот за „инвестициските потреби“ фактички ќе бидат достапни за проектите/програмите во овој приоритет. Оттука, недостигот на добро подготвени проекти ќе биде помал проблем за приоритетот економска инфраструктура. Врз основа на специјално дизајнирани критериуми, Владата треба да направи поделба на инфраструктурните проекти согласно приоритети, меѓу под-секторите, како и меѓу одделните проекти.

Во однос на приоритетите на НРП за земјоделски/рурален развој и конкурентност на корпоративниот сектор се појавува мешана слика. Обата приоритети покажуваат вишок на „инвестициски потреби“ во однос на расположивоста на финансиски средства за нивните соодветни приоритети. Меѓутоа, треба да се истакне дека вишокот е de-facto последица на големите „инвестициски потреби“ известени во ограничен број на области на активности, како на пример во секторот туризам во случајот со приоритетот за конкурентност на корпоративниот сектор. Од друга страна, се чини дека има значителен недостиг од проекти подготвени за изведба во некои области на активности на обата приоритети на НРП. За овие области на активности, слично како со приоритетот на развој на човекови ресурси, главниот проблем е недостигот на стратешко водство за развој на секторот, слабости во институциите одговорни за развој на секторот, и /или заради несоодветен капацитет за генерирање на проекти програми.

Табела 5.18.: Усогласување на „инвестициските потреби“ со „расположивост на финансиските средства“ од развојните/инвестициски приоритети на НРП (во милиони евра; во % од вкупниот износ)

Потреби – алокација / НДП приоритет	Постојна алокација*	“Посакувана” алокација	“Предлог” алокација		“Инвестициски потреби”	“Недостиг на средства”
			%	Износ		
Конкурентност на корпоративниот сектор	4	20	10	108	165	57
Развој на човечките ресурси	12	20	15	162	142	-20
Економска инфраструктура	69	45	60	649	1200	551
Земјоделство / рурален развој	15	15	15	162	217	55
ВКУПНО	100	100	100	1,081	1,724	643

* пресметано од Табела 5.6..

5.5. Критериуми за избор на поединечни проекти/програми кои ќе бидат финансирани во рамките на НРП²¹

Изборот на одделни проекти/програми кои ќе бидат финансирани во рамките на НРП треба да биде базирна на листа на проекти/програми наведени како „инвестициски потреби“ од страна на ресорните министерства. Преку вклучувањето во оваа подготовка на „инвестициски потреби“, еден проект станува квалификуван за разгледување за финансирање во рамките на НРП. Оттука, статусот на квалификуваност е *неопходен*, но во исто време не е и *доволен* услов²².

Има неколку фази кои секој проект во подготовката на „инвестициски потреби“ треба да ги помине пред и фактички да биде финансиран. Првата фаза се однесува на проектната документација. Доколку достапната проектна документација не е доволна за да се направи барем многу општа проценка на проектот, тогаш тој не може да напредува во следните фази на процесот на селекција. Оттука, доволно добро подготвена проектна документација претставува прв предуслов за да се биде сериозен кандидат за финансирање.

Во следната фаза на процесот на селекција на проекти, проектите се изложени на таканаречените „општи критериуми“ т.е. на критериуми кон кои сите проекти кои ќе бидат финансирани во рамките на НРП мораат да се придржуваат. Тие се следните:

- Проектот мора да е во согласност со стратегиските цели на НРП и на другите стратегиски документи на Република Македонија;
- Проектот мора да покажува конзистентност со другите проекти и цели на развојниот/инвестицискиот приоритет на НРП во рамките на кој се аплицира за финансирање;
- Проектот мора да биде релевантен во смисла на негова содржина и тајминг;
- Проектот мора да биде исплатлив (вредност за пари), финансиски одржлив и да создава трајна или долгорочна додадена вредност.

За оние развојни/инвестициски приоритети на НРП каде „инвестициските потреби“ во голема мера кореспондираат со расположливоста на средствата за овој приоритет процесот на селекција на поединечни проекти завршува. Ова, меѓутоа, не е случај со проектите во оние развојни/инвестициски проекти на НРП каде „инвестициските приоритети“ во голема мера ја надминуваат расположливоста на фондовите. Проектите во приоритетот на економска инфраструктура се најочигледен пример за ваквиот случај.

Проектите во овие приоритети ќе се поместат во третата и последна фаза на процесот на селекција каде тие ќе бидат изложени на таканаречените „специфични критериуми“, т.е. критериуми за поспецифични барања на приоритетот. Во однос на инфраструктура

²¹ Под-поглавјето се однесува на селекцијата на оние проекти во рамките на НРП кои бараат финансирање од јавни фондови, домашни или странски. Оттука, не е реално тие проекти да бидат финансирани од приватни извори, вклучувајќи ги концесиите.

²² Со посебна процедура треба да одреди како еден проект кој не бил известен како „инвестициска потреба“ подоцна може влезе во процес на подготовка.

следните дополнителни критериуми ќе се чинат соодветни (не се наведени по приоритет):

- *Проектот да биде во тек на спроведување;* Оние проекти кои веќе се спроведуваат треба да бидат или завршени или барем подигнати до ниво на економски оправдани (во случај со проектите кои се изведуваат во фази).
- *статус на проектите во Програмата за јавни инвестиции;* Проектите кои се вклучени во ПИП-от треба да имаат повисок приоритет од оние кои не фигурираат во тој инвестициски програмски документ на Владата.
- *статусот на аранжманите за финансирање со потенцијални кредитори и/или донатори;* Во процесот на селекција предност треба да им биде се даде на проекти кај кои (i) финансискиот пакет веќе е дизајниран или е во напредна фаза на подготовка, и/или (ii) постои меѓународна обврска на Владата. Овој критериум има особена релевантност во контекст на краткорочниот временски хоризонт на НРП.

* * *

ПРИЛОЗИ

Прилог 1

SWOT анализа за регионите во Република Македонија²³

Прилогот ја прикажува SWOT анализата за сите 8 региони во Република Македонија

1. Источен регион

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Високо образовани човекови ресурси • Од скоро отворен универзитетски центар • Гранична зона (Бугарија) • Постоење на локални економски акциони планови • Добро развиен систем на основни и средни училишта • Добри услови за развој на земјоделството • Заштитена средина • Евтина работна сила • Постоење на индустриски капацитети (градежништво, преработка на дрво и други) • Развиен планинарски туризам • Релативно добра патна мрежа • Постоење на системи за наводнување • Безбедност и ниски стапки на криминал 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостиг од образование за менаџери • Училиштата се во лоша состојба • Одлив на мозоци • Недоволно развиен банкарски систем, недостиг од прифатливи кредити • Недостиг од поддршка за проширување во земјоделството • Фармерите не се добро организирани • Фрагментација на земјоделското земјиште • Стари технологии • Проблеми со маркетинг на локални производи • Недоволно развиени бизниси и нефункционални пазарни механизми. • Нема бизнис здруженија • Долги и бирократски процедури • Нема планови за привлекување на нови инвестиции • Слаба промоција на можностите за туризам • Ниска економска моќ на локалното население • Проблеми со невработеноста • Недоволна соработка помеѓу локалната и Централната влада • Стара и оштетена инфраструктура • Немање ефикасни системи за управување со цврст отпад
<ul style="list-style-type: none"> • Капацитети за воведување на добри земјоделски практики • Добар потенцијал за иден земјоделски развој • Потенцијал за изградба на мали хидроцентрали • Постоење на индустриски зони кои можат да бидат обновени • Можности за зголемени странски инвестиции во регионот • Потенцијал на млади и образовани луѓе • Подобрување на трансграничната соработка 	<ul style="list-style-type: none"> • Недоволно образовани претприемачи • Не добро развиени финансиски услуги • Слаб интерес за развој на нови бизниси • Проблеми поврзани со трансфер на одговорности (децентрализација) • Прекумерна употреба на природните ресурси, особено шумите • Визен режим • Чести штрајкови и блокади • Нефикасен судски систем

²³

Изготвено до страна на мрежата на УНДП на локални експерти врз основа на податоците компилирани од страна на општините

2. Североисточен регион

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Квалификувани човекови ресурси • Постојење на НВО-и • Геостратегиска локација (коридори 8 и 10) • Развиена патна инфраструктура • Пристап до аеродром • Воспоставени индустриски зони • Постојење на рудници и природни ресурси • Мулти-етничка средина • Потенцијал за гасификација • Воден потенцијал од бањи • Развиени приватни бизниси - главно МСП • Меѓу-граничен регион (пресметани 3 еврорегиони) • Постојење на спортски објекти • Одлично културно и историско наследство • Развиена лесна индустрија (преку 4000 вработени) • Дијабавна • Современи царински служби и терминали • Воспоставена соработка меѓу општината, НВО-ите и бизнис секторот • Постојење на медиуми • Постојење на функционална инфраструктура за наводнување • Еколошки чиста средина • Можност за развој на руралниот туризам и рибарството • Можност за развој на земјоделството и преработката на земјоделските производи вклучувајќи и еко-производство • Можност за развој на алтернативно земјоделство (печурки, мед,...) 	<ul style="list-style-type: none"> • Некомплетна приватизација и реструктурирање на компаниите • Недоволно развиена инфраструктура • Недостиг од гранични премини на север • Бавна изградба на Коридорот 8 • Постојење на стара технологија во рамките на економскиот сектор • Недостиг од капацитети на локалната самоуправа • Невработеност и низок животен стандард • Недостиг од стратегија за бизнис секторот • Недостиг од менаџерски и претприемачки вештини • Недоволно развиен пазар на труд • Несоодветни канализациони канали и канали за наводнување • Постојење на сива економија • Нерегулирани речни корита • Неискористен индустриски природен потенцијал • Недостиг од одржување на културните и историски капацитети • Непостојење на механизми за поддршка на бизнис секторот • Непостојење на едношалтерски систем на локално ниво • Недостиг од соработка со локалните и централните власти • Недоволно кадровски екипирани локални власти • Недостиг од наплата на даноци • Непостојење на комуникациски систем со граѓаните • Недостиг од туристичка понуда • Недостиг од банкарски услуги
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • Користење на постојните капацитети • Финализација на инфраструктурата за коридорите 8 и 10 • Зголемено одржување на постојната инфраструктура • Развој на туризмот и прекуграничната соработка • Воспоставување на слободни економски зони • Понатамошна децентрализација • Создавање на инвестициски фондови • Прием во ЕУ • Регионално економско вмрежување • Стимулирање на инвестициите од Дијабавната • Постојано зголемување на капацитетите и вештините • Помош од донатори • Трансфер на земјиштето во општинска сопственост • Воспоставување на регионални објекти за отстранување на отпад • Развој на еко- и етно-туризам • Воспоставување на капацитети за земјоделско производство и преработка на храна • Стандардизација и сертификација на производите, вклучително и еко-производите • Користење на водниот потенцијал • Користење на алтернативни извори на енергија • Понатамошно зајакнување на капацитетите на 	<ul style="list-style-type: none"> • Тежок пристап до инвестиции/капитал • Невработеност и сиромаштија • Нестимулативна фискална политика • Недостиг од ресурси за локалната самоуправа • Сложена правна политика за странски инвестиции • Политички влијанија • Закани од разни природни непогоди • Дестимулативна земјоделска политика • Бавна децентрализација • Нереформирана фискална и кредитна политика • Урбано планирање • Имиграција • Сива економија

3. Регион Пелагонија

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Универзитетски центар со многу објекти • Добро развиен банкарски систем • Плодна почва • Добро развиена градежна индустрија • Добри климатски услови (соодветни за развој на туризмот) • Добри бизнис односи • Гранична зона • Добро управувана основна инфраструктура (главни патиштата, водоснабдување и канализациони системи) • Постојење на рудници и природни ресурси • Хармонизирани меѓуетнички односи • Добро сочувана животна средина • Традиција и потенцијал на различни занаети • Постојење на мрежа на НВО-и • Добро развиена комуникациска мрежа 	<ul style="list-style-type: none"> • Нефикасен банкарски систем, високи каматни стапки, мал број на банкарски услуги, недостиг од гаранциски фондови • Неорганизиран маркетинг на земјоделски производи • Ниска земјоделска продуктивност, фрагментација на земјоделското земјиште, стара машинерија • Стари и оштетени системи за наводнување • Неразрешени сопственички односи • Отсуство на туристичка понуда и недостиг од туристички капацитети • Недостиг од културни настани • Отсуство на туристички бироа • Слаба финансиска состојба на туристичките компании • Стара инфраструктура, оштетени и /или нецелосни системи на водоснабдување и канализација • Недоволно образовани и професионални капацитети на локалната самоуправа • Поларизација на политичките односи • Недоволна соработка со централната Влада • Стари долгови и слаб финансиски капацитет • Низок животен стандард • Недоволно развиен систем на јавно здравство
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • Потенцијал на млади и образовани луѓе • Подобрување на трансграничната соработка • Спроведување на дефинирани акции од Локалниот економски акциони планови • Слободни индустриски зони • Регионална земјоделска берза • Понатамошен развој на специјализирани капацитети за метална индустрија • Можности за поврзување на образованието со индустријата (конкретно со металната индустрија) • Странски директни инвестиции • Понатамошен развој на туристичките области со посебен статус (УНЕСКО) • Воведување на интегриран и органски земјоделски развој • Користење на алтернативни извори на енергија 	<ul style="list-style-type: none"> • Миграции, феномен на одлив на мозоци • Недоволно образовани и стари човекови ресурси • Нееднаква дистрибуција на работната сила • Несоодветна политика за банкарски кредити • Болести во земјоделското/сточарското производство • Немање подготвеност за брз одговор на временските услови кои влијаат врз земјоделското производство • Незавршена приватизација • Слаба соработка меѓу Владата и бизнис секторот • Слаби статистички бази на податоци

4. Полошки регион

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Квалификувани човекови ресурси • Постојење на НВОи • Геостратегиска позиција • Развиена патна инфраструктура • Воспоставени индустриски зони • Мулти-етничка средина • Пристап до природните ресурси • Развиени приватни бизнис, главно МСП • Меѓуграничен регион 	<ul style="list-style-type: none"> • Слаба инфраструктура и пристап • Недостиг од соработка помеѓу општините и оградите на надлежните министерства • Недостиг од капацитети на локалната самоуправа • Невработеност и низок животен стандард • Недостиг од стратегија за бизнис секторот • Слаба промоција на инвестиции • Недостиг од менаџерски и претприемачки вештини • Недоволно развиен пазар на труд

<ul style="list-style-type: none"> • Одлично културно и историско наследство • Дијабавна • Финализирана приватизација • Висококвалитетна комуникациска мрежа • Еколошки чиста средина • Можност за развој на туризмот и рибарството • Можност за развој на земјоделството, житарките, сточарството и преработката на земјоделските производи, вклучително и екопроизводството • Можност за развој на алтернативно земјоделство (печурки, мед, ...) • Воспоставена и функционална меѓуопштинска соработка 	<ul style="list-style-type: none"> • Несоодветни канали за канализација и за наводнување • Постојење на сива економија • Некористени индустриски и природни потенцијали • Недостиг од медиумска покриеност • Непостојење на механизми за поддршка на бизнис секторот • Недостиг од туристичка понуда и стратегија за туризмот • Недостиг од финансиски институции • Отсуство на урбана документација во населените места • Собирање смет
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • Користење на постојните капацитети • Финализација на инфраструктурата на коридорите 8 и 10 • Развој на индустријата за текстил и преработка на дрво • Зголемено одржување на постојната инфраструктура • Развој на туризам и прекугранична соработка • Воспоставување на слободни економски зони • Понатамошна децентрализација • Воспоставена меѓуопштинска соработка • Коридор 8 • Регионално економско вмрежување • Стимулирање на инвестиции од Дијабавната • Постојано зголемување на капацитетите и вештините • Развој на еко- и етно-туризам • Воспоставување на капацитети за земјоделско производство и преработка на храна и брендирање • Користење на водниот потенцијал • Користење на алтернативни извори на енергија • Понатамошно зајакнување на капацитетите за менаџмент, претприемништво и бизнис секторот 	<ul style="list-style-type: none"> • Тежок пристап до инвестиции/капитал • Невработеност и сиромаштија • Нестимулативна фискална политика • Недостиг од ресурси на локалната самоуправа • Сложена правна политика за странски инвестиции • Политички влијанија • Закани од различни природни непогоди • Дестимулативна земјоделска политика • Бавна децентрализација • Нереформирана фискална и кредитна политика • Урбано планирање • Имиграција • Неконтролирано каталогизирање • Нефункционални железнички станици • Царински терминали и слободни економски зони • Неефикасна администрација • Национална стратегија за земјоделство • Одржување на инфраструктурата • Сива економија

5. Скопје

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Релативно добра инфраструктура (патишта, детални урбани планови, вода, електрична енергија во урбаните области) • Индустрија (текстил, градежништво + квалификувана работна сила, преработка на храна, ракотворби) • Индустриски зони • Достапно градежно земјиште (Аеродром) • Домашни инвестиции • Лесен пристап до пазарите / на пазарот • Лесен пристап до услуги • Добар квалитет на животот споредено со другите македонски општини • Присуство на меѓународна заедница во регионот (шопинг, вработување) • Природни ресурси (шуми, обработлива земја и 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостиг од конкурентност и претприемнички дух/бизнис образование • Отсуство на стратегиски план за развој на приватниот сектор • Висока невработеност/демотивирана работна сила • Слаба инфраструктура кон и во периферијата на урбаните области (патишта, урбани планови, електрична енергија, водоснабдување и канализации, водостопанисување и управување со атмосферски води/поплави, управување со отпад, пејсажна архитектура) • Ниска еколошка осетливост • Висока густина на населението во центарот на градот • Никакви социјални (здравствени и спортски центри) и културни објекти во периферијата

<p>термални води за бањи во периферијата на урбаните области)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Културно и историско наследство • Земјоделско производство близу до пазарите 	<ul style="list-style-type: none"> • Сопственост на земјиштето и управување со истото (нелегални градби) • Меѓуопштинска соработка • Отсуство на банкарски сектор во периферијата • Ниски инвестиции • Ниско техничко / ИТ знаење, вештини и користење • Неефикасна општинска администрација • Дневни миграции (можност?)
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • Неактивни индустриски зони во периферијата • Кредитен рејтинг на општините • Развој на слаб туризам кој користи природни ресурси и преку подобрена инфраструктура (изградба на спортски објекти во периферијата, бањи, терени за голф, лов, планинарење/шуми/ Скопска Црна Гора, културни посети, шопинг) • развој на земјоделство во периферијата • Рециклирање на сметот • Јавни и приватни партнерства (сопственост на ресурси) • Меѓуопштинска соработка • Подобрување на социјалните услуги („социјални претпријатија“) • Твининг • Промоција на можностите за инвестиции во странство • Гасификација (инфраструктура/енергија) • Сопственост на земјиштето и планирање • Стратегија за развој и поддршка за бизнисите • Тековна изградба на Обиколницата која ги поврзува коридорите 8 и 10 	<ul style="list-style-type: none"> • Загадување на земјата/третман на водите/животната средина • Јавни извори на финансии • Сопственост и управување со земјиштето • Комуникација помеѓу националните институции и општините • Хипотеки/каматни стапки на кредити • Конкурентност на бизнис секторот • Правосудни и правни прашања – инспекции/корупција • Административни бариери за поттикнување на претприемништвото • Животна средина • Сива економија • Оданочување • Одлив на мозоци

6. Југо источен регион

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Добра географска позиција и врска со европските граници и пазари (гранични премини кај Гевгелија, Дојран, Ново Село) • Траспортна инфраструктура (патишта и железници, организиран јавен транспорт во урбаните области, аеродром на 70 км оддалеченост) • Еврорегион • Грчки инвестиции • Природни ресурси (езеро, шуми, термални води, минерали) • Културно и историско наследство (Културни активности: Струмички карневал/археолошки локации: Гевгелија) • Поволни климатски услови и квалитетна обработлива земја • Чиста животна средина • Идентификувани земјоделски региони • Идентификувани брендови во микро-регионот на Струмица • Технологии и опрема за одгледување на раноградинарски култури 	<ul style="list-style-type: none"> • Недоволно развиена транспортна инфраструктура (патишта кон руралните области) • Недоволно развиена економска и културна прекугранична соработка со некои општини (Валадново, Радовиш) • Недоволна искористеност на природните ресурси (вода) • Слаби вештини на јавните институции (вработените) • Неефикасна јавна администрација • Малку директни инвестиции • Недоволна промоција на туристичкиот потенцијал • Неактивни туристички објекти (Дојран) <ul style="list-style-type: none"> • Слаби услови на локалните културни организации и недефинирани правни сопственички односи • Недостиг на општински брендови (Радовиш) • Мали локални зелени пазари • Отсуство на организирано и стандардизирано земјоделско производство и пазар • Слабо управување со водите и шумите • Отсуство на системи за наводнување во Дојран

<ul style="list-style-type: none"> • Силна посветеност кон меѓуопштинска соработка на полето на економскиот развој • Дизајнирани Општи урбани планови за урбаните области • Економски зони • Продуктивни МСП во урбаните области • Присуство на банкарски сектор во урбаните области • Инфраструктура за социјалните служби • Вода за пиење и систем за водоснабдување • Живеалишта • Развиена мрежа на НВО-и • Човекови ресурси/работна сила • Користење на основна ИТ технологија (Струмица) • Езеро (туризам, рибарство, туристички информативни точки) 	<ul style="list-style-type: none"> • Несоодветно управување со отпадот вклучувајќи ги и отпадните води • Ниски деловни и менаџерски вештини на фармерите • Фрагментирани фарми • Недоволен број на фабрики за преработка • Несоодветна професионална ориентација • Отсуство на стратески економско развојно планирање на некои од општините • Отсуство на интегрирана база на податоци за квалитет • Отсуство на детални урбани планови за индустриските зони • Отсуство на бизнис и инфо центри во Гевгелија • Сива економија • Недоволна меѓусекторска соработка • Недоволна координација меѓу образовниот систем и приватниот сектор • (Недостиг од суровини за индустријата за конзервирање) • Ниска употреба на ИТ технологија • Одлив на мозоци • Недостиг од вешта работна сила (Радовиш) • Отсуство на едношалтерски систем • Отсуство на финансиски институции во руралните области • Отсуство на стандардизирано производство • Низок квалитет на животот во руралните области
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • Прекугранична соработка • Можност за развој на регионалната инфраструктура • Потенцијал за подобрување на инфраструктурата вклучувајќи меѓуопштинска патна структура, регулација на речни корита • Можности за нови економски зони • Потенцијал за основање на Универзитет/високо образование • Развој на социјални објекти (спортски центри) • Создавање на организиран Агро пазар • Можности за користење на природните ресурси (минерали/трансформација во добра) • Развој на алтернативна енергија, соларна енергија, хидро- и гео-термалната енергија • Можност за земјоделски развој, вклучувајќи медитерански овошја и зеленчук • Производство на еколошки здрава храна • Воведување на стандарди во производствените линии • Зголемен пристап до странските пазари • Привлекување на странски и домашни директни инвестиции • Потенцијал за развој на туризам/туристичка понуда (вклучително и лов, риболов, селски туризам) • Потенцијал за развој на банкарскиот сектор • институционализација на ЛЕД (ЛЕР) партнерства • Децентрализација и нови надлежности на единиците на локалната самоуправа 	<ul style="list-style-type: none"> • Воведување на визен режим за идните членки на ЕУ • Неефикасни централни власти • Централизирано управување со ресурсите • Сопственост врз и управување на земјиштето. • Неадекватно групирање на општините во административни региони (Гевгелија) • Отсуство на Национална развојна стратегија • Бавно спроведување на децентрализацијата • Непогодна макроекономска средина (кредитни линии, субвенции, даночни ослободувања за бизниси) и несоодветни економски и земјоделски политики • Глобализација • Сива економија • Високи цени за репроматеријали • Отсуство на сопствена енергија • Слабо управување и осетливост кон животната средина • Област со сеизмолошки ризици и поплави • Стагнантен раст на населението • Стареење на активното население во примарниот сектор • Одлив на мозоци на човекови ресурси и млада емиграција од руралните области • Рурално-урбана миграција • Високо ниво на невработеност • Ниско прилагодување на образовните програми со потребите на приватниот сектор • Појава на деликвенција кај младите (алкохол, дроги, насилство) • Непочитување на владеење на правото

7. Југозападен регион

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Добра географска позиција (Охридско езеро, Коридор 8); • Природни ресурси (води, шуми, пасишта, минерали, незагадена средина); • Образовани и професионални човекови ресурси; • Културно и историско наследство; • Традиција во ракотворби; • Релативно добра основа за бизнис субјекти; • Постојат НВОи/ОГС; • Постојење на ЛЕД (ЛЕР) канцеларии; • Релативно добра инфраструктура (патишта, телекомуникации, водостопанство); • Погодни услови за понатамошен развој на туризмот; 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостиг од урбанистички планови; • Недефинирана сопственост и управување; • Недостиг од средни училишта; • Недостиг од спортски објекти; • Неадекватни услови за примарно образование (стари згради); • Несоодветна грижа за историски и културни објекти; • Низок квалитет на вода за пиење (недостиг од централи за прочистување на водите); • Несоодветна употреба на природните ресурси (некористење на сите или оштетеност на ресурсите); • Недостиг од инвестиции; • Недостиг од административна инфраструктура (несоодветна поставеност на локалната влада); • Негативна стапка на раст на населението; • Несоодветно знаење и употреба на ИТ); • Подстандардни услови за инфраструктура; • Недовоолно развиен и организиран приватен сектор (недостиг од вештини и знаење за управување, недостиг од здруженија на бизниси, недоволно јавно-приватни партнерства); • Недостиг од регионална патна инфраструктура; • Несоодветен општински буџет; • Ниска промоција на можности за туризам; • Висока невработеност; • Недостиг од стратегија за економски развој; • Ниско образование на населението
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • Развој на туризам (подобра употреба на природни ресурси, постоен туристички центри); • Понатамошен развој на земјоделството и сточарството (органска храна, диви овошки, живина); • Инвестиции на дијабавната; • Развој на регионот (подобрување на инфраструктурата, регионалните патишта и железницата, Коридор 8); • Фондови на ЕУ; • Постојење на млада, квалификувана и евтина работна сила; • Прекугранична соработка; • Зајакнување на приватните компании преку нивно здружување; • Децентрализација: трансфер на надлежности во ЛЕД (ЛЕР); • Зајакнување на МСП (бизнис услуги и обуки); • Повторен старт на индустриските капацитети; • Подобрување на соработката помеѓу локалната самоуправа и централната влада; • Изградба на нови енергетски капацитети; 	<ul style="list-style-type: none"> • Слабо и бавно спроведување на децентрализацијата; • Бирократија; • Корупција; • Сива економија; • Монопол на големите компании; • Миграција на населението; • Одлив на мозоци • Недостиг од професионални човекови ресурси; • Неповолни политики на централната влада за ЛЕД (ЛЕР) (хипотекарни стапки на кредити, нецелосна приватизација, макроекономска политика, бизнис клима); • Недостиг од национални развојни стратегии; • Невозможност да се следи стапката на развој на технологијата; • Политичка нестабилност на Балканскиот регион; • Слаба комуникација со централната влада; • Неповолен демографски развој (старење на населението)

8. Вардарски регион

Силни страни	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Добра географска позиција (централна Македонија, коридор 10, близина до главниот град, до аеродромот, до границата со земјите на ЕУ); • Природни ресурси (води, шуми, пасишта, минерали); • Образовани и професионални човекови ресурси; • Културно наследство (археолошки локации); • Традиција во претприемништво и ракотворби; • Мотивирани човекови ресурси во општинската администрација; • Добра транспортна инфраструктура (патишта и железници); • развиено винарство и брендирани производи 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостиг од урбанистички планови; • Недефинирана сопственост на и управување со земјиштето; • Недоволно знаење и употреба на ИТ; • Недоволно развиен и неорганизиран приватен сектор (недостиг од вештини и знаење за менаџмент, недоволна поддршка за МСП, непостоење на слободни економски зони); • Недоволен општински буџет; • Висока невработеност и низок животен стандард; • Недостиг од стратегија за економски развој; • Недостиг од статистички податоци; • Бирографија на локално ниво; • недостиг од институции за високо образование; • Стара производствена технологија; • Загадување на животната средина; • Некомплетна инфраструктура; • Некористени и руинирани објекти; • Недостиг од Катастар GIS; • Низок % на население со терцијарно образование; • Недоволни услуги.
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> • Развој на туризам (туризам на вино, транзитен и рекреативен туризам); • Понатамошен развој на земјоделство и сточарство (органска храна); • Развој на регионот (подобрување на инфраструктурата, регионални патишта и железници, Коридор 10); • Фондови на ЕУ; • Прекугранична соработка; • Зајакнување на приватните компании преку нивно здружување; • Зајакнување на МСП (бизнис услуги и обуки); • Повторен старт на индустриските капацитети; • Воведување на едношалтерски систем; • Зголемена употреба на ИТ; • ЕКСПО на регионално ниво; • Започнување со работа на нови образовни институции; • Ревитализација на занаетите; • Јавни-приватни партнерства; • Погодни локации за инвестиции; • GIS; • Развој на спортот и културата 	<ul style="list-style-type: none"> • Слабо и бавно спроведување на децентрализацијата; • Бирографија; • Корупција; • Сива економија; • Монопол на големите компании; • Миграција на населението; • Одлив на мозоци • Недостиг од професионални човекови ресурси; • Неповолни политики на централната влада за ЛЕД (ЛЕР) (хипотекарни стапки на кредити, нецелосна приватизација, макроекономска политика, бизнис клима); • Недостиг од национални развојни стратегии; • Немоžност да се следи стапката на развој на технологијата; • Политичка нестабилност на Балканскиот регион; • Слаба комуникација со централната Влада; • Неповолен демографски развој (старење на населението); • Зависност на приватниот сектор од донатори и локалната самоуправа; • Низок раст и развој на земјата; • Неефикасно спроведување на закони; • Политички притисок на приватниот сектор; • Ниски цени за земјоделски производи • Нерамномерна дистрибуција на населението; • Низок интерес на странски инвеститори

Развојни / инвестициски приоритети на регионите во Република Македонија²⁴

Овој прилог има двојна цел, прво да ги прикаже развојните/инвестициски приоритети онака како што се искажани од 8 региони на Република Македонија, и второ, да прикаже резимирана квантификација на „инвестициските потреби“ прикажани од страна на општините.

1. Развојни / инвестициски приоритети по региони

1.1. Источен регион

Источниот регион во моментот е во драматична економска и социјална состојба, главно заради екстремниот број на социјално ранливи и невработени лица. Ова е главната причина за честите штрајкови и блокади во овој дел од земјата. Постои зголемено незадоволство на локалното население, а кое обично резултира со миграција во странските земји, особено од страна на младото население.

Во однос на **инфраструктурата** може да се каже дека таа не е доволно развиена. Уште повеќе, нејзината состојба и понатаму детериорира заради несоодветното одржување. На пример, сеуште има сериозен број на луѓе во овој регион кои користат бунари за водоснабдување. Овие проблеми имаат натерано многу луѓе да ги трошат нивните ограничени финансиски средства за развој на погодни проекти (технички дизајн), главно за разрешување на проблемите со водоснабдување.

Условите на јавниот систем на здравство се далеку под европските стандарди. Проблемите поврзани со управувањето со цвидовиот отпад се несоодветно разрешени и ниту една општина нема го интегрирано управувањето со цвидовиот отпад на целата нејзина територија. Проблемот со отпадни води исто така, е меѓу најважните проблеми бидејќи најголемиот дел од домаќинствата сеуште не се поврзани со канализационата мрежа. Всушност, целиот овој процес е запрен заради недостиг од средства.

Со цел подобро да се развиваат **човековите ресурси** во регионот, се основа универзитет во Штип, кој ќе ги исполнува образовните потреби на локалните заедници. Основните училишта се во лоша состојба и не одговараат на потребите на учениците. Бизнисот нема соодветна образовна основа, и покрај релативно добриот број на високо образовани луѓе. Феноменот на одлив на мозоци е еден од проблемите кои имаат долгорочно негативно влијание на целиот регион.

Во смисла на **конкурентноста**, овој регион е препознатлив по традицијата на земјоделско производство. Меѓутоа, заради постојаното опаѓање на цените на земјоделското производство, оваа гранка е под сериозна опасност. Има одлични природни услови кои вклучуваат пристап до вода, плодна почва, добра клима и т.н., но потребни се инвестиции во нова опрема и машини, трансфер на информации за цени и

²⁴ Компилирано од страна на мрежата на УНДП на локални експерти врз основа на инпутите обезбедени од страна на општините.

брендови во земјоделските производи на светските пазари, образование на локалните фармери главно во стандардите на ЕУ и т.н.

Овој регион има многу добри услови погодни за развој на туризмот. Посебни потенцијали лежат во планините, зимскиот и селски туризам. Ова изискува големи инвестиции во многу нови инфраструктурни проекти, како и реновирање на старите. Промоцијата на овој регион како туристичка дестинација е една од главните цели за идниот развој на туризмот.

Руралниот развој, исто така, е еден од приоритетите на општините, а кој тие веруваат ќе биде подобро разрешен по завршувањето на процесот на децентрализација на земјата, особено на полето на сопственоста и финансиите. Основните концепти за руралниот развој се засновани на развојот на туризмот, како и малите и средни претпријатија и локалната индустрија.

1.2. Северо источен регион

- да осигура одржлив економски развој на регионалната економија заснован на туризам, земјоделство и специфични индустрии, како и промоција на инвестиции
- да осигура понатамошен развој и подобрување на инфраструктурата (локална, регионална вклучително и коридорите 8 и 10)
- подобрена бизнис средина (оданочување, услуги за поддршка на бизнисите, МСП, започнувања со бизниси и самовработувања, бизнис мрежи, обуки/повторни обуки) вклучувајќи и собирање на даноци за јавните комуналии.
- Развој на социјална инфраструктура (училишта, центри за лица со посебни потреби)
- Да осигура еколошка одржливост
- Изградба на капацитети на општинската администрација, подобрени услуги за граѓаните вклучително и зголемена меѓуопштинска соработка
- Да ја намали невработеноста и да вклучи активни обуки.

1.3. Регион Пелагонија

Регионот Пелагонија е еден од најмалку развиените региони во Македонија. Целиот регион, вклучувајќи ги урбаните и рурални области се соочува со сериозни проблеми кои се поврзани со нецелосна или лошо одржувана инфраструктура, како што е водоснабдувањето, канализационите системи, шемите за наводнување и т.н. Заради тоа, овој регион има потреба од непосредни интервенции насочени кон интензивен **развој на инфраструктурата**. Овој регион, исто така, се соочува со проблеми поврзани со управувањето на цвидовиот отпад, вклучувајќи и несоодветни и несанитарни решенија за депониите за цврст отпад.

Еден од најважните потенцијали на овој регион е **развојот на човекови ресурси**. Има функционален универзитет кој постојано произведува образовани луѓе. Меѓутоа, заради застарени наставни програми, отсуство од таканареченото „учење во текот на целиот живот“, и заради недоволната интеграција на теоријата и практиката, резултатите не се она што се очекува. Образовниот систем е особено слаб во смисла на развој на деловни вештини. Заради овие проблеми на регионот му се потребни инвестиции во „учењето во текот на целиот живот“, во воспоставувањето на

продуктивни врски помеѓу теоријата и практиката, како и воведување на програми кои кореспондираат со барањата на пазарот на труд.

Во однос на **конкурентноста**, регионот традиционално главно е фокусиран на развој на земјоделството, туризмот и рударството. За жал, промените предизвикани во периодот на транзиција негативно влијаеја на севкупната економија на регионот, заради силната конкуренција на странските компании, а кои постојано ги преземаат традиционалните пазари надвор од земјата, но и домашните пазари. Индустијата и земјоделството се обидуваат да изнајдат решение за тековната ситуација, но се соочуваат со многу проблеми на тој пат, како на пример: стари технологии, слаб проток на информации, фрагментација на земјоделското земјиште, отсуство на функционална земјоделска берза и немање капацитет за следење на развојните трендови кои постојат во моментот.

Уште повеќе, слабата поддршка од Владата, недоволната соработка помеѓу локалната и централната Влада, како и потешкотиите предизвикани од незавршениот процес на децентрализација се спомнуваат како најважните проблеми кои влијаат врз конкурентноста. Исто така, процесот на приватизација сеуште не е завршен.

Можностите за развој на конкурентноста на Пелагонија лежат во создавањето на технолошки капацитети и индустриски зони, обновување на опремата, како и во подобрувањето на знаењето.

Руралниот развој е исто така стратедиска цел на сите општини во регионот Пелагонија. Главните идентификувани предуслови за понатамошен рурален развој, главно се во областа на развојот на инфраструктурата. Ова е еден од најважните услови за подобрување на квалитетот на животот, а кој е од суштинско значење за продолжувањето на животот во руралните области. Од оваа причина, најголемиот дел од инфраструктурните проекти имаат за цел да ги поддржат неразвиените области. Исто така, економските развојни проекти, за кои се потребни екстензивни анализи, се еден од приоритетите кои се очекуваат да осигураат иден рурален развој. Алтернативните видови на туризам, особено селскиот туризам се гледаат како можност за промоција на руралниот развој.

1.4. Полошки регион

- да осигура одржлив економски развој на регионалната економија заснован на туризам, земјоделство и специфични индустрии, како и промоција на инвестиции
- да осигура понатамошен развој и подобрување на инфраструктурата (локална, регионална вклучително и Коридорот 8)
- подобрена бизнис средина (оданочување, услуги за поддршка на бизнисите, МСП, започнувања со бизниси и самовработувања, бизнис мрежи, обуки/повторни обуки) вклучувајќи и собирање на даноци за јавните комуналии.
- Развој на социјална инфраструктура (училишта, центри за лица со посебни потреби)
- да осигура еколошка одржливост
- да ги користи националните ресурси и да промовира рурален развој
- Изградба на капацитети на општинската администрација, подобрени услуги за граѓаните вклучувајќи и зголемена меѓуопштинска соработка
- Да ја намали невработеноста и да вклучи активни обуки
- да осигура социјална вклученост и да го подобри животниот стандард

1.5. Скопје

- Одржлив локален економски развој (подготовка за стратегии и меѓуминистерска соработка)
- подобрена бизнис средина (оданочување, услуги за поддршка на бизнисите, МСП, започнувања со бизниси и самовработувања, бизнис мрежи, обуки/повторни обуки)
- Развој на земјоделство, туризам и промоција на инвестиции
- Развој на социјална инфраструктура (училишта, центри за лица со посебни потреби)
- Да се подобри квалитетот на животната средина/еколошки чиста
- Да ја намали невработеноста/обуки
- Подобрено управување на природните ресурси хидроенергија
- Развој на инфраструктурата (водоснабдување и канализација, управување на атмосферските води и патишта)
- Собирање на даноци за јавните комуналии
- Изградба на капацитет на општинска администрација
- Подобрени услуги за граѓаните и бизнисите
- Гасификација

1.6. Југоисточен регион

- Развој на локална економија заснована на туризам, земјоделство и специфични индустрии
- Подобрена инфраструктура
- Подобрена социјална инфраструктура
- Одржливо вработување (претприемништво и развој на човекови ресурси)
- Глобализација на локалните бизниси

1.7. Југозападен регион

- Поддршка за МСП
 - Образование и обуки за претприемачи;
 - Основање на ресурсни центри за МСП (бизнис совети, поврзувања на науката и бизнисот, бизнис база податоци и т.н.)
- Рурален и земјоделски развој
 - Преработка на земјоделски производи;
 - Здружување на земјоделските производители за заеднички настап на пазарите;
 - Поставување на стандарди за квалитет за производитите;
 - Контролирана употреба на природните ресурси (вода, шуми, минерали);
 - изградба на мали капацитети за преработка на земјоделските и сточарски производи;
 - Изградба на систем на наводнување;
 - Индустрија на млечни производи и индустрија за преработка на месо;
 - Воспоставување на ветеринарни центри, центри за поддршка на земјоделството, земјоделски аптеки

- Зголемување на инвестиции
 - Стимулација на домашни и СДИ
 - Започнување со нови индустриски капацитети
 - Воспоставување на економски зони
 - Подобрување на бизнис окружувањето
- Развој на човекови ресурси
 - Воспоставување на центри за стручна обука, подобрување на вештините
- Подобрување на инфраструктурата
 - Изградба на канализационен систем;
 - Изградба на систем за водоснабдување;
 - Патна инфраструктура
- Развој на туризам
 - Подготовка на Стратегија за развој на туризам;
 - Користење на археолошки, културни и етнологски споменици-објекти (ревитализација);
 - Промоција на фолклорот, театарот, ликовните изложби и сезонски културни настани;
 - Ресурсен центар за развој на туризмот (Специјализирана обука за туристички работници, подготовка на пакети и програми);
 - Воспоставување на кластери за промоција на регионален туризам.

1.8. Вардарски регион

- Поддршка за МСП
 - Воспоставување на ресурсни центри за МСП (бизнис совет, поврзувања на науката и бизнисот, бизнис база податоци и т.н.);
 - Администрирање на проекти и процедури за грантови за МСП
- Рурален и земјоделски развој
 - Изградба на системи за наводнување;
- Зголемување на инвестициите
 - Стимулација на домашни и СДИ
 - Воспоставување на економски зони
- Развој на човекови ресурси
 - Ефикасни услуги на јавната администрација;
- Подобрување на инфраструктурата
 - Изградба на канализационен систем;
 - Изградба на систем за водоснабдување;
 - Подобрување на патната инфраструктура
 - Подобрување на услугите
 - Изградба на депонии
- Развој на туризмот
 - Ресурсен центар за развој на туризмот (Специјализирана обука за туристички работници, подготовки на пакети и програми, понуда на алтернативен туризам);
 - Вински визби за промоција на туризмот на виното;
 - Промоција на достапните капацитети
- Подобрување на општинските услуги
 - Развој на едношалтерски систем
 - Развој на GIS;

- Подобрување на здравствените услуги
- Модернизација на образовниот систем

2. Квантификација на развојните / инвестициски потреби по региони

Како интегрален дел на „Барањата за инпути“ дистрибуирани до сите локални заедници беше вклучен и образец за обезбедување на информации за поединечни проекти/програми кои за локалните заедници се од основно знаење за спроведување на нивните развојни приоритети (види Под-Поглавје 1).

Табелата А ги резимира податоците за 1003 инвестициони проекти/програми кои беа прикажани од страна на локалните заедници. Во вредносна смисла, вкупниот износ на сите овие инвестициски активности изнесува 1.132 милиони евра. Ова значи дека просечната големина на инвестиција е околу 1,1 милион евра. Доколку 3 до 5 големи инфраструктурни проекти се извадат од листата, просечната големина на инвестициите ќе биде околу 0,8 милиони евра.

За класификација на проектите по развојни/инвестициски приоритети беа земени приоритетите идентификувани на национална основа. Поднесените проектни податоци јасно покажуваат дека приоритетот на економска инфраструктура зазема најголем дел од сите инвестициски проекти/програми. Поднесените проекти од овој приоритет изнесуваат 997.6 милиони евра, а што е еквивалентно на 88,1% од вкупното ниво. Просечната цена на проектот/програмата овде е над просекот – 1,7 милиони евра. Најтипичните проекти во рамките на овој приоритет се за системи на водоснабдување, третман на отпадни води, канализација, патишта, улици, спортски центри за рекреација, студии за изводливост за инфраструктурата, и т.н.

Вкупниот износ на поднесени предлог проекти/програми од сите три преостанати развојни/инвестициски приоритети на НРП изнесува 122 милиони евра, а што е еквивалентно на 10,8% од вкупниот износ. Од овој вкупен износ, проектите/програмите во приоритетот за развој на човекови ресурси (проектите вклучуваат поддршка за образовниот процес, обуки, семинари, вработување на нов образовен кадар, како и реконструкција на училишните згради, игралиштата, и т.н.) учествува со 19,5 милиони евра или 1,7% од вкупниот износ; проектите / програмите во приоритетот за конкурентност (проектите вклучуваат економски зони, паркови, износ инкубатори, проекти за развој на МСП, туризам, проекти за е-пазар, и т.н.) учествува со 35,0 милиони евра или 3,1% од вкупниот износ; и проектите/програмите во рамките на приоритетот за земјоделскиот и руралниот развој (проектите вклучуваат производство на храна, локални пазари, проекти за рурален развој, и т.н.) учествуваат со 67,5 милиони евра или 6,0% од вкупниот износ.

Во категоријата „Останати“ се сите оние проекти кои се вклучени но не влегуваат во ниеден од четирите приоритети на НРП. Проекти од овој вид се изградба на општинска зграда или Планови за урбанизација. Вкупниот износ на проекти програми во рамките на оваа категорија изнесуваат 12,7 милиони евра или 1,1% од вкупниот износ.

Табела А: Инвестициски потреби онака како што се идентификувани од страна на поединечните региони во Република Македонија за периодот 2007-2009 година

Регион / Инвестициски приоритет	Конкументност		Економска инфраструктура		Развој на човекови ресурси		Земјоделски и и рурален развој		Останати		Вкупно	
	Износ во 000 евра	Број на проекти	Износ во 000 евра	Број на проекти	Износ во 000 евра	Број на проекти	Износ во 000 евра	Број на проекти	Износ во 000 евра	Број на проекти	Износ во 000 евра	Број на проекти
Источен	9,740	8	225,880	109	3,222	10	1,200	1	1,742	10	241,784	138
Северо-Западен	2,154	25	65,860	75	2,348	36	7,184	29	3,429	5	80,975	170
Пелагонија	4,500	2	120,611	117	1,111	9	5,825	13	500	2	132,547	143
Полог	826	28	18,350	23	741	10	4,600	26	506	16	25,023	103
Скопје	720	4	73,805	44	1,060	6	60	2	1,600	2	77,245	58
Југо-источен	6,047	3	384,443	132	2,239	8	27,065	6	3,313	24	423,107	173
Југо-Западен	7,668	37	63,127	67	1,324	18	21,559	33	1,113	18	94,791	173
Вардар	3,342	4	45,533	37	7,500	3	0	0	500	1	56,875	45
ВКУПНО	34,997	111	997,609	604	19,545	100	67,493	110	12,703	78	1132,347	1003

* *